

*Jest sim enu dobru voiskovanje vojsko-
 val, jest sim ta tek dopernesel, jest sim vero
 obranil. Naprej vsbe je mene perloshena
 Krona te pravice, katero bo meni G O S.
 P V D na vni dan, ta prvoizbni Ribtar,
 dal. Nikar pak le meni, temuzb tudi vsem
 tem, kateri njegovu prikasanje sa lubu ima-
 jo. 2. Tim. 4.*

*Slovenski
protestantski pisci*

1 9 3 4

TISKOVNA ZADRUGA V LJUBLJANI

JJ416 dpl 0 Z 437477

437477

N 1072/1951

TRAJNO Y KAKOVSKA ANKOVSKI

UREDNIKOV UVOD

Izbral in uredil
dr. Mirko Rupel

437477

UREDNIKOV UVOD

1. ZGODOVINA

Šestnajsto stoletje, burna doba verskih bojev, kmečkih vstaj in turških vpadov, je prineslo Slovencem tiskano knjigo. Rokopisni drobci iz prejšnjih stoletij, kar jih je ohranjenih od brižinskih spomenikov dalje, so takšni, da je težko sklepati na zvezo med njimi, t. j. na zavestno literarno tradicijo. Plemiči, meščani in deloma celo duhovniki so bili tuji ali potujčeni, kmet je bil neuk. Če bi bil torej kdo prijel za pero, da bi slovenski pisal, — za koga neki in čemu? Gospôda so segali po nemški in latinski knjigi, preprosti človek pa je duševno hrano, ki jo je potreboval, dobival v cerkvi iz duhovnikovih ust. Vendar je bila cerkev še najbolj poklicana, da bi dvignila slovenščino med literarne jezike, kajti potreba, da se cerkveni teksti pismeno ustalé v ljudskem jeziku, je rasla od stoletja do stoletja. To se pri nas ni zgodilo. Tudi ustanovitev ljubljanske škofije 1461 ni pomenila preloma s starim nazorom o neliterarnosti slovenskega jezika, čeprav gre za prvo slovensko škofijo s slovenskimi vladikami. Duhovniki so si morali pomagati tako, da so po potrebi sprti slovenili latinski tekst. Seveda je bila točnost takih prevodov ob tedanji izobrazbi cerkvenih služabnikov precej dvomljiva.

Vse naše ozemlje je bilo politično, gospodarsko in kulturno odvisno od tujcev, zato tudi cerkev ni čutila potrebe po izpremembi starega stanja.

Izpemembo bi bilo moglo povzročiti dvoje: ali politični ali cerkveni preobrat. Na politični preobrat v smeri več ali manj samostojne državne tvorbe je kazala celjska epizoda. Toda celjski mogotci, prav tako oddaljeni od ljudstva kakor drugi fevdalci, niso niti za ped odstopili od nemško-latinske knjižne tradicije. Cerkveni preobrat pa pomeni Luthrova reformacija.

Reformatorji so med drugim zahtevali, naslanjajoč se na 14. poglavje prvega Pavlovega lista Korinčanom, da bodi liturgični jezik

vsakomur razumljiv. Še pomembnejša je bila njihova zahteva, izvirajoča iz Pavlovih besed „in vsak jezik bo slavil Boga“ (Rim 14), da beri vsak vernik sv. pismo. Ta ideologija je rodila na Nemškem številne nemške tiske, ki so morda najbolj pripomogli k naglemu širjenju novega pokreta.

Tako so se tudi na Slovenskem zgodaj seznanili z Luthrovim naukom. In kakor se v splošni cerkveni zgodovini nikoli ni manjkalo kritičnih in celo upornih duhov, ki so prišli navzkriž z Rimom, oddaljujočim se čedalje bolj od prvotnega preprostega blagovestja, tako so se tudi pri nas pojavljali v začetku 16. stoletja ljudje, katerih nazori in dejanja niso bili v skladu s tradicionalno cerkvijo. Ne dá se trditi, da bi se bili vzpeli do takega kritičnega gledanja sami iz sebe, t. j. da bi bili čisto neodvisni od novega nemškega pokreta, toda tudi nasprotno ni res: za protestante jih v tej dobi še ne moremo označiti. Taki ljudje, kakor tržaški škof Bonomo ali mladi Trubar, so sicer srkali reformne ideje iz Erazma Roterdamskega in drugod, začeli opuščati rimske obrede, obsojati božja pota, čiščenje svetnikov itd., vendar so mislili, da gre le za izpremembe v okviru stare cerkve.

Čedalje bolj pa so se kazali pojavi, ki so zahtevali ideološko razčiščenje in jasnost. Novi nauk o čistem evangeliju se je širil in širil. Dijaki, ki so študirali na nemških protestantskih univerzah, vojaki, trgovci in rudarji so postali njegovi glasniki. Izobraženci so marljivo segali po bogati protestantski literaturi, saj jim je že humanizem omajal vero v okorelo sholastiko, da so si upali, spoznavajoč „čisti nauk“ neposredno iz svetega pisma, razmišljati s svojo glavo. Zroč na obupne razmere v rimski cerkvi, žalostni in jezni zaradi njene posvetne usmerjenosti, zaradi njenih nevretnih in neizobraženih zastopnikov, so si želeli izboljšanja. Tudi politični in socialni nagibi, sploh želja po izpremembi, pač tudi nagnjenje k novotarijam in posnemanje, so podpirali novi pokret. Najprej so se oprijeli novega evangelija meščani, ki so takrat predstavljali morda najnaprednejši sloj. Kranjsko plemstvo se spočetka ni posebno navduševalo, ker so njegovi podložniki pri kmečkem uporu 1525 pokazali med drugim tudi stremljenje po cerkvenih reformah, n. pr. da bi sami svobodno volili župnike, čeprav niso

bili v neposredni zvezi z uporniki na Nemškem, ki jih je podžigal Luthrov nauk o evangeljski prostosti in svobodi krščanskega človeka. Plemiči so se bali za svoj vpliv na cerkveno upravo, ki so si ga bili zagotovili ob koncu srednjega veka z ustanavljanjem beneficijev, župnij in kaplanij. Kmetje pa so po porazu postali nezaupljivi in zastrašeni. Nekateri duhovniki so tu in tam počenjali stvari, ki so kazale v novo smer.

Novi nauk je bil tu, kajti brez potrebe ni bilo poslanih 1527 na Kranjsko 160 izvodov Ferdinandovega generalnega mandata, ki je zahteval: smrt na grmadi za tistega, ki zaničuje Kristusovo božanstvo z besedo ali pismom; zapor ob kruhu in vodi za tistega, ki noče k spovedi ali se ne drži cerkvenih zapovedi; požig Luthrovih knjig. Ta in druge naredbe niso mnogo zalegle, kajti kmalu se tudi velikaši čedalje bolj in očito zavzemajo za novo vero. Bodisi nasprotje do cerkvenih mogotcev, ki so tekmovali z njimi v kopičenju bogastva na račun kmeta, in upanje, polastiti se bogatih cerkvenih posestev, bodisi iskrena želja po temeljiti izpremembi nevzdržnih žalostnih razmer v cerkvi in novoverska agitacija, za katero so po svoji izobrazbi bili dovzetni bolj ko drugi stanovi — vse to je moglo vplivati nanje.

Od leta 1530. dalje, ko so nemški protestanti v Augsburgu jasno utrdili svoj nauk in ostró podčrtali poglobljene razlike med rimsko in svojo cerkvijo, kažejo notranjeavstrijski stanovi na raznih zborih čedalje bolj svojo naklonjenost Luthrovi veri. Kakih deset let prikrivajo svojo novoversko usmerjenost s splošno grajo raznih razvad in neprikladnih pridigarjev. Kmalu se pojavi jasnejši, vendar še dovolj širok pojem, zahteva po oznanjevanju „čistega evangelija“, 1541 pa odkrito zahtevajo prostost protestantske veroizpovedi. Tu so prvič izrabili vladarjevo zadrego in stisko zaradi turške nevarnosti. Čeprav jim kralj ni ugodil, so se vendar zavedali, da imajo precej proste roke.

V Ljubljani se je pojavil okoli 1535 kot pridigar pri sv. Miklavžu Trubar, ki je že prej, kot vikar v Laškem, pridigal po naukih svojega učitelja, napol protestantskega tržaškega škofa Bonoma. V središču Slovenije je našel že vnete pristaše novega nauka. Okrog uradnika deželnih stanov Klombnerja so se zbirali meščanje, kakor mestna sodnika Vid Khisel in Jurij Seyerle, latinski učitelj Lenart

Budina in drugi, a somišljenike je našel tudi v kanonikih Mertlicu in Wienerju. Nadaljeval je svoje pridige proti zidanju novih cerkvá, proti romanju in drugim običajem, vendar izrazito protikatoliških naukov ni oznanjal. Zato se zdi nekoliko čudno, da je le njega zadelo preganjanje deželnega glavarja Jurišića: 1540 je moral zapustiti Ljubljano. Ko se je po dveletnem bivanju v Trstu vrnil kot kanonik v Ljubljano, je tu našel zopet več novih pristašev. Vendar niti on niti njegovi tovariši še niso zapustili stare cerkve.

Tedaj so se zgenili tudi katoliki. Novi ljubljanski škof Urban Tekstor, goreč nasprotnik novovercev, se je mogel naslanjati na pogoste protilutrovske ukaze deželnega kneza, na zmago cesarja nad šmalkalci in na tridentinski zbor. Tako je dosegel 1547 s svojim vikarjem Škoficem Ferdinandov ukaz, naj se duhovniški vodje krivo-vercev zapró. Procesu in ječi sta se ognila Trubar z begom na Nemško in Rokavec s skrivanjem, medtem ko so Wienerja iz ljubljanske ječe spravili na Dunaj, Dragolica zaprli in ekskomunicirali; Mertlic je v ječi umrl. Tudi Klombnerja so začeli preganjati. Za ljubljanske protestante je bil to hud udarec. Tolažili so se pa z vladarjevo slabostjo in z njegovim sinom, prestolonaslednikom Maksimilijanom, ki je veljal za protestanta.

Da njihov up ni bil prazen, so kmalu pokazali dogodki. Z Nemškega je Trubar začel pošiljati prve slovenske protestantske knjige, znal z Vergerijem vzbuditi zanimanje zanje pri domačem plemstvu in 1555 imenoval novo cerkev „cerkev slovenskega jezika“. Tu je že izražena ideja organizacije, na katero so začeli misliti tudi deželni stanovi, ki jih niti določila verskega miru v Augsburgu 1555 (vladar sme podložnikom predpisati vero) niso plašila. Zanimivo je, da se vodijo razprave o cerkvenih reformah in dogmatičnih zadevah ne med cerkvenimi knezi, marveč med posvetnimi vladarji in njihovimi podložniki. Na zborih deželnih stanov se vrše prave disputacije in akti so prave teološke razprave. Geslo je bilo pomanjkanje pravih pridigarjev in obhajilo pod obema podobama. Na dunajškem zboru 1556 je Ferdinand zavrnil stanove z augsburškim verskim mirom, vendar pa odpravil naredbo, ki je določala kazen za obhajance pod obema podobama, z drugimi besedami, dovolil je tako obhajanje, le pridigarjev, ki bi takó obhajali, ni dovolil. A ko je 1558 stopil

na cesarski prestol, je vodil še spravljivejšo in zmernejšo politiko v svojih dednih, notranjeavstrijskih deželah. Odločnega nastopa zoper luterane torej ni bilo pričakovati, tem manj, ker se je tudi pri Ferdinandu in njegovi okolici pojavil odpor proti Rimu; papež namreč ni priznal cesarskih volitev, češ, da so Ferdinanda dvignili na cesarski prestol krivoverski knezi. Brez skrbi so torej ljubljanski protestanti v tej dobi sestavili nekak cerkveni odbor in pripravljali javno cerkveno organizacijo. Manjkal pa jim je pravi voditelj, superintendent ali višji duhovnik. Tako se je zgodilo, da so se deželni stanovi odločili za pomembni sklep, poklicati Trubarja iz tujine in ga nastaviti kot prvega superintendenta.

Trubarja je poziv dohitel sredi največjega dela in razmaha: na Nemškem je organiziral slovensko-hrvatsko tiskarno. Zato se je vrnil v Ljubljano, toda še ne za stalno, šele junija 1561. Precèj nemoteno je utegnil izvesti organizacijo slovenske cerkve. Najprej je moral poskrbeti za pridigarje. Nastavil je Janža Tulščaka in Jurija Juričiča v Ljubljani in pridobil v Radečah na Dolenjskem Jurija Mačka, na Bledu Kristofa Fašanga in na Krasu Jurija Stradijota; Kranj je dobil Gašparja Rokavca. Po dveh mesecih in pol je spet odšel zaradi svojega knjižnega dela na Nemško, a v Ljubljani sta ga nadomeščala Juričič in Tulščak. Značilno za razmah protestantizma je, da sta se oba javno poročila. Vsi pa so težko pričakovali Trubarjeve vrnitve, zlasti ženske, kakor tista Turjačanka, ki je pregovorila moža, da je odprl Ungnadovo pismo, namenjeno Joštu Gallenbergu, samo da bi zvedela, kdaj se vrne gospod Primož. Tudi mnogi katoliški duhovniki so čakali Trubarja, da se končno odločijo za prestop v novo cerkev. Tako je razumljivo, zakaj so stanovi toliko dali na Trubarja in postajali nestrpni, ker ga ni hotelo biti. Obljubil je, da pride za veliko noč, a kljub silnim opominom je prišel šele po binkoštih.

Skof je takoj poročal vladarju, da se je vrnil Trubar, da sta se Tulščak in Juričič poročila, da meščanje in plemiči niso prišli na Telovo k procesiji, da duhovniki prestopajo in da silijo velikaši svoje podložnike k luteranskim pridigam; zahteval je, naj se vsi vodje polové. Bojazen, s katero je posil vladarja, da se njegovo poročilo ne bi razvedelo, priča o njegovi nemoči. Dosegel je sicer vladarjevo povelje, naj se Trubar in drugi izraziti protestantski pridigarji zapró,

toda zaradi odločnega dopisa vladarju, sklenjenega na velikem deželnem zboru, so prišla nova povelja, ki so določala, naj škof Trubarja najprej zasliši.

Vprašanja pri tem zasliševanju so bila tako sestavljena, da se Trubar ni mogel izogniti jasnemu priznanju, da je pravi protestant. To je tem lažje storil, ker je čutil močno zaslonbo velikašev in šibko stališče škofa in nasprotnikov. Stanovi pa so s spretnim posredovanjem in s tem, da so tudi sami obtožili škofa, dosegli, da je vsa stvar za dlje časa zaspala.

Ko je bil napad spretno odbit, so deželni stanovi smotrno nadaljevali z organizacijo mlade cerkve. Ustanovili so šolo (1563) in poverili vodstvo latinskemu učitelju Budini. Pomagal mu je Krelj, ki so ga poklicali kot Trubarjevega pomočnika v Ljubljano. Pozneje so vodili šolo Bohorič, Frischlin, Präntelius in Engel. Šola, ki je imela najprej štiri, pozneje pet razredov, je gojila znanje latinščine, nekaj grščine, računstvo, petje in najbolj verouk, bila je torej neke vrste srednja šola. Čeprav se je nekoliko upoštevala slovenščina, se v primeri z nemščino le ni v toliki meri, kakor bi se, če ne bi o njenem ustroju odločali bolj tujci kakor Slovenci, zlasti Trubar.

Trubarju pa ni bilo namenjeno dolgotrajnejše delovanje v domovini. Ko je zvedel nadvojvoda Karel, da se tiska Trubarjeva slovenska cerkvena naredba, ga je izgnal iz svojih dežel, ker je imel objavo take naredbe za poseganje v svoje pravice. Trubar je zapustil domovino z zavestjo, da ta odhod ne pomeni konca njegove organizacije niti zaključka njegovega dela zanj. Nasprotno, z Nemškega je neumorno pošiljal nove tiske v domovino, a tu ga je častno zastopal Krelj s pomočnikoma Juričičem in Tulščakom.

Položaj in bodočnost nove cerkve sta se zdela precej ugodna, le tisti, ki je bistro sledil politiki notranjeavstrijskega vladarja, je utegnil opaziti, da je le na videz tako. Papeževo dovoljenje obhajila pod obema podobama (1565) je prišlo prepozno. Nadvojvoda Karel je moral spričo turške nevarnosti več dovoliti: z graško pacifikacijo (1572) je obljubil, da bo pustil vsakomur svojo vero, da ne bo preganjal pridigarjev in podobno. Jasno pa je v bruškem libelu šest let kesneje dovolil augsburško veroizpoved, vendar si pridržal prosto roko v cerkveni upravi po trgih in mestih, razen v Gradcu, Celovcu, Judenburgu in v Ljubljani. In ker mu je kmalu postalo

žal — Rim s svojimi novimi pomočniki jezuiti, njegova rodbina in sorodstvo so tu močno vplivali — je zvijačno začel ne pri velikaših in stanovih, ampak pri mestih in trgih. Iz njegovih ukazov in razglasov se čuti, da mu je šlo v veliki meri za ohranitev avtoritete in ne samo za versko zadevo. In kakor je že prej nastopal proti predikantom na Dolenjskem in Gorenjskem, tako je sedaj pod vplivom protireformacije čedalje bolj preganjal podeželske protestante. Sitnosti so imeli meščani v Kranju, Radovljici, Radečah in Višnji gori. Katoliški duhovniki, ki so se doslej le branili, so postajali bojevitejši.

V Ljubljani so protestantje nemoteno delovali. 1569 so deželni stanovi vzdrževali 24 pridigarjev, od katerih so najsposobnejši služili v Ljubljani. Ti so imeli mir, njihove tovariše po deželi pa je vladar, sklicujoč se na bruško pacifikacijo, preganjal, in le zaradi zaščite deželnih stanov in vztrajnosti ljudstva so se vzdržali leta in leta. Po Kreljevi smrti je postal superintendent Krištof Spindler. Čeprav je bil Nemeč, je le kmalu pokazal, da mu je slovenska knjiga prav tako pri srcu kakor njegovim slovenskim tovarišem. Ker je prispel v Ljubljano tudi Dalmatin, ni bilo nevarnosti, da bi se slovenska cerkev zanemarila. Velika njuna pridobitev je bila, da sta pomagala ustanoviti tiskarno. Pridobila sta Janža Mandelca, ki je 1575 poslal prvi ljubljanski tisk med svet. Da bi pa natisnil največje delo naših protestantov in se ovekovečil na najimennitnejši slovenski knjigi, na Dalmatinovi bibliji, mu ni bilo usojeno. Že se je bil pogodil z deželnimi stanovi in že natisnil poskusni list, ko je prišlo nadvojvodovo povelje: v začetku 1582 je moral iti. Kulturni pomen tiskarne jasno kaže dejstvo, da je Mandelc v petih letih obogatil slovensko pismenstvo z devetimi tiski.

Važnost celotne slovenske biblije so pravilno pojmovali mimo kranjskih deželnih stanov tudi koroški in štajerski, ki so prispevali z denarno podporo, da se je to odlično delo moglo natisniti. Njihova skrb in zanimanje se kaže tudi v tem, da so poskrbeli za revizijsko komisijo, ki je skrbno pregledala Dalmatinov rokopis.

V osemdesetih letih, ko je protestantsko literarno delovanje doseglo svoj višek in so se glavni pisci drug za drugim poslavljali s tega sveta z zavestjo, da so založili slovensko cerkev z najpotrebnejšimi knjigami, je protireformacija uspešno napredovala kljub odporu

meščanstva in plemičev. Množijo se izgoni predikantov, zaporna povelja in globe za protestantske meščane, prepovedi javne pridige in podobno. Seveda niso taki ukrepi bili vedno uspešni, mnogo protestantskih pripadnikov pa je le trpelo preganjanje.

Na Bledu je 1587 prišlo skoro do boja, ker je briksenški škof po svojih komisarjih dal izgnati nekaj luteranskih podložnikov, a so jih stanovi hoteli ščititi z oboroženo silo. Zmagal je z nadvojvodovimi ukazi briksenški škof. Sploh so pritožbe stanov, ki so jih pošiljali drugo za drugo vladarju, malo zalegle. Odkar je dobival denar od papeža, je šla njegova politika za tem, da rekatolizira svoje dežele, obenem pa da odtegne prevelike svoboščine deželnim stanovom. Ti so slutili nadvojvodove namene. Take izdajalske besede, ki so jih baje izustili plemiči, ko so s svojimi vojaki morali zapustiti Bled, češ: Štajerska, Koroška in Kranjska si bodo prej našle drugega kneza kakor knez tri dežele in da bodo poklicali Turke v deželo — take izjave so gotovo značilne za razpoloženje, ki je vladalo med kranjskimi velikaši.

1590 je Karel umrl. V njegovi oporoki so našli dediči naročilo, da smejo ohraniti v svojih deželah samo katoliško vero, ker jih v verskih zadevah ne veže nobena popustljivost, kakršno je velikašem iz milosti naklonil njihov prednik. Vendar so stanovi za mladoletnosti Ferdinanda, Karlovega naslednika, ko sta jim vladala regenta Ernest in Maksimilijan, dosegli, da je ostalo vse pri starem: preganjanja protestantov so se vršila le v tistem obsegu, kakor v zadnjem desetletju Karlovega vladanja.

Organizacija protestantske cerkve v Ljubljani je uspevala kakor prej. Krištofu Spindlerju je sledil 1592 kot superintendent Jernej Simplicius, a po dveh letih je prevzel to mesto Felicijan Trubar, ki je že od 1580 deloval kot pridigar v Ljubljani. Ni mu pa bilo namenjeno dolgo delovanje.

Ferdinand, gojenec jezuitov, ki je zavladal 1596, se je sprva držal politike svojih prednikov. Ko pa se je vrnil 1598 s popotovanja v Rim, je z vso odločnostjo in krutostjo nastopil zoper novoverce. 29. oktobra so prišli v Ljubljano njegovi ukazi, ki pomenijo konec protestantske cerkve: pred solnčnim zahodom naj luteranski pridigarji in učitelji pod smrtno kaznijo zapusté mesto, avstrijske dežele

pa v treh dneh. Kako resno so bili mišljeni ukazi, priča obsedno stanje, ki so ga uvedli v Gradcu pred objavo tega nadvojvodovega dekreta. Iznanci so kmalu odšli iz Ljubljane in se poskrili po gradovih. Toda njihovo upanje na vrnitev je postajalo čedalje manjše.

V naslednjem letu so začele delovati rekatolizacijske komisije, ki so svoje delo z uspehom opravile. Hodile so iz kraja v kraj, duhovni voditelj (na Kranjskem škof Hren, na Štajerskem in Koroškem škof Brenner) je imel pridigo, a nato so se kmetje in meščani s prisego morali odpovedati protestantizmu. Kdor se je upiral, se je moral izseliti. Rušili so protestantske cerkve, pokopališča in sežigali protestantske knjige; v Ljubljani n. pr. je zgorelo 11 voz krivoverskih knjig. Smeli so kaznovati tudi z globami, katerih del je ostal komisiji. Oboroženi sili — komisije je spremljalo po več sto vojščakov — se nihče ni mogel upirati. Le skrivno, ob zaščiti plemičev, ki jim še ni bilo treba odpovedati se svoji veri, so životarili protestanti. 1628 pa je tudi plemstvo zadela usoda meščanov in kmetov: osem sto oseb plemenitega rodu se je izselilo iz notranjeavstrijskih dežel. Zmagal je katolicizem, zmagal je državni absolutizem.

Na Koroškem, zlasti v okolici Podkloštra, na zapadnih delih Dobrača in pri Osojah pa so se vzlic najstrožjim naredbam posvetne in cerkvene oblasti vzdržali protestanti, ki so se skrivaj bodrili ob starih tiskih, jih prepisovali in se 1784 povzpeli ob verski svobodi, ki jo je razglasil Jožef II., do knjige, ponatisa Dalmatinskega molitvenika iz 1584.

Protestantizem se je ohranil tudi v gornjem Prekmurju, ker so bili velikaši protestantje in ker je bila na Ogrskem verska svoboda. Razmeroma pozno, v 18. stoletju, so se prekmurški protestantje začeli udejstvovati tudi v slovstvu.

2. PISCI IN KNJIGE

Ob pogledu na gorečnost, plodovitost in pomembnost protestantskih piscev se nam dozdeva, kakor bi se dolga stoletja zadržane sile našega naroda hotele sprostiti v novem, revolucionarnem gibanju. Kar vrsta zanimivih in pestrih fiziognomij se pokaže ob razboru članov navdušene četice, ki je postavila temelje naši kulturi. Med

njimi je tudi znaten odstotek velikih osebnosti, ki so vzrasle nezavisno druga od druge in se zato precej ločijo med seboj. Vse pa družijo delo za isti smoter, za prosep nove vere in slovenske knjige. To drugo jih dela še danes pomembne in s tega vidika nam je preprosti njih življenje in sadove njihovega truda.

Časovno je prvi segel po peresu PRIMOŽ TRUBAR. Rodil se je 1508 na Raščici v mlinu pod vasjo. Oče Miha, mlinar in tesar, tudi cehmošter, podložnik Turjačanov, pobožen in svojim graščakom zvestó vdan mož, precej trden gospodar, je hotel iz bistrega sina napraviti mašnika. Nagovoril ga je morda škocijanski župnik, morda sorodnik duhovnik, da je, seveda sporazumno z graščakom, poslal dvanajstletnega Primoža v šolo na Reko. Bog ve, kaj je fanta gnalo, da je čez leto dni dal slovo Reki in njeni kapiteljski šoli, glagoljašem in glagolici. Krenil je v Salzburg in tam po vsej verjetnosti obiskoval kot eksternist samostansko šolo pri sv. Petru. Kruh si je služil s petjem. Po dveh letih ga srečamo v Trstu, kamor je prišel morda po posredovanju svojega sorodnika. Kot članu pevskega zbora v stolnici in osebnemu služabniku škofa Bonoma mu ni več tako trda predla. Škof je skrbel tudi za njegovo izobrazbo: čital je z njim in z drugimi kleriki Vergila, Erazma Roterdamskega in jih razlagal ne le v nemškem in laškem, ampak tudi v slovenskem jeziku. Bonomo je imel nadarjenega in delavnega mladiča tako rad, da mu je že 1527 naklonil župnijo v Loki pri Radečah, čeprav Trubar še ni bil posvečen.

Žeja po nadaljnji izobrazbi je gnala nadobudnega klerika z dohodki župnije, ki jo je prepustil vikarju, na Dunaj. Za univerzo ni bil pripravljen — od 1000 duhovnikov je takrat le eden študiral na univerzi —, zato je obiskoval višji tečaj meščanske šole pri sv. Stefanu. Po dveh letih se je vrnil v Trst, kjer ga je škof posvetil in poslal kot vikarja v Laško.

Ob koncu nekoliko nesistematičnega šolanja si je Trubar le pridobil znanje, ki je daleč presevalo izobrazbo večine takratnega duhovništva. Mimo prirojenih sposobnosti, glasbenega in govorniškega daru, ki jih je z učenjem poglobil in izpopolnil, mu je v poklicu prav prišlo znanje tujih jezikov: nemščine, italijanščine in latinščine. Sam je pogrešal kesneje znanje hebrejščine in grščine, a

pri hrvaščini, ki jo je razumel, mu je delala težave glagolica, ker jo je bil pač pozabil. Seveda je ob taki splošni izobrazbi moral biti trden tudi v teologiji.

Dobro pripravljen je stopil 1530 v samostojno življenje in poklic. V svoji župniji je še naprej pustil upravitelja in šel v Laško, kjer je kot vikar zastopal Bonoma. Storil je tako zaradi svojega dobrotnika, ki si je želel v bogati župniji zanesljivega in dobrega gospodarja — in Trubar je bil dober gospodar — in ne v zadnji vrsti zaradi dobrih dohodkov. Mladi, a ne več tako neizkušeni mož, poln začetniške vneme, je drugače pridigal in deloval, kakor so bili farani vajeni. Že med učno dobo je bil najbrže zvedel za nove pokrete v cerkvi, a čeprav se zdi, da se takrat z njimi ni pobliže seznanil, so mu gotovo dali misliti taki pojavi, kakor romanje k Hubmaierjevi kapeli v Regensburgu, sežig prekrščevavca Hubmaierja in utopitev njegove žene. Vtisi teh prizorov, ki jih je gledal na lastne oči, so mu ostali v trajnem spominu (gl. str. 124). Zlasti je moglo to pozneje vplivati nanj, ko je v Trstu spoznal Erazmove nauke in ideje, n. pr. o potrebi čitanja biblije in o potrebi pridige, ki naj ljudstvo seznaní s čisto evangeljsko resnico, posebno pa Erazmovo smešenje takih naprav, kakor n. pr. posta in romanja. Ko so torej njegovi farani hoteli zidati na hribu med Kompoljem in Šmarčno cerkev, je Trubar tako močno zoper pridigal, da so ga hoteli poslušavci bítí. Cerkve pa le niso postavili, kakor tudi tiste na Bruniku ne, ki se je zoper njo usajal z ognjevito besedo (prim. str. 40).

Marljivi svečenik, ki je stremel naprej in više (čutil je n. pr. potrebo, da si kupuje knjige, in njegova knjižnica v Laškem je med drugim vsebovala sodobne biblijske komentarje cvinglijancev Pellicana in Bullingerja, ki so odločilno vplivali na njegovo versko preobrazbo), je pač želel priti v kulturnejše okolje. Glas o njegovih sposobnostih je prodril tudi v Ljubljano in tako ga srečamo okoli 1535 prvič v slovenskem središču, kjer je pridigal v istem smislu kakor v Laškem, kajti do jasne protestantske ideologije se še ni povzpél. V tem pogledu je bil pet let kesneje važen njegov beg v Trst, ko ga je deželni glavar pregnal zaradi novoverske usmerjenosti. V Trstu, kjer ga je Bonomo nastavil kot slovenskega pridigarja, se je seznanil s Ceronijem, glavnim agitatorjem stranke,

stremeče po cerkvenih reformah, in Terenzianom, pridigarjem nove smeri. Najbolj pa je vplival nanj Bonomo, ki je sedaj širil Calvinova gesla, torej v glavnem Luthrove nauke. Škof, ki je skrbel tudi v gmotnem pogledu za svojega ljubljenca in mu v nekako nadomestilo za ljubljansko službo naklonil beneficij sv. Maksimilijana v Celju — a Trubarju ni bilo treba bivati v Celju —, mu je 1542 pripomogel do kanonikata v Ljubljani. Sem se je povrnil s podkrepjeno protestantsko miselnostjo. Zgled škofov Kacijanarja in Bonoma, ki sta se na smrtni postelji dala obhajati pod obema podobama v Luthrovem smislu, ga je napotil, da je tudi sam tako obhajal. Vendar je delal to le skrivaj in v zasebnih hišah. Ker je tudi še maševal, se vidi, da še vedno ni prišlo pri njem do jasnega in doslednega preloma s staro cerkvijo.

Ko je nastopil škof Tekstor 1547 proti ljubljanskim protestantsko usmerjenim duhovnikom, je bilo v obtožnici tudi Trubarjevo ime. Iz Šentjerneja na Dolenjskem, kamor ga je poslal kapitelj kot vikarja, da uredi gospodarstvo te župnije, se je laže ognil ječi kakor njegovi tovariši Wiener, Mertlic, Dragolic in Rokavec. Klombner in Seyerle sta ga pravočasno obvestila, da se je skrtil in čakal, kaj bo s tovariši. Ko je spoznal, da jim slaba prede, je zbežal v začetku 1548 na Nemško. Duhovno sodišče ga je ekskomuniciralo, izgubil je vse svoje službe in imetek, zlasti knjige, vredne 400 goldinarjev.

V Nemčiji se je zatekel najprej v Nürnberg k predikantu Vidu Dietrichu, ki mu je kmalu preskrbel službo drugega pridigarja v Rothenburgu ob Tauberi. Tu, na Nemškem, je Trubar šele pretrgal vse vezi z rimsko cerkvijo, postal pravi protestant in sprevidel, kako daleč so doma na Slovenskem od „prave, stare vere“. Ker ni mogel pomagati z govorjeno besedo, je skušal uresničiti drzno misel, da bi se tudi slovenščina pisala in brala kakor drugi jeziki. Ta misel, ki je nastala v njem že pred kakimi desetimi leti ob pogledu na kulturno zaostalost Slovencev, se je sedaj bližala uresničenju.

Čeprav mu je moral biti ideal knjižnega prizadevanja prevod biblije — v srcu je nosil ta ideal še iz dobe, ko je prebiral Erazma Roterdamskega, in ga je gojil do pozne starosti —, je vendar moral začeti drugače. Hebrejščine in grščine ni znal; zato sta mu zdrava kritičnost in bister pogled na resnične, praktične potrebe narekovala drugačen načrt. Prva knjiga naj bi bila katekizem. Glede jezika si

ni delal preglavic: ni iskal umetne tvorbe, ampak se odločil za svoje raščičansko narečje, dobro se zavedajoč, da je s tem svojim središčnim slovenskim govorom dobro prebil na Štajerskem, v Trstu in Ljubljani in bil vsem Slovencem razumljiv. Bolj sta ga skrbela črkopis in pravopis. Gotico, za katero se je odločil, je bilo treba šele prirediti za slovenske potrebe. Rešitev te zadeve je slovenske literate zadovoljila za 300 let. Rokopis je poslal Klombnerju in ljubljanskim protestantom, kakor izumitelj, ki se mu hoče za izum priznanja svetá. Odobritev je prišla, a tudi nove težave. Ko je iskal tiskarja, se je v dveh mestih, v Nürnbergu in Schwäbisch-Hallu, zaman pogajal. Knjigi se tu niso upali natisniti zaradi interima, premirja med katoliki in protestanti. Toda vztrajnega avtorja, ki je bil pripravljen sam nositi stroške za svoje prvo delo, to ni preplašilo. Iskal je naprej in našel: Morhart v Tübingenu, kjer se po zgledu novega vojvode Krištofa niso dosti brigali za interim, je natisnil *Catechismus* in se skrnil po Trubarjevem nasvetu pod kričeče natisnjeno firmo „Jernej Škrjanec in Sybenburgen“ (na Sedmograškem je bila verska svoboda), a avtor se je pomembno označil kot „Philopatridus illyricus“ (rodoljub ilirski). Knjiga, ki se je začela tiskati 1550 in je izšla 1551, je prvotno vsebovala le izbor iz protestantskih katekizmov; med tiskom pa je Trubar dodal še šest pesmi, dve molitvi in Flacijev pridigo o veri ter s tem namenil knjigo ne le novovrskemu pouku, ampak tudi protestantskemu bogoslužju med Slovenci. Navodilo za čitanje je sestavil v nemškem jeziku, da bi knjigi uglasil pot. Posebej pa naj bi temu služil drugi njegov tisk, *Abecedarium*, ki je izšel obenem s prvo knjigo; čeprav obsega vsa knjižica samo osem listov, je abecednik omejen na tri strani, kajti Trubar je učil brati tako, kakor so učili v srednjem veku in še njegovi sodobniki: natisnil je abecedo, nekaj zlogov in nekaj besed. Ostali del knjižice je posvečen katekizmu z vprašanji in odgovori.

Smotrno in premišljeno delo pa je zastalo, ko je Trubar spoznal, da sam brez izdatne podpore ne bo mogel zalagati novih tiskov, čeprav so ga iz domovine bodrili in mu naročali, naj jim oskrbi še drugih prepotrebni slovenskih knjig. V rokopisu je izdelal pridigo o očenašu in razmišljal o prevodu Luthrove hišne postile, toda šele ko ga je 1553 srečno naključje privedlo v zvezo z Vergerijem, so se mladi literaturi obetali boljši dnevi. Vergerij, bivši koprski škof,

nemiren duh, stremljiv in zmožen, častihlepen, vpliven po svojih zvezah, je postal prav tedaj svetovavec vojvode Krištofa. Ko je zvedel za duhovnika v bližnjem Kemptenu, ki je pisal knjige za južne Slovane, je menil, da je našel pravega človeka, ki bi utegnil uresničiti njegovo zamisel, namreč prevod biblije v neki, vsem Slovanom razumljiv jezik. Pogajanja s Trubarjem, ki je iniciativnemu Lahu pojasnil in pokazal realne potrebe, niso sicer izpolnila vseh Vergerijevih zamisli, a Trubar je le nadaljeval svoje delo. Vergerij je namreč preskrbel sredstva in napotil Trubarja na latinico, ki jo je ta sprejel namesto nemških črk; Trubar pa je obljubil svojo pomoč pri ustanovitvi glagolske tiskarne. Plod Vergerijevih prizadevanj so bile 1555 štiri Trubarjeve knjige: *Abecedarium*, *Catechismus*, *Ta evangeli svetiga Matevža* in prevod *Ena molitov*.

Abecedarium, skrajšana izdaja prav tako naslovljene knjige iz 1551, še vedno ne nosi niti avtorjevega niti tiskarjevega imena (svojega tiskarskega znamenja pa Morhart le ni skrnil), a Catechismus, predelana izdaja prve Trubarjeve knjige, nosi pod predgovorom tri začetnice: N. (nepojasnjeno), V. (Vergerij), T. (Trubar). Tudi *Ta evangeli svetiga Matevža*, prvi Trubarjev biblijski prevod, ima predgovor s podpisoma V. in T. V svojih predgovorih govori Trubar v množini (mi), dà, dopustil je celó, da so prav pod slovenskim prevodom Ene molitve, ki je le v originalu bila Vergerijeva, natisnili samo Vergerijevo ime. In vendar častihlepni Lah, ki je tako hotel vzbujati videz slovenskega in slovanskega literata, ni drugega napisal razen italijanskega očenaša, ki ga je vrinil v Trubarjev abecednik — čemu neki? —, in italijanskega originala omenjene molitve, ki pa je bila prikladna bolj zanj osebno kakor za množice, ki jim je Trubar namenil svoje spise. Vergerijev načrt je bi bolj smotrni kakor njegovo delo. To je sprevidel tudi Trubar; in ker se je Vergerij le preveč začel ponašati s tujim perjem — še štiri leta pozneje je govoril o Matevžu kot o svoji knjigi — a tudi v denarnih zadevah ni ravnal preveč tankovestno, je Trubar z njim prekinil stike.

Zveza z Vergerijem za Trubarja ni bila brez koristi. Predvsem ga je Vergerij spet pridobil za knjižno delo, mu pregnal morda predsodke, ko je začetniku v svetopisemskem prevajanju dopovedal, da za to ni nujno znanje grščine oziroma hebrejščine, ker je drugih

pomožnih sredstev dovolj; važno je bilo tudi, da je znal preskrbeti sredstva, vzbudi divši zanimanje za slovenski tisk pri württemberskem vojvodi in pri kranjskih veljakih. Ko so še prispeli iz domovine ugodni glasovi o prvem biblijskem prevodu, je Trubar z zavihanimi rokavi nadaljeval prevajanje sv. pisma.

Ker je hotel ustreči še raznim drugim potrebam, je zaradi dodatkov njegov *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta* tako narasel, da na glavnem naslovnem listu še vseh postranskih tekstov naštetih ni mogel, ampak je moral opozoriti, da bravcu to „druga stran letiga papirja povej“. Obširen nemški predgovor s slovensko molitvijo, koledar, seznam svetopisemskih knjig, Melanchthonovi Loci communes (poglavitni protestantski nauki, Trubar pravi Ena dolga predgovor, ker obsega 22 pol), seznam praznikov in nedeljskih evangelijev s postilo v dveh delih — vse to je dodal štirim evangelistom in dejanju apostolov. Zato ni čudno, da so se posamezni deli (*Kolendar, Dolga predgovor* in *Postila*) obširne knjige tudi posamič prodajali. Trubar se je v postranskih tekstih pokazal ne toliko točnega ali celó suženjskega prevajavca, ampak bolj kompilatorja; posebno v postili je upošteval potrebe in razmere svoje domovine, ki jih tudi pri poznejšem svojem delu nikoli ni izgubil izpred oči. S tem si je začrtal pot prevajavca novega zakona in postile: v zadnjem svojem delu, celotni izdaji novega zakona, je od Slovencev in sveta slovo jemal, a Luthrovo postilo je dokončal na smrtni postelji. Pa še drugače je prevod iz leta 1557. imel postati zanj odločilen: privedel ga je na čelo glagolski in cirilski tiskarni.

Ze pred natiskom prve slovenske knjige je bil razmišljal tudi o potrebi hrvatskega tiska, a zveza z Vergerijem mu je to misel še utrdila. Zato je namignil v novem zakonu 1557, da bi kazalo prevesti njegove knjige v hrvaščino. Štefan Konzul, istrski glagoljaš, verski begunec in tedaj učitelj v Chamu na Bavarskem, se je lotil dela. Na Trubarjevo prigovarjanje se je preselil v Regensburg, da bi se nemoteno bavil s prevajanjem. Ko je 1559 s popotovanja v Ljubljano in Metliko prinesel tudi odobritev strokovnjakov za svoje prevode, sta s Trubarjem pričela iskati sredstev. Za slovenske knjige je Trubar dobival denarno pomoč pri svojih rojakih in nekaj je izprosil tudi za hrvatski tisk. Tako je Trubar mogel poslati v tiskarno *Ta drugi dejl tiga noviga testamenta*, a Konzul pripraviti vse po-

trebno za naročilo glagolskih črk. Nenadoma pa je prišla zapreka: nekdo je Trubarja ovadil pri Krištofu Württemberškem, da je v slovenskih knjigah mnogo zmot in cvinglijanskih nazorov. Vojvoda je ustavil tisk. Tedaj se je spomnil Trubar Ungnada, bivšega deželnega glavarja štajerskega, prostovoljnega verskega begunca, prebivajočega v Urachu, ki je bil že 1555 obljubil, a le obljubil, pomoč Vergeriju in Trubarju. Ungnad se je res zavzel za stvar, Trubar je ovadbo ovrigel in iz hvaležnosti poročal odslej svojemu rešitelju iz hude zadrege, kako mu napreduje delo.

Literarno delo je šlo po načrtani poti naprej. Dotiskali so Ta drugi dejl tiga noviga testamenta, kjer je Trubar objavil sv. Pavla list Rimljanom, Konzul pa je naročil glagolske črke v Nürnbergu. Spet se je nekaj zgodilo, kar je spravilo Trubarja v zadrego: iz Ljubljane je nepričakovano prišel poziv, naj se vrne za superintendenta v domovino. Tu na Nemškem je bil sredi največjega dela, doma pa so ga težko pričakovali. Kaj naj stori? Najprej se je skušal otresti poziva, ker ga je le skrbela vrnitev v Ljubljano, odkoder je pred trinajstimi leti moral bežati kot izobčenec; ponovnemu pozivu pa se ni mogel upirati. Odpovedal je službo v Kemptenu in se odpravljaj domov.

Vrnitev v Ljubljano pa je odlagal, ker je hotel urediti zadevo z glagolsko tiskarno in počakati vsaj še natiska prve glagolske knjige. Medtem je Konzul tik pred prevozom glagolskih črk iz Nürnberga v Tübingen stopil brez Trubarjeve vednosti v stike z Ungnadom in znal od njega izvabiti denarno podporo. Konzul je zbolel, zmanjkalo je sredstev in Trubarjevo slovensko-hrvatsko podjetje je rešil Ungnad v začetku 1561 z ustanovitvijo biblijskega zavoda v Urachu. Trubarju, ravnatelju zavoda, je preskrbel župnijo v Urachu, ki jo je ta sprejel, ker se je zavedal, da bo v mladem podjetju njegova navzočnost zelo potrebna. Preden je nastopil svoji novi dve službi v Urachu, je izdal nadaljevanje novega zakona, namreč *Svetiga Pavla ta dva listi h tim Korintarjem inu ta h im Galatarjem*, odhod v Ljubljano pa je odložil še za nekaj mesecev.

V biblijskem zavodu se je razvila živahna delavnost, toda bolj glede na glagolske in cirilske knjige kakor na slovenske. Trubar je najprej napisal nemško posvetilo za *glagolski Katehismus* in izdal nemško poročilo o vsebini svojih dotakratnih knjig; sestavil ga je

bil za vojvodo Krištofa in kralja Maksimilijana še v tisti dobi, ko so ga obdolžili zmot in cvinglijanstva. Tisk tega poročila, naslovljenega *Register und summarischer Inhalt*, je bil sedaj v toliko potreben, ker tiste govornice in obdolžitve še niso hotele prenehati, a novo podjetje je prosilo podpore pri nemških velikaših.

Podjetje je prišlo v tek in junija 1561 se je Trubar le odločil, da nastopi vsaj za nekaj časa službo superintendenta.

Njegova vrnitev v domovino je bila pravi triumf. Ljudje so mu prihajali naproti, ga sprejemali s solzami v očeh in godci so dlje ko četrt ure igrali *Te Deum* (prim. str. 159 sl.). Škof Seebach, ki je spoznal nevarnost, je takoj zahteval od novega superintendenta pojasnila, na čigav poziv je prišel. Odgovor, podprt s pojasnilom deželnih stanov, je nebojevitega in nedelavnega škofa očitvidno zadovoljil. Trubar je v Ljubljani deset tednov organiziral, učil, pridigal in obhajal. Razveselili so se ga vsi sloji, zlasti „*devotus foemineus sexus*“, in hvalili Boga s solznimi očmi, ker jim je bilo dano, da so kaj takega doživeli, slišali in užili. Tudi Primož je moral biti z njimi zadovoljen ob pogledu na tako navdušenje. Manj veselja pa so mu pripravili domači literati, ki so se udeještovali pod Klombnerjevim vodstvom in priredili celo zbirko cerkvenih pesmi. Ko jo je Klombner predložil Trubarju, jo je ta odklonil, ker se mu je zdela slaba.

Kljub neumornemu delu so Trubarju uhajale misli na Nemško, ne samo ker je imel tam družino (oženjen je bil nekako od leta 1549. in imel tri otroke), ampak posebno zaradi podjetja. Ker mu je šlo za preizkušnjo novih hrvatskih knjig, so deželni stanovi poslali sle v Benetke, na Reko, v Senj in Metliko, a nekaj veščakov so povabili tudi v Ljubljano, da bi se pogovorili s Trubarjem. Ta je pridobil za Ungnadovo podjetje dva Uskoka, Popovića in Maleševca, si vzel dopust ter z njima odpotoval v Tübingen in Urach.

Razmere v Urachu, v katere je prišel sedaj, niso bile razveseljive. Konzul, ki se je znal prikupiti lahkovernemu Ungnadu, je začel rovariti zoper njega. Celó nepoštenega ravnanja z denarjem ga je osumil. Trubarjeva nemška posvetila v glagolskih in cirilskih tiskih postajajo čedalje medlejša in neizrazitejša. S sočnimi in zanimivimi uvodi, ki jih je Trubar pisal za svoje slovenske knjige, se dá primerjati morda le posvetilo za glagolski *Prvi del novoga testamenta*

(1562). Kakor da bi z rastočo napetostjo med njim in Konzulom minevalo Trubarju veselje do dela. „Prav često sem res sit življenja“, je pisal takrat v Ljubljano.

Med delom in preprirom so potokali dnevi in Trubar je že prekoračil dopust. Hotel pa je prinesiti nekaj tudi za „kranjsko cerkev“ in čakal, da bi se dotiskali *Artikuli*, v katerih je združil tri veroizpovedi, augsburško, württemberško in saško, v organično celoto. Spoznal je, da so augsburško veroizpoved napisali teologi za teologe in višje izobražence, sam pa je hotel biti razumljiv tudi preprostemu človeku; zato je to dogmatično knjigo svobodno prikrojil za slovenske razmere: spajal je in razširjal, kakor se mu je zdelo potrebno. Seveda so pravoverni Ungnad, nemški teologi in celo Konzul in Klombner Trubarju močno zamerili, da se je drznil „pomešati“ tri veroizpovedi. Pri Konzulu pa gre bolj za osebno nasprotje, saj je to knjigo, ki jo je obsojal, dobesedno prevel v hrvaščino, a s Klombnerjem sta bila navzkriž zaradi pesmarice.

Svojevoljni in intrigantski Klombner je bil Trubarju zelo zameril, da mu je bil odklonil pesmarico. In ko se je Trubar dokončno preselil kot superintendent v Ljubljano (junija 1562), je porabil trmasti Klombner Trubarjevo odsotnost v biblijskem zavodu in poslal po Juriju Juričiču rokopis tiste pesmarice v Urach. Ungnad jo je nič hudega sluteč dal natisniti. Tako so 1563 izšle v Juričičevi redakciji *Ene duhovne pejsni s Trubarjevim imenom* na naslovnem listu (ker imajo v prvem delu ponatis Trubarjevih pesmi iz prvega njegovega katekizma). Trubarju je bilo to kaj malo všeč; mnogo bi plačal, je pisal, če njegovega imena ne bi bilo na tej pesmarici, kajti mnoge pesmi so tako zanič rimane in tako slabo popravljene, da ga mora biti sram.

Kljub napornemu dušnopastirskemu delu in popotovanju po deželi je Trubar v Ljubljani še vedno pisal: za hrvatske knjige, ki so jih tiskali v Ungnadovem zavodu, je sestavljal nemška posvetila, dasi so se prejšnja nesoglasja še povečala, a za slovensko cerkev je sestavljal cerkveno naredbo, *Slovensko cerkveno ordningo*, ki jo je proti koncu 1563 dokončal in poslal Ungnadu. Gotovo ni slutil, kako usodna je imela postati ta knjiga zanj. Vsak zase, njegovi nasprotniki katoliki v domovini in njegovi prijatelji protestanti na Nemškem, so mu sedaj pripravili marsikatero bridko urico. Mimo-

grede, v zasebnem pismu vojvodskemu württemberskemu višjemu oskrbniku, je napisal stavek glede obhajila, ki diši po cvinglijanstvu. Nepremišljena izjava je šla med nemškimi teologi iz roke v roko in postala tako javna, da se je vojvoda moral umešati. Ustavili so tisk, reševali, preiskovali ter napósled črtali predgovor in nekaj teksta. Ungnad pa je izjavil, da ne bo tiskal nobene Trubarjeve knjige več.

Kakor v Artikulih, je tudi tukaj Trubar znesel vsebino iz različnih virov, svobodno razširjal in krčil. Izvirno poglavje o šoli, poudarjanje slovenščine kot liturgičnega jezika (gl. str. 81) in njeno upoštevanje v mestnih šolah (gl. str. 83) pričajo ne samo o pomenu te morda najzanimivejše Trubarjeve knjige, ampak tudi, kako velika škoda je bila za slovensko cerkev, da so domači nasprotniki našega reformatorja še bolj uspeli kakor württemberski teologi, ko so dosegli vsaj delno zablembo knjige in dokončni izgon prvega superintendenta. Tokrat niso pomagale niti Trubarjeva iznajdljivost in spretnost, s katero se je znal izmotati iz kočljivih zadreg, niti obsežne vloge deželnih stanov, ki so se z vsem svojim ugledom zavzeli za svojega superintendenta. Kodifikacijo cerkvene organizacije, kar je celo na Nemškem veljalo le za pravico deželnega kneza, je nadvojvoda Karel imel za poseganje v svoje območje. Trubar je 1565 odšel spet na Nemško.

Služil je nekaj mesecev v Lauffenu, nato pa do smrti v Derendingenu. Kakor prej, je še vedno neumorno pisal in prevajal. Ungnad je bil mrtev, njegov biblijski zavod je razpadel. Trubarjevega dela to ni oviralo, ker je imel zaslombo v ljudstvu in deželnih stanovih. Že v začetku 1566 je šel v tisk *Ta celi psalter Davidov*, prvi in edini njegov prevod iz starega zakona. Ker se je sicer izogibal prevodom iz starega zakona zaradi neznanja hebrejščine, se je v posvetilu in predgovoru čutil dolžnega, da stvar pojasni: enajst let je o psalterju pridigal, enajst let prevajal, tako da slovenski prevod po njegovem mnenju ne zaostaja za latinskim ali nemškim.

Leto 1567. je bilo za Trubarjevo literarno delovanje prav plodovito: poslal je kar tri knjige v svet. Prva, najmanjša, je bila *Ta celi katehismus*, ki se loči od vseh ostalih v tem, da je napisan nemški in slovenski (slovensko besedilo pod nemškim), kajti namenjen je bil pouku „prave, stare krščanske vere“ in pa pouku

nemškega jezika. Zanimivo je, da je zaradi vzporednega tiska delal Trubar silo nemščini in ne slovenščini.

Nato so izšli *Svetiga Pavla listuvi*, torej del novega testameta, ki ga je Trubar objavljaj v odlomkih, ker so mu preganjanja in selitve, kakor sam trdi, onemogočale celoten prevod, najbolj pa zato, ker ni imel denarja za tisk. Knjigo je posvetil ženstvu v Sloveniji, k čemur ga je napotila verska vnema žená in njih zasluge, da so ga iz prvega Patma, t. j. preganstva, poklicali za superintendenta v domovino. Zanimivo je, da ugotavlja pritegnitev nemških priseljenk v slovensko jezikovno kulturno območje ob čitanju slovenskih protestantskih knjig.

Tretja knjiga istega leta je bila pesmarica, ki se pa ni ohranila. Nekoliko smo o njej poučeni iz nove izdaje 1574 z naslovom *Ta celi katehismus . . . inu pejsni*. V novi izdaji so namreč ponatisnjeni razni postranski teksti, ki so bili tudi v pesmarici 1567 (n. pr. posvetilo); le to, da so slepo ponatisnjeni (tako je ostal stari datum posvetila), vzbujajo pomisleke, da bi bil Trubar prireditelj pesmarice 1574. Vendar je težko v tem času misliti na koga drugega; Trubar je pač poslal pesmarico iz 1567 v tiskarno in naročil ponatis, a korektor je izpremenil le naslov (števílo izdaje, letnico) in morda še kako drugo malenkost. Naziv „katekizem“ za pesmarico izvira odtod, ker je Trubar prve svoje pesmi priobčil v *k a t e k i z m u* 1551; zato tudi pravi v naslovu 1574, da so pesmi „tretjič popravljene“, t. j. tretjič izdane (prvič 1551, drugič 1567). Pesmi, opremljene z notami, so napisali Trubar (23), Krelj (10), Dalmatin (1), Klinc (1), a šest pesmi in tri molitve so brez imena.

Kakor je slovenska protestantska pesem nastala iz liturgične potrebe, ker je evangelijska cerkev zahtevala sodelovanje vseh vernikov pri službi božji, tako so tudi Trubar in njegovi tovariši iz potrebe postali pesniki oziroma verzifikatorji. Popolna novost te pesmi v slovenski literaturi niso bile, kajti ljudska nabožna pesem, ki se je pela bolj izven cerkve kakor v njej, je izpričana še iz stoletij pred reformacijo. Zato tudi naši protestanti niso šli čisto mimo nje, čeprav jim njen tekst ni vedno prijal in so ga morali popravljati. Glavni vzor, deloma tudi vir, pa jim je bila sodobna nemška protestantska cerkvena pesem, sloneča na latinskih himnah tradicionalne cerkve, na ljudski pesmi in na pesmi Meistersingerjev. Zunanja pesniška

oblika mnogih teh nemških pesmi pa se zdi danes kaj malo okusna. Celó pesem reformatorja Luthra, ki je znal uveljaviti v svoji prozi vse poetične učinke ljudskega jezika, kaže dokaj pomanjkljivosti. Krajšanje in pačenje besed zaradi ritma, gradnja stihov le na podstavi štetja zlogov brez ozira na besedni naglas so glavni znaki onodobnega pojmovanja umetniške oblike. Vse te napake, seveda napake z današnjega vidika, kaže tudi pesem naših protestantov (v mislih imam poleg zgoraj omenjene pesmarice tudi poznejše izdaje). Melodije so si vse izposodili, tekstov pa le slabo polovico. Toda tudi pri originalnih besedilih je bil vpliv nemške cerkvene pesmi odločilen. Celó na neposreden vpliv Meistersingerjev bi utegnili misliti, saj je bival Trubar tedaj v Nürnbergu, ko je bil Hans Sachs, najjimenitnejši pevec, na višku svoje slave; eno Sachsovo pesem je nekdo celo prevel v slovenščino in jo objavil v peti izdaji naše pesmarice (Kaj žaluješ, srce moje).

Usodno načelo štetja zlogov brez ozira na besedni naglas kviri vse pesemske tekste. Vendar moramo upoštevati, da so nekateri naglasi, ki nanje naletimo ob ritmičnem čitanju in se nam danes zde prisiljeni, bili v 16. stoletju pravilni, ker so jih splošno govorili (veseljé, tvojó, svojó, njegà), dalje, da je nekaj prisiljenih naglasov zabrisala melodija. Melodični naglas je popravil tudi slabe rime (sejme — vzame, nom — angelom). Trubarjevi teksti, ki jih je tri četrtine izvernih, so spretne verzifikacije. Ponekod zaslediš tudi emocijo ali krepak himnični zanos, drugod pa nehote občutiš boj verzifikatorja z obliko in izrazom. Vendar je Trubarjeva pesem tja do osemdesetih let absolutno in pozneje relativno prevladovala. Vzbudila je tudi lepo število posnemovavcev. Pesmarica se je tako zasidrala in priljubila pri ljudeh, da so bile potrebne vedno nove izdaje (vsega 6) ne glede na več drugih manjših tiskov. Preživela je protireformacijske grmade, ker so jo v 17. stoletju ponatiskovali najhujši Trubarjevi nasprotniki; slovenski koroški protestanti podkloštrskega okraja so si jo prepisovali še v 18. stoletju.

S pesmarico so naši protestantje še najbolj pokazali, da niso kakor Konzul in Dalmata pošiljali med ljudstvo samo propagandnih tiskov, ampak da so njihove knjige ustrezale potrebam in zahtevam vernikov.

Kot nekako dopolnilo k pesmarici je Trubar v naslednjem letu izdal *Tri duhovske pejsni*. Knjižica prinaša več, kakor je označeno s tem okrajšanim naslovom: tri, in sicer prve tri pesmi so Trubarjeve, nato sledi šest Dalmatinovih, ena Schweigerjeva in naposled spet ena Trubarjeva. Pesmi je zložil Trubar „v nega vnuvični, dolgi, težki bolezn“, kakor je povedal v naslovu.

Katebismus z dvejma izlagama iz 1575 pa spada med tiste Trubarjeve knjige, kjer se je mogel naš reformator prosto razmahniti. Vsebuje najprej katekizem z Brenzovo razlago, nato „pridigo od stare, prave inu krive vere“, Vischerjevo razlago katekizma, hišno tablo in agendo (obrednik). Zlasti v delu, ki naj bi vseboval Vischerjevo razlago, je prinesel Trubar toliko osebnega in toliko o domačih slovenskih razmerah, da je mogel zajemati tu le iz svojega. Kjer se mu le ponudi prilika, da udari po nasprotnikih, postane zgovoren in oster, pokaže ogorčenje in pomilovanje hkrati in, kakor večkrat, prodre skozi teološko umovanje njegovo jarko čuvstvo. Agresivnost pa izvira v tej dobi tudi odtod, ker se je v njegovi domovini začela javljati protireformacija; jezuiti so celo izdali slovenski katekizem.

Noviga testamenta pusedni dejl, ki je izšel 1577, je zaključil Trubarjevo, skoro bi rekel, življenjsko delo prevajavca novega zakona. Opremil ga je z zanimivim posvetilom, predgovorom in dostavki; seveda ne manjkajo razlage in opombe, ki stojé, kakor v prejšnjih delih, pred posameznimi poglavji. Izdal ga je v osmerki, ne kakor prejšnje dele v četverki, ker je vse, kar je poprej izšlo, nameraval ponatisniti v priročnejši osmerki in bi se tale poslednji del potem kar priteknil.

Ta misel se mu je uresničila pet let kesneje. Prej je še objavil čudno knjižico *Ta prvi psalm ž nega trijemi izlagami* (1579), čudno zato, ker gre za pamflet brez oznake kraja in tiskarja, opremljen le s psevdonimom „Škrjanec inu Kukovec, zgurana inu dulana Krajnca“. Sebe je Trubar skrnil tudi s tem, da je podal drugačen prevod psalma, kakor ga je prinesel njegov Psalter 1566. Nasprotnika, Polidorja Montagnano in Matijo Mrcino, zelo delavna in bojovita katoliška duhovnika, pa je v drugi in tretji razlagi očitno napadel. Zaradi borbenege značaja se te dve razlagi nista več ponatiskovali, prva razlaga, tu z notami, pa je prešla v vse po-

znejše pesmarice. Dokaj spretno spesneno delce je nastalo iz istega razpoloženja kakor katekizem 1575, morda tudi kot odgovor na zabavljice s katoliške strani, kakor je bila tista o Juričiču — Juriju Kobili.

Formulo concordiae, sporazum protestantov različnih dežel, so podpisali tudi kranjski predikanti, a prevel in objavil jo je Trubar 1581. Do danes se še ni našla.

Zadnja knjiga, ki jo je Trubar doživel, je bila druga, pregledana in popravljena izdaja novega zakona *Ta celi novi testament* 1582 v dveh delih. Slutil je svoj konec, obračunal je v posvetilu s svojo literarno preteklostjo in se poslovil od Slovencev. Ker je izdal to knjigo v času, ko je v Ljubljani revizijska komisija že odobrila Dalmatinov prevod vsega sv. pisma, se vidi, da je Trubar, ki je od nekdaj hodil svoja pota in ni upošteval novih smeri mlajše generacije, ostal sebi zvest. Ali morda ni véroval v uresničenje Dalmatinovega velikega sna? Sam je dosegel svoj smoter in z zavestjo človeka, ki je dovršil svojo življenjsko nalogo, je ugotovil, da beró njegove knjige ne le po mestih, ampak tudi na kmetih z velikim poželenjem in veseljem.

Štiri in sedemdesetletni starček pa še ni miroval. Ni se lotil morda krajšega teksta, čigar prevajanje bi mu služilo nekako za kratek čas, ne, zamikala ga je Luthrova *Hišna postila*, eno najboljše njegovih del, kar se jih je kedaj lotil. Že zdavnaj, pred pet in dvajsetimi leti, je bil nanjo mislil, a zdaj, ko je izdal vsa druga nujna in potrebna dela, jo je v miru prevajal. Tiska ni doživel, a dokončal je prevod na pragu v onstransko življenje. Tri dni pred smrtjo je še narekoval zadnje strani svojega prevoda in sinovoma v poslednji volji naročil, naj poskrbita za tisk. Nenavadno usmiljena je bila Smrt, da je počakala ... 29. junija 1586 je umrl. Šele po devetih letih je mlajši sin Felicijan utegnil izvršiti očetovo oporoko. S podporo kranjskih deželnih stanov je izšla zajetna knjiga; Andrej Savinec, bivši Trubarjev pomočnik, jo je priredil za tisk in ji napisal predgovor. Bila je zadnja Trubarjeva knjiga in med zadnjimi protestantskimi.

Trubarjev pogreb, nagrobni govor, ki ga je imel in pozneje tudi izdal v knjigi eden najuglednejših teologov, dr. Jakob Andreae, in spominska plošča v derendingenski cerkvi z latinskimi stihii pro-

fesorja Martina Crusiusa iz Tübingena pričajo o velikem ugledu, ki ga je užival naš reformator v tujini.

Trubar je bil trikrat oženjen. Prvič se je poročil v Rothenburgu z Barbaro, drugič v Derendingenu z Anastazijo, tretja žena Agneza ga je preživela. Iz prvega zakona je imel dva sina, Primoža in Felicijana, in hčer Magdaleno. Ti so ga preživeli, dočim sta dva otroka iz drugega zakona umrla v zgodnji mladosti.

Njegove premoženjske razmere so bile najboljše tedaj, ko je imel po Bonomovi zaslugi po več služb oziroma ljubljanski kanonikat. Odkar pa je odločno prestopil v protestantizem, je dobro desetletje živel v bedi. Šele služba superintendenta mu je izboljšala življenje, kajti tudi potem, ko jo je moral 1565 zapustiti, so mu stanovi plačevali provizijo do smrti. Da je znal štediti, pričata njegovi hiši, ena v Ljubljani in druga v Derendingenu. Vendar se je prav zaradi zidave hiše v Derendingenu in zaradi drugih izdatkov (bolezni, možitev hčere) moral večkrat znatno zadolžiti.

Primož Trubar je bil človek, ki je bolj z vztrajnostjo in delavnostjo kakor z genialnostjo dosegel častno mesto v naši kulturni zgodovini. Njegov veliki čin izvira iz njegove praktične narave, a prav tako iz ljubezni do slovenskega ljudstva, iz katerega je izšel. Vzgojen je bil sicer v tujem okolju in duhu, vendar ni nikoli izgubil zavesti, da pripada slovanskemu in slovenskemu rodu, ki je siromašen, zanemarjen in morda celo zaničevan. A prav zato, da bi „svojim lubim Slovencem“ pomagal, pomagal z „edino zveličavno vero“ — tedaj je vera bila v politiki in javnem življenju prvi činitelj —, se je odločil, da iz zanemarjene kmetiške govorice napravi knjižni jezik. To mu je bilo seveda le sredstvo, nikar končni smoter, a oprijel se ga je s tolikšno ljubeznijo, da se človeku mnogokrat zazdi, kakor da je vsa njegova vnema bila zgoščena okrog literarnega dela zaradi tega dela samega. Njegovo odlašanje z odhodom v Ljubljano 1561 in 1562 le zato, da je utegnil v miru prevajati in tiskati na Nemškem, njegova pisateljska zavest in ponos, ki zveni iz njegovih predgovorov, njegova vztrajnost, s katero je v rednih presledkih celo ob svojih stroških in izgubi izdajal knjigo za knjigo — kažejo, da je bilo v Trubarju vsaj toliko literata kolikor gorečega propagatorja verskih nauk.

Skrben oblikovavec svojih spisov Trubar ni bil. Čeprav je prejel mnogo premišljeval, preden je poslal prvo knjigo med ljudi, je pozneje ostal pri načinu, ki si ga je sprva utrdil: to velja tako glede pisave kakor glede jezika in glede sestavljanja. Njegov črkopis, nedosleden v prvi knjigi (zlasti glede sičnikov in šumevcev) je ostal nedosleden tudi v zadnji. V jeziku ni iskal „visokih in kunštnih besed“, ampak je pisal preprosti govor svoje rojstne vasi in rajši rabil tujko, kakor domač izraz, ki ga v mladih letih ni slišal. Hotel je biti kar najbolj razumljiv. Mlajšim literatom, ki so jezikovno marsikaj izboljšali, ni sledil. Posebno značilno pa je zanj, da ni doslovno prevajal — na originalno ustvarjanje ni mislil niti on niti ostali naši takratni spisovavci — ampak je svobodno kompilirjal, uporabljal več različnih virov in samovoljno dodajal ali krčil. Gostobesednost izvira pa iz njegove prirodne zgovornosti. Zato se ta ali ona njegova knjiga s teološkega stališča dá izpodbiti. Marsikateri pomanjkljivosti je vzrok naglica, s katero je moral delati, saj je skoro dve desetletji slonelo vse literarno delo le na njegovih ramah, a povsod so zijale vrzeli, ki njegovemu persu niso dale počitka.

Trubar je bil tudi spreten organizator mlade cerkve na Slovenskem. Ni ji dal samo statotov in cerkvenih uredb, ampak je skrbel tudi za pridigarje in za naraščaj: študentom s Kranjskega je na Württemberskem ali sam pomagal ali jim s prošnjami in priporočili preskrboval pomoč. Knjižnico, ki jo je ob dokončni preselitvi na Nemško moral pustiti v Ljubljani, je pozneje prepustil cerkvi in šoli. S tem je položil temelj naši prvi javni knjižnici, ki so jo stanovci z nakupi še razširili.

Primož Trubar je po zunanosti in značaju izredno prikupna osebnost. Sodobni lesorez nam kaže častitljivega starčka z visokim, jasnim čelom, z redkimi lasmi, bistrimi, pametnimi očmi, plemenitimi potezi, z dolgo, polno brado. Prirojene lastnosti: vztrajnost in nekoliko trme, zgovornost, tudi šegavost odsevajo iz vsega njegovega dela. S te ali one strani diha tudi domačnost. Racionalizem in praktična usmerjenost mu nikoli nista zatrla čuvstva. Najbolj je odkril svoj značaj v prosto pisanih posvetilih in predgovorih, posebno še v pismih. Tu se razpiše po mili volji. Med teologijo in važnimi poročili kramlja o najcenejših novicah; stalno pa ga za-

nima dvoje, kar je tako usodno posegalo v življenje naših prednikov: turška nevarnost in kuga.

Trubarjeve zasluge so tudi zmanjševali v ta ali oni namen. Toda nihče ne more preko objektivnega uspeha njegovega dela, ki mu je ime: slovenska knjiga.

*

SEBASTIJAN KRELJ se je rodil 1538 v Vipavi. Kaj ga je privedlo v Jenó, kjer je študiral štiri leta ob podpori nekega Nürnberžana pri Flaciju Ilircu, ni znano, ker v svojih spisih ni govoril o sebi kakor n. pr. Trubar. Postal je magister in pomočnik Flacijev in se z njim preselil 1562 v Regensburg. Tega leta je tudi izdal nemško teološko razpravo, kakršne je pošiljal med svet njegov učitelj v boju z nasprotnimi teologi. Flacius, prav za prav Vlasici ali Frankovič iz Labina v Istri, Luthrov in Melanchthonov učenec, zastopnik ekstremnih in radikalnih dogmatičnih nazorov, tako imenovanega flacijanizma, mu ni mogel biti v posebno priporočilo, ko sta se, učitelj in učenec, mudila 1563 mimogrede v Ljubljani. Trubar pa je spoznal, da bi mu mladi učenjak — znal je nemški, latinski, grški in hebrejski, poznal tudi glagolico in cirilico — utegnil biti dober pomočnik. Po Trubarjevem prizadevanju so Krelja nastavili za pridigarja ljubljanske cerkvene občine, a 1565 kljub njegovi mladosti za superintendenta. Tako živahnega delovanja kakor njegov prednik pa ni mogel razviti, ker je bolehal za sušico. Živel je z vsemi v dobrih odnošajih in Klombner ga je zaman skušal pridobiti zase proti Trubarju. Postavil se je sicer proti začetniku slovenskega pisanja, ali ne z osebnim rovarjenjem, kakor si je želel Klombner, ampak s svojim literarnim delom.

Začel je s pesmijo; toda vse njegove pesmi razen ene so izšle v zbirkah, ki so jih drugi uredili: v Klombnerjevi in Juričičevi pesmarici 1563 in v Trubarjevi 1567; v njih torej ni mogel pokazati svojih jezikovnih in zlasti ne pravopisnih reform. Njegove pesmi so ali samostojne prepesnitve, večinoma psalmov (5), ali prevodi iz nemškega (6). Pesnika je bilo v Krelju morda še manj kakor v Trubarju.

Otročjo biblijo, ki je izšla 1566 brez avtorjevega imena, ni mogel noben poznavavec prisoditi Trubarju, čeprav ni razen njega

dotlej še nihče izdal slovenske knjige, kajti jezikovno in pravopisno se močno loči od dotakratnih slovenskih knjig. Danes vemo, da ji je avtor Krelj. Poleg abecednika, ki prinaša tudi latinsko-slovenski slovarček, vsebuje knjiga katekizem v petih jezikih (v slovenskem, srbohrvatskem, nemškem, latinskem in italijanskem), navodilo za krščansko in pošteno življenje, razlike med protestantsko in katoliško vero pod naslovom „antithesis“, Trubarjevo pesem „Ne daj, Oča“ (gl. str. 94) in Kreljevo „O Bog Oča, nebeski Kral“ (glej str. 182).

Knjiga je sestavljena po različnih virih in je pri njej najbrž sodeloval Flacius Illyricus s srbohrvatskim tekstom. Uvedli so jo v ljubljansko stanovsko šolo, a z njo tudi novi pravopis. Pomembna je tudi, ker pomeni prvi poskus, da se Slovenci in Hrvati zedinijo v skupnem, doslednem pravopisu na osnovi latinice.

Najbolj je dozorel Kreljev načrt jezikovne reforme v *Postili slovenski*. Postila, razlaga nedeljskih in prazničnih evangelijev, je bila zelo priljubljena knjiga, ki jo je s pridom in rad prebiral duhovnik pa tudi laik. Naši protestanti so imeli tedaj le kratko Trubarjevo postilo, ki je bila izšla pred desetimi leti in ki jo je pač že zmanjkalo. Krelj je torej mogel računati, ko je 1567 izdal prvi del Spangenbergove postile, ne le da bo njegovo delo našlo hvaležnih odjemavcev, ampak da bo njegovo premišljeno, spretno in dosledno izboljšanje slovenske pisave si lahko utrlo pot in se ukoreninilo. V predgovoru je opozoril zlasti na dejstvo, da govore Dolenjci in Notranjci čistejši jezik kakor Gorenjci in Korošci. Postavil je torej knjižni jezik na širšo podlago kakor Trubar. Tudi germanizmov ima mnogo manj kakor njegov predhodnik. V pravopisu je prvi dosledno rabil znake za sičnike in šumevce, označal mehki lj in nj, ločil u in v, uvedel akcentske znake. Vse to mu je dalo njegovo temeljito jezikovno znanje, posebno pa poznavanje srbohrvaščine, ki si ga je bil pridobil pri svojem učitelju.

Njegove reforme pa začasno niso uspele. „Gospod Truberjova kranščina“, katere pomena in razširjenosti se je dobro zavedal, je tedaj zmagala. Krelj je namreč kmalu po izidu prvega dela svoje postile — za tisk ostalih delov mu je zmanjkalo sredstev — legel v grob. Stanovi so nadaljevanje postile poverili Juričiču z naročilom, naj jezikovno in pravopisno sledi Krelju, ker so upoštevali že

udomačeno rabo Kreljevega pravopisa v svoji šoli. Juričič je tako storil in tudi Bohorič, ki je pregledal delo, ni ničesar izpremenil. Toda ker dela niso takoj izdali, je po desetih letih tiskar Mandelc, ki je pač računal z veljavo Trubarjevega pravopisa, dal prelisti nekому vse spet v stari pravopis. Druga izdaja prvega dela Kreljeve postile in Juričičevo nadaljevanje (1578) torej ne pomenita napredka, kakršnega je začrtal Krelj. Šele Dalmatin naj bi postal pravi dedič njegovih prizadevanj.

Sebastijan Krelj je bil človek s širšimi razgledi kakor Trubar, ostrejši mislec, manj zgovoren, a bolj rezek v polemiki. Bil je bolj učen teolog kakor praktičen dušni pastir. Največja njegova zasluga je izpopolnitev knjižnega jezika. Ker je moral odložiti pero, ko je komaj naznačil nove smernice, je upravičena trditev, da bi prej in krepkeje uveljavil svoje jezikovne reforme, če bi mu bilo dano daljše življenje, kakor jih je utegnil Dalmatin v svoji Bibliji.

*

JURIJ DALMATIN, rojen okoli 1547 v Krškem, je po zaslugi Adama Bohoriča, ki je poučeval nadarjenega mladeniča v rojstnem kraju, odšel z osemnajstimi leti v Bebenhausen na Württembersko. Ko je tu izpopolnil svoje znanje v latinski šoli, se je vpisal na univerzo v Tübingenu. Podpirali so ga Trubar, ki mu je preskrbel tudi Tiffernovo ustanovo, in kranjski stanovi. Po treh letih filozofskega in teološkega študija se je že mogel podpisovati kot magister. Ker pa ni dobil takoj službe, je še naprej študiral, dokler ga 1572 niso poklicali za pridigarja v Ljubljano.

V Ljubljani je opravljal dušnopastirsko službo, bil tudi nadzornik stanovske šole in član cerkvenega sveta. Dober mesec v letu je služil v gradu Kacenštajnu pri Begunjah, a ko je 1585 dobil škocijansko faro, je ni upravljal sam, marveč jo je izročil vikarju. Umrli je 1589 v Ljubljani.

Dalmatinu ni bilo treba notranjega iskanja, da je postal protestant, niti mnovega premišljevanja, preden je začel slovenski pisati: vero je dobil z vzgojo, slovenskega pisanja so ga učile slovenske knjige in njih prvi avtor sam. Že med študijem v tujini se je odločil za prevajavca sv. pisma. Trubar in njegovi učitelji so ga bodrili, da

se je vadil v prevajanju. Tako je 1572 prinesel v Ljubljano že znatno delo, za vajo prevedenih pet Mozesovih knjig.

Prvo svojo slovensko stvar je videl natisnjeno v Trubarjevi tretji izdaji pesmarice *Ta celi katehismus* 1574 (ali morda že v drugi 1567). Bila je to pesem zoper Turke, prevod oziroma predelava po nemški predlogi. Naslednje leto je poslal Trubarju šest novih prispevkov za Tri duhovske pejsni. Oblikovno je sledil Trubarju; toda v verzifikaciji zaostaja v teh začetniških poskusih za svojim učiteljem. Po izvirnosti ni posebno stremel, kajti tudi te pesmi so glede besedila kolikor toliko posnete po nemških.

Glavne in že zdavnaj načrtanega smotra pa ni izgubil izpred oči. Zlasti, ko se mu je posrečilo pridobiti Mandelca, da je ustanovil v Ljubljani tiskarno, je sistematično objavljajl knjigo za knjigo in opozarjal javnost, da se ji obeta poleg Trubarjevega novega tudi slovenski stari zakon. Prva knjiga je bila *Jezus Sirah*, ki ga je Dalmatin prevlel za Janža Khisla in njegovo družino. Mandelc je rokopis dal strokovnjaku, najbrže Bohoriču, v pregled in ga natisnil 1575. Bil je to prvi ljubljanski tisk.

Naslednjo knjigo, *Pasijon*, je izdal 1576 mimogrede, kajti tedaj je neumorno prevajal sv. pismo. V tej knjižici ni objavil le zgodbe Kristusovega trpljenja in vstajenja po vseh štirih evangelistih, ampak tudi Brenzovo pridigo in svojo obširno pesem o pasijonu, da bi pomagal svojim tovarišem in nudil ljudem domače nabožno štivo.

Ko je 1578 dovršil svoje ogromno delo, prevod vsega sv. pisma, je hotel z objavo Mozesovih knjig pod naslovom *Biblije, tu je, vsiga svetiga pisma prvi dejl*, pokazati, kako si zamišlja celotno biblijo, a obenem podrezati stanove, da se odločijo za revizijo in tisk. Že pred tremi leti je bil brez uspeha poskusil vzbuditi zanimanje pri kranjskih stanovih; 1577 je toliko uspel, da so ti začeli iskati možnosti sodelovanja s Štajerci in Korošci, a v začetku 1578 so v Brucku vse tri dežele načelno sklenile, da skupno izdajo biblijo. S tiskanim pentatevhom v roki je laže drezal, a kljub temu se je stvar vlekla.

Med čakanjem je priredil 1579 četrto izdajo pesmarice *Ta celi katehismus . . . inu pejsni*, ki pa nima not, ker jih Mandelčeva tiskarna ni zmogla. Pomnožil je priljubljeno zbirko z desetimi svojimi malo izvirnimi besedili in enim Kreljevim.

Da 1580 Dalmatin še ni mogel računati s skorajšnjim tiskom celotne biblije, priča tisk iz tega leta, *Salomonove pripuvisi* (pregovori). Po objavi te poučne knjižice starega zakona pa je le dosegel, da se je začela uresničevati njegova želja. Korošci in napósled tudi Štajerci so pristali, da se izvrši revizija biblije v Ljubljani. Septembra in oktobra 1581 so zborovali v Ljubljani Dalmatin, grški superintendent Homberger, koroška pridigarja Stainer in Fašang, ljubljanski pridigarji Spindler, Schweiger, Tulščak in Felicijan Trubar, iz Škocijana je prišel Savinec, s Krasa Živčič, od laikov je sodeloval Bohorič, a včasih je prisostvoval tudi kak stanovski odbornik. Najprej so se zedinili glede jezika in pisave. Dalmatin je že v svojih prejšnjih tiskih zapuščal polagoma Trubarjev nedosledni pravopis in uvajal po malem Kreljeve pridobitve. Sedaj se mu je ponudila prilika, da jih, rekel bi, uradno uzakoni. To se mu je tudi posrečilo, ker so vsi ostali člani bili jezikoslovno mnogo manj izobraženi. Homberger, Felicijan Trubar in Spindler niti slovenščine niso znali, oziroma malo, in so le pazili, ali se prevod ujema z Luthrovim. Pomagali so pri opombah in takrat, ko je bilo treba seči po grškem oziroma hebrejskem izvirniku. Seveda so Hombergerju morali obravnavano mesto prevesti doslovno v nemščino ali latinščino. Živčič in Schweiger sta prispevala kajkavske, a Stainer in Fašang koroške izraze za obrobne opombe in za register, Savinec je sedel v komisiji zaradi svoje čedne pisave, a Bohorič se je morda najbolj vtikal v pravopisno debato in si pridno beležil sprejete novosti.

Medtem pa je škof zvedel, da se nekaj pripravlja, kajti zborovanje tolikih pridigarjev, med njimi tudi tujih, ni moglo ostati prikrito. Dosegel je, da je nadvojvoda strogo prepovedal tiskanje biblije v Ljubljani in izrazil vicedomu svoje začudenje, da še ni izgnal Mandelca, kakor mu je bilo ukazano. Mandelc je sedaj moral iti in Dalmatin se je oziral po tiskarni, ki bi pod najugodnejšimi pogoji izdelala obširno knjigo. Pogajanja z Gruppenbachom v Tübingenu so se razdrla, ker je bil predrag in ni hotel mnogo popustiti, čeprav je posredoval vojvoda württemberški. Ugodnejša je bila ponudba knjigarja Samuela Selfischa iz Wittenberga, pri katerem je posredoval bivši Dalmatinov sošolec, pastor Polikarp Leiser. Selfischov pro-

račun je znašal za 1500 izvodov 1600 goldinarjev (Gruppenbachov pa 640 goldinarjev več). Deželni stanovi so se odločili za cenejšo ponudbo.

Dalmatin je sedaj pripravil vse potrebno, kajti določeno je bilo, da bo sam nadzoroval tisk. Spomladi 1583 se je odpravila prava ekspedicija na dolgo pot: Dalmatinu so dodelili starega Bohoriča kot prvega, tiskarskega pomočnika Mravljo kot drugega korektorja; dva fanta, Bohoričev sin in Janž Znojilšek, naj bi pomagala, kjer bi bilo treba. Natančen obračun nam hrani vse podrobnosti popotovanja, dela in skrbi izbrane četice in postanka Biblije. Pri-poveduje nam, kako so si pri ljubljanskem lekarnarju kupili povoščenega platna, da so skrbno zavili rokopis, kje so prenočevali, koliko plačevali zase, za konje, koliko so dajali napitnine, koliko izdali za drva, sveče, papir, črnilo itd.

Delali pa so, kar se dá marljivo. 29. maja je Dalmatin sklenil pogodbo in že se je začelo živahno delo v oficini Kraftovih dedičev, pozneje tudi v Lehmanovi tiskarni. Dalmatin je nadziral, priganjal in dajal stavcem za pijačo. Že 9. novembra je bilo delo končano. V petih mesecih! Kakor bi se mudilo avtorju, ki je prej moral toliko let drezati in prositi. Bil je lahko zadovoljen, kajti *Biblija, tu je, vse svetu pismu*, nadkriljuje po obliki s svojim lepim tiskom in dobrimi lesorezi vse ostale slovenske knjige 16. stoletja.

Sedaj so se knjigovezi lotili svojega posla: 500 primerkov je bilo treba takoj zvezati. Nekaj jih je Dalmatin potreboval kot poklonitvene primerke, zato so jih štirideset bolj razkošno opremili. Med prvimi, ki se jih je Dalmatin spomnil, je bil sivolasi njegov učitelj in dobrotnik Trubar.

V tiskarni so se oddehnili, Dalmatina pa so čakale še težke skrbi: kako spraviti toliko zajetnih knjig v domovino? Bilo je treba skrajne previdnosti, da ne bi avstrijske oblasti zaplenile dragocenih pošilk. Zato je Dalmatin določil, da se razpošlji spočetka le del naklade, in sicer po različnih potih. Knjige so spravili v sode, ki so pod izmišljeno označbo vsebine prihajali na Kranjsko, Koroško in Štajersko v teku dveh let.

Notranjeavstrijski stanovi so žrtvovali za Biblijo kakih 6000 goldinarjev, če računamo vse stroške (2218 goldinarjev za tisk in papir,

ostalo za revizijo, vezavo, popotovanja, prevoz itd.). Bila je vse-kako lepa žrtev, a delo je je bilo vredno.

Dalmatin je izvršil prevod v desetih letih brez slovenske šole, brez slovarja. Glede izvornika si ni delal toliko skrbi kakor Trubar. Znal je sicer grški in nekaj hebrejski, vendar mu je bil glavni vir Luthrov prevod. Pri novem testamentu mu je pomagalo tudi Trubarjevo besedilo, vendar ga je približeval, kjer je bilo treba, Luthru. Tudi zunanja oblika, razdelitev in uvodi v posamezne knjige so Luthrovi. Slovenski predgovor, obširna dogmatična razprava, ki označuje poglobitve razlike med katoliško in protestantsko vero, je izviren in kaže kakor drugi njegovi predgovori in posvetila smotr-nega teologa, ki nikoli ne zapušča začrtane miselne poti in ki se nikoli ne spušča v kramljanja, kakor n. pr. Trubar. Zato je za današnjega laika precej nezanimiv. Od stranskih tekstov je pomem-ben še register, ki pojasnjuje knjižne besede z dialektičnimi in hrvatskimi izrazi; tako naj bi bila Biblija razumljiva čim širšim krogom.

Prevod sam je izredno delo. Če odštejemo germanizme, ki se jim tedaj noben pisec, vzgojen v tuji kulturni sredini, ni mogel izogniti, predstavlja jezikovno umetnino, ki je dolgo nihče ni prekosil. Dal-matin je imel jezik v oblasti. Neprenehoma se je učil, da je mogel zajemati iz polnega. Zato še danes občudujemo bogastvo izraza (bil je tudi spreten jezikovni tvorec), preprost, a vendar izklesan in gladek slog.

Življenjsko delo ni bilo zaman. Sicer usoda ni hotela, da bi Biblija trajno služila namenu, ki je Dalmatina najbolj gnal k vztraj-nosti in žrtvam, pomagala pa je, da je ta knjiga postala temelj naše književnosti. Ko so namreč zagoreli protireformacijski ognji, so Bibliji še najbolj prizanesli. Katoliški duhovniki so jo, z višjim do-voljenjem seveda, uporabljali, ker niso imeli druge. Kar jih je motilo, so iztrgali ali prelepili, a manj občutljivi samo prečrtali. Tako je 200 let pomagala vsem tistim, ki so hoteli slovenski pisati. Delo protestantov ni bilo docela uničeno, živelo je naprej v Dalmatinovi Bibliji in ohranilo tradicijo našega knjižnega jezika do današnjih dni.

V Wittenbergu je Dalmatin poleg Biblije izdal ob svojih stroških še več knjig, najprej *Kričanske lepe molitve*. Imeti je moral tehtne vzroke, da je priredil to knjižico po latinskem oziroma nemškem

molitveniku Andreja Muscula, kajti ni preteklo še pet let, odkar je bil izdal Tulščak pod istim naslovom prevod Habermannovih molitev. Mar mu vsebina Tulščakovih bukvic ni bila všeč? Morda jezik? Zaloga pač še ni pošla; a po desetih letih, ko je zmanjkalo vseh primerkov, so ponatisnili Dalmatinovo in ne Tulščakovo izdajo. V knjigi je tudi nekaj Dalmatinovih izvornih prošenj, tako n. pr. Molitev zoper Turka.

Tudi pesmarico, *Ta celi katebismus . . . inu pejsmi*, to najbolj priljubljeno protestantsko ljudsko knjigo, je Dalmatin na novo izdal, tokrat zopet z notami. Pomnožil jo je za 18 novih pesmi (po večini so njegove, ena je Bohoričeva in ena Schweigerjeva). Enkrat je upošteval tudi ljudsko nabožno pesem (v pesnitvi Danes je Jezus nam rojen), a udaril po narodni ljubezenski liriki, češ, da so druge nepotrebne in pohujšljive zaljubljene popevke izginile ob cerkveni pesmi.

Dve drobni knjižici *Agendo* in *Ta kratki wirtemberski katebismus* pa ni mogel izdati v Wittenbergu skupno z drugimi, bodisi ker mu je zmanjkalo časa, bodisi ker ni imel dovolj sredstev. Izšli sta brez avtorjevega imena v naslednjem 1585. letu. Oba teksta je objavil že Trubar v Cerkovni ordningi, Dalmatin pa jih je na novo prevel, vendar upošteval Trubarjev prevod. —

Stavbo, ki jo je začel graditi Trubar tipaje in spočetka komaj zaupajoč vase, je dokončal Dalmatin. Samozavestno, z nepopisno vztrajnostjo se je lotil dela. Pred očmi je imel vedno en sam smoter, biblijo. Zato je mnogo manj oseben od Trubarja, zato je v njegovih spisih (zlasti v posvetilih) tako malo tistih drobnih, vsakdanjih novic in poročil, ki delajo Trubarja tako zanimivega. Bolj teološki je, a zelo zmeren v polemiki; visoko izobražen, učenjak, ki ga vpitje ulice ne spravi iz ravnovesja in ne potegne s seboj. Poleg verskega fanatizma (kajti vsi naši protestanti so bili fanatiki, kakor je navada pri nosivcih vsakega novega, zlasti velikega gibanja) je bila v njem iskrena in velika domovinska ljubezen. Javlja se povsod, kjer nanesе govor na slovenski jezik, na Slovence in Slovane, najbolj pa v njegovem delu. Vanje je položil vse svoje življenje, venomer se učeč in izpopolnjujoč. Zato kažejo njegovi spisi stalen napredek. Kreljev bistroumni načrt pisanja si ni prisvojil mehanično, zunanje,

kakor n. pr. Bohorič, ampak premišljeno in pretehtano. Ta tehtnost se kaže tudi v njegovem jeziku, najlepšem in najpopolnejšem tedaj in še mnogo kasneje.

Nekoliko bolj odmaknjen od zunanjega sveta ni v cerkveni organizaciji dosegel vodilnega mesta kakor Primož ali Felicijan Trubar. Tudi njegove gmotne razmere niso bile sijajne, ker je moral skrbeti za številno družino; vendar pa je stalno kupoval knjige. O njegovem blagem značaju pričata dva podatka: vdanost sivolasemu učitelju Trubarju in vnema, s katero je zagovarjal pri graščaku Krištofu Turjaškem svojega župljana, preprostega kmeta, ki so ga prestrogo kaznovali.

Poleg Trubarja je Dalmatin najvidnejši med našimi protestanti, a dočim se je prvi uveljavil s širino delovanja, je Dalmatin pomemben po globini in premišljenosti svojega dela.

*

ADAM BOHORIC se je rodil okrog 1520 nekje severno od Rajhenburga na Štajerskem. 1548 ga srečamo na univerzi v Wittenbergu, kjer je poslušal tudi znamenitega Melanchthona. Vrnivši se v domovino, je ustanovil v Krškem šolo in jo vodil dobro desetletje. Protestantska usmerjenost, ki jo je prinesel z Nemškega, ga je 1563 privedla tako daleč, da je s pevci svoje šole odpovedal sodelovanje pri katoliški maši in zaprl šolo. Tri leta pozneje pa je prodal svoje posestvo, ker je po Budini postal ravnatelj stanovske šole v Ljubljani.

Čeprav so tudi drugi odločali o usodi in uredbi ljubljanske šole in čeprav je ni vodil ves čas (upokojili so ga 1582, a začasno so ga poklicali za ravnatelja 1595—1598), nosi v glavnem vendarle Bohorič odgovornost za njene dobre in slabe strani. Stanovska šola je bila prav za prav latinska šola, slovenščina in nemščina sta bila le pomožna jezika. Prednost, ki jo je dajal nemščini, nas pri takratnih razmerah ne osupne, nasprotno, mnogo pomeni že to, da je pri pouku sploh upošteval slovenščino, predvsem pri začetnikih v prvem razredu (pri pouku latinščine in katekizma), nekaj pa tudi v ostalih razredih (nabožne pesmi). Da mu je morala biti slovenščina pri srcu, pa je pokazal s književnim delom.

Že v Krškem je prevel psalter, a menda zato, ker je v Ljubljani zvedel, da pripravlja izdajo tega dela Trubar, je opustil misel na

tisk. Tudi z naslednjim delom ni imel sreče: Juričičev prevod Spangenbergove postile je sicer pregledal in predelal okoli 1571, a pred objavo je tiskar Mandelc postilo dal v korekturo pristašu Trubarjevega pravopisa. Bohorič je namreč sledil Kreljevemu prizadevanju po doslednosti in izboljšanju slovenske pisave. Kot humanist in šolnik je spoznal ves pomen Kreljevih reform. In ko je prišel v Ljubljano Dalmatin, je bil gotovo Bohorič tisti, ki je mladega, nadobudnega literata, pišočega dotlej po načinu svojega učitelja Trubarja, opozarjal na važnost novega pravopisa. Posredoval je tem laže, ker je dobival Dalmatinove rokopise v pregled, preden so se natisnili.

Samostojno se je Bohorič prvič uveljavil z dvema manjšima šolskima spisoma, ki sta izšla najbrže v eni knjižici okoli 1580. Obe delci, *Elementale Labacense* in pa *Nomenclatura trium linguarum* sta se izgubili. Ohranjeni šolski načrti pa nam le omogočajo sklep, da je bil *Elementale* abecednik latinskega, nemškega in slovenskega jezika, a *Nomenclatura* latinsko-nemško-slovenski slovarček, namenjen učenju latinskih besed ob slovenskem oziroma nemškem jeziku. Ta knjiga je nastala samo glede na slovenski pouk, kajti zaradi latinskih in nemških abecednikov oziroma slovarčkov učitelj ni mogel biti v zadregi; bilo jih je na izbero. Bohorič pa je v šoli težko uspeval s tistim slovenskim abecednikom in latinsko-slovenskim slovarčkom, ki jih je vsebovala Kreljeva, šoli namenjena in v Ljubljani tudi vpeljana Otročja biblija: oboje je bilo prekratko; tudi zaloga je najbrže že pošla.

Otročja tabla (okoli 1580) v obliki letaka, vsebujočega Luthrov mali katekizem ali samo deset zapovedi, je najbrže Bohoričeva. Kos tega letaka je neznan knjigovez slučajno porabil pri vezavi grško-latinske šolske knjige in nam ga tako ohranil.

Slavo je prinesla Bohoriču slovnica iz 1584 pod mikavnim naslovom *Arcticae horulae* (Zimske urice). Njen postanek je tesno združen z Dalmatinovo Biblijo. Dalmatinovo veliko delo je nastajalo in raslo ob njegovih tiskih od 1575 do 1580, pri katerih je sodeloval tudi Bohorič in kot šolnik gotovo mnogo razmišljal o sistemu slovenskega pisanja. Dozorela je Biblija ob reviziji 1581 in tudi tu je Bohorič imel besedo, razlagajoč izbrani družbi sistem, ki ga je posnel po Dalmatinovih oziroma Kreljevih spisih. Zapisnik

njegovih opomb je tvoril podlago slovnici, ki jo je dal natisniti v Wittenbergu, ko je pomagal Dalmatinu pri korekturah Biblije.

Slovnica je šibko delo, ker se je Bohorič dal preveč voditi od Melanchthonove latinske gramatike. Hoteč pokazati, kako točno se dá latinščina sloveniti, je moral pogrešiti: bistvenih posebnosti slovensčine ni izteknil, pač pa v njej iskal latinskih značilnosti.

Pohvaliti se dá njegova obrazložitev črkopisa, ker je pregledna in dosledna. Vendar to ni njegov izum, tu sta mu pot kazala Krelj in Dalmatin. Manj smotrni sta objava in razlaga cirilske in glagolske abecede. Opravičiti se dasta le v zvezi z njegovo vseslovansko orientacijo, ki zveni iz predgovora. Pomen slovnice ni toliko v tem, da bi pojasnjevala mladi knjižni jezik in mu dajala smernice, njen pomen je v dejstvu, da je dobila slovensčina po treh desetletjih knjižne rabe slovnico, znanstveni dokument svojega obstoja v knjigi. To dejstvo in pa predgovor, napisan s tolikšno ljubeznijo in prepričevalnostjo, sta slovnico in njenega avtorja tako povzdignili. Tja do naših preporoditeljev ga ni bilo slovenskega človeka, ki bi bil s tako vnemo in ljubeznijo pisal o svojem jeziku in rodu. Odtod Zoisovo spoštovanje do te stare gramatike, čeprav mu je bila bližja druga, Hipolitova izdaja iz 1715 in nemški prevod iz 1744. — V Prešernovi dobi je abeceda, ki so jo ustvarili prav za prav Trubar oziroma Krelj in Dalmatin, dobila ime po Bohoriču (bohoričica). V primeri s Kreljem je šlo torej Bohoriču „preveč slovničarske hvale“.

Bohoričeva je še dolga pesem (gl. str. 236), ki jo srečamo v pesmarici 1584 in je morda tu ponatisnjena iz Elementala. Pesem kaže, da jo je zložil učitelj.

Bohorič je 1598 edini izmed šolnikov moral zapustiti domovino in iti umirat v pregnanstvo.

Bohoričevo slovstveno delo je v primeri z njegovim dokaj dolgim javnim delovanjem nekoliko skromno. To bo menda v skladu z njegovo naravo, ki se zdi precej pasivna. Znal je bolj dojemati kakor dajati. Iznajdljivosti ni pokazal v knjižnem delu, kakor tudi v življenju ne. Ni se mogel prav uveljaviti. Njegov je tičal v denarnih zadregah in dolgovih ter zaman ponujal stanovom v nakup svojo knjižnico, ki je vsebovala tudi znatno zbirko muzikalij. Tudi z učitelji in disciplino je imel težave. Njegova zasluga je njegova

ljubezen do slovenščine: rodila je vsaj nekaj slovenskega pouka v stanovski šoli in prvo slovensko slovnico. Škoda, da ni kot prvi laični pisec in humanist (od vseh naših protestantov najizrazitejši humanist) več napisal.

Čeprav je bil mnogo starejši od Krelja in Dalmatina, sta ga oba s slovstvenim delom prehitela in prekosila. Temu ustreza tudi mesto, odkazano mu v tej knjigi.

*

Vsi ostali protestantski pisci zavzemajo manj vidno mesto v razvoju našega pismenstva, bodisi ker so slučajno in mimogrede prijeli za pero, bodisi ker jim ni bilo usojeno, da bi se njih delo tako po obsegu kakor po pomembnosti moglo meriti s književnimi proizvodi kakega Trubarja, Krelja, Dalmatina ali Bohoriča.

JURIJ JURIČIČ je bil Hrvat iz Vinodola. Kot duhovnik v Ljubljani je okoli 1560 prestopil v protestantizem. Nekaj časa (1562/1563) je pomagal v Ungnadovem biblijskem zavodu, nato deloval v Kamniku in v Ljubljani. Umrli je kot vojni pridigar 1578.

V Ljubljani je bil med tistimi, ki so pod vplivom Klombnerjevim glede cerkvene organizacije, zlasti pa glede literarnega dela hodili svojo pot, neodvisno od Trubarja in celó zoper njega. Tako je prišlo do izdaje *Enih duhovnih pejsni* 1563 (gl. str. XVIII), ki jo je priredil za tisk Juričič. Mimo Trubarjevih pesmi iz 1551 je objavil take prispevke, od katerih večji del nikoli več ni izšel, čeprav je pesmarica doživela še pet izdaj. Vidi se, da jih ni samo Trubar odklanjal, marveč tudi Dalmatin, ker jih ni sprejel v svojo pesmarico 1579 oziroma 1584. Med odklonjenimi je vseh devet Juričičevih pesmi. Za Trubarjevimi zaostajajo tako glede oblike kakor glede jezika, ki ga suče precej po hrvško. Vsa zbirka pa kaže, da je nastala iz potrebe, saj je, če odštejemo pesmi iz prve Trubarjeve knjige, prva pesmarica. Klombner, ki je morda tudi sam kaj spesnil, je zbral vse, kar je bilo prišlo v rabo pri ljubljanskih protestantih, ne oziraje se niti na obliko niti na vsebino, saj je dal natisniti celó pesem „O vi hudi farji“, ki je bolj zmerjalna kakor nabožna.

Juričič je v Urachu in iz Ljubljane pomagal Konzulu in Dalmati pri hrvatskem prevajanju, a 1578 je izšla njegova slovenska *Po-*

stila v treh delih: prvi del je druga izdaja Kreljeve postile 1567, ostalo je Juričičev prevod. Oboje pa je po naročilu tiskarja Mandelca poleg Bohoriča še nekdo predelal, tako da ni izšlo v prvotnem Juričičevem zapisu (gl. str. XXVII). Kljub popravkom, ki so zabrisali zlasti Juričičev, prav za prav Kreljev pravopis, se nam kaže, da se Juričič še ni otresel hrvatskih (čakavskih) oblik. Razvidno je to že iz predgovora; po slogu in vsebini močno spominja na Kreljevo uvodno besedo (gl. str. 238 in prim. str. 183).

Jurij Juričič je bil spreten delavec, brez pobud, a uporaben pomočnik kot duhovnik in literat. Njegov sramotilni priimek Jurij Kobilja je nastal že pred prestopom v protestante in meri morda na Juričičevo zvezo z žensko. Pozneje so ime družili s kobilo kot nagrado za prestop k luteranom. Nazorni vzdevek je med ljudstvom ostal kot oznaka za protestantskega duhovnika, Trubarja, Dalmatina in druge.

LUKEŽ KLINC je podpisan v pesmaricah od 1574 naprej samo pod pesmijo „Od nebes pride angeli“, ki je anonimno izšla že v Juričičevi zbirki. Najbrže je Klinc istoveten z Lukežem Cvekljem, Trubarjevim sorodnikom (svakom?), trgovcem in občinskim svetovavcem, ki je v Juričičevi zbirki zastopan s tremi prispevki, označenimi z L. Z. Protestantska pesem je morala biti zelo priljubljena, če je tudi laika pripiravila k pesnikovanju.

JANŽ MANDELČ je po Dalmatinovem in Khislovem prizadevanju postavil 1575 v Ljubljani tiskarno in v petih letih poslal v svet 26 tiskov, od teh 9 slovenskih. Prijel je tudi za pero. Sicer ni pisal slovenski, toda njegovi posvetili v Dalmatinovem Jezusu Sirahu 1575 in v Kreljevi oziroma Juričičevi Postili 1578 nam razodeva poleg verske gorečnosti tudi skrb za mlado naše pismenstvo, ki ni izvirala samo iz trgovske dobičkoželjnosti.

Ko se je pripravljal za najjemenitnejši svoj tisk, za Dalmatinovo Biblijo — že je natisnil poskusni list —, mu je izgonski ukaz nadvojvode Karla prekinil plodonosno petletno delovanje za slovensko slovstvo. 1582 je zapustil Ljubljano ter se potikal in tiskal po Hrvaškem in Ogrskem. Stalno bivališče je našel šele s smrtjo okoli 1605.

JANŽ TULŠČAK, doma iz Gracarjevega Turna vzhodno od Novega mesta, je začel pridigovati v Metliki. Od 1561 je deloval kot pridigar v Ljubljani. Odpustili so ga 1569, ker je na Klombnerjevo prigovarjanje s tovarišem Kumpergerjem odložil koretelj; po dveh letih se je vdal in spet dobil službo. Zaradi bolezni so ga 1590 upokojili, a umrl je okoli 1594.

Tulščak je prevajal dve postili, Luthrovo in Avenarijevo, ki nista izšli v tisku, ker je prvo prevel tudi Trubar, druge pa najbrž ni dokončal. Pač pa je izdal 1579 prvi slovenski molitvenik *Kriščanske lejpe molitve*. Da je ta slovenski prevod latinskega oziroma nemškega Habermannovega molitvenika našel manj odziva kakor Dalmatinove molitvene bukvice, smo že čuli (gl. str. XXXIII). Pravo-pisno in jezikovno sledi Tulščak Trubarju.

JANŽ SCHWEIGER, najprej katoliški duhovnik v Kočevju, je prestopil, pridigal v Metliki in od 1569 do smrti 1585 v Ljubljani. Objavil je dve pesmi: božično (prvič 1575) in Eno lepo duhovno pejsen (prvič 1584), ki sta glede besedila izvirni in precej spretno verzificirani.

HIERONIM MEGISER iz Stuttgarta se je seznanil s Slovenci in slovenščino v Tübingenu, kjer je študiral z mladim Dalmatinom in Trubarjevima sinovoma. Okoli 1581 je prišel za domačega učitelja h Khislovim na Fužine pri Ljubljani. Toda Fužine so bile le postaja na njegovi pestri življenjski poti, ki ga je vodila po Italiji, Nemčiji, Nizozemski in Angleški. Med drugim je deloval kot rektor stanovske gimnazije v Celovcu, kot zgodovinar v Gradcu, Leipzigu in Linzu, kjer je 1619 umrl.

Megiser je bil humanist. Njegova dela (napisal jih je 42) kažejo razsežno znanje. Zanimajo ga zlasti jeziki in zgodovina. Knjiga, ki je najbolj koristila slovenskemu pismenstvu, pa je njegov slovar z naslovom *Dictionarium quatuor linguarum*. Izšel je prvič 1592 v Gradcu in drugič 1608 v Frankfurtu. Sicer ne izhaja Megiser od slovenščine (slovar je nemško-latinsko-slovensko-italijanski), vendar je tu prvič sistematično zbral slovensko besedišče. Pomagal si je seveda z Dalmatinovim registrom in Bohoričevo slovnico — doslednemu Dalmatinovemu črkopisu ni sledil —, večino gradiva pa je

sam nabral. Zavestno je uvrstil med slovenske besede tudi nekaj hrvaških. Slovar, ki je močno vplival na slovenske pisce 17. stoletja, je doživel 1744 tretjo izdajo.

Slovensko slovarsko gradivo, v primeri z zgornjim slovarjem celó razširjeno, vsebuje še Thesaurus polyglottus (mnogojezični zaklad) z letnico 1603, ki tudi ni ostal brez vpliva na naše starejše pisce. Med pregovori, ki jih prinaša Paroemiologia polyglottos (1592 in 1605) je tudi kakih dvajset slovenskih oziroma hrvaških pregovorov. V delu Specimen 40 linguarum 1593 (tretja izdaja pravi celó Specimen najvažnejših jezikov vsega sveta) je upošteval naš jezik z objavo slovenskega očenaša.

Od zgodovinskih del so za Slovence najvažnejši Annales Carinthiae 1612, kjer je hotel podati celotno zgodovino Koroške. Seveda nas ne smejo motiti nekritičnost tedanje dobe in potvare, ki so prešle tudi v Valvasorja.

Megiser je bil polihistor, ki je imel na svoji življenjski poti odprto oko in uho za vse, kar je srečal. S slovarjem, ki je za nas najimennitnejše njegovo delo, je pomagal graditi stavbo našega komaj nastalega knjižnega jezika. Sloves slovenščine ni bil tako neznan, če je tujec med tri stare, svetovne jezike uvrstil tudi našega.

ANDREJ SAVINEC, Ljubljčan, je študiral na univerzi v Tübingenu. Kakor za Dalmatina je tudi zanj skrbel Primož Trubar, ki mu je mladi teolog, učeč se slovenskega pisanja, pomagal kot pisar in korektor. 1572 ga je Trubar priporočal kranjskim deželnim stanovom, češ, da bo ne samo dober cerkveni služabnik, ampak tudi dober literat. Toda šele 1579 je dobil službo v domovini, in sicer kot diakon in pridigar v Škocijanu pri Turjaku.

Trubarjev up glede pisanja je le deloma izpolnil. Samostojnega ni ničesar napisal. Pomagal je le pri reviziji Dalmatinovega sv. pisma — bolj s krasno pisavo kakor s čim drugim —, a 1595 je priredil za tisk Trubarjevo Hišno postilo in ji napisal predgovor. Koliko je v tej obširni knjigi njegovega (kajti Trubar rokopisa ni čisto dokončal), je težko reči; na vsak način izvirajo od njega jezikovni popravki (gorenjske oziroma ljubljanske posebnosti) in pravopis. Dobro je poznal Dalmatinovo Biblijo, a bil je slab slovničar, ker je zmešal Dalmatinov pravopis s Trubarjevim.

FELICIJAN TRUBAR, drugi sin velikega reformatorja, se je rodil okoli 1551 v Kemptenu. Študiral je na univerzi v Tübingenu in magistriral 1578. Po dveh letih je postal pridigar v Ljubljani. Slovensčine spočetka ni prav znal, a že 1585 je pridigal v jeziku svojega očeta. Postal je 1591 superintendent slovenske, a 1594 tudi nemške cerkve. Ko je 1598 moral zapustiti Ljubljano, se je še nekaj časa skrival pri kranjskih velikaših; 1600 je odšel na Württemberg in postal župnik v Grüntalu.

Po smrti brata Primoža (1591), župnika v Kilchbergu blizu Derendingena, je Felicijan najbrže podedoval rokopis očetove Hišne postile. Ob podpori deželnih stanov jo je izdal 1595 v Tübingenu. Bivanje v bližini tiskarne je porabil za novo izdajo Dalmatinovega molitvenika in pesmarice, ki jo je pomnožil za 23 novih tekstov (sedem je Kumprehtovih, dva sta Znojilškova, štirinajst je anonimnih). Vsem trem knjigam je napisal nemška posvetila, ki jih odlikuje lep, lahkoten in poetičen slog. Slovenskega ni ničesar napisal.

Delo, ki so ga očetje ustvarili, je bilo še tako silno, da je potujčene sinove privedlo v domače kulturno območje, a do novih del se mlada generacija ni mogla več povzpeti. Kako dolgo bi jo bile še redile stvaritve prednikov?

MARKO KUMPREHT, Ljubljčan, je zabeležen kot avtor pesemskih besedil v zadnji izdaji pesmarice iz 1595. Študiral je v Gradcu, Tübingenu in Strasbourgu. Kot predikant je začel delovati 1588 na Križu pri Kamniku. Ko so ga po desetih letih z drugimi pridigarji izgnali, se je nekaj časa še skrival na Križu, nato pa odšel, najbrže na Nemško.

Od njegovih sedmih pesmi kažeta dve, da sta svobodno prepesnjeni; ostale so natančno prevedene po nemških vzorcih. Besedila niso slaba, saj je Kumpreht stopal po poti, ki jo je utrl Trubar in ki so jo gladili skoro vsi prejšnji pisatelji.

JANŽ ZNOJILSEK, tudi Ljubljčan, rojen 1568, je študiral v Wittenbergu, prekinil učenje in učiteljeval na ljubljanski stanovski šoli. Ko je 1591 dokončal študije v Jeni, je nastopil v Ljubljani službo pridigarja. Po izgonu 1598 je pobegnil na Hrvaško h grofu

Zrinjskemu. Vrnivši se v naslednjem letu skrivaj na Kranjsko, jo je skoro izkupil; le s težavo je ušel. Umrli je 1617 v Hernalsu pri Dunaju.

Poleg dveh pesmi v pesmarici 1595, ki se glede jezika in oblike ne razlikujeta mnogo od ostalih takratnih pesnitev, je izdal *Katehismus doktorja Martina Lutbra* z razlago Filipa Barбата. Ker je to flacijski katekizem, se zdi čudno, zakaj so poskrbeli (rokopis je nesel 1595 sam superintendent Felicijan Trubar v Tübingen) ravno za Barbatovo obdelavo katekizma. Če se spomnimo gorečnosti, s katero so nekoč pazili skoro na vsako besedo v slovenskih knjigah, da se kdo ne bi pregrešil zoper pravoverno lutrovstvo, moramo ugotoviti, da je slovenska protestantska cerkev, odkar so odšli v večnost njeni veliki voditelji, ki so se bogatili ob vrelcih nove vere, postala ideološko manj smotrna. Od smotrnosti in poglobitve pa so jo odvajale tudi zunanje razmere, kajti poslednji protestanti so bili boj za obstanek.

Pod označbo ANONIMI prinaša tale knjiga dve pesmi, ki sta ostali v pesmaricah brez avtorjevega imena. Takih besedil je še več; ostala so brezimna, ker se avtor ni maral podpisati ali ker ni bil znan. Naši dve pesnitvi pa sta bili narodni oziroma sta ponarodeli že pred reformacijo. Prireditelj pesmarice jih je le „popravil“.

3. POMEN

Protestantizem se je pojavil v dobi, ki jo zgodovina označuje kot začetek novega veka. Vendar kot duhovni pokret ne pomeni preloma s srednjim vekom, kajti le neposredno in slučajno je rodil nekaj posledic in vplivov, ki so pomagali pri stvaritvi modernega sveta. Tako je n. pr. s svojim novim cerkvenim pravom osvobodil državo pravne nadrejenosti hierarhije, vplival s svojim močnim verskim individualizmom na postanek modernega individualizma, pomagal strmoglaviti dotedanjo cerkveno znanost, sekularizirati šolstvo in podobno.

Ker pa je pokret pri nas kmalu prenehal, so njegovi vplivi pri stvaritvi modernega sveta za nas pomembni le posredno, kolikor

smo pač del tega modernega sveta. Važnejše je, kako je pol stoletja protestantizma neposredno vplivalo na naš narod; ali nam je prinesel kaj novega in trajnega.

Ker gre v prvi vrsti za versko gibanje, se najprej pojavi vprašanje, ali je na verskem poprišču povzročil kaj izboljšanja oziroma poglobitve. Živahna delavnost, notranja prepričanost in velika izobrazba pridigarjev niso še zadostna opora za sklepanje; tudi številni pristaši nove vere, izpričani celó v poročilih nasprotnikov, niso pravo merilo, ker je težko določiti, koliko jih je bilo prisiljenih. Kdor pa pozna propad cerkvenega in verskega življenja pred reformacijo in upošteva, da so reformatorji ne samo z gorečnostjo in veliko izobrazbo svojih pridigarjev prinesli napredek, temveč tudi zbudili zaradi tekmovanja nasprotnike k delu, bo moral trdilno odgovoriti na zgornje vprašanje. „Ako je danes verski čut tako razvit v našem ljudstvu, niso bili zadnji, ki so ga budili, ampak morebiti prvi — baš slovenski protestantje“ (Priatelj).

Cprav so naši reformatorji delovali predvsem za preprosto ljudstvo in tudi obsojali krivice, ki so jih prizadevali mogočniki ubogim tlačanom, bi vendar zaman iskali vezi med novo vero in kmečkimi punti, kajti v socialnem pogledu se novi nauk ni razlikoval od starega. Kakor je Luther obsojal nemške vstaše, tako je tudi Trubar izrečno obsodil slovenski punt iz 1515 in 1573 (gl. str. 143).

Največji uspeh, uspeh trajne vrednosti, ki nam ga je prinesla reformacija, je bil kulturnega značaja. Slovencem, ki so bili brez knjige in torej brez kulture kakor Retoromani v Graubündenu, lužiški Srbi, Litvanci, Latiši, Esti, Finci, Prusi, Slovani v Lüneburgu, Norvežani, Kornji in prebivalci otoka Man, je dala reformacija slovstvo, šolo, knjižnico in tiskarno. Pomagala je skoro vsem naštetim evropskim zamudnikom (le zadnji štirje so ostali praznih rok), a nobenemu toliko kakor Slovencem.

Iz protestantske ideologije glede branja sv. pisma in glede razumljivega liturgičnega jezika so nastale številne slovenske knjige. Mnoge med njimi dokazujejo, da so naši protestanti upoštevali slovenščino bolj, kakor je to zahtevala nova ideologija. Če je Trubar sestavil v slovenskem jeziku tako knjigo, kakor je bila Cerkovna ordninga, ki je bila namenjena le predikantom — ti so skoro vsi obvladali nemščino —, nam to kaže, da je svojo zamisel o slovenski

cerkvi hotel dosledno izvesti do konca. Slovenska cerkev, ki je zajemala vse Slovence, tudi Štajerce in Korošce (prim. posvetila in Agendo iz 1575), sicer ni preprečila nemške cerkve pri nas, prikrajšana pa ni bila zaradi nje. Nasprotno, večji razmah slovenske cerkve zaradi večjega števila njenih pristašev, klice za gojitev narodne zavesti in ponosa v slovenskih knjigah, literarni ponos slovenskih pisateljev, celó pritegnitev potujčenih plemičev k čitanju slovenskih knjig — to so bili znaki, ki niso pomenili nevarnosti ponemčenja zaradi nove vere, prihajajoče k nam z Nemškega. Slovenski jezik, ki se je izkazal sposobnega, da se je v njem prevedlo sv. pismo, ki je s slovnico in slovarjem dokazoval, da je knjižni jezik kakor jeziki drugih kulturnih narodov, ni bil več vreden pomilovanja in zaničevanja. Ugotoviti pa je treba, da se do splošne posvetne uporabe slovenščine naši reformatorji niso povzpeli, kajti slovnica je bila latinski pisana, slovar ima na prvem mestu nemški besedni zaklad, prva literarna zgodovina, Trubarjev Register, je bila nemška, a slovenski koledar je bil namenjen cerkvenim potrebam. Najbolj so se približali posvetni rabi domačega jezika v šolskih knjigah.

Šola je bila našim reformatorjem zelo pri srcu. Tudi to je bila naravna posledica ideologije o čitanju sv. pisma. Trubar zahteva slovenske osnovne (župnijske) šole v vsaki fari; v njih naj bi navadno učil duhovnik. Za trge in mesta določa posebnega učitelja in predpisuje poleg latinščine in nemščine tudi slovenščino. To je bil vsekakor napredek v primeri s prejšnjimi mestnimi, tako imenovanimi „nemškimi šolami“, ki so vse, kar jih je bilo, poznale le nemški oziroma latinski pouk. Posebno skrb so posvečali protestanti višjim, t. j. stanovskim šolam v Ljubljani, Celovcu in Gradcu, a razmeroma veliko število slovenskih slušateljev na nemških univerzah priča, da niso zanemarjali najvišje izobrazbe.

Vse domače šole so založili s potrebnimi knjigami, abecedniki in katekizmi, pesmarico, slovarjem itd. Čeprav se Trubarjev idealni načrt nižjega šolstva ni docela izvedel in čeprav so v stanovski šoli nemščino bolj upoštevali kakor slovenščino, je vendar napredek v tem, da so Slovenci dobili vsaj nekaj slovenskih šol in da je v višji šoli sploh prišel do veljave njihov jezik.

V zvezi s stremljenjem po izobrazbi je ustanovitev stanovske knjižnice, ki je naraščala z nakupi zasebnih zbirk protestantskih pridigarjev. Ker je bila dostopna vsem protestantom, kakor je določil Trubar, ko je daroval svoje knjige, češ, „naj bodo in ostanejo last vse častite dežele in cerkve na Kranjskem“, gre za prvo našo javno knjižnico.

Pomen ljubljanske tiskarne, ki je bila po zaslugi protestantov prva slovenska tiskarna, bi bil še vidnejši, če ne bi bil Trubar, najplodovitejši pisec, zaradi bivanja v tujini in ugodnih prilik dal toliko knjig natisniti na Nemškem. V petih letih je natisnil Mandelc skoro ravno toliko slovenskih knjig, kolikor so jih ljubljanski protestanti izdali po njegovem odhodu v osemnajstih letih.

Kulturne pridobitve naše reformacije so bile prevelike in preveč ukoreninjene, da bi jih bil mogel kdo zatreti. Nasprotniki so uničili večino zunanjih znakov, ustavili razvoj, a delo protestantov je ostalo. Ostal je knjižni jezik, kakor je v svojem najmogočnejšem tedanjem razmahu zapisan v Dalmatinovi bibliji. Brez Trubarja in Dalmatina bi še stoletja pretekla, preden bi se Slovenci povzpeli do zavestne literarne tradicije.

Ko je v dobi reformacije naš narod prvič zaživel in dohitel svoje kulturno močnejše sosede, je dokazal, da je vreden mesta med evropskimi narodi, kamor ga je posadila usoda.

Primož Trubar

CATECHISMUS (1551)

1. NEMŠKI PREDGOVOR

Dragi bravec! Navaditi se moraš, da boš v našem slovenskem jeziku izgovarjal v navadno kot mehki *f* ali grški *vita*, *h* ostro kakor Nemci svoj *ch*, *l* včasih trdo po ogrsko ali bezjaško, samoglasnike pa po šegi našega jezika. Ne straši se pa, če se ti bo zdelo od kraja čudno in težko, marveč sam beri in piši ta jezik, kakor sem jaz nekaj časa delal; našel boš, uvidel in opazil, da se dá ta naš jezik kakor nemški čedno in dobro pisati in brati. Potrebuje malo artikulov in za predlog eno samo črko, kakor *oča* (tj. der Vater) — *ke oču* (tj. zu dem Vatern), *nebu* (tj. der Himmel) — *v nebi* (tj. in dem Himmel), *nam* (tj. uns) — *ke nam* (tj. zu uns), *jogri* (tj. die Jünger) — *z jogri* (tj. mit den Jüngern) itd.

Ta kratki predgovor si dobro zapomni in ga ne pozabi; tako ti bo branje te knjižice kaj lahko. Jezus Kristus, naš Gospod in Odrešenik, daj nam vsem svojo milost! Amen.

2. SLOVENSKI PREGOVOR

Vsem Slovencom gnado, mir, milost inu pravu spoznane božje skuži Jezusa Kristusa prosim.

Lubi krščeni! Jest sem le-te štuke iz svetiga pisma (inu nih izlage v te pejsni zložene), katere vsaki zastopni človik, kir hoče v nebu priti, ima vejčiti inu držati, h tim tudi to litanijo inu ano pridigo v le-te bukvice pustil prepisati v naš jezik, Bogu na čast inu h dobruemu vsem mladim ter preprostim ludem naše dežele. Zakaj iz tih se vsaki lehku navuči to pravo staro vero, de spozna tiga praviga Boga, de bode vejdel nemu prov služiti inu tudi spozna sam sebe, bo vejdel, kaj je ta greh, kaj je ta zapuvid inu obluba božja, zakaj je Jezus, Sin božji, človik postal inu martran bil, koku mi skuži to vero v Jezusa Kristusa odpuščane vseh grehov, gnado božjo, nebeški erb inu ta večni leben dobodemo, koku imamo v vseh nadlugah prov klicati na Buga, kaj je ta krst inu ta prava stara maša. Kateri te štuke v tih bukvicah prov zastopi, ta bode v svetim pismi te evangelije inu druge pridige zastopil zadosti. Potle tudi lehku spozna tiga Antihrista, kir zdaj povsod po svejtu hodi v eni človeski, andahtlivi štalti inu hoče s človeskimi postavami, s falš pridigo inu z oblubami ter pritežom te ludi odpelati od svetiga evangelija, od te žive, čiste, risnične besede božje.

Natu vas, zvejste, brumne farmoštre, pridigarje, šulmaštre inu stariše inu vse te, kir znajo brati, per sodnim dnevi opominam ter prosim, de vi v cerkvi, v šuli, doma inu kir vkupe pridete, te preproste vučite le-te štuke naše prave krščanske vere, nim naprej berite inu pujte vsak praznik, de ti mladi ter stari je bodo umejli inu prov zastopili.

Vas mlade pak inu preproste tudi zvejstu opominom, spomislite, kam človik v kratkim časi pride, more skoraj umreti, potle Gospudi Bogu pred vsemi ludmi inu angeli dati rajtingo

od vsiga, kar je v tim životi mislil, govuril inu sturil, natu zeslužen lon prijeti; kir sujo vero, suj leben ter stan po besedi božji, koker v le-tih štukih kratku ter zastopnu po redi stoji, je držal, ta bode v večnim lebni; kir nekar, ta bode v večnim žvepli ter v ogni; pred tejm nas Bug obari.

Obtu vučimo se le-te štuke naše prave vere inu po nih držimo naš leben inu služimo Bogu do konca, de po le-tejm revnim lebni v tim večnim veselej vkupe bomo prebivali, h timu istimu nam vsem Oča nebeški za volo sujga Sinu Jezusa Kristusa zred svetim Duhum pomagaj. Inu timu samimu tudi bodi vselej vsa čast. Amen.

Prosote s pravo vero veden za vso krščansko cerkov inu tudi zame.

3. ORATIO DOMINICA

To molitov „Oča naš“ je Jezus Kristus, ta večni Sin božji, sam zlužil; rekel je nam vsem taku moliti; od te pišejo s. Math. cap. VI., Lucas XI.

Ta začetek: Oča naš, kir si v nebesih.

Ta prva prošna: Posvičenu bodi Tuje ime.

Ta druga prošna: Pridi k nam Tuje kralstvu.

Ta tretja prošna: Izidi se Tuja vola, koker v nebi, taku tudi na zemli.

Ta četrta prošna: Daj nam denes naš vsakdani kruh.

Ta peta prošna: Inu nam odpusti naše delge, koker mi odpuščemo našim delžnikom.

Ta šesta prošna: Inu nas ne vpelaj v to izkušno.

Ta sedma prošna: Samuč nas reši od zlega, zakaj Tuje je tu kralstvu inu ta muč inu ta čast vselej inu imer. Amen.

4. ANA PEJSEN IZ STARIGA SVETIGA PISMA,
kakovi je ta človik od Buga prvič stvarjen, koku je potle izkažen
inu spet ponovlen

Nu pujte, pujte vsi ludje,
vselej se veselite;
za volo dobrute božje
Boga veden hvalite.

Bug je nam sujga Sinu dal,
čudne riči je on ž nim djal,
te merkajte po redi.

Ž nim je stvaril zemlo, nebu,
v nebi sujo družino,
na zemli vse dobru, lepu,
moža, potle to ženo;
inu je vkupe poročil,
vso stvar je nima izročil,
de ima nim služiti.

Bug je mej vso stvarjo sujo
človeka silnu lubil,
perpravil v nim cerkov sujo,
po sebi ga je sturil,
de bi moder, pravičen bil,
vselej zdrav, živ, prov djal, mi-
z Bugom imer prebival. [slil,

Kaj je kača — hudič sturil,
kir vse verne sovraži?
Evo, Adama prenoril,

po sebi zepelavši,
de sta nemu verovala,
na Bugi pak sta cbivlala,
sad prepovedan jejla.

Taku je človik v greh prešel,
kir je kačo poslušal,
božjo zapuvid prelomel,
božji sovražnik ratal.
Postal je hud inu norčast,
čez nega ima vrag oblast,
ti smrti je podvržen.

Kaj je pak Gospud Bug sturil,
sama sveta Trojica?
An skriven, moder svit znešel.
Hotela je Pravica,
de bi človik z zljudjem red
tudi bi vselej bil preklet,
v pekli imer prebival.

Milost božja nej hotela
človeka zapustiti
inu je h Pravici rekla:
Taku hočmo sturiti;
človeka z gnado obdilit,
vse verne s pravdo odrešit,
hudiča odpehniti.

Natu je Oča k Sinu djal:
Ti moreš človik biti,
de bodeš vragu zuper stal,
grehe moreš platiti.
Za volo te martre tuje
bodo žegnani spet ludje,
kir bodo v te verjeli.

Potle Bug gre sam v paradiž,
prvič zečel srditi,
rekel: Ti Adam se bojiš?
Sram te zečelu biti?
Tu dejla, de si krivu djal
inu si nor grešnik postal,
zlu meni, sebi sturil.

Zdajci je Bug kačo preklel,
Rekel je h tim človekom:
Ti mož bodeš z delom trpel,
žena pak s tejm znošenom;
morata oba ankrat umrit,
v to zemlo pokopana bit,
iz katere sta vzeta.

Le-tu, bode pak vaju trošt,
na ta merkajta ravnu:
muj Sin, kir je muja milost,
bode vom h pomaganu,
vaše grehe bo sam nosil,
vas bo od smrti spet rešil,
kedar k vom na svejt pride.

Koker je hudič ženi djal,
taku spet žensku sejme
bode kači glavo zmencal,
vragu vso oblast vzame;
se bota zlu sovražila,
čudnu se bota stritala,
vrag sejme v peto vgrizne.

Tu je Adam vse rezumel,
kar je Bug ž nim govuril,
božji oblubi je verjel,
Boga je spet prov lubil.
Kar je Bug nemu naložil,
tu je vse rad volnu trpil,
z božjo oblubo troštal.

Od tiga je Adam vselej
suji družini pravil,
Abel pridigo rezumel,
božjo volo zastopil,
v pravi veri služil Bogu;
tu je žal Kajnu bilu,
Abela v smrti ubije.

Le-tu ludje vsi merkajte
inu prov zastopite,
Boga, sebe prov spoznajte,
tiga se vi vučite.
Koku je človik v greh prišel,
Jezus ga je spet odrešil,
tu evangeli kaže.

Skuzi Adamov greh smo vsi
hudi, grešni postali;
kir pak bodo per Jezusi
z vero gnade iskali,
tim so grehi odpuščeni,
bodo spet brumni sturjeni,
večni leben imejli.

Obtu, Oča, Te prosimo
v Jezusevim imeni,
s svetim Duhom de bodemo
druguč spet ponovleni,
v Tujga Sinu verovali,
de bi ga mi vsi slušali.
Tebi čast bodi. Amen.

5. IZ PRIDIGE O VERI

Nu zdaj pak hočmo od te šege inu misli tiga verniga človeka govoriti.

An verni človik ta ima napoprej to misel inu dobro šego na sebi, de lubi to božjo besedo, to rad posluša oli sam bere, to samo za risnično drži inu ti isti sami verjame. Kar pak ljudje govore, vuče oli dejo ter si bodi ti sveti očaki stare oli nove vere, falš krščanska cerkov, koncili, navada, papeži, škofi, fari, menihi oli dur bodi, taku ta verni gleda inu rezmisli, aku se nih vuk inu vse djane gliha z božjemi besedami, katere so v tih svetih bukvah, v ti bibliji zepisane. Aku nekar, taku nim ništer verjame inu ne dej po nih vuki. Za tiga volo je ta verni an moder, zastopen inu an bogat, srečen človik, najsi ga drugi ljudje za norca inu boziga imajo, koker tu David pričuje (Psal. 118), kir taku pravi: O Bug, koku jest silnu lubim Tuje besede inu zapuvidi; jest vsak dan le od nih govorim. Ti mene sturiš s Tujo zapuvido modrešiga, koker so ~~ti~~ ~~moji~~ sovražniki. Zatu Tuja zapuvid ima biti muj večni šac. Jest sem vučeneši, koker so ti, kir mene vuče, zakaj Tuje priče oli besede so muji zguvori. Jest sem zastopniši, koker so ti stari, zakaj jest držim Tuje zapuvidi. Ta zapuvid Tujih vust je bulši koker veliku štukov zlata oli srebra. Zatu jest več lubim Tujo zapuvid koker tu čistu zlatu inu žlahtnu kamene.

6. OPOMBA O TISKOVNIH NAPAKAH

Dragi krščanski bravec! Da je v tej knjigi nekaj napak v besedah, zlogih in črkah, izvira odtod, ker se ta jezik prej nikoli ni pisal niti tiskal. Tiskovne napake, ki tukaj slede, naj se torej popravijo . . .
Tiskal na Sedmograškem Jernej Škrjanec.

ABECEDARIUM (1551)

7. PREDGOVOR

Vsem mladim inu preprostim Slovencom milost božjo inu to večno dobruto od Očeta nebeskiga v tim imeni Jezusa Kristusa prosim.

Sveti Paul od nuca tiga pisma taku govori (II. Thim. III.), de vse tu pismu, kateru je danu od Buga, je nucnu h timu vuku, h ti štrafingi, h timu popravlanu, h timu kojenu oli rejenu v ti pravici, de ta človik božji dokonan inu perpravlen bode vsimu dobrumu delu. S tejmi besedami hoče sveti Duh skuzi svetiga Pavla vsem ludem dati na znane, de ta človik, kir je od mladiju norčast, preprost, hud, vselej le hudimu perklonen inu kir bi rad le po suji hudi voli djal, skuzi obeno drugo reč se ne more dober zrediti inu spet sturiti moder ter v dobruti obdržati, samuč skuzi to besedo tiga svetiga pisma; zakaj iz pisma se navučimo, odkod ta hudi strup pride, kir tiga človeka taku hudiga ter noriga sturi inu hudimu naklane; inu iz tiga se mi tudi navučimo to arcnijo, koku inu skuzi kaj ta človik more inu ima tak strup, tu je ta greh, perpraviti od sebe, de spet dober, moder inu Bogu lub postane ter ostane v milosti božji do konca, de v nebu pride. Zatu je tudi Gospud Bug gar čestu zapovedal tim starišem, de imajo te zapuvidi božje tim mladim ludem naprej pisati inu te iste vučiti (Deut. VI. et XI.).

Obtu jest, kir sem tudi k-animu starimu vom Slovencom naprej postavljen, sem te vekše štuke naše prave vere v le-te bukvice prepisal inu v tih sem tudi hotel pokazati an legak, kratek pot, koku se ima an vsaketeri skoraj brati navučiti.

Vi šulmaštri pak inu vi vsi, kir znate poprej brati, zamerkajte inu druge vučite, de ta *v* skoraj vselej v začetki inu na koncu vsake besede za an *f* inu ta *b* za *cb* inu ta *l* debelu inu te štimovce po tej šegi našiga jezika se navadite izreči. Vi

vejste, de te štimovce vsak jezic oli dežela dregači

izgovori. H timu inu vsimu' dobrumu

daj Jezus Kristus sujo gnado.

Amen.

8. UVOD V KATEKIZEM

Ti stariši, gospodarji inu gospodine imajo sami oli skuzi šulmaštre oli te pridigarje suje otroke inu mlaše suseb ob tim prazniki le-te štuke po redi te krščanske vere s takim vprašanjem inu odgovorom lepu kratku ter zastopnu vučiti, zakaj le-te štuke sledni zastopni človik, kir hoče v nebu priti, more vediti, tim verovati inu po nih držati sujo vero inu suj leben; inu tu je risnica, de prez le-te prave vere, katero je sam Bug postavil, ničče ne dopade Bogu (Joh. III., Mar. XVI., Heb. XI.).

Oča ima taku vprašati: Muj sin, kakove si ti vere? Sin ima taku odgovoriti: . . .

ABECEDARIUM 1555

9. NAVODILO ZA BRANJE

Lubi Slovenci, vom je potreba se navučiti inu navaditi ta *h* po lašku oli koker ti Nemci *ch*, ta *v* za pul *f* čestu inu ta *l* časi debelu po bezjašku izreči. Taku bote ta naš slovenski jezik prov ter lehku brali inu pisali.

10. OČA NAŠ V TI VIŽI, KOKER SE TE STARE DESET zapuvidi pojo

Oča, Sin, Duh, nebeski Kral,	Omisli nas z našim kruhom,
Tuje ime sveti se,	naše dolge odpusti,
čez nas de boš sam kraloval,	koker mi našim dolžnikom;
Tuja vola zidi se,	v skušnavah nas ne pusti
koker nebeski angeli	inu od zlega nas reši.
taku vsi ljudje na zemli	Te prošne nas Ti Bug usliši,
Tebi volnu de služe.	Tebi čast bodi. Amen.

CATECHISMUS 1555

11. PREDGOVOR

Vsem vernim krščnikom tiga krajnskiga inu slovenskiga jezika milost inu mir od Očeta Boga skuzi Jezusa Kristusa prosimo.

Mi vejmo, de sta poprej dva slovenska katehisma z nemškimi puhštabi drukana. Kedar pak v tiju istiju je dosti puhštobov inu besed od tiga drugarje prestavlenu (zakaj drugar nej slovenski umel inu ta, kir je ta dva katehisma izpisal, nej bil per tim drukani) inu kedar ta katehismus je en tak potreben ter nucen vuk v tim krščanstvu (koker od tiga vsi stari

inu sedašni pravi vučeniki zadosti pričujo), kir je vreden, de se po vseh cerkvah inu hišah veden bere, poje inu pridiguje (zakaj vsak pameten človik, aku on hoče prebivati v božji milosti, ta ima inu mora vse štuके tiga katehisma umejti izvuna inu ta vekši dejl zastopiti, po tih držati sujo vero, suj stan inu leben) inu nom se tudi zdi, de ta naša slovenska beseda s teymi latinskimi puhštabi se lepše inu ležej piše ter bere: za volo tih trijeh riči smo mi pustili druguč drukati z latinskimi puhštabi en abecedarium inu le-ta kratki katehismus. Iz tiga abecedarija se mogo ti vaši lubi otročiči inu tudi ti stari lehku inu hitru navučiti brati ter pisati. Iz tiga katehisma pak mogo vsi žlaht ludje se prov navučiti te potrebne štuके te vere krščanske, katere malu ludi, Bogu se smili, v slovenski deželi zdaj prov znajo. Mi smo tudi h timu katehismu perdjali ene molitve inu navuke, koku vsaki suj stan ima pelati po zapuvidi inu voli božji.

Natu vas šulmoštre, pridigarje inu gospodarje prosimo inu opominamo na božjim mejstu, de vi v vaših šulah, cerkvah inu v hišah le-te štuके te krščanske vere vse žlaht ludi, suseb te mlade inu preproste, s teym naprej pravijoč, beroč, pridigujoč inu vprašajoč, koker smo vom tukaj naprej izpisali, zvejstu vučite. Spomislite, de mi vsi, koku druge vučimo oli ne učimo, inu od vsiga našiga djane bomo v kratkim času pred teym pravičnim rihtnim stolom Kristusovom rajtingo dajali inu od nega bomo spet nazaj prijeli naš zaslužen lon.

Eno obilno izlago čez ta katehismus, aku Bug da našimu životu odlog, bote tudi od nas oli od drugih imejli. V tim času se vi z le-to inu s to prvo kratko izlago, v to pejsen zloženo, pomozite inu prosite zvejstu Boga v tim imeni Jezusa Kristusa za nas; mi tudi hočmo za vas. Anno 1555.

Ti vaši služabniki inu bratje N. V. T.

12. ENI LIPI, POTREBNI INU NUCNI NAVUKI,
vzeti iz čistiga s. pisma; ti zastopnu vuče, koku en vsaki krščeničnik v
tim sujim od Buga poklicanim inu postavljenim stanu, bodi
v visokim oli v nizkim, se ima držati, aku on hoče
ostati per pravi veri inu v božji milosti

Koku se imajo ti možje, kir so v zakonu, držati pruti sujim
ženom inu pelati nih stan.

Vi možje, lubite vaše žene, glih koker je Kristus lubil sujo
gmajno. Ti možje imajo lubiti nih žene koker suja lastna
telesa (Efes. 5.). Vi možje, lubite vaše žene inu ne bodite
grenki pruti nim (Col. 3.). Vi možje, prebivajte per vaših
ženah z zastopnostjo, dajte tej ženski koker tej šibkeši posodi
nje čast koker tejm, kir so tudi erbiči te milosti inu tiga lebna,
de vaše molitve ne bodo zamujene.

Koku te zakonske žene se držati imajo pruti nih možjem;
tim s. Paul inu s. Peter taku pišeta:

Vi žene, bodite vašim lastnim možjem pokorne koker timu
Gospudi inu koker se spodobi, zakaj ta mož je te žene glava,
glih koker je Kristus glava suje gmajne (Efes. 5.). Vi žene,
bodite pokorne vašim možjem, de tudi ti, kateri tej besedi ne
verujo inu neso pokorni, skuzi ta stan inu leben tih žen prez
te besede bodo dobiti, kedar oni bodo vidili, de v čistosti inu
v božjim strahu hodite inu prebivate; katera lepa ženska na-
redba nej izvuna v tim spletanu oli v tim krišpanu tih las inu
v tim obešanu tiga zlata inu flinderlinov okuli sebe oli na
oblačilu tiga gvanta postavljena, temuč ta lipota, kir je iznotra,
ta skriven človik v tim srcej, kedar ta isti nej izpačen, de ima
en krotak inu tih duh, le-taka reč pred Bugom veliku vela.
Zakaj taku so se nekedaj te svete žene lipe narejale. Te so nih
zevupane v Buga stavile inu so bile nih možjem pokorne,
koker je ta Sara timu Abraamu bila pokorna inu je nega ime-

novala gospud, katere ščere ste vi postale. Obtu dejte dobro inu se pred obenim strahum ne bujte (1. Pet. 3.).

Tim starišem Bug, Salomon inu s. Paul taku zapovedajo:

Le-te besede, katere vom Gospud Bug zapoveda, vzemite k srci; inu de te iste noter v vaše otroke vtlačite, od tih veden govorite doma, na tim potu inu kedar ležete inu gori vstanete & c. (Deut. 6.). Ne pusti od štrajfinge inu od vuka tujga diteta, zakaj aku je s to šibo otepeš, taku tiga diteta ne bode potreba umoriti. Inu kedar ti tuje dejte otepeš s to šibo, s tejm ti nega dušo pred peklom obraniš (Pro. 23.). Kateri suje šibe šona oli špara, ta sujga sinu sovraži, kateri pak nega ima za lubu, ta isti te štrajfinge ne zavlačuje (Pro. 13. 19. 29.). Imaš li ti otroke, taku je redi inu pregibaj nih vratuve od mladiju, inu ne pusti nim nih vole v ti mladosti inu nih norusti ne zagovarjej (Eccles. 7. 30.). Vi očeti, ne drastite vaših otruk, de preveč žalostni inu strašni ne postano, temuč te gori kojite z masno štrajfingu inu s pravim vukum tiga Gospudi (Efes. 6., Colos. 3.).

TA EVANGELI SVETIGA MATEVŽA

1555

13. PREGOVOR

Tej pravi cerkvi božji tiga slovenskiga jezika milost inu mir od Buga Očeta skuzi Jezusa Kristusa, našiga Ohranenika, prosimo.

Lubeznivi bratje! Kedar ta Duh božji, kateri notri v vas prebiva, je eno tako dobro lakato inu žejo tiga svetiga evangelija našiga Gospudi Jezusa Kristusa per vas sturil, de ste vi nas prosili (potehmal ta vekši del ludi v naši deželi družiga jezika ne zna, samuč ta slovenski), de mi te svete evangelije

inu listuve, koker so ti od tih evangelistov inu jogrov pisani, tudi v ta slovenski jezik izpišemo — katero vašo sveto prošno smo mi radi ter z veselom zaslišali — inu de vi vidite, de smo s celim srcom, so vsem tejm, kar od Buga imamo, pernaredni vom služiti: vom tukaj pošlemo ta evangelion s. Matevža v ta naš jezik preobrnena. Tiga vi zdaj od nas koker enu mahinu kosilce oli južinico v dobrim vzemite inu špižate vaše duše, dotle z božjo pomočjo te druge evangelije inu listuve preobrnemo. Kedar ta istu dopernesemo, tedaj vi bote mogli vaše duše napasti do sitosti.

Mi imamo pak tukaj tri riči vom povedati:

Na prvu. Kedar ta slovenski jezik se povsod glih inu v eni viži ne govori — drigači govore z dostimi besedami Krajnci, drigači Korošci, drigači Štajerji inu Dolenci ter Bezjaki, drigači Krašovci inu Istrijani, drigači Krovati —, obtu smo mi le-tu naše delu v ta krajnski jezik hoteli postaviti za dosti riči volo, nerveč pak, kir se nom zdi, de ta tih drugih dežel ljudi tudi mogo zastopiti. Inu mi nesmo v le-timu našimu obračanu oli tolmačevanu lepih, gladkih, visokih, kunštnih, novih oli neznanih besed iskali, temuč te gmajnske krajnske preproste besede, katere vsaki dobri preprosti Slovenec lehku more zastopiti; zakaj ta muč svetiga evangelija inu naše izveličane ne stoji v lepih, ofertnih besedah, temuč v tim duhej, v ti risnici, v ti pravi veri inu v enim svetim krščanskim lebnu.

H drugimu vom povejmo, de mi v le-tim našim prevračenu smo veden imejli pred sebo ta pravi studenec tiga noviga testamenta, kir je grški pisan; raven tiga smo mi tudi gledali na tu prevračene tih novih inu starih vučenikov, kateri so ta nov testament iz tiga grškiga jezika v ta latinski, nemški inu v laški preobrnil, nerveč pak na Erazmov Roterodamov nov testament, h timu so nom nega annotationes silnu pomagale.

H tretimu vom tudi tukaj očitu povejmo, de mi le-tu naše delu inu preobračane tej pravi cerkvi božji, tu je, vsem prov vučenim, zastopnim krščeničnikom rezgledati inu soditi cilu podvržemo; kar kuli ta prava gmajna krščanska v le-tim našim delu kaj kriviga oli nezastopniga najde inu nom reče drigače postaviti, nas podvuči oli opomeni, tu istu vse hočmo v dobrim gori vzeti, to zahvaliti, radi ter volnu slušati. Zakaj od te prave stare krščanske cerkve oli gmajne, katera tiga sujga praviga pastirja Jezusa Kristusa, Sinu božjiga, štimo posluša, to vero inu ta leben po vuki tih prerokov inu jogrov pela inu drži, se mi ne hočmo z obeno ričjo nikdar ločiti. Natu vas brumne, zastopne krščeničnike vse zvejstu prosimo, de kedar vi, beroč le-tiga evangelista, kaj kriviga oli nezastopniga v le-tim našim tolmačevanu zagledate, de vi tu istu nom zdajci pustite vejdeti, za volo de mi naprej s tejm preobračenem tejm bule bomo vejddili se držati. S tejm vi služite božji česti, inu iz tiga nega cerkvi velik prid pride. Mi dobru na sebi počutimo, de h takimu visokimu delu smo šibki inu nekar zadosti. Oli mi smo le-tu s tejm vupanem začeli, de Bug za nami skoraj druge obudi, kir bodo le-tu naše delu popravili, Bogu na čast inu vsimu krščanstvu h dobruimu dokonali.

Berite tedaj veselu le-ta evangeli, dotle ti drugi prido. Inu prosite z nami Gospudi Boga za ta dar svetiga Duha, de mi Jezusa Kristusa, od kateriga s. Matevž zvejstu inu risničnu piše, prov spoznamo inu zastopimo: du je on, zakaj je človik postal, umrl inu vstal od smrti, skuzi kaj inu koku moremo diležni biti nega dobrute inu zaslužena. To našo vero v nega pobulša inu potrdi, de tudi naše srce bode preminenu na dobru, de naprej do konca našiga života so vsem našim djanem inu lebnom se držimo po vuki tih s. evangelijov inu de dobimo tu nebesku kralebstvu skuzi Jezusa Kristusa, našiga

samiga Ohranenika. Timu zred Očetom inu s. Duhum bodi vsa čast ter hvala imer inu vselej. Amen.

Vaši služabniki inu bratje V. T.

14. TEŽAVE S PISAVO IN JEZIKOM

Lubi Slovenci! Vom inu nom je vedejoč, de le-ta naša slovenska beseda dosehmal se nej z latinskimi, temuč le ta krovaška s krovaškimi puhštabi pisala. Iz tiga vsaki more vejdi, de nas le-tu pisane inu tolmačovane (kir nemamo pred sebo obeniga navuka oli eksempla) zdaj na prvu težku stoji. Obtuku katerimu le-tu naše prvu delu se cilu popelnoma ne zdi, ta zmisli, kaj vsi modri govore, kir pravijo, de sledni začetek je težak inu nepopelnom. Mi smo, Bug vej, dosti zmišlovali, s kakovimi puhštabi to našo besedo bi mogli prov po tej ortografiji, štaltnu inu zastopnu pisati, de bi preveliku puhštabov oli konsonantov k ani silabi ne jemali, koker ti Peami inu drugi dejo, kateru je grdu viditi. Taku mi nesmo mogli zdaj v naši zastopnosti drigači najti, temuč de se ta *h* za *ch*, ta *v* za pul *f* pišejo inu postavijo inu de se ti štimovci izreko po šegi našiga jezika. V ti viži se nom zdi, se ta naš jezik, suseb z latinskimi puhštabi, more prov, lehku inu zastopnu pisati inu brati. Timu daj Jezus Kristus sujo milost. Taku bodi.

15. SKLEPNA BESEDA

Vi dobri krščenički, prosite Boga za nega dar inu pomuč, de mi te druge evangeliste inu kar gre za tejmi prov ter zastopnu preobrnemo. Inu aku vi v tim s. Matevžu kaku pomankane najdete, tu nom — koker smo vas poprej tudi prosili — pustite skoraj vejdi. Kristus Jezus nas ne zapusti s sujem Duhum inu nas obari pred vsem zlegom. Amen.

ENA MOLITOV (1555)

16. ENA MOLITOV TIH KRŠČENIKOV,
kir so za volo te prave vere v Jezusa Kristusa pregnani

Oča naš, kir si v nebesih, mi počutimo, de ta Tuj Duh, kateriga si Ti nom šenkal, pričo daje timu našimu duhu, de smo Tuji otroci, zakaj on je nom eno tako mirno vejst inu veselu srce sturil, de sme Tebe klicali za našiga očeta. Obtü Oča, o lubi Oča, kir Ti tamkaj gori v ti majesteti, v ti glorji, v ti veliki časti inu tim gospostvu, v ti večni svitlobi prebivaš, Ti vejš, de mi bozi tukaj ozdolaj na zemli, dotle v tim smrtnim životi okuli hodimo, velike nadluge, silo, krivine, obrečene inu perganene trpimo od Tujih sovražnikov za volo Tujga svetiga imena; inu kedar Ti hočeš skuzi le-ta pot inu taku v ti pohlevščini Tujih bozih hlapcev Tuje svetu ime rezglasiti inu dati na znane vsem ludem, bodi tedaj rezglašenu, povišanu inu posvičenu le-tu Tuje svetu inu žegnanu ime inu ta pravi vuk tiga s. evangelija, kateri je taku silnu od nih dostih falš, hudih krščenikov zdaj zašpotovan, zavržen, sovražen inu cilu z nogami poteptan. Mi se ne bojimo obenega trplene inu ne rodimo za obeno nadlugo oli škodo, kedar mi imamo tu znamine inu pričo, de smo od Tebe izvoleni inu postavljeni k anim Tujim služabnikom le-tiga Tujga božjiga dela. Pridi le poprej inu pridi hitru ter skoraj tu Tuje kralevstvu, inu de gre na poprej inu de se povsod rezodej ta luč tiga svetiga evangelija inu de rezpodi, rezdej inu cilu doli vrže to oblast inu kralevstvu tiga hudiča ž nega temo, maliki inu službami. Aku pak mi v tim času bomo obdani z nadlugami, z veliko revo inu buštvo, bomo zašpotovani, zasromovani, obrečeni, oblegani, pregnani, ujeti, s kamenom posuti, sežgani, obešeni, v tih galeah zakovani, od meča oli kake druge riči de poginemo — taku Tuja vola se notri v nas izidi . . .

TA PRVI DEJL TIGA NOVIGA TESTAMENTA 1557

17. PREDGOVOR

Vsem pobožnim kristjanom, ki prebivajo v deželi Kranjski, Spodnještajerski, Koroški, na Krasu, v Istri in v Slovenski marki, naj bodo kateregakoli stanu, želim najprej milost, mir in vse dobro od Boga Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu in Odrešeniku.

Ljubi krščanski gospodje in bratje! Bog ve, da sem že v tistem času, ko sem še pri vas pridigal v slovenskem jeziku iz latinskih in nemških knjig, često vzdihnil in vzkliknil k Bogu, naj se zaradi posvečenja svojega imena in razširitve svojega kraljestva milostno ozre tudi na naš ubogi, preprosti, dobrosrčni slovenski narod, naj mu prizanese in ga obdari z veliko milostjo in darom, da bi se tudi njegov jezik pisal in bral, kakor jezik drugih narodov, ter da bi se sv. pismo in druge dobre krščanske knjige prav prevedle in natisnile v slovenskem in hrvatskem jeziku.

Oba naroda slovenskih in hrvatskih dežel se mi namreč srčno smilita in bi se po pravici zares morala smiliti vsakemu človeku; ne samo zaradi tega, ker morata prebivati in stanovati na turški meji in se nimata nikamor drugam dejati niti kam bežati; ker je Turek zavzel in venomer čedalje bolj zavzema najboljši in največji del njihovih dežel in trgov; ker jih Turki in martolozi skoro vsak dan mnogo pobijajo, davijo, love, z ženo in otroki odvajajo, ločene prodajajo v večno, bolj kot živinsko sužnost za sramotno in nenaravno uporabo — ampak smilita se mi tudi zato, ker prav malo ali skoro nič ne vesta (saj jih tudi ne učijo prav) o najpotrebnejših in najbolj tolažilnih naukih naše prave krščanske vere, katerih znanje je vsakemu razumnemu človeku najprej potrebno za njegovo dušno blaginjo in najvišjo tolažbo. Taki nauki so: o razliki med postavo in evangelijem, kaj je izvorni greh in opravičenje z vero, kako naj Boga prav kličemo in mu služimo, kako je treba svete zakramente prav in koristno rabiti, zakaj mora cerkev, pravo božje ljudstvo na tem svetu, bolj kakor drugi ljudje trpeti, kako in s čim naj se kristjan tolaži ob zunanjih težavah, kakor v uboštvu, dolgo-

Pisanje slovenskega jezika doslej ni bilo v navadi in rabi.

Slovence in Hrvate neprenehoma grozno mučijo, nimajo pa nobene prave duhovne tolažbe.

trajni bolezn, preganjanju, v pregnanstvu, v trdem ujetništvu in v hudih bolečinah, pa tudi kako naj vztraja proti notranjim velikim skušnjavam, kakor proti grehu, proti resnemu božjemu srd, proti smrti, proti hudiču in pekl. O teh naukih ubogi Slovenci in Hrvati ne razumejo in ne vedo mnogo, zlasti tisti ne, ki se niso učili tujih jezikov in pisav. To izvira odtod, ker jim zelo primanjkuje poštenih učiteljev in pridigarjev in ker nimajo v svojem jeziku vsega sv. pisma, kakor ga imajo Nemci in drugi narodi. Kajti z vztrajnim poslušanjem božje besede in z marljivim branjem sv. pisma pridejo izvoljeni ljudje povsod in redno po mōči, učinku sv. Duha do prave vere, do pravega spoznanja božjega bistva in volje, do zgoraj omenjenih in do drugih zdravilnih in tolažilnih naukov naše stare prave vere, kakor to dokazujejo ne samo Kristus, naš Gospod, apostoli, preroki in vsi pobožni učitelji, ampak tudi vsakdanje skušnje.

Hrvatski jezik je skoro enak slovenskemu; pišejo ga; sega daleč v Turčijo, a Hrvati nimajo biblije v svojem jeziku.

Hrvatski jezik se piše, kakor veste, z dvojnimi hrvatskimi črkami, a govori se ne samo po vsej Hrvatski in Dalmaciji, ampak govore ga tudi mnogi Turki. Sam sem slišal o mnogih, da ga govore in pišejo tudi v Carigradu na dvoru turškega cesarja. Mi Kranjci in Slovenci ga razumemo za silo, a mnogo bolje kakor češki, poljski ali lužiški jezik; prav tako oni našega. Toda dobri, pogumni Hrvatje tudi nimajo biblije niti vsega katekizma v svojem jeziku in pismu, kakor mi Slovenci ne. Doslej so se morali zadovoljevati zgolj s svojo mašno knjigo in brevirjem. Vendar so te dve knjigi pred mnogimi leti tako temno in nerazumljivo prevedli, da njihovi duhovniki sami ne razumejo mnogih besed, še v nedeljskih in navadnih evangelijih ne.

Slovenski jezik se dá kakor drugi jeziki lično pisati v latinskimi črkami.

In obeh omenjenih narodov usmiljenja vredna in velika pogibel, ustrahovanost in stiska, ki se tičejo ne samo njih časnega življenja ali imetja, ampak tudi njih dušnega zveličanja, so me napotile in pripravile, da sem si pred sedmimi leti upal napraviti poskus, če bi se dala slovenski in hrvatski jezik pisati in brati tudi z latinskimi in nemškimi črkami. In ko sem začel, je Bog dal svojo milost, da sem kmalu videl in spoznal: če se le človek navadi izgovarjati V za mehki F, H za CH, samoglasnike in zloge Ša, Zha, Ish, Ozh in slično po načinu in šegi našega jezika, se dasta lahko in dobro pisati tudi z latinskimi črkami; kljub grobem in sikajočemu izgovoru ne potrebujeta toliko črk ali konsonantov v eni besedi in v

enem zlogu, kakor mislijo nekateri Čehi in Bežjaki (zato imajo Hrvati v svoji abecedi toliko S in Z), ampak glavno je vaja in raba kakor v vseh drugih jezikih in pisavah. Nemec, ki se sicer ni naučil nobenega drugega jezika in pisave razen nemškega, ne bo nikoli prav bral in izgovarjal latinščine ali laščine, čeprav bi bila pisana in tiskana z dobrimi nemškimi črkami. Tako se tudi slovenski jezik nikoli ne bo dal pisati niti z latinskimi niti z nemškimi niti z grškimi črkami, da bi ga mogel Nmec, Lah ali Grk brati in izgovarjati, kakor ga govori in izgovarja rojeni Slovenec. Zato pravim kakor zgoraj: pisanje in branje našega jezika je najbolj odvisno od vaje in rabe.

Nato sem se lotil prevajati katekizem in spravljati ga v pesem in rime. Tudi k temu je Bog dal svojo milost in duha, da sem v kratkem času dokončal katekizem, nekaj drugih pesmi, pridigo o pravi veri in njenem učinku in učno tablo, iz katere naj bi se mladi Slovenci učili brati. Katekizem z napevi sem brž poslal nekaterim izmed vas, da bi ga pregledali in popravili. Ti so mi pisali, naj ga dam natisniti, a zraven tudi tisto, kar sem še sicer prevel, češ, da bom s tem pri preprostem in mladem ljudstvu ustvaril mnogo dobrega. To sem storil, toda z velikimi težavami in čezmernimi stroški. V dveh krajih so namreč tiskarjem njihovi višji in nadzorniki strogo prepovedali tiskati moje slovenske spise. Moral sem jih dati tiskati skrivaj z nevarnostjo ter v svoji odsotnosti, da jih nisem mogel popraviti. Tiskar in neki krščanski pridigar, ki oba nista razumela besedice slovenski, sta opravila korekturo. Potlej so me prosili za postilo, toda zaradi težav s tiskarno, zaradi velikih stroškov, drugih zaprek in vzrokov sem po svoji pameti to opravilo popolnoma prepustil in izročil predvsem Bogu in drugim pametnejšim in bogatejšim, kot sem sam, da bi ga naprej in bolje izvedli.

In medtem, približno tri ali štiri leta nato, je prišel na Nemško častiti in preučeni gospod Peter Pavel Vergerij, škof v Gaffersu, ki sem ga poznal iz časa, ko sem bil služabnik in nastavljeni slovenski pridigar prečastitega in zelo pobožnega, vrlega gospoda Petra Bonoma blagega spomina, škofa in grofa tržaškega. Mesto Gaffers, ki ga sicer nekateri imenujejo Caput Histriae, nekateri Justinopolis, Slovenci pa Koper, je samo dve milj oddaljeno od Trsta. (Imenovani tržaški škof me je vzgajal, učil in pošteno navajal k popolni

Leta 1550. sta se natisnili prvi dve slovenski knjižici.

Peter Bonomo je bil učen evangelijski škof in star, zvest sluga pre-slavne rodovine avstrijske. Et bene apud memores veteris stat gratia facti & c.

pobožnosti; na svojem dvoru je meni in drugim razlagal poleg Vergila tudi Erazmove parafraze in Calvinove institutiones v laškem, nemškem in slovenskem jeziku. In ko sem bil še deški pevec v njegovem pevskem zboru, me je obdaril z župnijo Loko pri Radečah, s katere absenco ali penzijo, kakor se reče, sem študiral nekaj časa na Dunaju. Ko me je nato posvetil v duhovnika, mi je dal župnijo Laško v upravo, nato mi je naklonil beneficij sv. Maksimilijana v Celju in končno mi je pomogel obenem s prostosrčnim in gostoljubnim gospodom, pokojnim gospodom Frančiškom Kacijanarjem, škofom ljubljanskim, do kanonikata v Ljubljani. In dobri Bonomo je preminul čisto krščansko l. 1546., ko mu je bilo nad 90 let. Kristus, naš Gospod, daj njemu in nam vsem veselo vstajenje! Amen.) Zgoraj omenjeni gospod Vergerij mi je pisal, brž ko me je izteknil, zapovrstjo nekaj pisem, želeč od mene izvedeti, če bi si upal prevesti biblijo v slovenski in hrvatski jezik; pri tem delu da hoče pomagati z dušo in telesom; da ima dobra poročstva od nekaterih knezov in gospodov, ki so tudi pripravljene pomagati pri tem potrebnem in blagem podjetju.

Prevajavec te knjige ne zna hebrejski niti grški.

Gospodu Vergeriju sem na njegovo pisanje in željo odgovoril najprej nekajkrat pismeno in nato, ko sva se sešla, vpričo nekaterih visoko učenih teologov takole: Ne poznam nobene hebrejske črke, grško ne znam prav brati; vsakdo pa, ki bi hotel prevajati biblijo, mora najprej dobro in temeljito razumeti ta dva jezika. Sicer so — hvala Bogu — posebno v sedanjem času, nekateri prevedli biblijo iz hebrejščine in grščine v latinski, nemški in laški jezik dobro in razumljivo, kar potrjujejo vsi učenjaki; toda slovenski jezik je sam na sebi reven in glede mnogih besed pomanjkljiv, ima tudi mnogo aequivoca, t. j. besed z več pomeni, in se govori ne samo v eni deželi drugače kot v drugi, ampak pogosto v razdalji 2 do 3 milj, dà, često tudi v eni sami vasi drugače in različno v mnogih besedah in naglasih. Razen tega ne znam hrvatski ne brati ne pisati. Zatorej, sem rekel takrat, se nočem sam lotiti tega imenitnega in težkega dela, prevajanja biblije, razen če se mi dodelita dva kranjska ali spodnještajerska duhovnika ali dva druga učenjaka iz teh dežel, ki bi znala dobro slovenski in bi dobro umela latinski in nemški jezik, ter dva Hrvata, ki bi znala govoriti dobro dalmatinski in bosanski in dobro in prav pisati hrvatski in cirilski.

Na ta moj odgovor in po dolgem posvetovanju mi je naročil gospod Vergerij, naj pišem po omenjene štiri duhovnike. To sem storil takoj in s posebnim slom. Toda kljub posredovanju naših dobrih zaupnih prijateljev in znancev, ki resnično pri tem niso štediti dela, truda niti stroškov, nisva mogla v slovenskih in hrvatskih deželah spraviti skupaj več oseb, ki bi bile prikladne za naše nameravano delo in bi hotele priti k nam, razen starega, učenega, vrlega slovenskega duhovnika iz Metlike, imenovanega Klement Mali, in hrvatskega duhovnika iz Dalmacije, ki je znal tudi latinski in laški. Ta je kmalu prišel k nam in prinesel s seboj celotno hrvatsko rokopisno biblijo, ki da jo je, tako je dejal, šele v letu 47. začel prevajati iz starega latinskega prevoda in pisati s hrvatskimi črkami, a dokončal da jo je v letu 54. Njegovega prihoda sva se zelo razveselila, hvalila ter zahvaljevala sva Boga za njegov dar, kajti nisva mislila drugače, ko da sva že dobila hrvatsko biblijo vso in zagotovo, a razen tega še človeka po svoji želji. Omenjeni dobri gospod Klement pa je zbolel, ko je že bil na poti k nam, in je vdano v Gospodu zaspal.

Nato sva se pogajala z zgoraj omenjenim Hrvatom, da bi ostal pri nas, dokler bi njegovo biblijo primerila z novimi prevodi, a medtem da bi se ozrla po hrvatskih matricah in črkah zaradi natiska njegove biblije. In gospod Vergerij mu je obljubil, da bo izposloval zanj od nekega krščanskega kneza beneficij, od katerega bi dobival letno in do smrti sto goldinarjev; s to plačo bi se bil dobro preživljal, ker je bil sam, brez žene in otroka. Nato nama je dal dokončen odgovor: ni prišel k nama z namenom in tudi svojih stvari doma ni tako zapustil, da bi mogel dolgo ostati pri nas, ampak ko je bil zvedel iz najinega in drugih pisanja, da nameravava z velikimi stroški prevesti biblijo v hrvatski jezik, je prišel tako daleč k nama in prinesel s seboj biblijo le zato, da nama resnično dokaže, da je to najino nameravano delo že izvršil; tako bi se midva rešila skrbi, truda in velikih stroškov. On že ve za kraj in priliko, kjer se bo njegov prevod biblije brez najinih in njegovih stroškov natisnil. Proti temu sva mu navajala različne nevarnosti in zapreke, ki se mu utegnejo primeriti pri tiskanju biblije v onem kraju. Toda nič ni pomagalo; odšel je torej četrti dan od nas spet v Dalmacijo. Gospod Vergerij mu je dal poleg tistega, kar je bil že prej dobil od

Vergerij in prevajavec pošljeta po slovenske in hrvatske učenjake; eden je prišel in prinesel s seboj hrvatsko biblijo.

Hrvat je s svojo biblijo spet odšel domov; potolažil nas je, češ, da jo bo dal natisniti.

drugih, še nekaj tolarjev. Bilo pa je to pred dvema letoma, da sva se z večkrat omenjenim Hrvatom tako pogajala. Pred letom dni sva nato znova poslala k njemu v Dalmacijo posebnega sla; pisala sva mu in ga zelo opominjala, naj pametno in previdno ravna s svojo biblijo, da bi se kmalu natisnila; in če se boji kake nevarnosti, naj z njo zopet pride k nam, pripravljeno bo zanj, kar sva mu obljubila. Toda nikjer ga niso mogli izslediti. Tudi še nič ne čujeva, da bi on ali kdo drugi v Benetkah ali kje drugje dal tiskati kaj hrvatskega, razen misalov in brevirjev.

Vergerij je poleg Boga prvi in najimenitnejši povzročitelj, da se je pričelo tole prevajanje.

V času pa, ko sem čakal slovenskih in hrvatskih duhovnikov, ki naj bi mi bili pomagali prevajati biblijo, kakor sem zgoraj povedal, sem po naročilu gospoda Vergerija v naglici prevel Matevža Evangelista. In ko je omenjeni Dalmatinec odšel od nas in ni bilo več upanja, da bi tako kmalu prišli k nam drugi slovenski in hrvatski pomagači, je hotel gospod Vergerij po vsej sili, da dam natisniti Matevža zase. Med tiskom Matevža sem spet zbral kratko razlago katekizma in sestavil abecedarij, ki je skoro enak prejšnjemu. Te dve bukvi sva dala natisniti poleg Matevža. Nato mi je naročil gospod Vergerij, naj tako nadaljujem s prevajanjem vsega novega testameta. Toda jaz sem zavlačeval in nisem dlje ko četrta leta nič prevel, dokler nisem tudi od vas zvedel, da bo to najino začeto delo veliko koristilo slovenskemu in hrvatskemu ljudstvu in da nama hočete pošteno priskočiti na pomoč, svétovati in naju podpreti do konca; da hočete poiskati tudi sredstev in načina, da bi se to, kar bi prevedla v slovenski jezik, spravilo v hrvatski jezik in pisavo. In to me je šele prav pripravilo, da sem se lotil tega prevajanja z resnobo, vnemo in veseljem. Potem sem Matevža spet na novo pregledal, popravil in začel prevajati ostale tri evangeliste in dejanje apostolov; dokončal sem jih (Bogu bodi hvala in čast) v pretekli jeseni.

Zakaj se je sedaj natisnila samo polovica novega testameta, tako dolg predgovor in zraven še druge stvari.

Moje prevajanje pa gre le počasi od rok zaradi moje odgovorne pridigarske službe, ki mi je prva dolžnost, in ker moram pri prevajanju vedno imeti pred seboj dva latinska, dva nemška, en laški novi testament in še hrvatsko mašno knjigo, ki je bila pred kratkim natisnjena v Benetkah z latinskimi črkami; a preden pogledam vsako besedo v vsakem prevodu posebej, še Erazmove annotationes in druge komentarje, ter preudarim, kateremu prevodu naj bi sledil,

preide mnogo časa. In ker se listi mnogo teže prevajajo kakor evangeliji, bi potreboval zato daljšo dobo. Bati pa se je tudi, da utegnem umreti ali da se primeri kaka druga zapreka, preden bi končal, tako da bi bilo delo, kar sem ga doslej izvršil, zaman in bi propadlo. Zato sem sedajle dal natisniti ta prvi del novega testamenta. Na ta način bom prevajal in tiskal kos za kosom tudi stari testament, če je božja volja in če vam bo moj prevod všeč. Postavil pa sem v te male bukvice tako dolg slovenski predgovor, čeprav ni to navada in učenjaki to grajajo, ker pripovedujem v njem, ne samo kaj pomeni beseda evangelij ali novi testament, koliko je evangelijev in evangelistov, koliko so stari in kakšne koristi so, ampak tudi, kako je prvi človek ustvarjen po božji podobi, kaj je božja podoba, kako je bila skažena, kako je bila človeška narava pokvarjena in kako jo je božji Sin spet obnovil, skratka: v tem slovenskem predgovoru učim svoje ljube rojake prav skrbno, najpreprosteje, z jasnimi, razumljivimi besedami in izčrpnimi izvajanji, zakaj se je večni Sin božji, Jezus Kristus, naš Gospod in edini Odrešenik, učlovečil, zakaj je trpel in umrl, kako postanemo deležni vseh njegovih dobrot in zaslug edino s pravo vero vanj, učim druge krščanske nauke, ki so zgoraj omenjeni, itd. Poglavlja sem razdelil v paragrafe in pri vsakem navedel vsebino in kratek posnetek, da bi si jih tem bolje ohranili v spominu. Dodal sem koledar in register, ki naj jim pokaže, kako in kje naj iščejo in najdejo v tej knjižici vse nedeljske in prazniške evangelije; priključil sem še sumarije in kratke opombe o teh evangelijih.

In tole pripovedujem v nemškem jeziku (ki ga ne znam posebno dobro) na začetku slovenske knjige prvič zato, da bi oblasti in nadzorniki tiskarn, ki ne razumejo našega slovenskega jezika, dobili s tem jasno in resnično poročilo, da nismo niti sedaj niti prej (a tudi v bodoče ne bomo) dali ali hoteli tiskati lahkomiselnih, nekoristnih stvari ali kaj sanjarskega, puntarskega, schwenckfeldskega, prekrščevalskega, upornega ali sramotilnega, marveč le to, kar služi in koristi božjemu spoznanju in časti, širjenju prave krščanske cerkve in najvišji tolažbi mučenega, žalostnega, ubogega slovenskega in hrvatskega ljudstva. Pričakujemo tedaj od omenjenih gospodov in nadzornikov tiskarn, da nam ne bodo branili ali prepovedali natisniti te knjižice in kar bomo še odslej prevedli iz biblije in drugih

Iz kakšnih vzrokov sem postavil tale nemški predgovor na začetek slovenske knjige.

krščanskih knjig, kakor se nam je prej pripetilo na dveh krajih (gl. zgoraj). — Drugič pripovedujem tole zaradi nekaterih Nemcev, ki težko verujejo mojemu govorjenju in poročanju, češ, da Turki tako grozovito in brez prenehanja (kakor sem zgoraj povedal) mučijo Slovence in Hrvate, da nimajo ti v svojem jeziku nobene biblije in da se slovenski jezik doslej ni pisal. Nekateri med njimi imajo to mojo pripoved za izmišljotino. Zato sem jih hotel s tem predgovorom uveriti in z vami vsemi javno dokazati, da je prav tako, kakor sem jim že pred časom o teh stvareh poročal in kakor sedaj pišem. Nadejam pa se, da si bodo ti in drugi pobožni Nemci, ki bodo zvedeli o tem bednem, usmiljenja vrednem življenju ubogega slovenskega in hrvatskega ljudstva in bodo dobili o tem verjetno poročilo, gnali k srcu njih veliko stisko in nevarnost; z vnemo bodo zanje Boga prosili, da bodo z njihovo pomočjo tem rajši vztrajali proti Turku; tudi ne bodo tega našega nameravanega dela, prevajanja biblije, kolikor bo od njih odvisno, preprečevali, kakor so nekateri doslej iz neznanja delali, ampak bodo to poleg drugega zvesto pospeševali, kakor je to že (hvala Bogu) dokazal imeniten in bogoroden Nemec. Njega in vse, ki tu podpirajo in pomagajo, da bodo mnogi prav poučeni in privedeni k zveličanju, naj Kristus, naš Gospod, bogato obdari pri vstajenju pravičnih, da se bodo svetili po Danielovih besedah kakor svetlost neba in kakor zvezde vselej in vekomaj. Amen. — To pripovedujem, tretjič, zato, da bi vi in vsakdo vedel, da nisva gospod Vergerij in jaz štedila ne z vnemo ne s trudom in stroški, da bi se biblija prevedla prav in razumljivo v slovenski in hrvatski jezik in pisavo, kakor sva še pred dvema letoma vam in drugim javila ustno in pismeno. Toda zadeva to pot iz zgoraj povedanih razlogov ni uspela. Sčasoma pa se še utegne uresničiti. — Četrtrič sem hotel s tem spomniti vas in druge, da je hrvatska biblija, in sicer takšna, kakor je zgoraj povedano, že pripravljena; obenem pa sem vas hotel prositi in opomniti, da se skupno s soslednimi hrvatskimi grofi in deželani potrudite in iščete poti, da bi se tista biblija skrbno pregledala ob novih prevodih, pravilno popravila (kajti stara latinska biblija je na mnogih mestih temna in nerazumljiva, kakor pravijo vsi učenjaki) in končno skrbno natisnila. In če se to zgodi, boste s tem Bogu Očetu in njegovi cerkvi napravili dragoceno in ugodno uslugo. Kje pa in pri kateri osebi je najti večkrat omenjeno hrvatsko biblijo,

vedo pač nekateri med vami. Vendar pa bi utegnila biti last starega hrvatskega grofa Bernardina, ki je bival v Grobniku; o njej sem pred šest in tridesetimi leti, ko sem na Reki hodil v šolo, večkrat slišal, češ, da je dal omenjeni grof na svoje stroške prevesti biblijo petim duhovnikom. — Petič in zadnjič sem s tem nemškim predgovorom hotel vsakomur naznaniti, iz kakšnih razlogov in nagibov sem se jaz, ki ne znam niti hebrejski niti grški, lotil tega prevajanja. Preden sem začel, prav zares da sem pri sebi marsikaj razmišljal in ugibal; najprej to, da človek težko in nezanesljivo s tujimi očmi gleda in s tujimi nogami hodi, kakor pravi Erasmus o sv. Hilariju, ki tudi ni znal hebrejski; dalje glede siromaščine in velike pomanjkljivosti slovenskih besed. Čeprav namreč imamo pri samostalnikih in glagolah dvojino kakor Grki in pri glagolu tudi moški in ženski spol, bi vendar rad videl in slišal človeka, ki bi pristno slovensko prevedel samo tele navadne latinske besede, kakor salutatio, exultatio, iubilatio, laetitia, hilaritas, iucunditas, persecutio, afflictio, patientia, contumelia, opprobrium, contentio, seditio, insidiae, tumultus, molestia, occasio, locus, opportunitas, scandalum, virtus, gloria, brachium, adoptio, abominatio, turba, affectus, stupor, pietas, impietas, adorare, religio, superstitio, assiduitas, sors, sacramentum, tabernaculum, panes propositionis in nešteto sličnih. „Ave Maria“ ne moremo prav in točno prevesti. Slovenci pravijo „ččeščna si Marija“, t. j. „geehret sieist du Maria“, Hrvati „zdrava bodi ti Marija“, t. j. „sei du gesund Maria“, jaz pa sem prevel „veseli se Marija“, „erfreu dich Maria“. Tudi sem mnogo premišljal glede pravopisa in drugih potrebnih stvari, ki spadajo k pravemu prevajanju in ki bi koga drugega, kot sem jaz, po pravici odgnale od tega dela.

Toda zraven sem razmišljal in ugibal tudi o tem, da bo Gospod na sodni dan prav tako od tistih hlapcev, ki jim je dal samo en talent, zahteval resen obračun, če so kaj prigospodarili in pridobili, kakor od tistih, ki so prejeli pet talentov, velike darove in službe. In tisti, ki ni koristil Bogu in svojemu bližnjemu s prejetim, še tako majhnim in neznatnim darom, ampak ga je rabil samo zase in tako delal kakor svinja pri koritu, ki se sama vleže vanje, če se ji natrosi, in vse poje, tisti bo kot neraben, len, nepotreben, zanikaren, nezvest in hudoben hlapec, ki ni marljivo in zvesto izvrševal svoje službe

Od Boga dani in sprejeti darovi ter poklic so prevajavca prisilili k temu delu.

in poklica, strt in bo dobil plačilo s hinavci ter bo pahnjen v najglobljo temo, kjer bo večno tuljenje in šklepetanje z zobmi. — Sv. Pavel prišteva raznovrstne jezike tudi med darove sv. Duha, a Bog mi je iz posebne milosti zaradi Jezusa Kristusa naklonil znanje slovenskega jezika, kakor ga govore v deželi Kranjski; v njem sem pridigal, kakor veste, sedemnajst let v različnih krajih slovenskih dežel; razumem pa tudi precej latinsko, nemško in laško. To torej in moja vest sta me gnala k temu prevajanju. In ker sedaj tudi nikogar ni, ki bi se tega hotel lotiti in ste povrhu še vi in gospod Vergerij želeli to od mene, sem se torej v imenu Gospodovem drznil in začel na najlažjem mestu.

Prevajavec trdno upa, da bodo to njegovo prevajanje nadaljevali drugi.

In ker je videti in najti ne samo pri latinskih, nemških in laških prevajavcih biblije, ampak tudi v vseh drugih spisih in umetnostih, da prekašajo zadnji in novi mojstri prve in stare in da jih čedalje več nastopa ter se množe, sklepam in sem trdno preverjen, da bo Gospod Bog tudi za mano obudil dobre ljudi, ki bodo to moje započeto, nepopolno delo šele prav izvedli in izvršili. K temu jim daj Bog zaradi Jezusa Kristusa svojega sv. Duha, milost, moč in pravo pamet! Pa da bi se kmašu zgodilo! Amen. Zaradi tega pa še nikakor ni treba zaničevati ali zavreči prvih in starih mojstrov, čeprav niso takoj povsod že pravo zadeli, kajti če stari ne bi bili prej za nas tako pošteno delali s svojim prevajanjem in tako marljivo s pisanjem o sv. Trojici in o drugih krščanskih naukah, bi tudi zadnji in novejši ne bili prišli tako daleč in k takemu umevanju sv. pisma in k drugim umetnostim po izreku Samsonovem: Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam.

Tale knjiga je dobro kmetiško sestavljena in prevedena.

Pri tem prevajanju sem se potrudil glede besed in sloga, da bi ga utegnil z lahkoto razumeti vsak Slovenec, bodisi Kranjec, Spodnještajec, Korošec, Kraševce, Istran, Dolenjec ali Bezjak. Zaradi tega sem ostal kar pri kmetiškem slovenskem jeziku, kakor se govori na Raščici, kjer sem se rodil. Nenavadnih in hrvatskih besed nisem hotel primešavati niti si novih izmišljati. Če pa je na nekaterih mestih kaj temno povedano in prevedeno, ni treba dolžiti mene ali drugih prevajavcev, marveč evangeliste, apostole in preroke, ki se po načinu in bistvu hebrejskega jezika često temno izražajo in pišejo ter so izpustili nekaj besed. Če sem pa nekatere besede netočno prevedel, se je zgodilo, kakor je zgoraj povedano, zaradi pomanjkljivosti slo-

venskih besed ali pa utegne biti, da jih nisem znal, ali pa mi morda tedaj niso prišle na misel. Naj bo že kakorkoli, če že nisem vseh besed prevel ali napisal pravilno ali vsakemu po godu, pričakujem vendar od vas, da boste upoštevali mojo dobro voljo, trud, vnemo in željo, da bi bil rad vse prav in dobro napravil, in da boste priznali moje delo. Zelo vas pa prosim, da bi mi čimprej hoteli s krščanskim namenom javiti pomanjkljivosti in napake, ki bi jih našli in opazili v besedah ali črkah, da bi se v bodoče pri prevajanju in pisanju vedel tem bolje ravnati.

Zaupam v vsemogočnega Boga, da bo s tem našim preprostim in siromašnim jezikom in spisi tudi pri vas, svojih izvoljenih, izvršil svojo voljo, odprl oči vaše duše in pameti ter vam razsvetlil zatemnelo in neuko srce, da spregledate in spoznate pravega Odrešenika, gotovega in stalnega Pomočnika v vseh nadlogah in skušnjavah, o katerem priča vse sv. pismo, namreč našega Gospoda Jezusa Kristusa, kdo je, kaj naroča vsem ljudem v evangeliju in kaj jim ponuja, da sprejmemo zastonj, z vero. In ker je Gospod Bog tako poskrbel in dopustil, da se naš slovenski jezik šele v teh poslednjih časih čedalje bolje tiska, upam, da boste odslej pošiljali v šolo in dali poučevati v čitanju in pisanju ne samo tiste vaše mladine, ki jo nameravate poslati v tuje dežele, da bi se učila drugih jezikov, ampak tudi tisto, ki jo obdržite doma. To naše prevajanje pa bo po mojem mnenju napotilo tudi nekatere hrvatske duhovnike, ki se povsod po slovenskih deželah vzdržujejo z branjem maš, da se bodo naučili čitati latinsko pisavo in da bodo naše spise prevedli v svoj jezik in pismo. Služilo bo tudi mladim slovenskim duhovnikom, ki so pre zgodaj izleteli iz šole, da bodo na prižnici vsaj tekst evangelijev pravilno čitali ljudstvu in da ne bodo nápak prevajali, kakor je storil pred leti tisti na Planini pod Celjem, ki je prevedel besedilo „invenietis asinam alligatam & pullum cum ea“ takole: „vi bote eno pervezano oslico nešli inu enu pišče per ni“, t. j. „ir werdet ein angebundene Eselin finden und ein jungs Hünlin bey ir“.

Toda dobro vem, nekateri bodo dejali, da ta naš prevod in naše pisanje ni takšno, kakor bi moralo biti (kar tudi sam priznam, kajti kar ljudje spočetka izumijo in začno, je nepopolno) in da bi sami znali to bolje opraviiti. Drugi pa bodo rekli: navadni, preprosti človek in laik naj ne pozna in naj ne bere sv. pisma. Prvim odgovar-

Prevajavec trdno upa, da njegovo delo ne bo zaman.

jam, rekoč, naj sami to kmalu pokažejo in dokažejo z odlomkom iz biblije; in če je tako, jim hočemo popolnoma predati in izročiti tole načeto delo, da ga dovrše; slavili jih bomo in hvaležni jim bomo. Drugim pa povejte takole: Berite deveto pridigo sv. Ivana Zlatousta o listu Kološanom in Paraclesim Erazma Roterdamskega; tu boste našli, kako ta dva sveta in učena božja moža pošteno in odločno učita in opominjata po božji besedi in po sv. pismu, naj vsakdo, posvetnjak oziroma laik, plemenit, neplemenit, meščan, kmet, rokodelec, sel ali pastir na polju, neprenehoma bere sv. pismo in naj iz njega povsod govori, poje in pripoveduje. In sv. Hieronim pravi, da so kmetje pri Betlehemu, kadar so orali, prepevali Davidove psalme . . .

Dano v Tübingenu, na sv. Primoža in Felicijana dan, ki je devetega junija, v tisoč pet sto sedem in petdesetem letu.

Vaš vseh vdani sluga in dušni pastir

Primož Trubar, Kranjec.

18. IZ SV. PISMA: LUKEŽ VII, 26—47

Eden iz tih farizejov je Jezusa prosil, de bi ž nim jejdal. Inu on gre noter v to hišo tiga farizeja inu sede h ti mizi. Inu pole, ena žena v tim mejstu, katera je bila ena grešnica, kedar ona zvej, de je on v ti hiši tiga farizeja per mizi sidel, ta pernese en glaž žalbe inu stopi od zada k nega nogom inu se plače inu začne ž ne selzami močiti nega noge inu s tejmi lasmi nje glave brisati inu je kušovala nega noge inu je s to žalbo žalbala. Ta farizeus pak, kateri je bil nega povabil, kedar on tu zagleda, pravi on sam v sebi taku rekoč: „De bi le-ta en prerók bil, taku bi on vejdel, du inu kakova je le-ta žena, kir se nega dotiče, zakaj ona je ena grešnica.“ Jezus odgovori inu pravi k nemu: „Simon, jest imam tebi nekaj povedati.“ On pak pravi: „Mojster, povej!“ — „Je bil en človik, kir je denarje posojal. Ta isti je imel dva dolžnika:

ta eden je bil dolžan pet stu denarjev, ta drugi petdeset. Kedar onadva pak nesta imejla š čim plačati, je on nima obema šenkal. Povej tedaj, kateri iz le-tiju bode nega več lubil?“ Simon odgovori inu pravi: „Jest štimam, de ta, katerimu je on nerveč šenkal.“ On pak pravi k nemu: „Ti si prov sodil.“ Inu on se obrne h ti ženi inu pravi h timu Simonu: „Vidiš ti le-to ženo? Jest sem prišel v tujo hišo; ti nesi dal vode k mujim nogam, ampak le-ta je moje noge s selzami močila inu je z lasmi suje glave otrla. Ti mene nesi kušal, le-ta pak, kar sem noter prišel, nej gori nehala kušovati muje noge. Ti nesi mujo glavo s tejm voljem ožalbal, le-ta pak je s to žalbo žalbala muje noge. Obtü jest tebi povejm: ni so nje grehi odpuščeni, katerih je veliku, zakaj ona je veliku lubila. Inu komu se malu odpusti, ta malu lubi.“

TA SLOVENSKI KOLENDAR 1557

19. NASLOV

Ta slovenski kalendar, kir vselej trpi, inu ena tabla per nim; ta kaže inu pravi tri inu sedemdeset lejt naprej, kakov nedelski puštab bode vsaku lejtü, kuliku nedel inu dni od božiča do pusta. Eni rajmi, ti pravijo, kedaj bode dobru vreme, vsake kvatri, ta dalši dan, ta kratši nuč, kedaj se lejtü, zima, spomlad inu jesen zečeno, kuliku je dni v enim lejtü, kuliku je lejt, kar ta svejt stoji. En regišter, ta pravi, kuliku je bukvi inu kapitolov vsiga s. pisma, koku se vsake bukve bukovski inu slovenski imenujo, kratku inu dolgu pišejo. — Windischer Kalender und andere Sachen darbei. — V Tibingi, v tim lejtü po Jezusovim Kristusovim rojstvu MDLVII.

20. VREMENSKI PREROK IN DRUGO

Le-ti rajmi pravijo, kedaj se dobru vreme, zima, spomlad, lejtu, jesen inu te kvatri začnejo.

Na večer erdeče nebu
pomeni: vreme bo lipu.
Sveti Klemen zimo daje,
Petrov stol spomlad izgane.
Sveti Urban ta lejtuje,
sveti Jernej jesenuje.
Po Luciji, po vinkuštih,
po vpelnici, malih križih
vselej na to prvo sredo
vsake kvatre semkaj gredo.

Inu le-ti pravijo, kedaj je dan nerdalši inu nuč nerkratši
inu spet nerdalši nuč inu nerkratši dan — inu kedaj je ta dan
taku dolg koker ta nuč inu nuč koker ta dan.

Šent Vid ima dan nerdalši,
Lucija pak ner ta kratši,
spet Vid ima nuč nermanšo,
šent Lucija pak nerdalšo.
Sveti Gregor, mali križi
dasta nuč, dan v eni viži.

21. IMENA MESECEV

1. Prosimec, 2. sečan, 3. sušec, 4. mali traun, 5. veliki traun,
6. rožencvit, 7. srpan, 8. kimovec, 9. jesenik, 10. kozoprsk,
11. listognoj, 12. gruden.

22. KULIKU MESCEV, NEDEL INU DNI
je v enim celim lejt

Enu lejt

ima dvanajst mescev, nedel oli kednov dva inu petdeset inu en dan; dnev pak ima tri stu pet inu šestdeset inu šest ur. Le-te šest ure dade vselej čez štiri lejta en dan več inu za tih šest ur volo je vselej v tim četrtem lejt

ta prestop.

23. RISNIČNA INU GVIŠNA RAJTINGA,
kuliku lejt je od začetka tiga svita, od eniga časa do družiga,
do letošniga 1557. lejta

1. Od Adamoviga časa do te pregrešne povudne oli potoplena vsiga svita je 1656 lejt.
2. Od te pregrešne povudne do Abraamoviga vličenja iz te Kaldeje je 363 lejt, X dni.
3. Od vličenja Abraamoviga do izraelskiga vličenja iz Egipta je 430 lejt.
4. Od vličenja iz Egipta do prviga templja oli do Salomonoviga četrtega lejta je 480 lejt.
5. Od tiga templja do te babiloniske ječe je 419 lejt, 6 mescev.
6. Od babiloniske ječe de je spet ta tempel inu tu mejstu Jeruzalem bilu sezidanu je 143 lejt.
7. Od tiga do Jezuseviga Kristuseviga rojstva je 483 lejt.

S u m m a.

Od Adama do Kristuseviga rojstva se šteje 3974 lejt, 6 mescev, 10 dni.

Ta lejta inu rajtinga od Kristuseviga rojstva do letošniga 1557. lejta so zastopna inu gvišna.

Obtu po taki rajtingi se šteje od začetka tiga svita do letošniga lejta 1557. vsa lejta vkupe: 5531 lejt, 6 mescev, 10 dni.

TIGA NOVIGA TESTAMENTA ENA DOLGA PREDGOVOR 1557

24. TA KRATKA PREDGOVOR

Vom, vsem dobrim inu bogaboječim krščnikom, kir v tih slovenskih deželah prebivate, gnado, mir, milost inu vse dobro od Buga Očeta skuzi Jezusa Kristusa, Gospudi inu Odrešenika našiga, veden inu zvejstu prosim.

Muji lubi Slovenci inu bratje! Onu je gvišnu inu risničnu timu taku, koker ti pravi vučeniški, pridigarji inu vsi zastopni krščeniški zdaj povsod pišejo inu govore, de ner ta vekši navuk, ner ta bulši kunšt, ner ta nucniški modrost inu tu izveličane eniga vsakiga krščeniška v le-tim samim artikulu oli štuku te naše stare prave krščanske vere stoji, kir se latinski imenuje „Iustificatio hominis coram Deo“, de ta človik vej inu prov zastopi, koku, š čim, skuzi kaj en grešni človik more spet brumen inu pravičen ratati pred Bugom; tu je, tulikajn rekoč, de ta človik prov zna inu zastopi, koku inu kej on ima tu odpuščane vseh grehov, to gnado, milost božjo inu ta večni leben iskati inu najti. Zakaj kateri človik le-ta artikul, za čes volo on bode od Buga za pravičniga držan, vej inu prov zastopi, ta isti ima ta pravi kluč h timu s. pismu, on zastopi prov te evangelije, vse tu, kar je Jezus pridigal, kar so ti pre-roki inu jogri pisali inu vučili. On ima ta pravi nebeski šac, tu pravu spoznane tiga božjiga Sinu Jezusa Kristusa, za čes volo je on doli iz nebes k nom na ta svejt prišel, zakaj je on nase vzel tu človestvu, zakaj je pridigal, cajhne delal inu pustil se taku bridku martrati inu umoriti. On tudi vej, š čim inu koku ti ludje se mogo te Kristuseve pravice, svetusti, vsiga nega djane inu zaslužene sturiti diležni inu nase per-

praviti. Le-tiga artikula pravi zastop obeseli inu potrošta vsa žalostna srca, vse prestrašene visti, kir se boje tiga božjiga srda inu tiga pekla, de obstoje v vseh žlaht nadlugah inu de vse težke izkušnave, te notrne inu te vunane, premogo inu nje obdrže, de na smrti ležoč ne cagajo na milosti inu pomučí božji. Le-ta artikul sam sturi, de kar ti verni molijo inu prosijo Boga, tiga so oni uslišani. On sam sturi, de tih vernih dobra dela, almožne, posti, cerkovni hodi, nih božje službe, nih stan inu poštenu rovnane dopado inu so prijetna Bogu. In summa, kratku govoreč, kateri človik le-ta sami artikul oli štuk te naše prave krščanske vere prov zna inu zastopi, ta isti vej inu more iz eniga velikiga grešnika en nebeski svetnik, iz hudiga brumen, iz eniga božjiga sovražnika en božji per-jatelj ratati; on zna inu more priti iz te hudičeve oblasti v to božjo milost inu stopiti iz pekla v ta sveta nebesa. Spet nazaj, kateri človik le-tiga artikula prov ne zastopi, ter si on bodi vučen, moder inu brumen pred ludmi, taku on ne zastopi prov obeniga drugiga krščanskiga artikula, ne vej, kaj je Jezus nom dobriga ž nega martro sturil, ne vej, kaj so ti s. zakramenti, za čes volo so postavljeni, ne zna se z Bugim spraviti, je v nemilosti božji, on nema obeniga odpuska od Buga. On je so vsem nega djanem inu rovnanem, so vsemi nega dobrimi deli inu z božjimi službami podvržen timu hudiču. Inu aku on h pravimu zastopu le-tiga artikula, dotle je v tim životu, ne pride inu po nim ne veruje, taku on h puslednimu na tej smrti inu v drugih težkih nadlugah mora cagati na milosti inu na vsej pomučí božji inu bode vekoma ferdamnan. Pred tako zlo nezastopnostjo inu nevero obari nas inu vsakiga človeka Oča nebeski za volo sujga Sinu Jezusa Kristusa, Gospudi inu Odrešenika našiga. Amen.

Inu kedar na le-tim artikulu (de vejmo koku, skuzi kaj se moremo z Bugom spraviti, pred nim brumni postati) taku veliku, ja, vse naše izveličane leži; inu kedar od tiga vsi preroki, jogri, suseb s. Paul v nega listeh nerveč govore inu pišejo; inu kedar vsi zvejsti zastopni vučeniki vele inu opominajo, de se le-ta artikul povsod v vsch žlaht jezikih prov zastopnu po vuki inu pismu tih prerokov inu jogrov pridiguje inu vuči; inu kedar ta zludi je le-timu artikulu nerveč sovraž, te boge, preproste ludi skuzi te falš hinavske vučenike inu pridigarje od le-tiga artikula na druge krive vere inu malikove službe zepelava, de oni nekar le per samim Kristusu skuzi to vero, temuč drugdi per ličkakih norskih, od ludi inu od starih bab zmišlenih inu gori perpravljenih božjih službah, na gorah, v doleh inu v gozdech tih odpuskov, te gnade inu milosti božje iščejo — za le-tih štirih riči inu uržahov volo sem jest v le-tej drugi dolgi slovenski predgovori tiga Noviga testamenta od tiga čestu imenovaniga artikula nerveč govuril. Inu sem z božjo pomočjo ta isti s takimi zastopnimi besedami, perpuvidami, eksempli inu perglihami iz s. pisma inu iz tih starih inu novih pravih vučenikov taku izlužil, de en vsaki dobri preprosti človik, kir iz srca po pravi veri inu cesti v nebesa vpraša, aku on bode le-to predgovor čestu inu s flisom prebral, more le-ta artikul (koku v milost božjo pridemo, pravični pred nim ratamo) inu te druge artikule vse, kir slišijo k naši veri, h timu izveličanu naših duš inu zastopu vsiga s. pisma, lehku se navučiti inu zastopiti. Jest sem v le-to predgovor inu potle v to kratko postilo inu poprej v ta dva katehisma vse te potrebne inu nucne navuke inu trošte postavil, katere sem per vas v tim slovenskim jeziku sedemnajst lejt po redu inu potle v tim nemškim jeziku deset lejt per vučenih ludeh pridigal.

Inu jest sem za volo, de vi tejm ležej inu bule zastopite inu zamerKate, kaj se v ti dolgi slovenski predgovori pravi inu vuči, en regišter za le-to prvo kratko predgovoro postavil. V tim vi imate to summo vseh navukov inu troštov, kir so v ti predgovori zapisani inu kej imate vi te iste iskati inu najti. Jest sem tudi za volo tih preprostih v ti predgovori inu potle v tih evangelistih per vsakim kapitulo inu paragrafu izvuna na kraju to summo tiga kapitula inu paragrafa, kaj se v nim vuči, zapisal.

Natu jest vupam Bogu, le-ta naša dolga predgovor raven tiga tolmačene tih evangelistov inu te mahine postile vom bode nucna inu dopala. Inu per tim vas vseh v tim božjim imenu zvejstu prosim inu opominam, de vi nerpoprej visoku zahvalite Gospudi Boga za le-to dobruto inu za ta velik dar božji, kir se taku zdaj prov ter zastopnu ta prava stara vera vuči inu kir se ta naš jezik tudi piše inu druka. Inu gledajte, de vi tak dar božji hvaležnu gori vzamete inu nucate prov, Bogu na čast inu h dobrimu vašim dušom, de skuzi tak vuk inu pismu pridete h timu pravimu spoznanu tiga praviga stanu božjiga inu te nega svete dobre vole, kir on ima pruti vsem ludem za volo Jezusa Kristusa, v katerim stoji ta večni leben. Inu je li v le-tim sedašnjim oli v tim prvim našim pismu inu tolmačenu časi kaj temnu inu nezastopnu oli kaj preveč oli premalu govorjenu ter pisanu, tu vi na bulše izložite inu prosite Gospudi Boga zame, de on za volo te česti inu hvale sujga svetiga imena inu nuca ter gorijemlena te nega boge slovenske cerkve meni naprej h takimu težkimu nucnimu delu inu pisanu vekšo gnado inu pomuč da inu posodi. Inu per tim jest vas izročim inu poročim timu pravimu živimu inu večnimu Bogu Oču, Sinu inu s. Duhu, katerimu bodi

vsa čast inu hvala zdaj inu vekoma, Amen. Inu le-tu je pi-
sanu inu drukanu v tim mejstu Tubingi na s. Primoža inu
Felicijana dan, v tim lejtu po Kristusevim rojstvu tavžent
pet stu sedem inu petdeset lejt.

Vaš služabnik inu pastir

Primož Truber, Krajnec.

EN REGIŠTER . . . PER TIM JE TUDI ENA KRATKA POSTILA 1558

25. PREDGOVOR PRVEMU DELU POSTILE

De vi pak, muji lubi Slovenci, le-ta regišter tejm bule za-
stopite inu te evangelijske, kateri so od tih starih vučenikov
odločeni inu postavljeni, de se imajo taku po redu na vsako
nedelo inu ob praznikih v ti cerkvi brati inu pridigati, tejm
ležej inu hitrej najdete, zatu imate vi vejdititi inu zamerhati,
de te silabe *Math.* pomenujo per s. Matevžu Evangelistu,
Mar.: per s. Marku, *Luc.:* per s. Lukežu, *Joh.:* per s. Joanesu,
cap.: v tim kapitolu, *A. B. C. D. ec.:* v tim dejlu tiga istiga
kapitola, *P.:* v tim platu oli na tej strani tiga istiga papirja.

Jest sem tudi raven inu poleg tiga regištra ner te potrebnije
inu nucniše štuke, navuke inu trošte sledniga evangelijske su-
seb kratku izlužil, pokazal inu zapisal. Tu bode dobru nualu
tim mladim inu preprostim ludem (katerim jest z le-tejm mu-
jem delom služim), de oni tejm ležej inu bule v ti cerkvi te
pridige bodo razoumeli inu zamerkali, kaj vsaki evangeli-
vuči. Obtü en vsaki gospodar inu kir umej brati, ta ima suji
družini doma na večer oli v jutro zguda, preden se h pridigi
gre, ta evangeli, kir se na ta isti prazniški dan pridiguje, z

le-tejmi sumariskimi izlagami naprej polahku inu zastopnu brati. S takim delom inu branem se bode Bogu prov služilu inu iz tiga pride timu, kir bere, inu tim, kir bodo poslušali, velik duhovski nuc inu prid. H timu daj Bug Oča za volo sujga Sinu Jezusa Kristusa, Gospudi našiga, zred s. Duhum sujo gnado inu pomuč. Amen.

Vaš Primož Truber.

26. PREDGOVOR DRUGEMU DELU POSTILE

Lubi bratje! Bug inu muja vejst sta priča, de bi jest rad iz srca inu z velikim luštom te nedelske evangelije popolnoma bil izlužil. Oli kedar sem jest pak le-to postilo s tejm regištrom v ti viži inu maningi začel pisati inu drukati, de se bode mogla s tejm evangelisti inu s to predgovorjo vkupe v ene bukve zvezati; inu za tiga volo, de te bukve od tih trijeh štukov prevelike inu neuštaltne ne bodo, moram naprej v tih drugih evangelijeh še kratkiši biti, te navuke inu trošte v nih le s sumariskimi besedami pokazati inu izložiti. Obt u vas prosim, vzemite le-to kratko, mahino postilo zdaj od mene za dobru. Aku Gospud Bug odlog mujmu životu, buli čas inu mir da, taku hočo z božjo pomočjo eno obilno postilo, de vsaka beseda suseb bode v ni zadosti izložena, vkupe spraviti. Oli lohki Bug v tim času eniga drugiga gori obudi, kir iz tih latinskih inu nemških postil, katerih je zdaj dosti dolgih inu dobrih, eno v ta slovenski jezik iztolmačuje.

Vi imate v sredi v le-tih bukvah te 4 evangeliste; ti so zvejstu inu risničnu te Kristuseve cajhne, nega pridige, djane, martro, goriustanene inu hojene v ta nebesa po redu zapisali. Inu s. Lukež v tih nega drugih bukvah je tudi zapisal tih

jogrov ner te vekše inu bulše pridige inu cajhne, koku se je nim za volo nih pridig godilu inu koku je tu krščanstvu gori jemalu. Od tih evangelistov se vi navučite tiga Jezusa Kristusa, Sinu božjiga, ž nega stanum, z obema naturama inu ž nega dobruto, močjo inu opraviplom prov spoznati inu de le s to inu skuzi to vero v nega se mi te nega martre inu vsiga zaslužena sturimo diležni inu pridemo v nebesa.

Od spreda pak, v ti dolgi predgovori v tim prvim dejlu, se zastopnu vuči inu priča iz s. pisma, de ta naša krščanska vera je ner ta bulši, stariši inu risničniši inu od samiga Boga v tim paradizu gori postavljena inu de le-ta sama vera, sice obena, tiga človeka izveliča inu de ta turška, sedašnih Judov, vseh ajdov inu tih falš hinavskih papežovih krščenikov vera nej prov, nej božja, temuč falš, kriva inu hudičeva, kir človeka zepelava v tu večnu pogublene. V tim drugim dejlu oli predgovori se vuči, de v tim samim dinim večnim božjim stanu so tri imena oli persone; koku je človik v greh prišel, de vsi ludje so grešniki inu v tim božjim sdu; kaj so ti porodni inu sturjeni grehi. V tim tretjim dejlu se pravi, zakaj je Sin božji iz nebes k nom na ta svejt prišel, kaj je v tim nega človestvi nom dobriga sturil, š čim inu koku mi tu nega opravilu inu zaslužene perpravimo nase, k sebi inu nom k nucu. V tim četrtim § se zagovarje inu potrduje ta naša vera inu se odgovarje tim zuprnikom; se pravi, za čes volo imamo brumni biti, služiti Bogu inu nega zapuvidi držati. V tim petim se pravi, zakaj ta cerkov, ti pravi, brumni krščeniki morajo na tim svejtu veliku trpeti, š čim inu koku se v nih nadlugah imajo držati inu troštati, koku imajo moliti inu klicati na Buga etc.

Od zada za tejmi evangelisti, v le-ti postili, najsi je dosti kratka, taku vsaj imate sledniga prazniškiga evangelija te ner potrebniše inu nucniše navuke inu trošte v ni pokazane inu kratku izložene. In summa, kratku govoreč, en vsaki dobri Slovenec, aku on bode le-te cile bukve lipu po redu, počasu, zastopnu inu čestu prebral oli od drugih slišal brati, ta isti more iz le-tih bukvih se iz grunta navučiti vse štuke, kir slišijo h timu izveličanu inu h timu pravimu zastopu vsiga s. pisma. On se tudi iz njih navučí, de bode znal sledno vero, je li prov oli nekar, soditi inu sledniga pridigarje, aku on krívu oli prov vuči. Inu on se ne bode vsakímu nazastopnímu inu ležnivímu farju oli menihu oli stari babi več pustil voditi inu zepelati na te hudičeve vere inu na te malikove službe. Za le-ta veliki dobri nebeski dar hvalite vi veden Boga inu ga nučajte prov, Gospudi Bogu na čast inu h timu izveličanu tih vaših bozih duš inu vseh vaših lubih otruk. Tako gnado daj vom inu meni Oča nebeski za volo sujga Sinu zred s. Duhum. Le-tímu pravímu večnímu Bogu bodi vsa čast inu hvala. Amen. Vaš vseh služabnik

Primož Truber.

27. O KRIVIČNI GOSPOŠČINI

Katera gospoščina, mala oli velika, nemilostivu s sujemi kmeti inu pokorniki okuli hodi, po sili inu po krivini tu nih jemle, prevelike štivre inu tlake nalagajo, hud konec vzemo; nih blagu do tretjiga erba ne pride, nih stan inu žlahta cilu pogine, koker so ti celski knezi, naj so si dosti kloštrov inu kaplanij štiftali, v Rim hodili, vsi poginili inu konec vzeli, za volo kir so nih kmetom te lipe ščere po sili jemali, ž nimi kurbali inu drugo krivino inu silo obhajali.

28. PROTI ZIDAVI CERKVA

Pred osem inu dvaseti leti, tedaj kedar sem v Loki per Radočaju farmošter bil, je bila gori nad Kompolom v vinogradih ena baba; ta se je svetila inu pravila, de s Sebastijan inu s. Roh vsako nuč k ni prideta, ž no govorita inu velita, de se nima na tim hribu nad Kompolom inu Šemačino ena cerkov sturi inu sezida; aku tiga ne dejo, taku hočta čez te ludi inu čez živino tak pomor inu žlize poslati, de malu ludi inu živine žive ostane; onadva tudi hočta vse vinograde inu pole s točo pobiti. Takim babskim hudičevim marinem so ti preprosti ludje verovali, inu zdajci od lesa inu iz desak sture eno kapelico inu začno undu mašovati, živino inu drugu blagu ofrovati inu perpravlati kamine h timu zidanu. Ampak jest sem takimu zidanu inu ofrovanu močnu zuper pridigal inu govuril; za tiga volo so mene hoteli ti farmani na Šemačini biti, de sem od nih moral pobegniti. Natu pošlem mujga vikarja, gospud Jerneja Rugelna, h ti babi inu pustim vprašati, v kateri uri inu v kakovi štalti ta dva svetnika k ni hodita; natu je ona djala, ob pulnoči vselej dva lipa črna moža k ni prideta. H timu je gospud Jernej rekel, nekar ne pravi, de sta črna, temuč de sta bela, zakaj ti zludji so črni, svetniki so beli. Ona odgovori: „Ja, gospud, jest hočo reči, de sta bela.“

Glih taku ena druga baba je hotela imejti, de bi se bila ta tretja cerkov gori na Bruniki per tih Trijeh kralih zidala. Blizi mujga rojeniga domu per Rastčici je ena cerkov Divice Marije, kir se pravi na Silevici. Undu se je tudi ena vsem ludem vejdeča kurba, tej so djali Šavleča Katerina, inu ena vduva Margeta Hudakončevka inu en muj stric Gregor Trubar malinar — le-ti tri so se tudi veden svetili inu pravili, koku se nim Divica Marija perkazuje inu hoče imejti, de se

na Silevici ni en nunski klošter sezida. S tejm pravlenem so tudi h ti cerkvi dosti gvanta inu živine perpravili. Od tiga so farji inu cehmojstri dobru lebali inu per tim hud konec vzeli: farmošter te iste cerkvi je od sujga svaka ubijen, cehmoštre so Turki ujeli, mujga strica Gregorja je enu drivu ubilu, Hudakončevka je v Ah hodejoč — nišče ne vej, kej oli koku — umrla. Glih taku ta cerkov na Sveti gori per Gorici je tudi od ene zcludjeve babe gori prišla inu te druge cerkve na gorah skoraj vse. H timu farji, škofi inu nakateri gospudje melče, za volo kir od tacih malikovih ofrov imajo dosti mesa h kuhu. Oli zludi nje, kir h taki pregrehi inu golufiji melče, zuper ne pridigujo inu ne branijo, bode tudi kuhal
v tim peklu vekoma, aku prave pokure
inu per pravim času
ne dejo.

TA DRUGI DEJL TIGA NOVIGA TESTAMENTA 1560

29. POSVETILO KRALJU MAKSIMILIJANU

Milostni gospod kralj! Kaj me je napotilo in pripravilo, da sem pred nekaj leti začel risati tudi slovenski jezik z latinskimi in nemškimi črkami in da sem dal natisniti nekaj krščanskih knjig v omenjenem jeziku, dalje, kaj vsebujejo te knjige, o tem more V. kr. Dostojanstvo najti jasnih in resničnih podatkov v priloženem tiskanem nemškem predgovoru k slovenskemu novemu testamentu in v prepisu mojega pisanja presvetlemu, visokorodnemu krščanskemu knezu württembersškemu. Započeto delo je slovenskemu ljudstvu čedalje bolj všeč in dobrodošlo, ker se mladina in preprosti ljudje, ki ne znajo razen slovenskega nobenega drugega jezika, temeljito nauče najpotrebnejših zveličavnih naukov stare, prave krščanske vere in

prav tako tudi, kako naj se tolažijo, če jih Turki ujamejo in odvedejo, da ne bi postali iz obupa mameluki. Zato so mi mnogi Slovenci in nekateri Nemci, pobožni in učeni možje, vneto prigovarjali, naj nadaljujem prevod drugega dela novega testameta. Pred kratkim pa se je tudi pobožen duhovnik, po imenu gospod Štefan Konzul, doma iz Istre, lotil tiskanja in prevajanja štirih evangelistov, apostolskih del in drugih bukvic iz slovenskega v navadni, razumljivi hrvatski jezik in pisavo, ki ju uporabljajo vsi Hrvatje, Dalmatinci, Bosanci, Srbi in Turki tja do Carigrada. Zaradi vsega tega, zlasti pa, ker je to tudi moja služba in poklic in ker sedaj nikogar ni, ki bi to hotel storiti, so me znova prisilili, da sem se v Gospodovem imenu lotil prevoda drugega dela novega testameta.

Ker so apostolski listi, posebno pa tale list do Rimljanov, na nekaterih mestih v besedah in izrekih zaradi hiperbaz in hebraizmov temni in težko razumljivi, sem vsa poglavja razdelil v paragrafe; glavno vsebino in nauk vsakega paragrafa pa sem zajel v kratke argumente in sholije, ki sem jih postavil pred posamezna poglavja in na rob. To bo Slovencem in Hrvatom velika luč in dober kažipot za pravilno umevanje apostolskih spisov.

O avtorju, vsebini in neizrekljivi koristi lista do Rimljanov, ki ga vsi pobožni in učeni imajo in silno cenijo kot pravi in poglaviti del novega testameta in najčistejši evangelij, dalje o tem, kako je treba umeti besede postava, greh, milost, vera, pravičnost, meso in duh, sem v naslednjem slovenskem dolgem predgovoru k temu listu in že prej v predgovoru k novemu testamentu dovolj govoril in razlagal, da bodo pač odslej naš ljubi Gospod Jezus Kristus in njegovi apostoli v slovenskem in hrvatskem jeziku prav tako jasno, čisto in razumljivo mogli govoriti in pridigati kakor v latinskem, nemškem, laškem ali češkem. Zato bodi Gospodu Bogu slava in hvala vekomaj. Amen.

In prav nič ne dvomim, da bo Kristus, naš Gospod, s svojim Duhom in besedo zopet razširil in utrdil s tem našim delom svoje kraljestvo proti vzhodu ter oslabil in zmanjšal Mahometovo in Antikristovo carstvo . . . Saj vidimo in spoznamo v teh naših časih, kakšno moč in učinek imata pisana in govorjena božja beseda, ki v

vsej Evropi čedalje bolj razkrivata prikritega Antikrista in uničujeta njegovo kraljestvo. In sam sem slišal od nekaterih Turkov, da imajo prerokbo (brez dvoma od kristjanov), da bosta njih vera in država kmalu propali in izginili, krščanska vera pa da bo ostala.

In ker je stara navada pri vseh piscih, da posvečujejo in javno pošiljajo svoje spise in knjige veliki gospodi in mogočnikom ali sicer uglednim, razumnim privatnim osebam (tega jaz doslej nisem delal), zato in še iz mnogih drugih vzrokov, zlasti pa, ker je V. kr. Dostojanstvo po posebni božji naredbi kralj češki in pravi dedni gospod, nadvojvoda in knez slovenskih in hrvatskih kraljestev, kneževin in dežel, v katerih vsa ljudstva uporabljajo slovanski jezik in se za silo med seboj morejo razumeti; ker je dalje Bog, naš Gospod, bolj kot druge kralje in kneze obdaril in razsvetlil V. kr. Dostojanstvo z mnogimi in obilnimi sposobnostmi in darovi, z mnogoterimi jeziki in s pravo vnemo in razumevanjem za božjo besedo, zato sem ta drugi del slovenskega novega testamenta (čeprav se je iz važnih vzrokov, ki jih tu ne gre praviti, v naglici natisnil zdaj samo tale list; drugo pa bo, ako Bog dá, kmalu sledilo) hotel posvetiti in pokloniti V. kr. Dostojanstvu in izdati v Vašem imenu. Vdano in ponižno prosim, da bodi V. kr. Dostojanstvo skupno s pobožnimi in razumnimi Kranjci, Spodnještajerci, Korošci, Kraševci, Istrani in prebivalci Slovenske marke (kajti ljudstva teh dežel temeljito razumejo moj jezik in moje spise) milostni zaščitnik, pospeševavec in nepristranski sodnik teh in vseh mojih spisov, ki sem jih že ali jih šele bom izdal. In če sem se morda v pravopisu, prevodu ali razlagi zmotil in kaj pogršil (to se kaj lahko zgodi, ker nimam nobenega predhodnika, a tudi pomočnika ne), prosim, da me s krščanskim namenom zaradi takih napak ali pomanjkljivosti daste opomniti, poučiti in kaznovati. Zato pa obljubljam, da bom vse neznosne, pohujšljive in zapeljive nazore, zmote ali napake, v kolikor bi se zares našli v mojih spisih, priznal pred vsem svetom in javno v tisku preklical tako v nemškem kakor v slovenskem jeziku...

Dano v Tübingenu, dne prvega januarja, leta MDLX.

V. kr. Dostojanstva vdani kaplan

Primož Trubar, pastor krščanske cerkve v Kemptenu.

30. PREDGOVOR

Lubi Slovenci! Vi imate v le-tim listej, kateri je s. Paul tim krščnikom, ajdom inu Judom, kir so tedaj v Rimi bili, pisal, ner te nucniše, potrebniše inu visokeše riči, ja vse tu, kar en krščnik ima vejdi. Zakaj on tukaj v nim vuči, kaj je postava, kaj je evangelium, kaj je greh, kaj je štrajfinga, kaj je gnada, kaj je vera, kaj je pravica, kaj je Kristus, kaj je Bug, kaj so dobra dela, kaj je lubezen, kaj je vupane, kaj je križ. Inu on tudi tukaj vuči, koku se pruti vsakimu človeku, pruti perjatelom, pruti sovražnikom, pruti brumnim, pruti grešnikom, pruti močnim, pruti šibkim v ti veri, vsak pruti sam sebi inu vmej sebo imamo držati. Inu on tu vse s svetim pismom, s tejmi eksempli inu perglihami, sam s sebo inu s tejmi preroki, cilu lipu inu dobru spriča inu potrdi, de zuper tak nega vuk nišče po risnici ne more kaj reči. Obtū se vidi inu merka, de s. Paul je hotel enkrat v le-ta list vus krščanski inu ta pravi evangeliski navuk kmalu vkupe postaviti inu ta pravi pot inu zastop tiga stariga testamta pokazati inu dati na znane vsem ludem. Zakaj gvišnu je timu taku, de, kateri le-ta list h tim Rimlanom čestu prebere inu prov zastopi inu tu, kar bere, v nega srcej ohrani, ta isti ima to pravo luč inu ta prava vrata h timu starimu testamentu inu k vsimu svetimu pismu. Za tiga volo le-ta list se ima od vseh krščnikov za en velik šac inu za lubu imejti inu veden brati.

Inu potehmal tu pismu s. Pavla, koker od tiga tudi s. Peter sam (II. Pet. III.) pričuje, v nakaterih mejstih se težku zastopi, za volo kir nakatere besede inu vukuvi, kir vkupe slišijo, so časi deleč narazen postavljeni inu kir časi po judovski šegi te nega besede pela, govori inu piše, za tiga volo sem jest te kapitule na kose inu na dejla narazen rezdejil inu vsakiga

dejla oli kosa, kaj inu od čes on nerveč v nim govori inu vuči, od spreda pred vsakim kapitulom inu na strani s kratkimi besedami povejdal inu z drobnim pismom zapisal. Obtú vi, muji lubi bratje inu Slovenci, kedar vi en kos oli dejl tiga teksta tiga pisma s. Pavla, kir je s tejm debelim pismom tukaj zapisan, hočte brati oli ste uže prebrali, taku vselej preberite tudi od spreda inu na strani to kratko izlago tiga istiga dejla, kir je s tejm puštobom, timu glih, kir na strani stoji, znamonovan. Taku bote tejm bule inu ležej te besede, ta navuk inu to maningo s. Pavla zastopili. Koku pak te ene besede v tim pismu s. Pavla se imajo zastopiti, tu bomo potle za le-tejm v ti dolgi slovenski predgovori pravili. H timu daj nom Bug Oča sujga s. Duha, sujo gnado, pomuč inu pravi zastop za volo sujga Sinu Jezusa Kristusa, Gospudi inu Ohranenika našiga.

Amen.

[GLAGOLSKI KATEHISMUS 1561]

31. POSVETILO KRALJU MAKSIMILIJANU

Presvetli in milostni gospod kralj! Po posebni odredbi in milosti božji smo si v teh gorenjih nemških deželah pridobili s pomočjo mnogih dobrosrčnih kristjanov prav dobro in čedno hrvatsko tiskarno, a Štefan Istran jo je prav tedaj, ko sem jaz tu v slovenskem jeziku tiskal lista sv. apostola Pavla Korinčanom in Galačanom s kratkimi vsebinskimi pregledi in pripombami, spravil semkaj v Tübingen. Tedaj smo Štefanu svétovali, naj postavi in natisne, dokler ne pride več pomočnikov za hrvatske prevode, katekizem s kratko razlago, dalje simbol nicenskega koncila, Atanazijev, Ambrozijev in Avguštinov simbol in pridigo o moči in učinku prave krščanske vere; to vse so hrvatski duhovniki v deželi Kranjski pregledali, po-

pravili in nam poslali v tisk. Če namreč hočemo vsaditi in urediti pravo in zveličavno vero med mladim, preprostim ljudstvom in na Turškem, ni za to nobene prikladnejše in pripravnejše poti in sredstva mimo katekizma in Atanazijevega simbola.

Da pa posvečamo ta prvi in mali poskus našega novega započetelega hrvatskega prevajanja in tiska V. kr. Veličanstvu in izdajemo v njega imenu, se ne godi brez vzrokov, ki pa se ne spodobi, da bi jih tu naštevali, a nekatere sem že naznanil z nemškimi predgovorom v listu Rimljanom. Zato ponižno prosimo V. kr. Veličanstvo, da bi mu naše dobro mišljeno posvetilo in bukvice bile vseč ter da bi jih dalo v oceno veščakom hrvatskega jezika, a kar bi našli napák v besedah in pravopisu, da bi nam jih milostno javilo. Potem bomo, ako Bog dá, natisnili in izdali v imenu V. kr. Veličanstva prvi del novega testameta, najprej s hrvatskimi, a nato s cirilskimi črkami. ki jih bomo, kakor upamo, kmalu dobili. V. kr. Veličanstvu se obnem z započetim imenitnim krščanskim podjetjem v vsej ponižnosti priporočamo. Dano v Tübingenu, na dan 1. marca v 1561. letu.

V. kr. Veličanstva ponižni kaplan

Primož Trubar, Kranjec.

REGISTER UND SUMMARISCHER INHALT 1561

32. POSVETILO BARONU UNGNADU

Blagородni in milostni gospod! Da sem izdal tale register, ki vsebuje na kratko in po vrsti najvažnejše nauke in vsebino vseh mojih doslej tiskanih slovenskih knjig in ki javlja, kaj še nameram s svojimi pomočniki prevesti v slovenski in hrvatski jezik in tiskati z dvojnimi hrvatskimi črkami, namreč z glagolico in cirilico (ki ju uporabljajo tudi Turki), se je zgodilo iz dveh naslednjih vzrokov. Prvi je tale: V. Milosti je znano, kako me je v preteklem letu ena ali morda več lažnivih, hudobnih oseb na več krajih v nemških deželah ne le pri nižjih, ampak tudi pri pomembnih in višjega stanu ljudeh obreklo in razkričalo, da sem sanjač in da sem

v svoje slovenske knjige postavil in dal natisniti zmotne nazore, ki so v nasprotju z augsburško veroizpovedjo. To izmišljeno, krivo ovadbo in obdolžitev sem pred tistimi, ki so me radi tega javno nagovorili, dovoljno odklonil in se, kolikor je bilo potreba, opravičil z verodostojnimi, pismenimi izpričevali in dokazili bogoljubnih kristjanov iz dežele Kranjske in Spodnjestajske, ki so 17 let poslušali moje pridige v slovenskem jeziku ter moje knjige bero in razumejo, in dalje z odkritosrčnimi in zapečatenima odhodnima izpričevaloma dveh državnih mest, Rothenburga ob Tauberi in Kemptena, ki sem jima bil 14 let zapovrstjo pridigar in župnik. Mimo tega sem dokazal, da sem se doslej povsod, tako pri pridiganju kakor pri pisanju in tiskanju, v vseh naukih naše krščanske vere ravnal po pravi katoliški razlagi preroških in apostolskih spisov, po treh simbolih, po prvih krščanskih cerkvenih zborih in augsburški veroizpovedi ter da se jih s pomočjo Vsemogočnega tudi v bodoče hočem držati, po njih umreti in se v Kristusu zveličati. Amen. Vrhu tega je presvetli krščanski kralj češki dal moje slovenske knjige, kakor je V. Milosti dobro znano, veščakom v presojo; ti so jih spoznali za pravilne in krščanske.

Omenjene skrivne in napačne govorice o meni pa vkljub temu pri nekaterih nočejo utihniti niti se pozabiti, kajti pretekle jeseni so Štefana Istrana, mojega pomočnika, v Nürnbergu nagovorili in vpraševali nekateri pridigarji in meščanje, sem li pristaš cvinglijanizma, kalvinizma, schwenkfeldijanizma ali sličnih sekt. Tako govoré o meni tudi papežniki v deželi Kranjski in drugih sosednih slovenskih deželah, sramoté moje knjige in imenujejo ljudi, ki jih imajo, jih bero ter ne hodijo več k njihovim malikovavskim mašam, šentovavce, razkolnike, puntarje in odpadnike katoliške cerkve; menijo torej, da bodo z obrekovanjem preprečili razvoj svetega evangelija pri dobrosrčnih Slovencih in Hrvatih. In če bi me spravili v zapor in skrivaj umorili, bi tudi o meni tako vpili in hoteli prepričati preproste ljudi, da sem bil sanjač in razkolnik. Tako se je zgodilo mnogim stanovitnim kristjanom in se v mnogih krajih še dogaja.

Obložen s težkimi opravki in velikimi skrbmi, se v tem trenutku na hitro teh laži, ki jih raznašajo in širijo o meni, nisem vedel drugače ubraniti in jih pri vseh poštenih Nemcih odkloniti kakor s

temle registrom, ki sem ga v času, ko je nastalo omenjeno lažnivo vpitje o meni, na kratko posnel in sestavil po svojih slovenskih knjigah na ukaz presvetlega bogoljubnega našega milostnega gospoda in deželnega kneza württemberskega in ga vdano poslal iz Kemptena nj. kn. milosti skupno z vezanimi primerki vsake svoje tiskane slovenske knjige. Iz tega registra utegne namreč vsak pobožen in dober Nемеc lahko in jasno razumeti, sklepati in soditi, da je zgornja obdolžitev name vržena in izmišljena iz zavisti, sovraštva in brez vzroka. Iz registra kakor iz vseh mojih knjig se jasno razvidi, da prevajam in tiskam samo tiste knjige, ki jih teologi augsburške veroizpovedi (krščanska augsburška veroizpoved se bo, ako Bog dá, kmalu natisnila tudi v slovenščini in hrvaščini) potrdijo in spoznajo za pravilne, dobre in krščanske. In če bi me z božjim dovoljenjem papežniki ujeli in skrivaj umorili, bo vsak razumen kristjan iz tega registra in iz mojih knjig mogel spoznati in vedeti, zakaj in zaradi katere vere se mi je to pripetilo.

Drugi in prevažni vzrok, da se je ta register natisnil, je tale: Iz posebne previdnosti in odredbe božje se sveto pismo in druge pobožne knjige šele zdaj, v teh hudih časih, prevajajo tudi v slovenski in hrvaški jezik in tiskajo s trojnimi črkami; odkar svet stoji, se to nikoli ni godilo, kajti slovenski jezik se doslej ni niti pisal, še manj pa tiskal. Hrvati so se sicer že dolgo posluževali svojih pisav, niso pa imeli doslej v svojem jeziku nobene celotne biblije, nobenega katekizma, nobene postile niti drugih krščanskih knjig razen nerazumljivih brevirjev in mašnih knjig. In tega hrvaškega prevajanja in tiskanja sem se lotil s svojimi pomočniki na vneto prigovarjanje, na obljubljenost in tudi izkazano pomoč V. Milosti. Odkar smo začeli, se kaže pri delu in napravah, da potrebuje to podjetje velikih sredstev, zlasti ker je treba urediti dve čisto novi tiskarni z novimi tujimi črkami, privedi iz daljnih dežel z ženo in otroki prevajavce in stavce, izdelovavce puncev, livarje in več drugih pripadajočih oseb, plačevati nje in tiskarje ter jih zalagati s papirjem; dalje je treba pošiljati tiskane knjige z velikimi stroški nad 100 milj daleč in jih več ko polovico zastonj razdeliti, kajti preprosti človek v slovenskih in hrvaških deželah, ki ga neprestano ropajo in uničujejo Turki in drugi hudobni ljudje, je prav reven in siromašen.

Če hočemo torej, milostivi gospod, to začeto pobožno, potrebno, koristno in pomembno delo (ki bo privedlo velike množice ljudstva v Slavoniji, Hrvaški, Dalmaciji, Srbiji, Bosni in Turčiji po milosti božji in s pomočjo sv. Duha, brez katere se nič ne more zgoditi, k pravemu spoznanju Boga in njegovega ljubega Sinu ter jih ohranilo večnemu življenju) prav zagrabiti, res hvalno in koristno izvršiti in dokončati, bo treba mnogo truda, napora in stroškov. Da dovršimo to nameravano hrvatsko podjetje, moramo naprositi za krščansko pomoč in zvesto podporo tudi pobožne, Bogu vdane Nemce visokega in nizkega stanu. In ko bodo Nemci pa tudi krščanske osebe drugih dežel temeljito poučene o našem nameravanem podjetju, bodo brez dvoma izdatno pomagale, da izvršimo to pobožno delo, kakor se je to že izkazalo in videlo pri presvetlem našem milostnem in krščanskem gospodu in deželnem knezu württembergem. Čeprav odreja nj. kn. milost vsak dan velike miloščine in vsote za šole (da bi se ohranil čisti evangelijski nauk povsod v deželi tudi pri potomcih), za vzdrževanje pregnanih kristjanov, za pridigarje in za siromake, je vendar milostno preskrbela za začetek našega podjetja mojim pomočnikom in meni prehrano in stanovanje. Brez dvoma bodo posodili svojo krščansko pomoč in podporo skupno z drugimi pobožnimi kristjani tudi presvetli krščanski volilni knezi zaradi razširitve svetega evangelija in prave zveličavne vere, zlasti pa, ker naj bi se po črki in vsebini zlate bule svetega rimskega cesarstva, t. j. bule cesarja Karla Četrtega, knežji sinovi njihovih kn. milosti učili in znali poleg drugih jezikov tudi slovenskega, ki je skoro enak hrvatskemu.

Da bi pa vsi Nemci dobili pravo poročilo, kakšne knjige in stvari prav za prav so se v naših tujih jezikih doslej natisnile in se še bodo natisnile, in da bi tem rajši pomagali pri tem podjetju, sem dal natisniti tale register v nemškem jeziku, čeprav mi dela težave. V njem kakor tudi v mojih knjigah je videti in najti, da nismo jaz in moji pomočniki doslej natisnili, in tudi v bodoče nočemo, nobene lahkomiselne ali nekoristne stvari, nič sanjarskega, razkolniškega, puntarskega, prepirljivega, dvomljivega ali vsaj spornega, niti sramotilnih knjižic, marveč samo to, kar koristi in je v prospeh spoznavanju in časti božji, razširitvi prave krščanske cerkve, najvišji tolažbi, več-

nemu zveličanju ustrahovanega, žalostnega, ubogega slovenskega in hrvatskega ljudstva, ki ga mučijo Turki in Antikrist, in spreobrnitvi Turkov. O tem glej niže register, ki govori o moji veliki slovenski knjigi, natisnjeni v četverki z naslovom „Tiga noviga testamenta ena dolga predgovor“, in sicer mesto, ki je označeno z roko .

V. Milost je večji del svojega življenja preživela pri cesarjih in kraljih v visokih uglednih službah, bila je med drugim tudi preslaven vrhovni deželni in vojni poglavar in se često z železnim orožjem borila proti Turkom. Cesarji, kralji, volilni knezi, knezi in gospodje, tudi deželani in plemiči izven Vaše domovine so V. Milost zmerom zelo častili in ljubili in vsi se do Vaše Milosti kažejo prav milostni in so ji zelo naklonjeni. Toda šele zdaj na starost je večna, skrivna modrost božja čudežno pripeljala V. Milost v to deželo in jo določila za drugačno krščansko vojno, namreč da bi se skupno z nami ubogimi preprostimi pridigarji in prevajavci javno borila s pisano in ustno krepko besedo božjo zoper Antikristovo in Mahometovo cesarstvo. Kajti mi prevajavci, ki smo ubogi, neznani in nizkega stanu, pravimo in tu odkrito, javno izjavljamo, da ne bi imeli stanovanja ne preskrbe pa tudi hrvatske tiskarne ne, če ne bi V. Milost tako silno opominjala, priganjala, prigovarjala, obetala, dajala, posojala in pomagala, tudi razpošiljala pisanj, jezdecev in slov ter nam s tem pošteno, krščansko, goreče, vztrajno stala ob strani. In da se je končno pričelo to naše slovensko in hrvatsko prevajanje in tiskanje — pravilno, dobro in razumljivo tako po sodbi slovenskih in hrvatskih učenjakov kakor po pismenih potrdilih, poslanih v teh dneh V. Milosti —, za to bodi večno hvaljen Bog v nebesih po Jezusu Kristusu.

Ponižno torej prosimo zgoraj omenjeni ubogi prevajavci zaradi božje časti in skupne krščanske blaginje V. Milost, da še naprej pri krščanskih Nemcih plemenitega mišljenja, visokega in nizkega stanu vedro in neumorno prosi za krščansko pomoč in podporo, da bi se izplačali obe novi hrvatski tiskarni, poravnal veliki, zamudni trojni tisk, vzdrževali in plačevali — kakor omenjeno — nekaj let prevajavci, stavci in druge osebe ter razpošiljale knjige v slovenske, hrvatske dežele in v Turčijo. Tako ne bi v bodoče tolikokrat in preveč oškodovali tistih, ki so doslej zalagali prve slovenske tiske,

zlasti krščanskega, dragega našega milostnega deželnega kneza württemberskega (iz zgoraj navedenih vzrokov) in V. Milosti; častno pa bi dovršili in dokončali to večkrat omenjeno vzvišeno pričeto slovensko in hrvatsko podjetje s prevodom biblije in drugih pobožnih knjig, ki bi se z njimi ne le razširila božja čast in krščanska cerkev, ampak bi tudi oslabeledo Antikristovo in Mahometovo carstvo. Zato pa obljubljam in obetam skupno s svojimi zvestimi pomočniki Bogu, V. Milosti in vsem, ki nam po V. Milosti nudijo pomoč, da ne bomo varčevali pri prevajanju, tiskanju in korigiranju, da bi hitro šlo izpod rok, podnevi in ponoči ne z vnemo ne s trudom ne z delom; a vse, kar bi nam kdo po V. Milosti ali po drugih daroval, bomo vteknilo pošteno in Bogu vdano samo tja, kamor bo zahtevala nezogibna potreba omenjenega podjetja. O tem hočemo V. Milosti pred zelo spoštovano univerzo v Tübingenu ali sicer pred poštenimi ljudmi dajati odkrit, pošten in natančen račun in ga vsak čas dostaviti tudi vsem knezom in vsakomur, ki je količkaj pomagal in bi to od nas zahteval.

Kakšno slavo, večni spomin in nagrado dobe in dosežejo pri Bogu in vseh izvoljenih tu in onstran vsi, ki pomagajo pri tem vzvišenem krščanskem podjetju, ki bo privedlo k pravi veri mnogo preprostih, zapeljanih in nejevernih — o tem pisati bi zdaj predaleč vedlo. Vsak naj si sam prečita Dan 12, Ezek 3,33, Iz 52, Mt 13,24, Rimlj 10, Jak 5, pa bo videl, kaj obetajo in obljublajo Kristus, preroki in apostoli tistim, ki pospešujejo pravi evangeljski nauk in pravilno poučujejo preproste v veri.

Večni dobri Bog naj zaradi svojega ljubljenelega Sinu Jezusa Kristusa, našega Gospoda in Zveličarja, po sv. Duhu čedalje bolj bogatí in krepí V. Milost, ljubljeno pobožno ženo in otroke v spoznani in priznani resnici svetega evangelija, naj jih pri tem do konca ohrani in čuva pred vsem hudim. Amen. Dano v Urachu, prvi dan junija v 1561. letu.

V. Milosti ponižni in vdani kaplan

Primož Trubar, bivši kanonik in pridigar
v Ljubljani v deželi Kranjski.

[CIRILSKI KATEHISMUS 1561]

33. POSVETILO KRALJU MAKSIMILIJANU

Presvetli, milostni kralj in gospod! V. kr. Veličanstvu sem kot krščanskemu, od milostnega in ljubega Boga razsvetljenemu kralju obenem s Štefanom Istranom ponižno posvetil in izdal v Vašem imenu meseca marca tega LXI. leta katekizem kot prvi in majhen poskus novega, započetege hrvatskega prevajanja. V posvetilu sem omenil tudi, da bomo, če bi se poskus z omenjenim katekizmom izkazal v pravopisu in drugače v vsem kot pravilen in brezhiben, tiskali z božjo pomočjo prvi del novega testamenta najprej s hrvatskimi, nato tudi s cirilskimi črkami (o katerih smo takrat upali, da jih bomo kmalu dobili) in ga izdali v imenu V. kr. Veličanstva. Dobili smo dovolj prič in potrdil, da je omenjeni naš hrvatski poskus pravi in dober in smo nameravali, kakor obljubljeni, nadaljevati s tiskom prvega dela novega testamenta s hrvatskimi črkami tako dolgo, dokler bi lepo dobili cirilske. Ker pa je V. kr. Veličanstvo iz preslavnega krščanskega usmiljenja in prirojene kraljevske darežljivosti s krščansko in najmilostivejšo podporo tako zelo pospešilo prekornostno napravo s cirilskimi črkami, da smo jih sedaj lepo mogli dobiti, in ker je V. kr. Veličanstvo tudi blagohotno pripravljeno še naprej milostno in krščansko podpirati, se sedaj nismo potrudili za nič drugega, ampak smo hoteli ukvarjati se le s tem bogoljubnim delom in nadaljevati ga v Jezusovem imenu. Prišli smo z božjo milostjo tako daleč, da smo mogli z omenjenimi cirilskimi črkami natisniti kot prvi poskus tale katekizem, ki ga najponižneje posvečamo V. kr. Veličanstvu kot presvetlemu krščanskemu kralju in prvemu preslavnemu krščanskemu podporniku tega podjetja s prošnjo, da bi ga V. kr. Veličanstvo milostno sprejelo in enako kot prejšnjega dalo v presojo veččakom teh jezikov; kar bi našli napak v pravopisu ali sicer, da bi nam jih milostno javili. Tako bomo potem z božjo milostjo zvesto nadaljevali s prevodom in tiskom novega testamenta in drugih krščanskih knjig v obeh jezikih, v slovenskem in hrvatskem, kakor smo obljubili. Karkoli bomo natisnili, bomo najponižneje poslali tudi V. kr. Veličanstvu. S tem se V. kr. Ve-

ličanstvu obenem s svojim imenitnim krščanskim podjetjem v vsej ponižnosti priporočamo. Dano v Tübingenu, dne 25. oktobra po Kr. r. v MDLXI. letu.

V. kr. Veličanstva ponižni kaplan

Primož Trubar, Kranjec.

[GLAGOLSKI PRVI DEL NOVOGA TESTAMENTA 1562]

34. POSVETILO KRALJU MAKSIMILIJANU

Presvetli krščanski kralj, milostni gospod! Po mojem skromnem mnenju bi ne bilo odveč, če v nemškem predgovoru te nove, prej še nikoli tiskane hrvatske knjige, ki sem ga sestavil za V. kr. Veličanstvo po naročilu mnogih dobrih kristjanov in iz nujnih razlogov, najprej na kratko, po vrsti temeljito povem in opišem, kakšne posebnosti, navade in vero ima ubogo krščansko slovensko in hrvatsko ljudstvo, ki prebiva ob turških mejah, pod Turki v Bosni, Srbiji, Bolgariji in v sosednih deželah (vsi se poslužujejo slovanskega jezika in drug drugega za silo razumejo), kako in s kakšnimi obredi opravljajo službo božjo, kako niso doslej imeli v svojem jeziku in pisavi nobenega celotnega sv. pisma niti katekizma in kakšen velik strah, stiske in reve trpita omenjena naroda neprestano pred Turki; dalje kako se nekateri stari dostojni Turki vedejo do kristjanov in kaj včasih govore in razpravljajo z njimi o verskih stvareh. Vsega tega pa ne delam zato, da bi V. kr. Veličanstvo poučeval, kajti to mu je tako že od prej dobro znano, marveč zaradi pobožnih in Bogu vdanih gorenjih Nemcev, pri katerih imamo sedaj prenočišče, hrano in stanovanje in od katerih so neki poleg V. kr. Veličanstva pomagali pri ureditvi hrvatskega in cirilskega pismenstva in tiskarne, dalje pa tudi radi drugih dobrih kristjanov, ki so daleč stran od turške meje in prav malo ali nič ne vedo o veri, navadah, strahu, stiskah itd. omenjenega ljudstva. Iz takih razlogov tega nisem hotel opustiti, zlasti pa še zato ne, da bi, temeljito poučeni s tem mojim resnicoljubnim poročilom o stanju stvari in o težavah ubogega ljudstva, mogli tudi

priznati, izjaviti in izpričati, da je to naše začeto prevajanje in tiskanje božje in potrebno delo, ki naj bi ga vse krščanstvo z molitvijo, svetom in pomočjo pospeševalo. Začeti pa hočem najprej s pripovedovanjem in poročilom o ubogih kristjanih, ki so prisiljeni živeti pod turškim trinoštvom v Bosni in njeni okolici, v Srbiji, Bolgariji in v sosednih deželah.

O tem krščanskem ljudstvu sem pred nekaj leti često slišal od verodostojnih oseb, kakor od rajnega plemenitega gospoda Zige Višnjegorskega, viteza itd., ki je po teh deželah popotoval do Carigrada in spet nazaj, dalje od nekih trgovcev in končno od dveh duhovnih grške vere, ki ju imamo sedaj tu v deželi Württemberški pri našem prevajanju in tiskanju; od teh je eden rojen in vzgojen v Srbiji, drugi pa v Bosni; v teh krajih sta dolgo popotovala in izvrševala duhovniški poklic po svojem običaju. Zvedel sem, da je omenjeno krščansko ljudstvo sploh in po veliki večini prijazno, gostoljubno in pošteno, da sprejme vsakega tujega kakor znanega kristjana zvesto in prijateljsko zastoni, brez plačila in da rado in obilno daje siromakom, kar prosijo; celo za nesrečne se imajo, če jih reveži pogosto ne prosijo. Ne trpijo vlačuganja niti prešušstva, kajti menijo, da ni mogoče bolj žaliti rodu ali sorodstva kakor s tako nečistostjo. Vsi ti kristjani v Srbiji in del onih iz Bosne in okolice so — tako sta rekla — grške vere; nimajo rimske maše, ampak posebno, dolgo mašo v svojem navadnem srbskem in hrvatskem jeziku, ki jo imenujejo liturgijo Zlatousta. To pa je prav ista maša, kakor sem z omenjenima duhovnikoma po njunih mašnih knjigah sam od besede do besede primerjal in pregledal, ki jo je Erazem Rotterdamski prevel pred leti iz grščine v latinščino in ki jo nahajamo na koncu petega zvezka spisov Ivana Krisostoma, knezoškofa carigrajskega. Imajo še krajšo mašo, ki jo berejo na večer velikih praznikov: po vsednevem postu se zberó zvečer tešči v cerkvi, bero mašo in obhajajo ljudstvo. Njihove cerkve so razdeljene v tri dele: v gornjem delu obleče duhovnik mašno obleko, izreže iz kvasnega hlebca srednji del, ki je vanj vtisnjen znak zvezde, zdrobi to v kelih, nalije vina in moli molitev. Nato gre v mašni obleki s kelihom in v spremstvu diakona v drugi del cerkve ali kor (tu je velik oltar z zaveso; v tem delu so samo duhovni in diakoni, laika ni nobenega), postavi kelih na oltar in začne brati mašo; bere jo nekaj časa tiho, potem spet

glasno v navadnem jeziku. Vmes moli diakon ljudstvu štirikrat litanijo, vsi verniki, ki stojé v spodnjem delu cerkve, pa odgovarjajo: „Gospod, usmili se nas“ itd. To traja dolgo. Po posvečenju in maši (zakramentov ne spravljajo niti jih ne nosijo okrog) razmakne diakon ali pomočnik zaveso, da pristopijo tisti, ki bi radi prejeli obhajilo in so se že spovedali; obhajajo jih iz keliha z žličko v obeh podobah. Na veliki četrtek vzamejo duhovniki košček omenjenega blagoslovljenega kruha in ga shranijo, bodisi doma v škatli ali leseni posodi, bodisi v cerkveni shrampi; kadar hočejo podeliti zakrament bolnim in umirajočim, vržejo mrvico tistega kruha v žlico vina in ga dadó bolniku. Krščujejo preprosto z neblagoslovljeno vodo, brez soli, prahu ali olja. Javnih pridig nimajo; lahko bi jih pa imeli, kajti Turki že trpe pridiganje v krščanski cerkvi, toda zvonjenja nikakor ne. Sicer hudó kaznujejo duhovniki in menihi pri spovedi in po hišah svoje ovčice in farane; za vsak greh jim nalože posebno, veliko pokoro in jim zaukazujejo, naj mnogo darujejo, dajejo maše brati, naj delijo vbogajme, naj molijo, se postijo itd. To vse voljno izvršujejo, ker mnogo dadó na zapoved svojih dušnih pastirjev in se bojé izobčitve in prekletstva bolj ko smrti. Duhovnike pa imajo v velikih časteh in brez njih je ni pojedine. Duhovniki in menihi jim tudi močno, na pogubo njihovih duš prepovedujejo, naj ne hodijo s Turki kristjanov lovit, vendar pa jih mnogi v tem ne slušajo, zlasti mladi, predrzni in tisti, ki imajo posebno veselje za vojskovanje in pridobivanje; razen tega jih pa tudi Turki silijo, da morajo z njimi. Stari pa ne sprejmejo niti vinarja, tudi nočejo trpeti v hiši nič takega, kar bi izviralo iz izkupička za kristjana.

Duhovni in menihi hodijo vsak dan zjutraj in zvečer v cerkev ter pojo, bero in molijo dolgo iz svojih brevirjev in molitvenikov v domačem jeziku. Pri vseh službah božjih, h katerim prihaja mnogo ljudstva, rabijo često in mnogo kadila. V cerkvah ne trpe izklesanih, vrezanih ali izdolbenih kipov, pač pa podobe, posebno razpelo z napisom v cirilskih črkah: Jezus Nazarenc, kralj Judov. Imajo še druge slike, kakor Našo Gospo, Janeza Krstnika in apostole.

Preden so posvečeni, se duhovniki poroče z mladenko; nato jih ordinira ali posveti škof ali patrijarh. To se zgodi v dveh dneh. Če pa umre prva žena, se drugič ne smejo poročiti, če hočejo ostati duhovniki. (Njih patrijarh jaha često sam na oslu na dvor k cesarju

v Carigrad; ima prost dostop do njega.) Menihi se vzdržujejo z ročnim delom, obljubiti morajo večno čistost, in če jih zalotijo, da so obljubo prekršili, jih Turki zažgo, razen če se dado obrezati in sprejmejo turško vero. Vsi: duhovni, laiki in otroci ne jedo niti od za-dušenega niti od krvi, ker je Mozes dejal, da je v krvi življenje. Postijo se vsako sredo in petek, pa tudi često med letom, namreč sedem tednov zapovrstjo pred veliko nočjo, štiri tedne pred Petrom in Pavlom, petnajst dni v avgustu pred praznikom Marijinega vnebo-vzvetja in šest tednov pred božičem. Če kateri umre pa je bil bogat, dajo zanj štirideset dni zaporedoma brati mašo mnogim duhovnikom in menihom, če pa je bil siromašen, samo enemu ali dvema; mašo plačajo z denarjem ali volmi, kravami, konji ali osli umrlega. Pokojnemu na čast in za dušno zveličanje imajo v štiridesetih dneh štirikrat veliko gostovanje, h kateremu povabijo duhovne, menihe, sorodnike in sosede; tu molijo pred jedjo in po njej za rajnega. Ostali kristjani v Bosni in okrog nje pa se ravnaajo, kar se vere tiče, po rimski cerkvi; pri njih zavzemajo prvo mesto boski menihi.

In čeprav se ti kristjani v Turčiji težko živijo od gospodarstva, posestev, hiš, v katerih prebivajo, in od dela svojih rok, plačujejo vsi, eden več ko drugi, davek pa še desetino, nekateri celo sedmino vseh pridelkov in živine. Kadarkoli pa se odpravi turški cesar ali njegovi paše in poveljniki proti Sofiju ali proti kristjanom, morajo kljub temu krepki in za vojsko sposobni moški z njimi in jim morajo s svojo živino na lastne stroške voziti topove in živež. Povrh pa jih Turki prečesto iz neznatnih vzrokov s kijem bedno pobijejo do mrtvega, tako n. pr. če se jim ne poklonijo, ne umaknejo ali pred njimi ne razjahajo, mnogokrat pa tudi za prazen nič. Tudi jih mnogokrat v njihovih hišah, podnevi in ponoči, napadejo gruče hudobnih, objestnih turških malopridnežev in jim pobero, kar imajo. Često privežejo domače moške k stebri ali k vratom in uganjajo vpričo moža ali očeta sramoto in silo z ženami in hčeraami. Večkrat jim ugrabijo nevesto, jo odvedejo in jo čez nekaj dni pošljejo nazaj. Nekateri želijo hčere kristjanov za žene; ti jim morajo ustreči, Turki pa jih odpeljejo in jih prodajo onstran morja v Aziji. Skratka, oblast ne kaznuje Turkov, naj store kristjanom karkoli že.

Nasprotno pa se najdejo tudi dostojni, spodobni in skromni Turki in Turkinje, ki kažejo do ujetih kristjanov in pa kristjank pravo

usmiljenje, jih prijazno nagovarjajo, jim dajejo denar v božjem imenu, rekoč: „Prosi svojega Boga zame.“ Turške žene pa pravijo ujetim kristjankam: „O ti reva, zakaj nisi pobegnila, ko te je vrana s svojim neprestanim vpitjem svarila.“ Ne zasramujejo nikogar, ki bi bil bolehen ali pohabljen, ker — pravijo — Bog ga je pač tako ustvaril. Če pa vidijo koga, ki se je nalezel vina, pljujejo nanj, rekoč: „Pfuj, pijana svinja!“ Močno se tudi norčujejo iz dolgih, širokih, prerezanih nemških hudičevih hlač. Če pa poprosi morda eden ali več kristjanov premožnega ali odličnega Turka kruha ali prenočišča, jim tega ne odreče, ampak naroči hlapcu, naj jih popelje v gostinsko hišo (kajti vsak premožnejši Turek ima pri svojem dvorcu posebno poslopje za tuje goste) in naj preskrbi nje in konje; nato pride sam k njim, jih vpraša, odkod so in kam so namenjeni. Prijazno spregovori in razpravlja z njimi o verskih zadevah, o sveti Trojici in o sodnem dnevu. In če kristjani kaj zinejo zoper turško vero, jim ne zameri, jih tudi ne izda (če bi pa sicer bil kristjan naznanjen, da je zasramoval turško vero, ga razsekajo na drobne kose ali pa se mora dati obrezati in sprejeti turško vero). Po dolgem razpravljanju pravi končno: „Bog nam daj vsem pravo vero!“

Mnogi odlični Turki, tudi iz najvišjih krogov, dajo svoje otroke skrivaj krstiti in ko odrastejo, jih pošljejo v tujino h kristjanom, da se nauče krščanske vere.

Kristjani med omenjenimi ljudstvi pa, ki prebivajo najbliže turški meji in še pod krščansko oblastjo, so Hrvati, Dalmatinci in Slavonci. Hrvati, ki jih sicer imenujejo Huzare, so na glasu, kakor to dokazuje tudi vsakdanja skušnja, da so vestni, močni in silni ljudje; kajti vsak odrasel Hrvat, naj si bo grof, plemenitaš ali vojščak, je tako pogumen in spreten, da more z več Turki sam tekmovati, lomiti kopje in se boriti na konju ali peš. So tudi zelo zgovorni v svojem jeziku. So dostojni; v vojski ali na bojišču ne trpijo nobene ženske poleg sebe, vendar pa radi mnogo pijó, pri čemer žele svojim nadrejenim in dobrim prijateljem srečo, dušno zveličanje in dolgo življenje. Žene so jim zveste, poslušne in uslužne v vsem; tudi se prav redko čuje o nečistosti med njimi. Nikakor se ne puste objemati ali prijemati niti v šali niti pri plesu. To ljudstvo je vse rimske vere. V postnih dneh, v petek in soboto, ne jedo mesa, jajec, masti in sira; to imajo za večji greh kakor tatvino konj. Njihovi duhov-

niki bero mašo v svojem hrvatskem jeziku, včasih tudi pridigujejo, toda najhujše, izmišljene bajke. Dalmatinci so napol Lahi, imajo skoro laške navade in vero. Slavonci, ki jim sicer pravijo Bezjaki, imajo skoro ogrske in hrvatske navade in lastnosti, se vedejo glede vere v vsem kakor Hrvati, le da bero njihovi duhovniki mašo latinski in da daleč romajo. Največji del deželá, v katerih prebivajo ta tri ljudstva, imajo Turki. To so pusti kraji. Odkar so Turki po izdajstvu zavzeli trdnjavo Kostajnico — zgodilo se je šele pred petimi ali šestimi leti —, so odvedli omenjenim trem ljudstvom kakih 40.000 duš in jih pregnali z njihovih posestev, gospodarstev in bivališč.

Preprosto ljudstvo slovenskih dežel, namreč Slovenci v marki, ki prebivajo okoli Metlike in Novega mesta, Krškega in tam okrog, imajo skoro značaj in običaje Hrvatov in Srbov, ki so pred Turki in iz Turčije pribežali k njim. Tisti, ki prebivajo na Krasu, v grofiji goriški in istrski, se ravnaajo v navadah in veri deloma po Hrvatih deloma po Lahih. Prebivalci Kranjske, Spodnje Štajerske in Koroške sledijo po značaju in lastnostih Nemcem, se nemško oblačijo, le da nosijo ženske posebne, dolge tančice na glavi. Deželna gosposka, grofi, baroni, vitezi in plemiči slovenskih dežel znajo dobro nemško, a mnogi latinsko in laško. Tudi mnogi meščani, duhovni in menihi govore nemški. Preprosti neuki človek pa govori vseskozi samo slovenski jezik. To je dobro, dostojno, zvesto, resnicoljubno, pokorno, gostoljubno in milo ljudstvo, ki se prijazno in lepo vede do vseh tujcev in do vsakogar. Toda preveč in premočno je praznoverno, kajti kranjsko in slovensko dobrosrčno ljudstvo hoče vse svoje zadeve pri Bogu, pri Devici Mariji in pri svetnikih urediti samo s pogostim branjem in ustanavljanjem maš, s prisostvovanjem pri njih, z biljami, z darovanjem, z rožnimi vencí, z ognjem, s prižiganjem sveč, s procesijami, z blagoslovljeno vodo, soljo, palmami, s kajenjem in kropljenjem, z daljnim romanjem in z zidanjem novih cerkvá. S tem hoče odvrniti tudi vse nesreče, vse božje kazni, razne bolezni, draginje, vojske in nevihte, odgnati hudiča iz oblakov, s polja, z dvorišča, od živine, iz hiše in od postelje in tako doseči dobro letino, mnogo žita, vina, živine, mir pred Turki in dolgo življenje. Celo rajnim hoče pomagati iz vic v nebesa, da bi dosegli večno zveličanje. In če kdo v hiši zboli, napravi bolnik ali kdo drug

namesto njega, n. pr. oče ali mati, zaobljubo, da hoče prinesiti in dati veliko darilo Devici Mariji ali kakemu drugemu svetniku v tej ali oni cerkvi, bodisi govedo, vola, tele, ovco, nekaj funtov voska oziroma ustrezajočo vsoto denarja ali najboljšo bolnikovo obleko ali pa da pojde na daljno romanje. Zato romajo prečesto v Rim, Loreto in v Otting na Bavarsko preko Sankt Wolfganga, a redno vsakih sedem let v Aachen ob spodnjem Renu. Sezidali so in še zidajo poleg svojih župnih cerkvá skoro na vseh posestvih, hribih in lepih ravninah, v gozdovih in šumah velike cerkve, včasih po dve skupaj, tako da je v mnogih župnijah sezidanih po 24 in več postranskih cerkvá in kapel, in vsak dan se še grade. In tolikšno pogansko in nepotrebno zidanje uganjajo samo na prigovarjanje in povelje lahkomiselnih, norih in nepoštenih ljudi, ki jim namreč trdijo in pravijo, da se jim je prikazala v sanjah, v snu ali sploh ponoči Devica Marija ali tudi kak drug svetnik ali svetnica. Nekateri se podnevi zgrudijo pred ljudmi, kakor bi imeli božjast, in po dolgem tresenju in cepetanju začno pripovedovati, da jih je Devica Marija ali morda kak drug svetnik ali svetnica tako vrgla, z njimi govorila in ukazala, naj se zdaj na tem, zdaj na onem hribu, v dolini ali gozdu sezida cerkev, naj hodijo tja s križi, naj darujejo, bero maše in romajo; če pa se to ne bi zgodilo, tedaj hočejo Marija, svetnik ali svetnica, ki so se prikazali, pobiti s točo vse žito na polju in vinograde ter poslati táko smrt nad ljudi in živino, da ne bo ostal niti tretji del živ.

V poletju preteklega petnajst sto ena in šestdesetega leta je nastopila mlada in nesramna vlačuga pri Gornjem gradu na Spodnjem Štajerskem, štiri milje od Ljubljane. Roke je pred ljudmi nosila sklenjene na hrbtù, povešala glavo in obličje in je vsakomur dejala in izjavljala, da noče Devica Marija odslej nič več prebivati v cerkvi na gori pri Gorici in Solkanu. To cerkev so šele pred dvajsetimi leti zgradili na pobudo stare coprnice, ki je kot dekle baje splavila troje otrok. Vzrok, je dejala, je ta, ker jemljejo duhovniki najboljše suknje, obleke in najlepše tančice, ki jih prinašajo in žrtvujejo Devici Mariji, in jih dajejo svojim kuharicam; dalje, ker palijo vosek in sveče, ki jih prinašajo in žrtvujejo njej, pri igri, popivanju, preklinjanju, zasramovanju in rotenju; tudi cerkveni predstojniki in starešine ji kradejo denar in ga brez potrebe zapravljajo. Zaradi tega

hoče imeti drugo cerkev pri Gornjem gradu. Ker so po takem govorjenju videli še ponoči na istem prostoru, ki ga je pokazala, mnogo gorečih luči (sama je tam okrog polnoči razpostavila v krogu mnogo bakel ali plamenic iz tresák, a zjutraj so tam našli ostanke, oglje in luknje za bakle), so neumni in preprosti kmetje kmalu zgradili na tistem griču leseno kapelico in poklicali tja nekaj duhovnikov, da bi na oltarni plošči mašo brali. Radi so prišli in primerno pomagali pri novi stavbi in ustanovi, kajti take nove cerkve in božja pota jim dajejo, kakor sami pravijo, mnogo in dobrega plačila za njihovo mašo in dobrega mesa za njih kuhinjo. Na novo leseno kapelo pa so napisali: *Locus iste sanctus non ab hominibus est inventus, sed a Deo optimo maximo mirabiliter per ignem & lucem & flammam ignis electus, demonstratus & illustratus, propterea vocatus locus iste ad salvatorem nostrum Jesum Christum & beatam virginem matrem eius.* Skratka: ničvredna, nesramna ženska in pa njeni Baalovi duhovni so s svojim lažnim govorjenjem toliko opravili, da je prišlo v preteklem mesecu avgustu leta petnajst sto ena in šestdesetega na vnebohod k omenjeni kapeli mnogo tisoč slovenskih kmetov in kmetic, ki so pripeljali veliko živine in drobnice, oblačil, denarja, voska, sveč, sira, volne, lanu in drugih stvari ter jih darovali Devici Mariji, ki baje prebiva v tisti kapeli. In temu ubogemu preprostemu številnemu ljudstvu, ki so ga razdelili v pet delov ali gruč, je pridelalo obenem pet duhovnikov. In eden se je zelo razjezil nad kmeti, zmerjal jih je z beštijami, ker si niso sezuli čevljev, češ, kraj in zemlja, kjer stojé, sta sveta, Devica Marija hodi tod itd. O takih in sličnih malikovavskih, norih božjih službah, o novih cerkvenih stavbah in božjih poteh, ki so se pojavile in zgradile šele, odkar ljudje pomnijo, s sleparijo lahkomišelnih ljudi in lakomnih duhovnikov v omenjenih gorenjih slovenskih deželah, bi utegnil napisati celo knjigo.

Kaj takega ne bi bili dopustili stari, pobožni in učeni škofje, ampak bi bili to takoj obsodili, prekleli in odpravili kot grobo malikovavstvo in krivoverstvo, kar tudi je, kakor je razvidno iz Epifanija v 3. knjigi, v 2. zvezku, v 78. in 79. poglavju. To ubogo ljudstvo, zlasti tisto, ki prebiva na Kranjskem in na Krasu, napadajo kakor Hrvate in Bejjake večkrat v letu Turki in martolozji, ga love, odvajajo in drug drugemu prodajajo v večno in žalostno suženjstvo za sramotno uporabo, hiše in posestva pa jim požigajo.

Poleg tega pa je treba še vedeti, kakor je že povedano v nemškem predgovoru k slovenskemu novemu testamentu, da se prej slovenski jezik nikoli ni niti pisal niti bral in da je prvič šele pred desetimi leti bil napisan in natisnjen z latinskimi in nemškimi črkami katekizem, nato novi testament, loci theologici in postila. Te knjige beró, hvala Bogu, tudi slovenski kmetje in otroci dobro in gladko.

Hrvati, Dalmatinci, Bosanci, Srbi in Bolgari imajo prav tako svoj jezik, pisan z dvojno pisavo ali črkami, niso pa imeli doslej nobene celotne biblije niti katekizma v svojem jeziku; pomagati so si morali samo z brevirji ali molitveniki in z mašnimi knjigami, ki so bili pred mnogimi leti tako temno in nerazumljivo, pomešano z nekaterimi latinskimi besedami, prevedeni, da mnogo besed v nedeljskih evangelijih niti duhovniki ne razumejo.

Milostni gospod kralj! Iz navedenega in resničnega poročila, kako je v sedanjem času s kranjskim, ilirskim, slovenskim, hrvatskim, dalmatinskim, bosanskim, srbskim in bolgarskim krščanskim ubogim ljudstvom pa tudi z nekaterimi Turki, ki vsi nimajo nobene biblije, nobenega celotnega katekizma, sploh nobene poštene krščanske knjige (razen mašne knjige in brevirja), more vsak Bogu vdan in razumen kristjan sklepati in spoznati, da naše delo, slovenski in hrvaški prevod in tisk, ni započeto iz nepremišljenosti, iz napuha in častihlepja ali radi koristolovstva, ampak iz omenjenih nujnih vzrokov in zaradi upanja, da se z božjo milostjo spet vzpostavi, obnovi in razširi pri vzhodnih narodih in Turkih prava, stara krščanska in zveličavna vera.

In vsi tisti, ki pri takem delu pošteno pomagajo in ga podpirajo, delajo vsemogočnemu Bogu večjo in prijetnejšo uslugo, kakor če bi bili dali, prinesli in pripeljali kozje dlake ali kože, svile, srebra, zlata, dragega kamenja in cedrovine za opremo in zidanje Mozesove kočé ali tabernaklja in Salamonovega templja, oziroma če bi bili zidali in ustanovili mnogo bogatih samostanov in ustanov ničvrednim ostrizenim zarobljencem.

Prav vsi pa imamo od Boga in njegovega ljubega Sinu resen opomin (in če ga poslušamo, tudi veliko obljubi), da ne smemo svojemu bližnjemu v hudi stiski odpovedati pomoči in dopustiti, da obleži in pogine, kakor je storil neusmiljeni duhovnik in levit s smrtno ranjenim (Lk 10); a naš bližnji ni samo naš sorodnik ali

soverniki, ampak, kakor Kristus sam razlaga (Mt 5, Lk 10), vsak človek, bodisi prijatelj ali sovražnik. Iz zgornjega poročila smo dalje zvedeli, da tiči toliko tisoč ljudi ne le v najhujših telesnih, temveč še bolj v duhovnih težavah, v katerih morajo na duši in telesu za večno poginiti; kajti vsi brez izjeme, ki ne iščejo pri samem Kristusu milosti, odpuščanja grehov in večnega življenja s pravo vero vanj in v pravi rabi svetih zakramentov, se morajo večno pogubiti, kakor jasno pravi Kristus in z njim Janez Krstnik (Jan 3). Tudi smo zgoraj jasno čuli in spoznali iz praznoverne božje službe omenjenih narodov, da ne razume in ne ve nihče, ne samo Turki, ampak tudi tisti, ki hočejo veljati za kristjane, skoro nič ali le malo o učlovečenju božjega Sinu in o drugih potrebnih, koristnih in tolažljivih krščanskih naukih; saj teh naukov pri njih ne uče in ne pridigujejo. Zatorej ne moremo mi kristjani temu velikemu, dobremu, ubogemu ljudstvu z nobenim drugim in zaslužnejšim sredstvom bolje, prikladneje, bolj krščansko in koristneje pomagati kakor prav s tem našim začetim delom, namreč s svetim pismom in z drugimi dobrimi, nespornimi, krščanskimi knjigami v njihovem jeziku, da bi se mogli iz njih kakor mi naučiti in sprejeti z milostjo, pomočjo in učinkom sv. Duha pravo, staro, resnično vero. Kajti res je, kakor pravijo vsi učeni in izkušeni pridigarji, *quod ex negligentia & contemptu verbi Dei solent oriri omnes superstitiones & idolomaniae* — kjer prav jasno in neprenehoma ne bero in ne pridigujejo božje besede, tam gotovo sledi malikovavstvo in vsake vrste praznoverje. Zato pravi Kristus (Jan v 5. pogl.): Preiskujte pisma, kajti ta pričujejo o meni in v meni je večno življenje. In Pavel pravi, da prejmemo s poslušanjem božje besede vero in izvemo za skrito čudovito božje bistvo v sveti Trojici; izvemo, zakaj je druga oseba, Sin božji, sprejel človeško podobo, trpel, umrl in od smrti vstal; izvemo, da postanemo deležni njegovih dobrot in zaslug samo s pravo živo vero vanj; s kakšnimi sredstvi se kot grešniki po rojstvu osvobodimo grehov, da dosežemo božjo milost in naklonjenost; kako naj Boga prav kličemo, mu služimo, svoj poklic izvršujemo, svete zakramente prav prejmemo, kako naj se tolažimo in obdržimo v vseh telesnih in duhovnih težavah, v revščini, boleznih, v ujetništvu in v smrtni stiski, kaj nas čaka po tem življenju — skratka: kako naj dosežemo večno življenje. Dà, vse to morajo vsi ljudje spoznati in dojeti samo iz

svetega pisma in iz pridig svetega evangelija. Kajti človeški razum, človeška učenost, pamet in modrost sami od sebe ne vedo nič povedati o teh stvareh in naukih, kakor pravi Pavel (1 Kor 2): Naravni človek ne sprejema, kar je božjega Duha, kajti zanj je ne-spamet in ne more razumeti. In Kristus pravi, kdor hoče k njemu priti, se mora dati poučiti od Boga, njegovega Očeta (Jan 6).

Božji Sin, pravi, zvesti pastir in zaščitnik krščanske cerkve, naš ljubi Gospod in Odrešenik Jezus Kristus, je tudi v sedanjih hudih časih s pridigo svojega evangelija in prevodom biblije pri toliko ljudstvih in narodih na zapadu in severu v malo letih toliko opravil, da so v svojih cerkvah odpravili vse zlorabe in malikovavstvo ter vzpostavili staro, pravo krščansko vero; tudi je Vsemogočni z nedavno načetim slovenskim prevajanjem in tiskom pri mnogih Slovencih in nekaterih Hrvatih visokega in nizkega stanu že toliko povzročil, da so nastavili nekaj evangeljskih pridigarjev in sprejeli augsburško izpoved. Zato ni dvoma, da ne bo večni, dobri Bog zavoljo svojega Sinu s svetim Duhom dopustil, da bi se po tem našem dvojnem novem prevajanju in tiskanju omenjenemu dobremu ljudstvu (ki prebiva v Turčiji in na turški meji in kaže veliko resnobo, vnemo — toda ne razumno —, ljubezen in veselje, služiti Bogu in doseči pravo vero) zaman in brez uspeha pridigala božja sveta krepčalna beseda in pravem jasnem pomenu, ampak bo med njimi mnoge razsvetlil in jih pripravil k pravemu spoznanju božjega bistva in volje, da bodo opustili praznoverje, malikovanje, čudne, napačne in norske službe božje in dosegli temeljit pouk in razumevanje vseh potrebnih in zveličavnih krščanskih naukov; dalje da bodo mogli tudi druge učiti, zagovarjati svojo vero in vse krščanske nauke pred Turki in drugimi ljudmi in poučiti Turke v pravi krščanski veri. To bo mnogo koristilo krščanski cerkvi ne samo pri omenjenih, v zmoti živečih preprostih dobrih kristjanih, ampak tudi pri Turkih. Saj se mora Mahometovo in Antikristovo carstvo omajati in uničiti po prerokovanju preroka Izaije (pogl. 11.) in sv. Pavla (2 Tes 2) zgolj z besedo božjega Sinu. In Jakob Perez piše o 92. psalmu (Deus, quis similis tibi itd.), da so stari pobožni kristjani često govorili, da bosta turško cesarstvo in njih vera poginila pred sodnim dnevom, in sicer takole: sami se bodo ločili in razcepili v tri skupine; dve skupini se bosta borili, prepirali ter se medsebojno uničili in pogubili. Tretja

skupina pa bo spoznala, da Mahometova vera ni prava, sramovala se je bo in bo nato sprejela krščansko. Amen. Da bi se kmalu zgodilo!

Odkar je V. kr. Veličanstvo iz posebne milosti, naredbe in previdnosti božje blagohotno nudilo prvo in najizdatnejšo pomoč temu visokemu krščanskemu in potrebnemu delu, zlasti cirilskemu tisku in pismu (ki ga kristjani na Turškem in evropski Turki sami najbolj uporabljajo) in dovolilo še več pomoči in podpore za izvršitev, je to napotilo našega krščanskega kneza in milostnega gospoda, vojvodo Kristofa Württemberskega, da je naklonil glavnim hrvatskim prevajavcem dobro stanovanje in prehrano in da je meni tu v Urachu ustanovil in podelil župnijo. Zraven tega pa smo pred kratkim zvedeli za razveseljivo obljubo, da hočejo poleg V. kr. Veličanstva tudi od Boga razsvetljeni, milostni, krščanski in Bogu vdani volilni knezi, knezi, grofje, gospodje in mesta izdatno in pošteno podpreti to naše koristno početje, ki bo, kakor je zgoraj povedano, razširilo pravo krščansko vero in zmanjšalo hudičevo, turško in Antikristovo oblast. V. kr. Veličanstvo in vsi, ki so poleg Vas pomagali pri tej novi zgradbi Bogu na čast in večkrat omenjenemu ubogemu ljudstvu v blagor in dušno zveličanje, pa bodo od Boga, našega nebeškega Očeta, zaradi njegovega Sinu prejeli v večnosti veliko darilo, od vseh izvoljenih pa tu in tam večno zahvalo in slavo ter se bodo svetili kakor zvezde na nebu vekomaj (Dan 12).

Kar pa sicer zadeva prispevke, podporo in zbirko za naše podjetje, naj V. kr. Veličanstvo in vsakdo vé, da ravnamo z vsemi izdatki, ki so potrebni, vestno in štedljivo, previdno in preudarno ter da bomo v bodoče postopali pri izdatkih najpošteneje le po potrebi kakor s kakim skupnim cerkvenim imetjem. Naš milostni gospod in zvesti pospeševavec in upravitelj podjetja, blagorodni gospod baron Ivan Ungnad pa (ki ga je Bog po posebni previdnosti privedel sem v deželo in ki je tudi dal, položil in naklonil veliko vsoto svojega denarja) daje točno in vestno zapisovati vsak prispevek in vse izdatke ne brez vednosti naš prevajavcev, tako da je nj. milost z nami vred vedno pripravljena in voljna vsakomur dati jasen in odkrit račun o vseh dohodkih in izdatkih, ki zadevajo to podjetje. Vedeti in res verjeti pa je treba še, da zahteva podjetje veliko denarja, kajti izdelovalci puncev, livarji, izdelovalci matric za toliko različ-

nih tujih črk in tisti, ki so nam napravili tiskalnice in kar spada k dvema novima tiskarnama, so si dali dobro in obilno plačati. Dalje hočejo tudi stavci in tiskarji, ker gre za neznane pisave in jezike, in prav tako prevajavci imeti dobro prehrano, plačo in popotnico iz Hrvatske in spet nazaj. In če hočemo, da pride z našimi tiskanimi knjigami prava, stara krščanska vera med omenjene narode in se pri njih ukorenini, jim moramo vse knjige vezati, ker nimajo knjigovezov; moramo jih pošiljati v njihove dežele z velikimi stroški in nevarnostjo (ki je v tem, da bi razpečevavce knjig utegnili Turki in papežniki pobiti, spoditi in pregnati) in prodajati prav poceni, za polovično ceno; dà, moramo jih deloma celo podariti, kajti večji del med njimi so čisto siromašni ljudje, ki jih Turki pa tudi lastna gospoda zaradi neprestane vojne močno pritiskajo; takó so obubožali, da se komaj vzdržujejo in si takih knjig ne morejo kupovati. Še celo župniki, duhovniki in menihi so siromašni, da se poprijemljejo pluga in se morajo vzdrževati s poljedelstvom. Iz takih razlogov torej ni mogoče teh knjig tako v denar spravljati kakor druge.

Da bi V. kr. Veličanstvo in drugi vedeli tudi to, iz kakšnih knjig in kakšne stvari prevajamo, ostanejo li naši prevodi, tisk, pisava in črke brez graje in zasmehovanja in bomo li pred svetopisemskimi učenjaki in izkušenimi v hrvatskem jeziku prebili preizkušnjo ali ne, hočem tu tudi o tem na kratko poročati. Imamo in uporabljamo hkrati več ko en prevod latinskega, nemškega, laškega (in zaradi nekaterih starih slovanskih besed tudi češkega) sv. pisma, sledimo pa najbolj Erazmovemu in Luthrovemu prevodu. Ko pa bomo končali novi testament, nameravamo s pismi in dopisi iskati sveta pri veleučenihi teologih, pri izkušenih v hebrejskem jeziku in pismu in na univerzah, češ, katerega prevoda, pa najsi bo latinski, nemški ali laški, naj se posebno in najbolj držimo. Za sedaj ne bomo poleg novega testameta nič prevajali niti tiskali razen katekizma, poglavitnih delov krščanske vere po Filipovih „*Locis theologicis*“ in razen kratke postile, prav tako posnete po postilah Filipa, Brenza in Lossija. Pa tudi v bodoče ne bomo poleg starega testameta, Bog daj, niti prevedli niti tiskali nobene prepirljive, nepotrebne ali močno izpodbitne knjige, marveč samo to, kar potrebuje ubogi, navadni preprosti človek za zveličanje svoje duše, kar je jasno, resnično, razumljivo in tolažljivo, kar je porabno in koristno za utrditev in

ohranitev prave vere in končno to, kar moremo z lahkoto pri Bogu in s častjo zagovarjati pred vsem krščanstvom in dokazati z jasnimi izreki iz sv. pisma in iz katekizma. Vsi prevajavci smo to namreč skupno obljubili spoštljivo omenjenemu našemu zvestemu gospodu in zaščitniku, gospodu Ungnadu, in mu tudi vpričo nekega württemberskega svetovavca segli v róko, češ, da ne bomo sledili nobenemu drugemu prevodu biblije in da ne bomo prevajali in tiskali nobene druge knjige mimo tiste, ki so jo priznali in sprejeli učenjaki, pripadniki augsburške veroizpovedi. Prav tako smo prevajavci obljubili njegovi milosti: v primeru, da bi zaradi teh prevodov in tiskov bili sodno poklicani na odgovor, hočemo pred Bogu vdanimi, učenimi in nepristranskimi ljudmi osebno zagovarjati in braniti — jaz, za svojo osebo, vse svoje prevedene slovenske knjige, ki sem jih dal ali jih bom dal natisniti z latinskimi in nemškimi črkami, a prav tako Štefan Istran in Anton Dalmata vse knjige, ki jih s svojimi pomočniki prevedeta in dasta natisniti s hrvatskimi in cirilskimi črkami. Potem je gospod Ungnad vprašal oba omenjena srbska in bosanska duhovnika, da povesta po svoji vesti, veri in poštenju, ali je ta naš novi prevod novega testameta, katekizma in drugih knjig dober in razumljiv in so li črke obeh pisav in tiskov, hrvatske in cirilske, pravilno rezane in lite. Nato sta položila roke na prsi in dejala, da priznavata in govorita po svoji veri in poštenju resnico, da so naši prevodi in tudi obe pisavi popolnoma pravilni, dobri, dopustni in razumljivi. Lahko jih bodo mogli brati in razumeti ne samo duhovni in učeni, ampak tudi otroci in laiki v vsej Hrvatski, Dalmaciji, Bosni, Srbiji in Bolgariji, čeprav ne bodo nekatere besede in črke vsakomur všeč, kajti Hrvati in Dalmatinci govore nekatere besede drugače kakor Bosanci in Srbi, a v cirilici ne pišejo vseh črk enako, kakor tudi mi v latinski in nemški pisavi ne. Smo pa zato dali natisniti 4000 majhnih abecednikov v cirilici in glagolici, iz katerih se bodo temeljito naučili črk našega tiska. Bogu vsemogočnemu izrekamo vsi za te njegove darove največjo hvalo in čast, slavo in zahvalo. Amen . . .

Dano v Urachu, dvanajsti dan januarja leta 1562.

V. kr. Veličanstva najponižnejši kaplan

Primož Trubar, Kranjec, sedaj župnik v Urachu.

ARTIKULI OLI DEJLI TE PRAVE, STARE VERE KRŠČANSKE 1562

35. POSVETILO KRIŠTOFU, vojvodi württemberškemu

Presvetli knez, milostni gospod! Odkar je po posebni milosti in previdnosti božji v teh poslednjih časih spet prišla na svetlo prava, stara krščanska vera, kakor je osnovana in zabeležena v svetem pismu, jo s pridigami sv. evangelija, s prevodi biblije in drugih pobožnih knjig povsod v svetu proti volji in sili pekla čedalje bolj oznanjajo in širijo. Tako jo zdaj javno pridigujejo tudi v slovenskih in hrvatskih deželah, a sprejemajo in priznavajo jo ondod mnogi ljudje visokega in nizkega stanu, moški in ženske, z velikim hrepenenjem, veseljem, s pristrčnimi vzdihji in hvalo. Vendar so med njimi še mnogi šibki in preprosti kristjani, ki se ne morejo tako hitro sprijazniti z omenjeno pravo vero, ker graja, uničuje in celo odpravlja po božjem ukazu in v skladu s sv. pismom vse zlorabe v cerkvi, pa naj bodo še tako stare in ljudem prijetne (kakor papeško mašo, klicanje k svetnikom, romanje, zidanje novih cerkvá in zupanje v lastna dela), in ker uči podeljevanje sv. zakramentov brez soli, blata, sline, olja, sveč, zvonjenja in mašne obleke. To se jim dozdeva tuje, čudno, novo in napačno. K temu mnenju so jim pripomogli tudi nekateri dozdevni duhovni, ki na prižnicah, višavah in pri vinu trdijo in vpijejo, da hočejo odpadnik Trubar in njegovi pomočniki z lutrovskega pridigami in knjigami uvesti in osnovati v slovenskih in hrvatskih deželah drugo, novo, krivo, zapeljivo vero in nove službe božje, ki jih poprej med krščanstvom nikoli bilo ni in ki jih noče trpeti ali sprejeti v svoji deželi noben krščanski in noben posvetni mogotec. Med njimi so nekateri celo tako nesramni, da javno trdijo in raznašajo: edinole novi evangeljski nauk in vera sta kriva, da je sedanji svet tako hudoben, da draginja v vseh stvareh tako raste in da dobivajo povsod premoč Turki in vse nadloge. Zato opominjajo in prosijo ljudi z veliko resnobo in vnemo, naj se várujejo novih pridigarjev in knjig in naj trdnó vztrajajo pri veri svojih staršev, ob kateri so bili ljudje pobožni, a letine dobre.

Take krive in hinavske trditve in vpitje zgoraj omenjenih navideznih duhovnikov o čistem nauku sv. evangelija in pa nevednost in preproščina ubogega slovenskega in hrvatskega navadnega ljudstva v verskih zadevah so me pripravile in prisilile, da sem sedaj v naglici poleg drugih svojih opravkov, prevajanja in pridiganja, prevedel v slovenski jezik tudi augsburško veroizpoved in jo dal natisniti z latinskimi črkami; kmalu pa se bo natisnila tudi s hrvatskimi in cirilskimi črkami. Iz nje naj bi se omenjeni navadni, preprosti narodič dodóbra poučil, da so pravo krščansko vero z vsemi njenimi nauki sprejeli in da jo pridigujejo ne samo pri njih, marveč tudi v nekaterih kraljestvih in v mnogih kneževinah, deželah in mestih. Tudi naj vedó, kakšno vero prav za prav imajo Nemci in drugi narodi, ki jim pravijo luteranci, in kaj jih je nagnilo, da so pristopili k tej veri in dali slovo papeški. V naslednjem slovenskem predgovoru jim namreč po vrsti pripovedujem iz Sleidana in drugih novih zgodovinarjev, kaj je napotilo božjega moža, rajnega doktorja Martina Luthra, da je pisal proti papeževim odpustkom, proti njegovemu nauku, krivim božjim službam in malikovanju, in zakaj, kdo, kje in kdaj so tri veroizpovedi, namreč augsburško, V. kn. Milosti in saških teologov veroizpoved, tako sestavili in predložili. Razen tega jim tudi jasno in obširno pripovedujem in naznanjam, v katerih naukih krščanske vere se mi evangelijski pridigarji s papeškimi ne moremo in ne smemo zlagati, in sicer prav na isti način in v isti obliki, kakor sem to napravil v nemškem predgovoru kr. veličanstvu češkemu v cirilskih locis theologiacis.

V augsburški izpovedi pa so dokazovanje, nekateri izreki in nauki oznanjeni in izrečeni s skupimi, kratkimi latinskimi in nemškimi besedami. Ker jih z enakimi in s skupimi besedami nisem mogel tako prevesti, da bi jih preprosti in svetemu pismu nevajeni Slovenci in Hrvati temeljito mogli razumeti, sem parafraziral, razširil in razložil dokazovanje, nekatere nauke in izreke v omenjeni augsburški veroizpovedi z drugimi in številnejšimi besedami, izreki, dokazi in zgledi iz apologije augsburške veroizpovedi in iz veroizpovedi V. kn. Milosti in saških teologov. S tem pa nisem nobenemu nauku ali izreku ničesar odvzel niti jih po smislu in pomenu spremenil, kajti moje misli, delo in vnema so pri tem prevajanju usmerjene zlasti v to, da bi

dobrosrčni Slovenci in Hrvati imeli poleg loci theologici tudi v le-
teh bukvicah prav na kratko, jasno, preprosto in razumljivo zbrano
pravo podlago in vse ogroditve krščanske vere, da bi jo temeljito
mogli razumeti in da ne bi proti temu za večne čase noben bodoči
slovenski Staphylus, Osius, Asotus ali kak njim sličen brezbožen
s sofist mogel upravičeno kaj govoriti, pridigati, pisati ali kaj ovreči.
In prav nič ne dvomim, da bo Bog, nebeški Oče, zaradi Jezusa
Kristusa, svojega preljubega Sinu, s sv. Duhom tudi s to augsburško
veroizpovedjo krepil in utrdil pobožne razumne Slovence in Hrvate
v pravi krščanski veri, v vseh Bogu prijetnih službah in v vseh
dobrih delih ter da bo nevedne, šibke, zapeljane in praznoverne
odvrnil od njihovih krivih božjih služb in nepotrebne romanja
ter jih privedel in pripeljal k pravi zveličavni veri. Amen.

Iz posebne čudežne previdnosti božje smo dobro in srečno pričeli
— Vsemogočnemu bodi hvala — v deželah in krajih V. kn. Milosti
to dvojno prevajanje in trojni tisk biblije in drugih pobožnih knjig
z milostno naklonjenostjo, preskrbo, pomočjo in podporo V. kn. Mi-
losti in drugih krščanskih kraljev, volilnih knezov, knezov, grofov,
gospodov, deželanov in mest. In ker je Vsemogočni V. kn. Milost
tako razsvetlil, obdaril z visokimi darovi in razumnostjo ter jo pri-
pravil do tega, da ničesar bolj ne ceni, da ne varčuje ne s trudom
ne s stroški in da se ne plaši nobene nevarnosti, samo da bi se vce-
pila, osnovala in vzdržala pri slehernem prava zveličavna vera,
prava ljubezen, krščanski mir, red, božji strah in poštenost, zato
sem iz vdane hvaležnosti za milostno vzdrževanje in pospeševanje
tega započete pobožnega prevajanja, tiskanja in vsega podjetja
natisnil in izdal v slovenskem jeziku tole večkrat omenjeno para-
frazirano augsburško veroizpoved v imenu V. kn. Milosti; pa tudi
zato, da bi se V. kn. Milost in njeni zelo razumni svetovavci in
visoko učeni pobožni teologi prepričali in preverili, da nas pre-
vajavec milostni gospodar, zvesti zaščitnik in podpornik tega pod-
jetja, gospod Ivan Ungnad, baron itd., ne dovoljuje natisniti ničesar,
kar bi bilo nasprotno augsburški konfesiji ali pa preporno in ne-
potrebno, in da nočemo jaz in moji pomočniki nič takšnega pre-
vajati niti, kolikor je v naši moči, drugim dovoliti.

... In nato se V. kn. Milosti prav vdano in zvesto priporočamo: naš zvesti zaščitnik, krščanski gospod, gospod Ivan Ungnad in jaz s svojimi pomočniki in z vsem podjetjem. Dano v Urachu, prvi dan maja v M.D.LXII. letu.

V. kn. Milosti ponižni sluga

Primož Trubar, tačas župnik v Urachu.

36. KEDAJ, KEJ, OD OLI SKUZI KOGA SO LE-TE BUKVICE sturjene, kaj v sebi drže, od čes pravijo inu kaj vuče; inu de nakateri krali, škofi, dosti viudov, dežel, gospudov, mejst, velikih šul nih vero, nih božje službe taku drže inu pelaju, koker v le-tih bukvicah stoji zapisanu.

Papeži, škofi, farji inu menihi so dosti stu lejt le preveč bili nesramni ž nih odpuski inu s tejm malikovanem, z grdim, nepoštenim lebnom. Tu je tiga vučeniga, brumniga moža Martina Luterja permoralu zuper nje pisati. Berite tiga Sleidana.

Dosehmal smo mi nerveč za volo tih naših dobrih preprostih Slovincov inu Kroatov (zakaj le-te bukvice bodo skoraj tudi s tejm kroaškim pismom inu jezikom drukane) inu tudi za volo tih naših zuprnikov, kir nas reznašajo inu pravijo, mi hočmo eno novo krivo vero v slovenski deželi narediti, dolgu po redu pravili inu s to s. Trojico, s. pismom, so vsemi pre-roki, jogri, martirniki, svetniki inu s to Divico Marijo spričali zadosti, de ta naša vera, katero mi zdaj v tih naših pridigah inu bukvih očitu vučimo inu koker je v le-tih bukvicah so vsemi artikuli lipu, kratku inu zastopnu popadena inu zapisana, nej ena nova, kriva, zepelavna in kecarska vera, temuč ta stara krščanska prava vera, katera je od s. Trojice odločena inu postavljena, od samiga božjiga Sinu, od vseh jogrov, pre-rokov, pravih martirnikov, svetnikov inu vučenikov pridigana, zapisana v to s. biblijo inu z velikimi cajhni inu ž nih krijo zapričana inu potrjena. Od le-te prave stare vere pak so nas ti pusledni ofertni, lakomni, nevučeni, hinavski, Antikristovi papeži, škofi, farji inu menihi odpelali inu na taku

malikovane, h tim norskim božjim službom naredili inu perpravili. Na tu inu za tejm hočmo tukaj kratku po redu povejdati, kedaj, kej, zakaj inu skuži koga so le-te bukvice sturjene inu taku zapisane, kaj v sebi drže inu od čes pravijo. V tim lejtju po Kristusevim rojstvu M.D.XVII., tu je, od letoš-niga lejta pred XLV lejti, je papež Leo, ta deseti tiga imena, po vseh nembških inu drugih deželah te rimske velike odpuske z velikimi listmi inu petčati okuli pošilal; ž nimi je on vsem ludem, kateri so te nega odpuske za denarje kupili, vse grehe odpustil inu je nim dopustil, de so prez greha v petek, v soboto inu v postu jajca, sir, mleku inu maslu mogli jejsti. Inu le-te papežove odpuske so ti menihi povsod taku visoku vzdigovali inu hvalili, de so očitu pridigovali, kedar en člo-vik v to skrino poleg odpuskovih listejh, v ti cerkvi stoječo, za aniga mrtviga perjatila en desetak vrže, taku v tim istim času, kedar ta desetak v skrini doli leti inu zgoni, taku tiga mrtviga dušica iz vic v ta nebesa gori gre inu leti.

V tim istim času je bil en brumen, bogaboječ, vučen menih inu doktor s. Avgustina ordna, timu je Martinus Luter bilu ime, na veliki šuli v tim mejstu Wittembergi. Ta je nerprvič zuper te golufske papežove odpuske inu zuper te falš meniške pridige začel govoriti, dišputirati inu pisati. Inu je nerpoprej timu menciškimu škofu, potle timu magdeburškimu, za tejni nega ordna višimu, h puslednimu samimu papežu pisal inu nje vse prosil pohlevnu inu opominal, de bi oni, koker tim višim inu škofom sliši, to pokuro inu ta evangeli pridigali inu tim menihom prepovedali, s tejni odpuski te boge ludi ob nih denarje noriti inu nih duše zepelati. Oli Luter s tako prošno per nih vseh nej ništer opravil, temuč ta papež inu ti škofi so naredili inu dopustili, de od vseh stran inu dežel

Mnogeteru stu lejt so vučeni inu sveti ludi, koker s. Bernardus, Joannes Us, Jeronimus Savonarola, Petrarca čez papeže, škofo, farje inu menihe tožili inu pisali, ampak nih oben nej taku tih papežnikov krivi vuk, malikovane, lotrijo, hudubo, nepošte-ne, golufijo, hinavščino taku rezodil inu vsem ludem na znaae dal koker doktor

Luter. S tejm je on, ja, Bug skuzi nega, sturil, de tulikajn vseh žlaht ludi povsod so od te falš papežove vere h ti pravi, stari, božji, skuzi preroke inu jogre pridigovani veri stopili.

menihi, doktorji inu te velike šule so zuper nega vpili, pisali inu za kecarje šacali. H puslednimu ga je papež sam za kecarje obsodil inu panal. Inu je gospudi cesarje preguvoril, de je Luterju to nembško vso deželno prepovedal inu vse nega bukve sežgati zapovedal. V tim je tiga Luterja gospud, ta saksoniski kurfürst, tiga, kir je od raniciga cesarje Karola ujet bil, oča, ta je timu bircpugeriskimu škofu inu drugim visokim vučenim ludem pisal inu nje vprašal, aku tudi oni vidijo inu merkajo, de v tu krščanstvu je dosti krivih riči prišlu & c. Natu so oni nemu spet pisali: ja, dosti krščanskih artikulov se krivu vuče, božje službe se ne drže prov, ti duhovni ne pelajo nih stanu, koker sliši. Obtü bi potreba bila, de bi se ta krščanska cerkov reformirala inu popravila inu Luter prov govori inu piše. Natu je ta kurfürst tiga Luterja v enim sujim gradu nakuliku mescev skrivaje držal. Oli v tim času ta Luter inu potle, kedar je spet domov na veliko šulo bitembersko bil prišel, nej praznoval, temuč stuprov je začel te nedelske evangelije, epistole inu druga s. pisma prov izlagati inu ostru pisati zuper papeža, škofe, farje inu menihe. Inu je vse ludi opominal, de bero sami to biblijo, tu pravu, staru, svetu božje pismu, ta vuk inu pridige Kristuseve, tih prerokov inu jogrov. V tih oni bodo vidili inu nešli, de ti papeži, škofi, farji inu menihi so nas od te stare vere, od pravih božjih službi deleč odpelali inu čudne, norske, krive božje službe inu nega besedi zuper, za volo denarjev gori naredili & c. S takim nega pismom je dosti ludi perpravil, de so začeli tu s. pismu inu te stare bukve brati. Inu so v nih nešli, koker je Luter nim pravil inu pisal. Nu skuzi taku tiga Luterja pismu je Bug dosti ludem (vmej katerimi so ti eni viudi, kir oblast imajo cesarje staviti, inu drugi viudi inu ta ena mejsta tiga rajha) te no-

trne, duhovske oči odprl, de so v tim s. pismi to pravo, staro krščansko vero zagledali, zastopili inu s celim srcem, z velikim veselem prijeli inu gori vzeli inu tej papežovi novi, krivi cilu slovu dali. Tu je papežu stupru težku djalu. Natu on zdajci zatoži pruti gospudi cesarju vse te iste viude inu mejsta za kecarje inu prosi, de bi nje permoral spet h ti nega veri stopiti. V tim se je cesar za papežovo volo veliko trudil, oli zabston. Potle je te luterske viude inu mejsta z drugimi stani vsiga rajha v tu veliko mejstu Augšpurg poklical inu nim nalužil, de nih vere vse artikule zapisane naprej pred nega inu vse stanuve tiga rajha perneso. Tu so sturili inu nih vere vse artikule taku po redu, koker so v le-tih bukvicah, zapisane naprej pred cesarje inu vse stanuve vsiga rajha pohlevnu polože, nih vero očitu spoznajo, rezodejo inu dado vsem ludem na znane. Inu risnica je, de le-tih artikulov v te-tih bukvicah ta vekši dejl so papežov legat, ti drugi škofi, farji inu menihi tedaj koker še zdaj za krive inu kecarske obsodili inu so gospudi cesarje pregovorili, ta je tim artikulom inu bukvicom tudi zuper bil. Inu dva doktorja, Johannes Faber, kir je potle zatu to škofijo na Dunaji dobil, inu Eccius, sta enu pismu zuper te nih artikule sturila; tu se je očitu pred vsemi stanuvi tiga rajha prebralu, oli tiga doli spisati neso hoteli nikomer dati. Ampak ti poprej imenovani viudi inu mejsta so te artikule nih vere inu bukvice, koker so te iste pred gospudi cesarje inu pred vus rajh bili polužili, z ano dolgo apologijo, tu je, z ano zagovorjo, zdajci v latinskim inu nembškim jeziku pustili drukati inu brati vse ludi inu so taku dali na znane po vsem svejtu, kakovo vero oni imajo inu drže. Inu le-tu, kir so ti eni viudi inu ena mejsta le-te bukvice timu ranicimu gospudi cesarju Karolu inu vsimu rajhu naprej

dali inu polužili, se je godilo v tim lejtju po Kristusevim rojstvom M.D.XXX v tim mejstu Augšpurgi. Potle je bilu še enu drugu vkupezbrane inu hojene vsiga rajha tudi v tim Augšpurgi; v tim istim je ranik gospud cesar Carolus tim velikim inu malim viudom, gospudom inu mejstom, kir so to evangelisko vero prijeli inu od te papežove stopili, nalužil inu zapovedal, de so morali v tim M.D.LII lejtju na ta concilium v tim mejstu Trientu nih pridigarje inu vučenike poslati inu s tejmi kardinali, škofi, farji inu menihi za te vere volo se štritati, zgovoriti inu dišputirati. Natu so tiga saksoniskiga velikiga viuda inu tiga wirtemberskiga duhovski vučeniki inu pridigarji, še pak druguč, vsakiga viuda pridigarji suseb v duje bukvice vse artikule nih vere inu nih vuka lipu po redu, zastopnu ter kratku postavili inu zapisali v tim latinskim inu nembškim jezikom. (Iz tih dvujih bukvic sem tudi nakatere besede inu pričovane od te naše vere v le-te bukvice postavil.) Inu so ti viudi te iste obuje bukvice per tih nih nervučeneših pridigarjih, vmej tejmi je tudi Ioannes Brencius bil, na ta concilium v to Triento poslali. Ti so te obuje bukvice timu koncilju, tim kardinalom, škofom, farjem inu menihom, kir so tedaj v Trienti vkupe bili, naprej polužili inu v nih roke dali. Oli tih bukvic ti kardinali inu škofi neso hoteli očitu v tim koncilju brati inu tih od viudov poslanih pridigarjev predse pustiti ne zaslišati. Natu so ti eni nembški viudi zuper cesarje, za volo kir je s papežom držal, en velik kreg začeli inu so s tejm kregom ta celi concilium v Trienti rezdri inu rezpodili. Po le-tim kregu inu tudi poprej so se h taki tih viudov, mejst inu pridigarjev veri ti drugi veliki viudi, kir cesarje stavijo, inu drugi viudi, knezi, gospudi, dosti nembških dežel, mejst, ta veliki škof inu viuda v Skelu, gospud

Ermannus, kir tudi cesarje stavi, ta probst Magdeburgi, viuda Juri od Onalta, stopili inu no gori vzeli. Za le-tejmi sta ta dva krala, ta denmarski inu ta angliški, raven nižu tu šotensku kraljevstvu tudi pod to vero se podali inu tej papežovi dali iz nih dežel inu mejst slovu. Zdaj ta mladi franski kral ž nega gospo materjo inu ž nega stricom, kralom od Navare, inu ta vekši dejl tiga franskiga kraljevstva s to našo staro vero drže. Vnuvič se je v ti franski deželi več koker štiri stu tavžent ludi po Kristusevi postavi prov obšlu, ti ne pujdo več h tim papežovim mašom. Pred enimi kvatri je ta škof Magdeburgi ž nega korarji tudi h ti naši veri stopil. Le-to našo vero tudi imajo inu drže ti Prajsi, Litvani, ta vekši dejl Polakov, Peamov, ti Sibenburgerji oli Ardelci, Vogrini inu Lahi. In summa: povsod, po vseh deželah vsi bogaboječi, vučeni inu zastopni ljudje le-tej naši veri prov dado, no drže, očitu od nje govore, pišejo inu pridigujo, no spoznajo inu zagovarjo inu s s. pismom pričujo, de je ta prava, stara božja vera, inu se ne puste od nje ne ognu, ne meču, ne ječi, ne preganenu, ne tej zli smrti inu obeni martri odvleči. Iz tiga inu kir le-ta vera taku gre naprej inu le čedale inu širše se rezglasuje, more inu ima en vsaki zamerhati inu zastopiti, da le-ta naša vera je ta prava, od samiga Boga gori postavljena inu zapovedana, zakaj de bi ona prov inu božja ne bila, ona bi nekar taku dolgu ne trpela ne šla naprej inu tulikajn povsod brumnih, dobrih ludi ne delala. Berite, kaj je od tiga ta brumni Gama-liel prerokoval inu govuril (Act. V). S tejm tukaj bodi tudi tim, kir menijo inu govore, de se drugdi nikdir taku, koker mi per vas, ne pridiguje inu se ne dopusti taku verovati inu te maše doli perpraviti, kratku odgovorjenu. Inu per tim vsem dobrim, bogaboječim Krajncom inu Slovencom bodi po-

vedanu inu danu na znane, kedaj, zakaj, koku inu skuzi koga so le-te bukvice sturjene inu za čes volo se je tulikajn ludi, krale, viudov, gospudov, dežel inu mejst od te papežove nove, krive vere odvrglu inu h ti stari, pravi božji inu evangeliski veri stopilu inu perdružilu.

Le-tej veri inu artikulum, kir so v le-tih bukvicah zapisani, doschmal je nih malu očitu zuper govurilu oli pisalu. Inu vsi ti, kir so le-tej veri zuper bili, so v sromoti ostali inu hud konec vzeli. Timu je taku.

Inu de vi, muji Slovenci, tudi koker drugi ludi prov inu iz grunta bote vejčili inu drugim risničnu mogli povejdati, kakovo vero, kakove artikule oli štuke v ti veri ti od spreda imenovani krali, viudi, dežele, mejsta inu mi imamo inu držimo, obtu inu za tiga volo sem jest le-te bukvice, kir se imenujo „Augustana confessio, tu je: ta vera inu artikuli, kir so ti eni nembški viudi inu mejsta v tim Aušpurgi pred cesarjem inu pred vsem rajhom z vusti inu s pismom očitu spoznali“, iz latinskiga inu nembškiga jezika v ta naš krajnski zvejstu preobrnil inu istomačil. Inu kedar so ti eni artikuli, navuki inu besede v le-tih bukvicah v ti bukovščini, nembščini kratku inu časi temnu izrečeni inu postavljeni, de ti preprosti inu kir neso v tim s. pismu vučeni, težku oli cilu ništer ne zastopijo, obtu sem te iste artikule inu besede z drugimi inu z obilnešimi besedami, eksempli inu perglihami istomačil, izgovuril inu izlužil, katere besede inu eksemple sem vzel iz čistiga zastopniga s. pisma inu iz le-tih bukvic Apologiae oli zagovarjane inu iz tih dveju bukvic, v katerih ti saksoniski inu wirtemberski pridigarji nih vero inu vuk spoznajo, katero so oni pred deset lejt pred ta concilium v Trienti polužili, od katerih smo od preda tudi pravili, de vupam Bogu, sledni dobri krajnski inu slovenski človik bo iz grunta popolnoma tu, kar se v le-tih bukvicah piše inu vuči, rezoumel inu zastopil. Inu bo iz tih se navučil to pravo, staro krščansko vero, le-to vero jest pravim, katera je od samiga

Gospudi Boga postavljena skuzi božjiga Sinu, skuzi preroke inu jogre tim ludem rezodivena, pridigana inu z velikimi cajhni potrjena, od katere so nas ti papeži, škofi, farji inu menihi dosti lejt bili odpelali inu zepelali. Inu bo iz nih prov zastopil, spoznal inu bo mogel drugim risničnu praviti inu povejdati, kaka oli kakova je ta naša vera, katero ti naši zuprniki za krivo, novo, lutersko inu kecarsko šacajo, drže, ferdamnujo inu taku zuper vpijo; h kateri veri se je tulikajn ludi po vseh deželah perdružilu, de več k mašom, po hribih, po gorah, po puli, po doleh, po kukavah, po vrtačah, po gozdech, po dalnih deželah h tim dalnim, neznanim cerkvom s križi po odpuske ne hodijo, tej Divici Mariji inu tim svetnikom ne ofrujo, cerkvi inu kapel ne zidajo. Zakaj tu vse je timu božjimu evangeliskimu vuku inu tej stari, pravi veri cilu zuper.

Natu vas vseh, kir ste dosehmal iz preproščine inu nezastopnosti zuper to našo vero, vuk, pridige inu božje službe mrmrali inu govurili, prosim na božjim mejstu inu vom h dobrimu vas zvejstu opominam: ne zašpotujte, ne ferdamnajte to čisto besedo inu risnico božjo, katera se vom zdaj prov pridiguje inu najprej piše, zakaj tu vom inu vašim otrokom dobriga ne pernese. Vi vidite, slišite povsod inu merkate, koku Gospud Bug vse te, kir so tej pravi veri, timu svetimu evangeliju, pravimu božjimu vuku zuper inu sovraž, te prave pridigarje pregano, love inu more, grozovitu štrajfa nekar le samuč na telesu, kir hudo, grdo, strašno, naglo smrt vzemo na tim svejtu, temuč veliku več Bug take tudi štrajfa s to duhovsko notrno slipoto tiga srca, vuma inu s to nezastopnostjo, de ti sovražniki tiga evangelija, praviga božjiga navuka inu tih pravih božjih službi več inu rajši verujo lič-

Kateri Kristusa, nega besedo inu martre zataje inu za špot oli za ništer drže, ta pot te risnice šentujejo, tih istih pogublene inu ferdamnene nej deleč, pravi s. Peter (II. Pet. II.).

kakim cuprniskim starim babom inu kurbom, koker samimu Bogu Očetu, nega Sinu Jezusu Kristusu, našimu Gospudi, timu svetimu Duhu, vsem prerokom inu jogrom; zakaj kar kuli ličkaka lotrica reče inu veli, bodi unucne cerkve zidati, s križi okuli tepsti, de se v soboto nema prati, tu vse dejo. Kar je pak Bug nim prepovedal, tu dejo, inu kar je nim zapovedal, tiga ne dejo. Inu taki sovražniki te čiste svete besede božje so tudi taku silnu iz notra oslipleni inu omamleni, de rajši v sramoti, v nepoštenu, v kurbariji inu v prešustvi koker v časti, v poštenu, v zakonu inu v brumi prebivajo; so rajši v božji nemilosti, pod božjim srdom koker v božji gnadi inu milosti, rajši v tih grdih velikih smrtnih grehah, koker v ti pravici inu svetusti stoje; rajši eno hudo, žalostno, boječo, cagavo vejst koker enu veselu srce, dobro, pokojno, mirno inu srčno vejst imajo; rajši hud konec, hudo smrt vzemo inu vedejoč inu videjoč v pekel gredo, koker z mahinim, lahkim inu kratkim pretrplenem v ta nebesa. Pred tako grozovito slipoto inu pred tako pravo štrajfingo božjo, Oča nebeski, za volo sujga lubiga Sinu zred s. Duhom vsakiga človeka obari inu ohrani! Amen.

Le-tu vom pišem iz te birtemberske dežele, iz tiga mejsta Auraha na ta prvi dan tiga mesca velikiga travna, tu je, na s. Jakopa inu Filipa dan, v tim lejtju po Kristusevim rojstvu M.D.LXII.

Vaš vseh služabnik

Primož Truber, tedaj farmošter v Aurohu.

[ENE DUHOVNE PEJSNI 1563]

37. IN DIE NATALI CHRISTI CANTILENA per Truberum

Na božični dan, od Kristuseviga rojstva ena pejsen

Hvalimo mi denes Boga
inu se veselimo,
kir je nam dal Sinu svojga,
z angeli ga častimo.
Denes ta beseda božja,
za volo vsiga človečtva
se je k nam perdružila,
vzela nase to kri, mesu
v enim divičnim telesu,
s tem nas z Bugom zmirila.

Ta beseda je Sin božji,
sama božja risnica,
ž nim je stvaril Bug vse riči,
nas rešil od hudiča.
Ta Sin je tu žensku seme,
kir vragu vso oblast vzame,
v tem Betlehmi rojenu
iz te Divice Marije,
od te žlahte Davidove,
v jasli je položenu.

Bug rata, kar poprej nej bil,
per tem, kar je, ostane.
Iz nebes se je k nam pustil,
človeku glih postane.
Hotel tu grešnu človestvu
k svojmu svetimu bogastvu
vkupe spet perdružiti,
moral Bogu, ti Trojici,
pravdi, milosti, risnici
v tim zadosti sturiti.

Timu ditetu Jezusu
vso čast ter hvalo dajmo,
kakor pravimu Kristusu,
njemu se mi podajmo,
njega besédi verujmo,
na njega martro vupajmo,
s katero je nas rešil
od greha, srda božjiga,
pogublenja peklenskiga,
nas je spet vse posvečil. Amen.

CERKOVNA ORDNINGA 1564

38. KOKU SE IMA TA VEČERNICA DRŽATI

Kedar ta cerkov ob dveju oli ob trijih popoldnevi, ob soboti inu ob nedeli oli ob drugih prazniških večerih vkupe pride, taku imajo ti šularji začeti pejti *Deus in adiutorium & c.*, za nim ta kor eno antifono de tempore, potle en psalm, en kor latinski en verz, ta drugi kor nembški oli slovenski. Inu per vsaki večernici se en drugi psalm, koker po vrsti gredo, poje; je li pak en psalm cilu kratek, taku naj dva oli tri pojo.

Po psalmi ima ta pridigar en cel kapitul iz tiga stariga inu en cel iz tiga noviga testamenta ž nega kratko sumarsko izlago slovenski oli nembški brati. Natu imajo ti otroci ta katehismus povejdati inu izvprašovati inu moliti, koker je od spređa postavlenu. Za tejm se ima ta hymnus, potle ta *Magnificat* latinski inu slovenski pejti, inu završiti se z ano slovensko *collecto de tempore* . . .

V tih vaseh pak, gdi šularjev nej, ima ta farmošter s sujemi farmani en psalm, duhovsko pejsen, en štuk iz tiga katehisma pejti, eno kratko pridigo sturiti, te otroke, aku znajo inu zastopijo prov ta celi katehismus, izvprašovati inu vučiti.

39. KOKU SE PAK V JUTRO OB PRAZNIKIH, kedar se pridiguje inu obhaje, ima držati

. . . Obtu v jutro ob praznikih, kedar ta cerkov ob sedmi uri pred puldnem se vkupe zbira, mogo ti šularji ta *Introitum de tempore*, kirjelejson, *Et in terra*, eno lipo krščansko prozo latinski pejti. Za tejm ima vsa cerkov en slovenski psalm, duhovsko pejsen oli en štuk oli artikul iz tiga katehisma, potle „Pridi k nam sveti Duh“ pejti. Natu ima ta pridigar začeti

pridigovati prov inu zastopnu iz pisma od tih štukov inu artikulov, katere on merka, de nega farmani potrebujo, v tim pravim zastopu, koker smo v tim začetku le-tih bukvah pravili, oli ta nedelski postavljeni evangeli oli to epistolo, kar se timu pridigarju inu tej cerkvi prov inu pridnu bo zdejlu. Po pridigi ima s to cerkvijo moliti za vse stanuve, nadluge inu za vso žlaht potrebo oli to litanijo pejti.

Inu po sledni pridigi se imajo ti ludi zvejstu opominati, de bozih hišnih ludi ž nih almožno ne pozabijo; inu na koncu tim ludem ta žegen se [ima] oznaniti inu z ano duhovsko pejsmo se ta jutrašna božja služba dokona.

40. SLUŽBA BOŽJA BODI SLOVENSKA

Vsem zastopnim krščnikom je vejdeče, de ti psalmi inu druge duhovske pejsmi se imajo v ti cerkvi pejti; ampak kir so se dosehmal le v latinskim, tim gmajn ludem v nezastopnim jeziku v ti cerkvi pejli inu tudi mašovali, krščovali inu brali le latinsku, tu mi držimo za nepridnu inu unucnu; inu kir so s takim latinskim petjem inu branem tudi hoteli milost, odpuščane tih grehov inu druge riči per Bugi dobiti inu zaslužiti, le-tu mi držimo za enu pregrešene inu zašpotovane te kriji Kristuseve. Obtui mi hočmo, de uže naprej v ti naši kranski deželi, de se ti psalmi inu vse druge službe božje, ti s. zakramenti v tim slovenskim kranskim jeziku se dopernašajo inu dile.

41. OD ŠUL, ŠULARJEV, ŠULMOJSTROV

Obena dežela ne mejsto ne gmajna ne mogo prez šul, prez šularjev inu prez vučenih ludi biti, ne deželskih ne duhovskih riči prov rovnati ne obdržati. Tu vsaki zastopni človik more

De povsod v mejstih, v trgih inu per farah se imajo latinske,

nembške inu slo-
venske šule gori
narediti.

lehku zastopiti. Obtu nekar le samuč ti verni božji ludi, temuč tudi ti modri ajdi so povsod v nih mejstih inu deželah male inu velike šule inu v tih istih vučene, modre ludi držali. Ti Egiptarji inu Palestini so imeli nih farje (Gen. 47, 1 Reg. 6). Ti Kaldeji, Perzi so imejli nih magos, nih modre (Daniel 1, 2). Ti Indi te gimnosofiste, ti Grki v tim mejstu Ateni inu drugdi velike šule inu dosti filozofov, velikih vučenih ludi, ti Rimlani nih collegia.

Inu Gospud je v ti stari izraelski cerkvi po vseh mejstih rekel šule držati (Nu. 35). Ti veliki preroki, koker Samuel, Elias inu Elizeus so sami šulmojstri bili, nih šularji so se imenovali nazarei inu otroci tih prerokov (1 Reg. 10, 4 Reg. 6, Amos 2, Treno 4). V tim času, kedar so Kristus inu ti jogri po judovski deželi hodili, so po vseh judovskih inu grskih mejstih sinagoge, tu je šule, bile; v Jeruzalemu je ena velika šula bila (Luc. 4, 8, 21, Joh. 9, 12, 16, 18, Act. 6, 9, 13, 14, 15, 17). Ti jogri, s. Paul so tudi šule inu šulmojstre naredili (Act. 13, 1 Cor. 14). Za jogri potle so te šule zdajci inu povsod v tim krščanstvu narejene inu v tih istih visoki, brumni, vučeni šulmojstri postavljeni, koker so bili Pantaenus, Clemens, Origenes, Eraclous, Dionisios. Potle ti krščanski cesarji, krali inu viudi, ti so povsod collegia, kloštre, šule inu korarije [narejali], za volo de se v nih vučeni inu dobre pameti hlapčiči imajo kojiti, rediti inu tu s. pismu prov vučiti, zastopiti, izložiti inu pridigati, de so to cerkov, gosposke inu purgarske riči znali inu umejli rovnati, vižati inu pelati. Obtu je silnu potreba tudi per sedašnjim času, de se te šule povsod gori drže, de tej cerkvi dobra sejmena od mladih vučenih ludi, Bogu na čast inu timu krščanstvu h dobrimu, za sebo pustimo. Cesarji, krali, viudi inu vsa žlaht oblast inu gosposčina so dolžni dobre

vučene šulmojstre inu umejtelne mlade ludi v te kloštre inu v korarije postaviti inu te lene, nemarne, požrešne, nečiste inu malikovske farje inu menihe iz nih izvreči inu izpoditi, v slednim mejstu, v trgu inu per sledni fari šulmojstre inu šularje držati, v mejstih inu trgih de se latinsku inu nemšku, per tih farah od farmoštrov, podružnikov inu mežnarjev tu slovensku pismu, brane inu pisane vuči. S takim se spet ta stara prava vera gori perpravi inu po vsem svejti reztegne, prave Bogu dopadeče božje službe inu molitve, bruma, poštene, lubezen pruti Bogu inu vmej ludmi narede, malikovane doli zatare. Inu s tejm hočmo tudi te naše dežele pred Turki, pred našimi sovražniki ubraniti inu pred dragino, hudim vremenom, pred morijo obarovati inu ohraniti inu na koncu tiga našiga lebna dobiti tu nebesku veselje skuzi Jezusa Kristusa. H timu inu

k vsakimu dobrimu daj Bug tej naši gospoščini

sujo milost, s. Duha, dobro misel inu

naprejevzetje inu dokonane.

Amen.

42. VSAKA FARA IMEJ SVOJEGA ŠULMOJSTRA

Raven tiga en vsaki pridigar inu farmošter ima tudi per suji fari eniga šulmojstra oli mežnarja imejti inu držati, de te mlade hlapčiče inu deklice, purgarske inu kmetiške otroke, vuči slovenski brati inu pisati, ta katechismus zred s to kratko izlago izvuna povejdati. Inu de taki hlapčiči inu deklice vsako nedelo ob puldnevi oli ob večernici zred s tejsi farmani v to cerkov pridjo inu tak katechismus, koker je le-tukaj zapisan, vprašajoč inu odgovarjoč očitu inu zastopnu izvuna gori povejdo.

43. OD ŽOLDA OLI LONA TIGA PRIDIGARSTVA

Sledni delovec, pravi sam Kristus (Math. 10), je vreden sujga lona. Obt, kateri tej gmajni oli tej cerkvi služi, ta isti ima tudi od te gmajne oli od te cerkve rejen biti inu to sujo potrebo imejti . . .

Iz . . . očitih inu zastopnih prič iz svetiga pisma vsaki dobri krščenik lehku zastopi inu vidi, da ta cerkov, ti verni so dolžni po božjej postavi inu ordningi tim sujim brumnim šularjem, vučenim šulmojstrom, zvejstim pridigarjem nih spodobni žold inu potrebo dati. Inu takim inu nekar tim lenim, neumejtelnim, nevučenim, nečistim malikovskim farjem, menihom, škofom, kardinalom inu papežom so ti krščanski krali, cesarji, viudi inu bogati ludi te fare, škofije, korarije inu kloštre šiftali. Inu taki lini trebuhi inu požrehi bodo na sodni dan Gospudi Bogu težko rajtingo morali dati, za volo kir oni tu cerkovnu blagu unucnu ž nih malikovanem, z ofertjo, s kojni inu s kurbami zadejo inu reztresajo, od kateriga blaga bi se imejli brumni šularji, vučeni šulmojstri inu zvejsti pridigarji inu pastiri rediti inu živiti.

TA CELI PSALTER DAVIDOV 1566

44. POSVETILO

Blagorodnim, plemenitim, odličnim, častitim, spoštovanim in mo-drim gospodom, grofom, baronom, vitezom, plemičem, meščanom in vsem pobožnim kristjanom, ki prebivajo v kneževini Kranjski, Spodnještajerski in Koroški, v grofiji Goriški, v Slovenski marki, v Metliki, na Krasu in v Istri, pristašem augsburške veroizpovedi, — milost in mir od Boga Očeta po Jezusu Kristusu.

. . . Vaši Milosti in Gospostvu je dobro znano, kako naši nasprotniki, namišljena duhovna drhal in zlasti neučeni meniški kričać v ljubljanski stolnici, povsod, v deželi in izven nje, trdijo,

Pravoverne in prave pridigarje je svet vedno sma-

kričé in pišejo o nas Kranjcih in Slovencih, ki smo si uredili in imamo vero in vse božje službe po nauku sv. pisma, katekizma in treh simbolov ter smo se priključili augsburški konfesiji. Pravijo namreč, mi luterski da smo krivoverci, sovražniki cerkve, odpadniki, odrezani gnili udi, neposlušni puntarji, da smo napravili novo, zapeljivo in škodljivo vero, ki ni od nje nič dobrega pričakovati, kajti zaradi naše vere in nauka da je sedanji svet tako hudoben in nezvest; odtod draginje, kuga, vojska in vse nadloge. Dalje govoré, da sramotimo Devico Marijo in ljube svetnike, da nimamo sv. Duha in niti enega pravega zakramenta, da otroci, ki smo jih mi krstili, ne bodo videli božjega obličja itd. In omenjeni naši zoprniki ne puste, da bi pokopavali trupla kristjanov, ki so od nas prejeli sv. zakrament, v njihovih cerkvah in na pokopališčih in da bi pri tem pridigali. Táko in podobno sramotenje, nespodobne in krive obdolžitve in obrekovanja trosijo naši protivniki o nas in jih razglašajo ne samo pri vinu in s prižnic preprostemu, nerazsodnemu kmetu in sodrgi, ki bi jih radi naščuvali k uporú zoper nas, ampak oni, njihovi višji in ljudje, ki so z njimi zaradi svoje lastne koristi, so pogosto pisali take stvari o nas uglednim nemškím mogotcem in modrijanom ter jih prosili, da bi nas preganjali. In z neresničnimi trditvami o nas prepričujejo preproste, ki ne slišijo naših pridig, da smo res takšni: sovražniki Boga, sovražniki vseh svetnikov in povzročitelji vse nesreče. Kar pa nameravajo s tem prizadeti nam, to se bo po prerokovanju vsega psalterja in zaradi molitve vse cerkve pokazalo na njihovih glavah. Tudi so pregovorili nekatere kmetice, da so svoje otroke, ki smo jih prej mi krstili, znova v drugič dale njim krstiti; takó se torej spoznajo ti ljudje v svojih lastnih odlokih, cerkvenih zborih in cerkvenih očetih, ki strogo prepovedujejo prekrščevanje.

Upamo pa, da bodo dobili dobri gospodje, velikaši in tudi vsi dobri Nemci kateregakoli stanu ali vere, ki ne razumejo našega slovenskega jezika in knjig, ki niso slišali naših pridig niti videli naših božjih služb, toliko nasprotnih dokazov v zgoraj naštetih imenih in primerih o hvali, dostojanstvu in bogastvu prave krščanske cerkve ter v nadaljnjih izvajanjih, da bodo temeljito vedeli, lahko skleпали in sodili, na čem sloni naša vera ter da nam zoprniki delajo

tral za krivoverce in povzročitelje vsega zla ter jih je preganjal.

Ps 7, 10, 26, 27, 74, 79, 80, 83, 137, 140.

Tisti, ki dokazujejo in branijo svojo vero z jasnimi izreki iz sv. pisma in katekizma, niso krivoverci.

veliko krivico, če nas izdajajo in raznašajo za krivoverce in sovražnike cerkve. In mi Kranjci in Slovenci smo se iz božje besede, hvala Bogu, tudi toliko naučili in si iz nje nabrali toliko skušnje, da razumemo in vemo, katera je stara, prava zveličavna vera, kaj in kje je prava apostolska in katoliška cerkev, kaj naj o njej mislimo in pri njej iščemo.

Na nauku, veri, božjih službah, na življenju in dejanju utegneš spoznati, kje in katera je božja, katera hudičeva cerkev.

Tu pač nastane potreba, da zdaj jasno oznamim in dokažem z našo in z naših nasprotnikov vero, naukom, knjigami, božjimi službami, z delom in nedelom, da smo mi, ki nas zmerjajo z luteranci in krivoverci, pravi otroci in udje krščanske cerkve, oni pa pravi sovražniki, odpadniki itd. Mi namreč verujemo, kar se tiče božje časti in našega dušnega zveličanja, samo sv. pismu in katekizmu. Kar pa je tema dvema knjigama protivno, pa naj govori, piše, uči, sklepa in ukazuje kdorkoli, to imamo za anatema. Milost, odpuščanje vseh grehov in večno življenje iščemo le pri Kristu v pravi, živi veri vanj. Služimo Bogu, molimo, delimo sv. zakramente, izvršujemo svoj poklic in živimo po božjem ukazu. Tako so vérovali, služili Bogu in ga klicali vsi svetniki, očaki, preroki, apostoli, mučenci, blagoslovljena Devica Marija in vsi izvoljeni božji, ki so bili prvi pravi stebri in glave cerkve in so nas ustno in pismeno učili in nam ukazali, naj vérujemo in Bogu služimo. Oni pa, naši nasprotniki, ne vérujejo in ne sledé sv. pismu niti katekizmu, marveč svojim zbirkam legend, rozarijem, hortulom, Conformitatibus Francisci, človeškim naukom in določilom. Milosti in odpuščanja vseh grehov ne iščejo pri Kristusu, ampak v drugih ustanovah, dejanjih in božjih službah, ki so si jih sami izmislili, v svojih bulah, v odlokih in odpustkih in v ustanovnih pismih. Zlorablajo sv. zakramente, javno malikujejo in čarajo, živijo v največji nečistosti in požrečnosti, preganjajo pravoverne itd. Po tem se dá lahko soditi, da oni niso sveta krščanska cerkev niti njeni udje, ampak ecclesia malignantium, cerkev hudobnežev, kakor jo imenuje David v svoji knjigi; pred njo se mora vsakdo várovati in ne sme imeti nič skupnega z njenimi božjimi službami, kakor Bog resno ukazuje: bežite od malikovanja. Ne gre pa, da bi tu, v tem predgovoru, še kaj več pisal o tem sporu, razliki in znakih prave in krive cerkve. Saj so že naši o tej zadevi izdali več ko preveč latinskih in nemških knjig.

Ps 26.

Mt 4, 1 Kor 10,
1 Jan 5.

Dobri Bog je milostno privedel iz posebne milosti in z učinkom sv. Duha tudi V. Milost in Gospostvo obenem s pobožnimi ženami, sinovi in hčerami poleg mnogih drugih bogaboječih, mladih in starih, moških in ženskih oseb s pridigo sv. evangelija, s sv. pismom in drugimi pobožnimi knjigami v treh jezikih k pravemu spoznanju čudovitega božjega bitja in skrite božje volje ter k pravemu razumevanju vsega katekizma, v katerem so imenitno, kratko, jasno in po vrsti zbrani vsi potrebni, zveličavni nauki krščanske vere. Tako je tudi v naši dragi domovini z božjo besedo zgrajena prava, krščanska, apostolska in katoliška cerkev, ki prav spoznava in priznava Boga Očeta, njegovega Sinu s sv. Duhom, ga kliče, hvali in mu služi s srčno ljubeznijo, brez strahu v največji ponižnosti, v svetosti in pravičnosti. Za vse to se po pravici moramo zahvaliti ljubemu Bogu in mu z razumom in vero peti lepe Cantate, Confite-mini, Laudate in Alleluia iz psalterja.

Omenjena naša cerkev doslej ni imela psalterja v svojem jeziku, a pestijo jo sedaj ne le splošne težave in vsakovrstne stiske kakor druge cerkve in narode, ampak hudó jo pritiskajo tudi Turki z vsakdanjimi vpadi, ropi, požigi in z odvajanjem mnogih ljudi v žalostno sužnost, razen tega pa še sosedni drugi Antikrist in njegovi pristaši, tajno in javno, z umori in lažmi, s krivo vero in preganjanjem. Zato potrebuje sedaj v svojih hudih težavah tudi obširnejši pouk, krepkejši nauk in gotovo tolažbo iz čiste božje besede. In prava božja cerkev se je od začetka sveta v vseh svojih skušnjavah, ki so jih povzročali hudič, svet ali njeno lastno meso, vzdrževala in tolažila le z močno vero v obilno, gotovo in milostno obljubo božjo in z marljivo, resno molitvijo k Bogu ter je tako vse zle, hinavske in mogočne sovražnike pregnala, pobila in premagala, kakor docela sledi iz biblijskih in cerkvenih zgodeb, iz kronik, a zlasti iz te knjige psalmov.

In čeprav je vse sv. pismo, zlasti knjige preroka Izaije, Janeza Evangelista in apostolov, ki jih imamo nekaj tudi v našem slovenskem in hrvaškem jeziku in pisavi, napisal sv. Duh, kakor pravi Pavel, cerkvi in pouk in tolažbo, so vendar vedno in povsod v cerkvi najbolj brali, peli, molili in uporabljali psalter, celó Kristus, apostoli, drugi učenički, a tudi preprosti človek, kakor bom zadostno dokazal pozneje v dolgem slovenskem predgovoru...

Le pridiga sv. evangelija gradi krščansko cerkev.

Tolažba, bramba in ščit prave cerkve so božja beseda, vera in molitev.

Psalter je prava, resnična knjiga legend vseh svetnikov in mučencev, piše Luther v predgovoru.

Pravi kristjani so
tudi v molitvi
edini

Zato sem zdajle dal v tisk tale slovenski psalter, ki sem ga pred dvema letoma čisto dokončal, da bi naša cerkev (ki je v njej največ takih uglednih mož in žená, mladih in starih oseb, ki ne razumejo drugega jezika razen slovenskega) v strahu in stiski, in kadar ji je dobro in ima mir, mogla skupno z vsemi izvoljenci z isto mislijo, z istim duhom, razumom in vero govoriti z Bogom, klicati ga in hvaliti, krepiti si vero in se tolažiti v različnih skušnjavah.

O avtorju pa, o vsebini, koristi in rabi te dragocene biblijske knjige, dalje po kakšnem prevodu sem prevajal itd., skratka o vsem, kar spada k razlagi, bom obširno govoril v slovenskem dolgem predgovoru in v vsebinskem pregledu. Pridobil sem si, hvala Bogu, precej umevanja za psalter ne le iz vsakodnevnih molitve, branja, petja in iz starih in novih komentarjev (saj sem o vsem psalterju enajst let zapovrstjo po nemški pridigal v Kemptenu, Urachu in v Ljubljani), marveč tudi iz vsakdanje skušnje in iz preganjanj, ki so mi jih pripravili v teh šest in tridesetih letih moje pridigarske službe v marsikaterem kraju skriti in očiti sovražniki. Tako upam, da je psalter, ne da bi se hvalil, pač prav tako jasno in dobro preveden v naš slovenski kakor v latinski ali nemški jezik. Kristusu, našemu Gospodu, bodi zato čast in hvala. In nič ne dvomim, da bo tole težko, dolgotrajno delo naši cerkvi mimo drugih slovenskih in hrvatskih knjig koristno in v prid.

Kranjska in slo-
venska cerkev je
sedaj bogaboječa,
a v veri edina in
vztrajna.

Izdal pa sem tale psalter v imenu V. Milosti in Gospostva ter Vam ga posvečam najprej zato, ker ste po božji milosti vérovali in sledili nauku in ukazu sv. Duha v 2. in 24. psalmu in ste našemu Gospodu in Odrešeniku Jezusu Kristusu, Kralju slave, močnemu in silnemu, odprli vrata, ga prenočili in poljubili ter dopustili, da Vas je njegova govorjena in pisana beseda vodila in krotila. Tudi ste na novo postavili v naši domovini s pobožno vnemo in velikimi stroški ne brez nevarnosti pravo zveličavno pridigarsko službo, ki ste si jo z božjo pomočjo upali tudi ohraniti. Dalje ste poleg drugih kraljev, volilnih knezov, knezov, dežel in mest v sv. cesarstvu zvesto pomagali in podpirali, da so se nekatere svetopisemske in druge nabožne knjige prevedle in natisnile v našem slovenskem in hrvatskem jeziku, kar širi cerkev tako pri nas kakor tudi na Hrvaškem in v Turčiji. Tako ste po prerokovanju Izaije pravi redniki in do-

Iz 49.

jilje naše uboge cerkve. — Drugič ste V. Milost in Gospostvo, in sicer kar Vas je grofov, baronov, gospodov, plemičev in razumnih meščanov, ki prebivate v zgoraj omenjenih deželah, vsi skupno s svojimi pobožnimi ženami, gospodinjami, sinovi in hčerahmi edini, enotni in enakega mišljenja, kar se tiče vere po augsburški konfesiji; imate tudi resen namen, da to vero i v hudih preganjanjih pred vsakomer priznate in pri njej s pomočjo Vsemogočnega do konca v življenju in smrti vztrajate, da jo branite, kakor se spodobi kristjanom, in pospešujete. Zato se sme o Vas, hvala Bogu, po pravici reči kakor Pavel o Filippljanih: Vam je dano ne samo da v Gospoda Jezusa Kristusa verujete, marveč da zanj tudi trpite. Ti in več sličnih darov, ki Vam jih je Bog dal, in Vaše krščanske kreposti, ki se zaradi zgleda potomcem in drugim narodom ne smejo zamolčati, so me pripravile k temu posvetilu. Hotel sem pokazati s tem tudi svojo hvaležnost za vse dobrote, ki ste mi jih V. Milost in Gospostvo skupno in vsak posebej izkazali, a vrhu tega naznaniti, da tu, v svojem drugem Patmu, nikakor nisem pozabil V. Milosti in Gospostva in naše cerkve, marveč da zanje skrbim, delam in molim.

Flp 1.

Na vse to in za zaključek tegale predgovora, ki se je proti moji volji tako raztegnil, prosim in zvesto opominjam V. Milost in Gospostvo, a tudi vso cerkev, da se pokažete hvaležni Gospodu Bogu za vse prejete velike darove in dobrote... Pošteno Vam priporočam Vaše marljive šulmoštre, zveste in prave pridigarje zaradi Kristusa in njegove cerkve. Imejte jih v časti, delajte jim dobro, bodite miroljubni do njih zaradi njihove visoke službe, o kateri bodo polagali težak račun, da bi z veseljem in ljubeznijo poučevali drago mladino in preproste v katekizmu, marljivo vodili cerkev in ji služili z besedo in podeljevanjem sv. zakramentov, z obiskovanjem in tolažbo bolnih in žalostnih, da bi opominjali ljudstvo k pokori in molitvi ter z učinkom sv. Duha privedli mnoge k pravi veri in h krščanskemu pobožnemu življenju. Če se bomo tako vedli v cerkvi, v deželni, v mestni in v svoji hiši, če bomo pospeševali in ohranili božjo čast, blaginjo cerkve in splošno korist, če bomo pobožno živeli, neprenehoma vzklikali k Bogu in ga molili po Jezusu Kristusu v veri in v pokori, kakor učijo sv. očenaš in psalmi —, nam ni treba dvomiti, da nam bo nebeški Oče zaradi svojega Sinu

milostno naklonil vse to, kar nam je v očenašu in v psalmih naročil, naj prosimo, in obljubil, da nam bo dal, ter da nam bo podelil časni in večni nebeški blagoslov. Tako nas bo naš Gospod in Odrešenik Jezus Kristus obvaroval pred skušnjavo hudičevo, pred krutim trinoštvom Turkov in pred zvijačnimi naklepi papeža ter nas ohranil za večno življenje. Amen. Ne pozabite name v svoji molitvi, kakor Vas jaz pozabiti ne morem. Dano iz mojega drugega Patma v mesecu januarju po Kristusovem rojstvu v 1566. letu.

V. Milosti in Gospostvu vdani, zvesti, uslužni

Primož Trubar, Kranjec.

45. PREGOVOR

Vsem bogaboječim vernim Krajncom inu Slovenom od Buga skuzi Kristusa vse dobro prosim.

Ti eni Judi,
Turki verujo, de
Kristus, preroki so
silo trpeli inu po
krivim umorjeni;
ampak zakaj, tu
tudi eni kršeni
ne rezmislijo.

Onu je zdaj vsem ludem vejdeče, de Jezus, Sin božji, Abel, preroki, jogri, martrniki inu svetniki so brumni, pravični, sveti inu Bogu lubi bili; de so prov verovali, vučili inu služili Bogu; inu de so od Judov inu ajdov, od nih sosedov, znancev, perjatelov, stricev inu starišev, od deželjske inu duhovske gosposine veliko silo trpeli inu po krivici pregnani, ulovljeni, martrani inu umorjeni. Oli raven inu poleg tiga zakaj, za čes volo, kaj inu komu so hudu rekli oli sturili, de so oni taku povsod od vseh ludi sovraženi, martrani inu umorjeni, le-tu cilu malu ludi vejdo, zastopijo, rezmislijo inu po nim vprašajo.

Kedar mi pak tu Jezusevu, vseh prerokov, jogrov djane, rovnane, stan inu leben, koker so tu istu oni sami inu ti evangelisti v nih bukve zapisali, prov rezgledamo inu prerajtamo, taku mi risničnu drugiga uržaha oli riči inu pregrešena, za katerih so oni martrani inu umorjeni, na nih ne najdemo, samuč za volo, kir so po božji besedi, postavi inu zapuvidi verovali, vučili, pridigali, pisali inu služili Bogu inu kir so želeli, prosili inu opominali vse žlaht ludi, de bi oni tudi prov verovali, vu-

čili inu služili Bogu inu de bi nekar timu hudiču na dejl, temuč v nebesa prišli. Taciga navuka ta vekši dejl ludi od modrih, vučenh inu oblastnih neso hoteli trpeti ne gori vzeti. Zatu so Kristusa, preroke, jogre inu vse martrnike umorili.

Kakovo vero, kakov vuk, kakove službe božje so oni imeli, držali inu druge vučili, od tiga vsiga berite sami tu s. pismu, suseb s. Janža evangeli, tu djane tih jogrov, s. Pavla listi, potle tiga s. rajha vero od mene iztolmačeno, suseb to predgovor. V tih bote nešli, de Kristus sam inu ti preroki, jogri drugiga neso vučili, temuč kar mi zdaj vučimo inu verujemo, tu je, vse tu, kar je kratku v ti mali bibliji, v tim katehismi zapopadenu.

Taki sili inu krivini pak Kristus sam, preroki, jogri inu ta cela cerkov, tu je, vsi prave vere ludi, neso drigači zuper stali, neso branili, samuč s to vero, molitvo inu z volnim trplenem. Oni so se v nih revah, težkih nadlugah, martrah inu na smrti ležoč trdnu zanesli inu upali na to nim oblubeno milost inu pomuč božjo. Inu per tim so oni nih revo, silo, nadlugo inu nedolžnost Bogu naprej nesli, nemu tožili, pruti nemu vpili inu ga prosili za pomuč inu odrešitvu & c. Tako nih vero, te nih molitve inu prošne inu koku je Bug nje troštal, nim pomagat iz vseh nadlug inu te nih sovražnike grozovitu štrajfal inu pogubil, le-tu vse v le-tih bukvah bote obilnu imejli.

Obtu vi, lubi bratje inu sestre v Kristusu, ne čudite se inu ne zmotite se v ti pravi veri, kedar vidite inu slišite, de zdaj tudi koker Kristusu, tim prerokom inu jogrom se tim sedašnjim, risničnim pridigarjem inu vsem pravim krščenikom taku godi, kir nas ti slipi, nezastopni papežniki, katerim obeniga zla ne kriviga ne dejmo, temuč nuč, dan želimo, nje vučimo, prosimo inu opominamo, de bi z nami red prov verovali, Bogu služili inu v nebesa prišli, nas taku silnu sovražijo, kelno, čez nas lažejo, ovadajo, fratujjo inu preganejo. Tu ta

Kristusev, nega jogru vuk, vera, božje službe so kratku v katehismi zapopadeni.

Kristuseva, jogrska bramba na tim svejtu so vera, molitov inu volnu trplene.

Hudič vse žlaht vere, malikovske, norske, falš vuke, božje službe trdi, z mirom pusti, ampak le ta evangelium sovraži, iz kateriga se prava izveličanska vera vuči.

rogati hudi zludi dela, kir taku v nih, suseb v tim vsteklim, nesramnim, ležnivim menihu per s. Miklavžu v Lublani inu v nega tovariših zuper to našo vero, katera je od samiga Boga v ti s. Trojici postavljena inu skuzi Kristusa nom rezodivena, divja, rezbija, priti inu vse zlu zuper nas zmišlava inu začene. Zakaj ta hudič dobru vej, de obena druga vera ne služba božja tiga nega kralevstva inu oblasti ne rezbije, ne zatare inu obeniga človeka ne izveliča, samuč ta naša prava vera, naš vuk, naše božje službe inu naše obhajilu perpravijo h timu pravimu Jezusevu spoznanu. Skuzi tu bodo vsi ludi, kir v Kristusa prov verujo, rešeni od vseh grehov, od večne smrti, od hudiča inu pekla, bodo pred Bugom sveti, dobe s. Duha inu ta večni leben. Taciga nebeskiga blaga oben človik per drugih verah inu božjih službah nikdar ne najde. Obtü je ta zludi ž nega posodami le-tej pravi veri taku sovraž inu zuper.

Oli mi krščeniiki imamo hudiču inu vsem nega tovarišom, kir te nega leže, krive vere, malikovane trdijo inu brano, figo pokazati, v ti naši veri močni inu stonoviti biti, to božjo besedo radi inu veden brati, poslušati inu slušati, klicati na Buga, prositi za pomuč zastopnu z vero inu z andohtjo, gostu doma inu v cerkvi ta s. očanaš inu te psalme moliti, inu kar nom dopusti od tih nevernikov inu papežnikov žaliga djati za volo te vere, tu imamo volnu inu z veseljem trpeti & c. Kedar se mi taku bomo držali, v pravi pokuri prebivali, taku nom bo Bug, koker je Kristusu, nega Sinu, tej nega cerkvi od začetka tiga svita, čudnu pomagal inu odrešil od vsiga zlega inu nas bo vzel k sebi v tu nebesku tovarištvu. Te Kristuseve inu nega cerkve [sovražnike] pak bo grozovitu na tim svejtu inu vekoma, koker Iškarjota, Kajna, Saulusa, Erodeža, Nerona, Juljana štrajfal, timu je gvišnu taku; zakaj s. Duh v tih psalmih inu v drugih nega bukvah ne laže.

Cerkov se le z vero, z molitvo hudiču brani.

Jest sem le-te bukve anajst lejt počasu inu rezmišlajje tomačil inu zdaj štiri mesce po redu drukal. Aku se sledna beseda s tejm nemškim tolmačenem ne zgliha, zatu se ne zmotite, jest sem več iz latinskih koker nemških tolmačerjev tomačil. Tu drobnu, malu pismu na strani je čestu hudu drukanu; inu je li kej en *a* za *o*, *o* za *a*, *r* za *t* postavljen inu pregledanu, tu vi sami s tinto z ostro, malo peruto popravite. Prosite Boga zame, koker jest za vas veden pruti Bogu vzdihujem. Tu vom zdaj iz mujga Nigdirdoma pišem.

Slovenski psalter je s flisom dolgo tolmačen.

Za le-to drugo predgovor čestu s flisom preberite. Ta vom bo pravila, kakove so le-te bukve, iz tih bote radi veden z Bugom govurili.

Vaš vseh brat inu služabnik

Primož Truber iz Rastčice.

46. EN PSALM DAVIDOV K NAPREJPETJU

Usque quo, Domine, oblivisceris & c.

Gospud, koku dolgo hočeš Ti taku cilu mene pozabiti? Zalostnu toži.
Koku dolgo skrivaš Tuje obličje pred meno?

Koku dolgo moram sam v sebi svetovati inu vsak dan to žalost nositi v mujem srcej? Koku dolgo se bode muj sovražnik čezme vzdigoval?

Pogledaj vsaj inu usliši Ti mene, Gospud muj Bug, rezsvejti muje oči, de v ti smrti ne zespim. Pokaži en pot, de vuidem.

De muj sovražnik ne poreče, jest sem nega premogel, inu ti, kir mene rezžalajo, de se ne bodo veselili, aku bom jest doli ležal. De Ti, Bug, nekar sovražniki, boš hvalen.

Inu jest se zevupam na Tujo dobruto, muje srce se bode veselilu v tim Tujim izveličanu, jest hočo pejti timu Gospudi, zakaj On je meni dobru sturil.

[OTROČJA BIBLIJA 1566]

47. NE DAJ, OČA NAŠ, LUBI BOG

Ne daj, Oča naš, lubi Bog, da bi od nas se vzel Tvoj uk, zateri Turka, papeža, kir zašpotujo Jezusa.	Bog sveti Duh, naš učenik, bodi naš troštar, pomočnik, tedaj kedar pojemlemo, da zdajci v nebo pridemo.
---	--

Ti Jezus Kristus, naš Gospud, Ti veš, da ta vrag je nam hud, vari, brani tu kršanstvu, zatu Ti bode hvaležnu.	Sveto Trojico prosimo, da pred skušnjo hudičevo bomo vsak čas ohranjeni, v nebesih izveličani.
--	---

TA CELI KATEHISMUS 1567

48. POSVETILO GABRIJELU GALLENBERŠKEMU

Resno in često ukazuje Bog po Mozesu, Salomonu, Pavlu in drugih, da je treba mladino učiti božje besede. Grozovito preti tistim, ki jo pohujšujejo in branijo, dajati ji nazarenskega vina in pridigati ji, t. j. ki oškodujejo mladino za nauk božje besede in ki uničujejo prižnice. Kajti mladenič, pravi David, ne more ohraniti svoje poti, vere, življenja in dela čistih in nedotaknjenih, če se ne ravna po božji besedi.

Zato so očaki svoji mladini in družini pri oltarjih in doma tako pridno pridigali, kakor Bog sam o Abrahamu priča: da bo zapovedal otrokom svojim in rodbini svoji, naj se držé pota Gospodovega in strežejo pravičnosti in pravu. Preroki so imeli svoje učence. Janez, apostol in evangelist, je pisal mladeničem in otrokom. Prvi kristjani so vodili svoje otroke tudi ponoči k pridigi in jim preskrbovali posebne učitelje, kakor Pantena, Origina in druge, da bi jih učili katekizma. Stari cesarji, kralji in knezi so ustanavljali visoke in druge šole, kolegije, stolnice in samostane, da bi se v njih mladina poučevala v božji besedi.

Kakšen sad je rodil tak pouk pri mladini, se vidi pri Izaku, Jožefu, Samuelu, Tobijevem sinu, Danielu, pri njegovih treh tovariših, pri Suzani, pri sedmih sinovih Makabejke in še pri mnogih tisočih mladih mučencih, ki so v težkih skušnjavah, proti besnenju in divjanju hudiča, lastnega telesa in sveta, ostali v trpljenju in umiranju poslušni Bogu in stanovitni v veri in javnem priznavanju. Pa tudi v današnjem času vidimo in spoznavamo vsak dan, koliko dobrega opravi katekizem v vseh deželah pri mladih in starih.

Upoštevač vse to sem dal zopet razločno natisniti katekizem s kratkimi razlagami drja Luthra in gospoda Brenza. Sestavil sem ga po nemško in slovensko (ne glede na to, da se konstrukcija povsod ne ujema), da bi se naša mladina iz njega učila tudi branja in razumevanja nemškega jezika. — O koristi katekizma je obširneje povedano v drugem katekizmu v slovenskem jeziku.

Dragi, v Bogu močni in ljubljeni Gabrijel! Tvoj ljubi, pobožni, pokojni gospod oče je mnogo dal na pouk katekizma in se je za ohranitev in razširjenje čistega evangeljskega nauka često podajal v nevarnost (o njegovih darovih, vrlinah, službah in poklicu, kako jih je Bogu vdano rabil in kaj se navadno zgodi, če take ljudi smrt pobere, ne gre, da bi tu kaj več povedal). Tudi Tvoja ljuba gospa mati nima večjega veselja na svetu kakor poslušati in brati božjo besedo, dobro delati ubogim in preganjanim kristjanom in učiti Tebe, Tvojo sestrico in družino z branjem in petjem, da bi prav razumeli katekizem. Ker si iz kranjske patricijske rodbine, po očetu in materi potomec starega poštenega plemstva, viteštva in gospostva in ker si dosegel sedmo ali osmo leto ter začel hoditi v šolo, zato se spodobi, da se poučiš v mladosti najprej o pravi, stari zveličavni veri z njenimi nauki, kakor so imenitno in kratko zapopadeni v katekizmu. In da bi se ga z večjo vnemo in marljiveje učil, sem omenjena dva katekizma posvetil Tebi in ju izdal v Tvojem imenu.

Naš Gospod in Odrešenik Jezus Kristus, ki je zaradi nas tudi bil mlad, majhen in ubog, naj tolaži Tvojo gospo mater, Tebe, Tvojega brata in sestrico in nas vse v sedanjih in bodočih težavah s svojimi obilnimi in gotovimi obljubami večnega življenja ter naj nas obvaruje pred vsemi svojimi sovražniki! Amen. Pisano v Derendingenu, v mesecu januarju v 1567. letu.

Tvoj zvesti in vdani

Primož Trubar, župnik prav tam.

49. IZ KATEKIZMA

Vprašane

Frag

*Mögen wir aber mit vnseren guten Wercken die Gottes Gebott
Moremo li pak z našimi dobrimi deli te božje zapuvidi
gantz vnd volkommenlich halten vnd erfüllen?
cilu inu popolnoma držati inu dopolniti?*

Odgovor

Antwort

*Nein, den wir seind nach Natur böss vnd geborne Sünder,
Nekar, zakaj mi smo po naturi hudi inu rojeni grešniki,
darumb die vnserere Werck nicht seind volkommenlich gut. Aber
obtu ta naša dela neso popolnoma dobra. Oli
das werde vns zur Seligkeit geholffen, hat vnser Herr Gott
de se nom h timu izveličanu pomaga, je naš Gospud Bug,
Vatter Himlischer seinen einigen lieben Son Jesum Christum
Oča nebeski, sujga diniga lubiga Sinu Jezusa Kristusa
zu vns auff die Welt geschickt vnd jn hat vns geschencket, der
k nom na ta svejt poslal inu ga je nom šenkal, ta
selbig nie kein Sünde nimmer gethon vnd hat alle Gottes Gebott
isti nej obeniga greha nikdar sturil inu je vse božje zapuvidi
gantz volkommenlich gehalten vnd volbracht. Darumb so wir
cilu popolnoma držal inu dopernesel. Obtua aku mi
in disen Jesum Christum recht vnd vest glauben, so vns Gott
v le-tiga Jezusa Kristusa prov inu trdnu verujemo, taku nas Bug
auss seiner grossen Güte vnd Barmhertzigkeit, von wegen Jesu
iz nega prevelike dobrute inu milosti, za volo Jezusa
Christi, hat vnd helt dafür, als das wir selbst hetten alle
Kristusa, ima inu drži za te, koker de bi sami bili vse
Gottes Gebott gehalten vnd volbracht.
božje zapuvidi držali inu dopernesli.*

SVETIGA PAVLA LISTUVI 1567

50. POSVETILO

Visokorodnim in blagorodnim, plemenitim, poštenim, častitim in pobožnim ženam, vdovam in mladenkam, ki prebivajo v kneževinah Kranjski, Spodnještajerski, Koroški, v grofiji Goriški itd., milost in mir od Boga Očeta po Jezusu Kristusu, našem Gospodu in Odrešeniku.

V sedanjih skrajnih revah in nadlogah, ki jih prizadevajo naši ljubi domovini bolj kot drugim narodom Turki in njim slični sovražniki, ki ji tičé — Bog se usmili — že za vratom, nisem vedel po Psalterju, ki je izšel pred letom dni, za noben boljši nauk, tolažilno pridigo ali spis, ki naj bi ga poslal Vam, svojim v Kristu dragim ženam, sestram, hčeram in vsem bogoljubnim pripadnikom našega slovenskega jezika, kakor za te liste sv. Pavla, ki doslej niso bili prevedeni v naš jezik.

Kajti tisti, ki večkrat razumno in marljivo prebirajo spise sv. Pavla, si pridobé z učinkom sv. Duha ne samo pravo razumevanje postave in evangelija (kaj je greh, kako more postati človek pred Bogom spet pobožen in svet, pravičen in večno zveličan), marveč se iz njih naučé spoznavati in prav presojeti prave glavne vzroke: zakaj kaznuje in šiba Bog cerkev in svoje ljudstvo prav tako kakor nejevernike s papežem, krivimi učitelji, Turki, draginjami, kugo in drugimi nadlogami; so li papežniki ali luterski krivi vsega tega in pa sedanje nesreče, da Turek tako zmaguje. Vedó torej, kako naj se vdano tolažijo ob zunanjih in notranjih skušnjavah . . .

Kdor torej hoče pravilno razumeti vse sv. pismo, utrditi se v vseh naukih krščanske vere in se obvarovati pred napačno razlago in zapeljivim naukom, doseči v vseh skušnjavah, bridkostih in smrtnih težavah gotovo tolažbo, da bo z mirno vestjo, v trdni veri in gotovem upanju potrpežljivo in veselo čakal na veličastno prikazen in prihod našega velikega Boga Jezusa Kristusa ter dosegel večno zveličanje, ta naj bere često, marljivo in razumno spise sv. Pavla. O vsebini in veliki koristi njegovih pisem sem tako že marsikaj po-

Božjo cerkev povsod napadajo.

Pavel je pravi tolmač sv. pisma in tolažnik vseh kristjanov.

Sv. Pavel dela dobre pridigarje, modre, vesele in potrpežljive kristjane.

vedal v dolgem slovenskem predgovoru k njegovim listom Rimljanom, Korinčanom in Galačanom; tudi pozneje hočem še kaj povedati.

Vsi kristjani naj znajo potrditi svojo vero s katekizmom in sv. pismom.

Ta nedopovedni nebeški zaklad, ki leži v listih sv. Pavla, in velika nevarnost, strah in stiska, v kateri tiči, kakor omenjeno, naša draga domovina, so me napotili, da sem dal natisniti te njegove liste kakor prejšnje s kratkimi argumenti in sholijami, v katerih razlagam, o čemer po hebrejskem načinu temno govori, in označujem najvažnejše nauke, tolažila in prerokovanja. Zelel bi, da bi jih naši Kranjci in Slovenci često prebiral, da bi postali, kakor stari pravijo, dobri bibliči, v sv. pismu domači, trdni in učeni, zato da bi našo pravo krščansko vero in vse njene nauke izpričali in potrjevali ne samo iz postil in dolgih razlag, temveč tudi iz studenca: s čistim besedilom, z izreki sv. pisma in s katekizmom, pa tudi da bi pri vseh napadih in disputacijah mogli postaviti se, zmagati in tolažiti se.

Preiskujte pisma, pravi Kristus (Jan 5), ona pričujejo o meni in v njih imate večno življenje.

To knjigo sem Vam, visokorodne in blagorodne, plemenite, krepostne in bogaboječe žene, vdove in mladenke, skupno in posebej posvetil ter izdal v Vašem imenu zaradi naslednjega: Iz posebnega nagiba in milosti sv. Duha kažete veliko vnemo, ljubezen in naklonjenost do besede božje; to sem občutil in izvedel najprej iz dejstva, da imate po vseh gradovih, dvorih in hišah svetopisemske in druge pobožne knjige v nemškem in slovenskem jeziku, ki jih ne puščate, kakor nekateri, da se neprebrane prašé po klopeh, marveč ste iz njih čitajoč in pojoč pripravile svoje ljube otroke, družino in mnoge podložnike k stari, zveličavni veri in k pravemu razumevanju vsega katekizma; tudi so se nekatere izmed Vas, doma z Avstrijskega, Zgornještajerskega in Tirolskega, iz njih naučile slovenščine in navadile druge branje v tem jeziku. Dalje niste, kakor je znano, med najmanjšimi povzročitelji, da sem iz svojega prvega Patma bil spet poklican v domovino in da se je prava krščanska služba božja s pridigami uvedla v Ljubljani in v drugih krajih, ki ste jo pridno, z navdušenjem in veseljem, celo preganjane, obiskovale od daleč in ob velikih stroških, zapuščale veliko gospodinjstvo in morale skrbeti za prenočišče. K tretjemu ste se krščansko izkazale ne samo do nas cerkvenih služabnikov ob naših tiskah in preganjanjih (kakor Sunamljanka do Elizeja, sareptanska vdova do Elije, pobožne žene galilejske do Gospoda Kristusa in pobožna Feba, Lidija in druge

4 Kr 4, 3 Kr 17,
Lk 8, Rimlj 16,
Apd 16.

bogaboječe žene do Pavla), marveč ste tudi uredile in vzdrževale z zvesto pomočjo in denarjem podporne blagajne in skrinje, tako da so se poleg siromakov naše cerkve in vere preskrbovali in vzdrževali v težavah, starosti, boleznih in v umiranju tudi tuji preganjani kristjani in pridigarji, celo tisti, ki so zoper našo vero. Taki in podobni Vaši darovi božji in pobožne vrline so pravi sadovi in resnični znaki resne, razumne vneme za besedo božjo. Upoštevaajoč vse to, zlasti pa, da se Vam zaradi dobrot, ki ste mi jih napravile, pokažem hvaležnega, sem Vam posvetil to knjigo. Obenem pa prosim, da še naprej, kakor ste začele, poslušate in berete božjo besedo. S tem Vas bo Bog v vseh Vaših težkih skušnjavah in hudih stiskah tolažil, da boste končno v potrpežljivosti dosegle dušno zdravje.

Obrekovavci pa in brezbožni, lažnivi kričači bodo zopet znova ob vinu in na svojih prižnicah sovražno zagnali krik in vik, ker v tem pisanju tako javno hvalim omenjene darove božje v Vas, drugim v zgled in posnemanje, kakor Pavel Filipljane in Tesaloničane, in ker posvečam to knjigo ženam. Odgovoril jim bom, a branili me bodo zgoraj omenjeni preroki, apostoli, celo naš Gospod Kristus sam in njegovi angeli, nato Tertulijan, Hieronim in drugi stari in novi pobožni učeni in pisatelji, ki so prenočevali pri poštenih ženah, jim pridigali, jim pisali knjige in liste ter slavili in hvalili javno v svojih spisih in pridigah njih vero, bogoljubnost in čednost. Večni Bog in Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa Vas ohrani s svojim Duhom in besedo pri svojem in svojega Sinu spoznanju in svobodni izpovedi do konca. Pisano v Derendingenu v mesecu januarju, leta 1567.

Vaše milosti, časti in čednosti pokorni, zvesti kaplan

Primož Trubar, župnik prav tam.

51. PREDGOVOR

Vsem Krajncom inu Slovenom milost, pravo vero inu volnu trplene od Buga Očeta skuzi Jezusa Kristusa prosim.

Vi izvoleni božji, aku hočte v ti pravi veri inu v pravim zastopu vsiga s. pisma biti potrjeni inu zagvišani inu v sedišnim kregu, dišputiranu inu štritanu za vere volo (kateri dejl

V starem in novem zakonu so pobožne žene storile cerkvi mnogo dobrega.

Rimlj 15,
Jak 1.

Zene so sodednice milosti življenja, 1 Pet 3. Zakaj jim torej branijo čitanje svetega pisma?

Ta stara prava vera, vsi pravi boži navuki inu trošti le iz svetiga

pisma, suseb svetiga Pavla se navučē.

mi luterski oli ti papežniki prov vuče, verujo, pridigujo, krščujo, obhajajo, molijo inu služijo Bogu) iz grunta, risničnu od samiga Boga inu od nega Sinu, od prerokov inu jogrov, iz svetiga pisma biti navučeni inu podvižani; inu aku hočte vejdi po risnici inu po božji besedi soditi, katera je ta prava stara inu katera je ta nova, falš, Antikristova vera, inu du, aku luterski oli papežniki, so krivi inu dolžni, de so sedašni ludje taku hudi, nezvejsti, de je povsod tulikajn rev inu nadlug inu de Turk taku premaga; inu ako hočte v tih sedašnih težkih revah inu nadlugh (kir povsod tim krščenikom od Turkov inu od tih drugih Antikristovih hlapcev naprej stoje) inu v vseh žlaht revah, v ječah inu na smrti ležoč biti prov potroštani, de z dobro vistjo, volnu inu z veselem vse tu, kar vom Bug skuzi hude ludi, Turke oli bolezn naloži, radi pretrpite inu de s trdno vero inu s celim vupanem čakate na božjo gvišno pomuč inu na odrešitvu od vsiga zlega —, taku vi raven tiga psalterja inu tih evangelistov tudi vsa s. Pavla pisma čestu, s flisom inu zastopnu preberite. Zakaj v nega pismu imate vse štuke, artikule inu navuke te prave, stare krščanske vere, vse žlaht trošte, visoke božje skrivnosti, očitu prerokovane od sedašnih časov, od Antikrista, Turka inu papeža inu to pravo izlago vsiga sv. pisma. Govori eden oli vprašaj od malih, nizkih oli visokih, velikih božjih inu nebeskih riči, taku te iste se mogo s tejm s. Pavla pismom spričati, izložiti inu zagovoriti. Od prida inu nuca tiga pisma s. Pavla najdete več pisanu v ti dolgi slovenski predgovori čez ta list h tim Rimlanom.

Inu potehmal vsi zastopni vučeniki pravijo, de te kratke zastopne pridige inu izlage čez tu s. pismu so ner te bulše inu pridniše, de ti ludje s tejm dolgimi izlagami od tiga bibliskiga teksta ne bodo odvličeni inu na branu zamujeni (zakaj ti so nerbulši pridigarji inu nerzastopniši, vučeneši krščeniki, kir

Jude, Turke, papežnike le te dolge, falš izlage s. pisma zepelavajo. Obtu vsaki gledaj, kaj tu čistu s. pismu inu ta

sami veden ta bibliski tekst bero, de znajo nih vero so vsemi artikuli, s čistimi, zastopnimi božjimi besedami iz s. pisma spričati, trditi inu zagovoriti inu to falš, krivo, tursko inu papeško novo vero zavreči inu spričati s tejm katehismom inu svetim pismom, de je falš, Bogu inu nega besedi zuper), obtu sem te listuve s. Pavla taku kratku izlužil, s tejm bi rad vas hotel v tim s. pismu vučene inu zastopne v vseh ozgoraj imenovanih štukih sturiti. H timu daj vom Jezus Kristus sujga svetiga Duha. Amen. Molite zame, koker jest za vas. Le-tu pišem iz Derendinge, na tih trijeh kralew dan, v tim lejtju po Kristusevim rojstvu 1567.

Vaš, vseh zvejsti služabnik

Primuž Truber, Krajnec.

52. POJASNILO

Dosehmal, vi lubi Krajnci inu Slovenci, imate v tim našim jeziku vse listuve inu pismu s. Pavla. Kakov pak šac inu blagu tukaj imate, gvišnu samiga Jezusa so vsem nega nebeskim blagum, tu smo vom v ti predgovori čez ta prvi list h tim Rimlanom povejdali. Onu je še en list, pisan h tim Judom, kateri tudi ti eni menijo de je s. Pavla, oli kedar je nakuliku težak inu potreben, de se prov zastopi, jest hočo ta isti suseb z obilno izlago, aku Bug mujmu životu odlog inu pamet da, drukati.

Inu kir te listuve s. Pavla inu tih jogrov taku dolgu, kesnu inu suseb, nekar kmalu vkupe ne pustim drukat, tu dela muje težku dolgovane, preganene, sem ter tam vlečene, de nesem nikdar tulikajn pokoja imel, de bi le-tu božje, pridnu inu potrebnu delu h timu izveličanu bil dokonal; inu tudi nesem, koker zdaj nemam tulikajn denarjev, kir bi tiga drukarja plačal. Jest nesem tudi tih listov, kir sem tolmačil, hotel

pustiti zaležati, de bi vsi kmalu drukani bili, zakaj jest sem se
 bal, inu še zdaj, de bi poprej ne umrl, preden bi vse tomačil,
 inu ti, kir so tolmačeni, bi tudi po muji smrti ne bili tolma-
 čeni & c. Per tim ima tudi vsaki vejediti, de sam s. Paul sujih
 listov nej kmalu pisal, temuč po času inu po redu, s. Jeronim
 tudi nej to biblijo kmalu tolmačil inu izlagal, glih taku ti drugi
 stari inu novi vučeniki, tolmačarji inu pisarji neso kmalu,
 temuč suseb po redi tu s. pismu izlagali. Obtü le-tu muje suseb
 drukane meni oben brumen, zastopen krščenik ne bo na hudu
 izlagal, potehmal raven le-tih svetih listov smo inu bomo tudi
 druge pridne bukvice drukali. Prosite Boga zame, koker jest
 veden za vas, de vas za volo sujga Sinu obaruje pred
 papeškim Antikrištovim vukum inu pred
 to tiransko, turško vojsko
 inu oblastjo.
 Amen.

TA CELI KATEHISMUS . . . INU PEJSNI 1574

53. POSVETILO JURIJU KHISLU S FUŽIN

Muzika s svojimi instrumenti in orglami izvira sicer, kakor piše
 Mozes, iz Kajnove krive cerkve, namreč od Jubala; saj se je odtlej
 pa do današnjega dne močno in potratno zlorabljala pri maliko-
 vanju in krivih službah božjih, pri posvetnih zabavah in veselja-
 čenju. Vendar je Bog sam poleg drugih obredov in vnanjih božjih
 služb uvedel in zaukazal peti v cerkvi psalme in duhovne pesmi.
 Mozes in njegova sestra Marija sta bila prva pevca psalmov, za
 njima so tudi Debora, Barak, Ana, David, nekateri preroki, Devica
 Marija, Zaharija, Simeon in drugi po navdihu sv. Duha pesnili psalme
 in duhovne pesmi. Tudi naš ljubi Gospod in Odrešenik Jezus Kri-
 stus je ne samo potrjeval svoje pridige s psalmi, ampak je tudi,

kakor sledi iz Mateja, pel pred poslednjo večerjo in pri njej. Pavel in Jakob želita, da bi kristjani od srca psalme peli in Boga hvalili. Tako piše tudi Plinius, pogan, da so prvi kristjani vsako jutro pred zoro prepevali svojemu Bogu Kristusu.

Muzika in petje ob pravilnem in pobožnem izvajanju nagibljeta namreč človeško srce k pobožnosti in h krščanskemu notranjemu veselju. David je s psalmi in s harfo krepčal Savla v njegovih težkih skušnjavah in hudičevih mukah. Elizeta je glasba navdehnila k prerokovanju. Sami vemo, da postanemo mnogo bolj pobožni in zbrani za molitev, za poslušanje božje besede, za pridiganje in sprejem sv. zakramenta, če v cerkvi vneto pojo ob spremljavi instrumentov ali brez njih. In kadarkoli so v Ljubljani peli „Nun bitten wir den hey. Geyst“ ali „Oča, Sin, Duh, nebeski Kral“ itd. peteroglasno ob spremljavi orgel, pozavne, trobente in piščali, sem vedno občutil v sebi posebno veselje, ljubezen, željo in resnobo do pridiganja in molitve. Zato reformirane evangelijske cerkve pravilno ravnajo, ko po nauku in naročilu sv. Pavla bero in pojo v svojih cerkvah sv. pismo in psalme v navadnem razumljivem jeziku.

Upoštevaajoč vse to, sem naše stare in nove slovenske duhovne pesmi in psalme (ki so, hvala Bogu, poučili in okrepili našo mladino in preproste ljudi v pravi veri, v katekizmu in v vseh božjih službah) zopet na novo pregledal, popravil, pomnožil in dal natisniti s posebnimi novimi notami. Za trdno upam, da jih bodo naši potomci pobožno peli in uporabljali v božjo čast, za dograditev in razširitev prave cerkve.

V Kristu ljubljeni gospod Jurij! Vaš pobožni in visokoumni gospod ded, pokojni plemeniti in častiti gospod Vid Khisel itd., je kazal veliko ljubezen do božje besede, do vseh zmožnosti in svobodnih umetnosti, zlasti do glasbe. Ko je bil odbornik in blagajnik častite dežele Kranjske in obenem mnogo let zapovrstjo župan glavnega mesta Ljubljane, je pregovoril gospodo in deželane, pa tudi meščane, da so plemenitega in visoko učenega, v jezikih in svobodnih umetnostih, zlasti v glasbi zelo izkušenega magistra Lenarta Budino, mojega ljubega botra, najeli in plačevali kot posebnega učitelja za svoje otroke, poleg njega pa še štiri umetnike na različnih godalih in brenkalih, trobentače in stolpne čuvaje. Tudi Vaš ljubi oče (ki ga radi velikih božjih darov in sposobnosti ljubijo

in cenijo revni in bogati doma in v tujini in ki ga rim. kr. veličanstvo, knežja svetlost in častita deželna Kranjska uporabljajo kar celo vrsto let zaporedoma za visoke službe, zdaj pa za komornega svetnika in deželnega upravitelja) zelo vneto poslušajo in bere božjo besedo, a posebno všeč mu je glasba. Zato Vas je zmlada dal v šolo omenjenemu gospodu Budini in vzdržuje za Vas posebnega učitelja, s katerim Vas je poslal daleč v tuje dežele in na visoke šole, da bi se tam naučili pobožnosti, pravega razumevanja vsega katekizma, jezikov, glasbe in drugih svobodnih umetnosti. Vsi, ki Vas poznajo, za trdno upajo, da boste kakor Vaši Bogu vdani starši služili in koristili naši cerkvi in vsej domovini. Glede na vse to in da bi pokazal svoj hvaležni spomin na velike in mnogovrstne dobrote, ki so jih Vaš gospod ded, gospa babica, gospod oče, gospa mati in Vi sami izkazali meni, moji ženi in otrokom, sem naše krščanske pesmi in psalme posvetil Vam in jih izdal v Vašem imenu. Večni Bog in Oče našega Gospoda Jezusa Kristusa Vam vodi z besedo svojega sv. Duha gospoda očeta, gospo mater, brate, sestre in Vas samega na vseh potih; nas vse skupaj uporabi za svojo čast in slavo in nas obvaruj pred časnim in večnim pogubljenjem! Amen.

Pisano v Derendingenu na dan sv. Jurija 1567. leta.

Vaš zvesti in uslužni

Primož Trubar, Kranjec, župnik prav tu.

54. PRIČOVANE, DE TU PETJE V CERKVI,
kedar se zastopnu iz srca poje, Bogu dopade inu je pridnu tim
mladim ludem

Naš Gospud Bug, Oča nebeski, kir hoče, de bi vsi ludje izveličani bili inu prišli h timu spoznanu te risnice (1 Thim. 2), kedar je hotel te Sodomiterje, Gomoriterje inu druga poleg mejsta za volo nih velike grozovite pregrehe s tejm ognem inu žveplom končati inu potle te Egiphtarje grozovitu z mnogeterimi penami štrajfati inu potopiti, je h timu Abraamu (Gen. 18) inu h timu Mojzesu (Exod. 10) govoril, de taka nega dela, cajhne inu štrajfinge, kir je na tih hudih nevernih inu

sovražnikih nega cerkve izkazal, imata od nih tudi tim otrokom praviti, de se bodo bali Boga, nega zapuvidom pokorninu de nega besedom, pritežom inu oblubom bodo verovali. Inu take nega cajhne inu zapuvidi nej le samuč zapovedal vsem ludem veden v srci inu pred sebo na stejni, na davrih zapisane imejti, v rokah nositi, nih otrokom od nih praviti, nje nuč ter dan vučiti (Deut. 4, 6, 11), temuč tudi od nih pejti, koker od tiga Mojzes (Deut. 31) piše, de Gospud Bug je v ti puščavi h timu izraelskimu folku vmej drugimi besedami le-taku tudi govoril: Zapišite vi le-to pejsen inu no vučite te izraelske otroke inu no postavite v nih vusta, de no v pameti drže inu de le-ta pejsen bo meni ena priča vmej tejni izraelskimi otruki. Natu je Mojzes eno dolgo pejsen izlužil inu v ta Deut. 32. kapitul postavil; v ti poje inu pravi, kokovo veliko muč, oblast inu dobruto je Bug timu izraelskimu folku s tem izpelanem iz Egipta, potle v ti puščavi inu v ti kaninejski deželi izkazal. Inu on per tim tudi poje inu pravi, kakovo veliko nehvalo, lotrijo, hudubo inu malikovane je Bug od nih nazaj prijel inu pretrpil. Inu kedar so ti Judi bili čez tu Erdeče morje prišli, ti Egiptarji potopleni, je Mojzes od tiga tudi eno pejsen sturil; to so za nim nega sestra Marija inu druge žene s tejm bubnom pejle (Exo. 15). Glih taku potle ta Debora inu Barak, kedar je ta Jael tiga Sisara, velikiga, močniga sovražnika tih Judov, sama ubila, sta od tiga eno pejsen izlužila (Iud. 5). Ta Ana, stara baba, kedar je Bug no bil z anem sinom Samuelem prerokom obeselil, je tudi Boga z ano pejsno zahvalila. David je tacih pejsen od moči, dobrute inu cajhnov, od čudesov, od pritežov, oblub božjih dosti psalmov sturil; inu v tim 78. psalmi pravi, de on take pejsni le za volo otruk zлага, de od tih božjih riči se bo od diteta do diteta, od ene žlahte do druge

pravilu inu pejlu. Inu ti preroki so tudi čestu od božjih cajhnov inu ti tri hlapčiči v goreči pečnici oli apnenici so s petjem, kir neso zgoreli, Buga hvalili. Taku Divica Marija, kedar je Jezusa noseča postala, Zaharias, kedar je nega sin Johanes rojen bil, Simeon, kedar je Jezusa v naročaju nosil (Luc. 1, 2), so s pejsni Boga čestili. Inu Jezus sam je te psalme pejl (Math. 26). S. Paul (Eph. 5, Col. 3) inu s. Jakob (5) velita vsem vernim iz srca psalirati. Iz tiga vsaki zastopi, de tu duhovsku petje v cerkvi, s katerim se Bug česti, od nega moči, milosti, pravice inu modrusti poje, inu ludje se prov verovati inu nemu služiti vuče, Bogu dopado; inu je tim ludem, suseb mladim, potrebnu inu pridnu.

Oli per tim se ima tudi vediti inu zamerhati, de Gospud Bug na tim samim pejtju, na glosni štimi, mnogeteri viži oli z dostimi štimami per tim orglanu oli piskanu prez srca, andohti inu zastopa ne ima obeniga dopadena, zakaj Bug, pravi s. Cipri. v ti izlagi čez ta očanaš, nej en poslušavec te štime, temuč tiga srca. Inu Kristus sam pravi (Math. 6), de te molitve, kir je na gasah k videzu inu na hvalo molijo inu se veliku, dolgu, gostu, glosnu mrmra, Bug ne usliši. Glih taku tu petje, glosnu vpitje, prez vere, andohti, prez zastopa inu prez pokure ništer ne vela pred Bugom, koker od tiga vpitja inu neverniga molena ti psalmi inu preroki (Esa. 1) v dostih mestih govore. Inu ta slepec (Johan. 9) prov pravi, de Bug grešnikov — zastopi: kir so prez pokure inu vere — ne usliši. Obt, hočmo li prov pejti oli moliti, de bomo uslišani inu de s tejm Boga čestimo, hvalimo inu nemu služimo, taku imamo z vero, v pokuri inu z zastopnostjo pejti inu moliti, nika le na štimo gledati inu mrmrati, temuč kaj te besede v sebi drže, kam kažejo, od čes govore, za kaj prosimo oli hvalimo Boga. Zakaj v tem petju

oli pridigah se pravi oli od božje milosti, dobrute oli risnice, vsigamogočnosti oli od božjih oblub. S tejm to našo vero trdimó, de kar Bug govori, nom oblubuje, nom bo tu istu gvišnu inu risničnu per pravim, odločenim času dal inu izkazal. Oli kedar mi pojemo oli pridigujemo od božje pravice, od ostrih štrafjing inu pen, s katerimi je te grešnike štrajfal, s tejm se opominamo, de v pokuri, v božjim strahu, v božji pokorščini veden prebivamo, de ne bomo tim hudim, od katerih mi pojemo, glih, de na životu inu na duši na tim svejtu inu vekoma v pekli ne bomo ž nimi red štrajfani. Zatu je tu petje, ti psalmi, molene inu pridigovane od Buga postavlenú.

Za tiga volo sem jest z drugimi tudi le-te duhovske pejsni skuzi božjo milost, pomuč inu dar s. Duha vkupe spravil, de ti mladi, preprosti se tejm ležej mogo tiga katehisma navučiti inu zastopiti inu de vejdo, za čes volo je Kristus človik ratal, umrl, od smrti vstal, v nebesa šel, sujga s. Duha k nom poslal inu te ene psalme; ti nas vižajo inu vuče raven tiga očanaša, koku inu zakaj imamo Boga prositi.

Inu k le-timu delu je mene pergnału ta velik nuc inu prid, kir ta človik — bodi mlad, star oli preprost — iz tiga katehisma dobi inu posede, kateri je bulši inu pridniši vsakimu človeku koker vse zlatu, srebru, žlahtnu kamene oli blagu, čast inu veselje tiga svita, koker David čestu govori, suseb v tim 119. psalmu, de te besede inu postave božje so nemu lubeši koker vse blagu, zlatu inu srebru vsiga svita. Inu potehmal v tim katehismi so vse historije, djane inu opravila vsiga božjiga stanu v ti s. Trojici iz s. pisma kratku postavlene inu zapisane (de Bug Oča je s sujim Sinum inu s. Duhum vse riči iz lubezni nom h dobrimu stvaril, je naš oča, nas lubi, zatu je sujga Sinu na ta svejt poslal, de je on nas ž nega martro od pekla rešil,

sujsa s. Duha dal, de nas skuži pridige inu s. zakramente s to vero v Kristusa posvečuje, v to cerkov inu gmajno božjo postavle, grehe odpušče inu nas zagvišuje v našim srcej inu visti, de bomo vstajeli od smrti inu poseli ta večni leben; per tim v tim katehismi se vučimo, zakaj imamo Boga prositi, de nom h dobrimu pride inu bomo uslišani; raven tiga se vučimo v desetih zapuvidah, kaj Bug spet nazaj od nas hoče imejti, kaj nemu dopade oli nekar, de vejmo, s čim, koku imamo nemu služiti inu pred grehi varovati; h tretjemu de vejmo, od koga inu zakaj je tu pridigarstvu gori postavlenu, kaj skuži tu istu od Buga dobimo; h puslednimu, zakaj se krščujemo inu obhajemo, kaj nom tu istu dobriga pernese; in summa: v tim katehismi, v tih kratkih besedah inu navukih je zapopadenu vse tu, kar človik ima vejditu inu potrubuje h timu večnimu lebnu) — zatu vsi pravi, zvesti pastirji te suje ovčice veden vsako nedejlo z mnogeterimi, s kratkimi inu z dolgimi izlagami ga vuče, te mlade očitu vprašajo, prosijo, opominajo inu perganejo, de se tiga teksta inu kratko izlago izvuna navuče, prov zastopijo, po nim verujo, služijo Bogu, de v nebu pridejo. Le-ta prid inu tu neizrečenu večnu blagu nebesku, kir se v tim katehismi najde, je tudi mene pergnalu, de sem ta katehismus s trijemi izlagami pred 20 lejti pustil drukati, ta prvi v pesnih, ta drugi s to kratko d. Brenciovo, ta tretji s to obilno lutersko; le-ta sem v ene cilu mahine bukvice prez mujga imena postavil. Le-tih bukvic je tisuč; du je ima oli prodaje, jest gvišnu ne vej. Vi šulmojstri, pujte s časom v ti viži, koker je notiranu. H timu daj Kristus
sujsa s. Duha.

Amen.

Vaš Truber.

55. KAKO JE TREBA PETI

Gospud Bug hoče nekar le samuč skuzi tu pismu, pridigovane inu te s. zakramente, temuč tudi s tejm petjem te ludi h pravi veri perpraviti. Obtu je tim enim prerokom, možem, ženom, Divici Mariji inu drugim vernim sujga s. Duha dar podejlil, de so te potrebniše krščanske navuke, trošte inu molitve v pejsni zlužili, de se tih istih ti mladi inu preprosti ležej navuče inu zamerkajo.

Natu vi, muji lubi Krajnci inu Sloveni, pujte le-te pejsni v cerkvi, doma inu na puli zastopnu iz srca, rezmislite, kaj vsaka beseda, nekar, kar ta viža oli štima v sebi drži. Ne tulite, ne bledite nezastopnu, prez vere inu prez vse andohti koker ti farji, menihi inu nune ta latinski psalter le za volo trebuha. Perložite h tim besedom cilu srce, molite, prosite, hvalite prov Boga! Inu de po tih besedah, kir so v le-tih pejsnih, verujte, Bogu služite, vaš stan inu leben pelajte inu držite. H timu daj Bug sujga s. Duha inu pomuč. Amen. Vaš Truber.

56. PEJSEN OD SVETIGA DUHA

„Nun bitten wir den heiligen Geist“ etc. Per Truberum

Svetiga Duha mi molimo,
za vuk, trošt, pomuč ga prosimo,
de nam naša srca druguč predela,
de v vseh žlaht nadlugah bodo vesela.
O Bug, smili se čez nas.

Ti sveti Duh, vužgi Tvojo luč,
per nas vseh izkaži Tvojo muč,
de sveto Trojico cilu spoznamo,
Oču, Sinu, Tebi v pokornost damo.
O Bug, smili se čez nas.

Ti si skuzi tu predigarstvu
po vsim svejtu zbral vkup krščanstvu,
tu per nas obdrži, ne daj zatréti,
daj nam vsem v ti veri v Jezusa umreti,
O Bug, smili se čez nas.

Sturi, de povsod predigarji
bodo obdani s Tvojimi darmi,
de ta evangeli prov pridigujo,
vsem ludem ga zastopnu rezglasujo.
O Bug, smili se čez nas.

Sturi, de vsi žlaht bozi ludje
rezoumejo besede Tvoje,
de nih stan ter djane po nih pelajo,
v brumi, v lubezni nih red dokonajo.
O Bug, smili se čez nas.

Ti sveti Duh, naš zvést vučnik,
bodi v smrti naš trošt, pomočnik,
kedar nas vsi zlegi povsod obsedo,
troštaj nas s to Jezusovo besedo.
O Bug, smili se čez nas. Amen.

57. SVARILO BUKVARJEM IN VEZARJEM

Inu potehmal je meni vejdeoč, de ti eni bukvarji inu vezarji
te slovenske bukve predragu prodajo, zatu tih ti bozi ne
kupujo inu bodo zadržane, obtu ima vsaki vejčiti, de tacih
slovenskih bukvih v Tibingi, kir so prez not, nejso pejsni, se
vsakimu štiri pogne, v ti slovenski deželi pak tri, ampak le-tih
samih, kir so s tejmi notami, v Tibingi le tri, v slovenski deželi
le dva za en krajcar prodajo. Buli oli lažeši kup se ne mogo

drukati. Tu tolmačene, pisane, izlage inu zlage se vom Slovenom zabston sturi. Zatu Boga hvalite inu prosite, de taku delu gre po sreči, Bogu na čast inu h timu izveličanu dosti duš. Amen.

Inu jest te bukvarje, kir take bukve vežejo, prosim inu zvejstu opominam, de vzemo od nih pravi, spodobni lon, de ne bodo sacrilegi, cerkovni tatje, s katerimi se Bug silnu srdi inu nje na tim svejtu inu v pekli ostru štrajfa. Pred tim nje inu nas Jezus Kristus, naš Gospud inu Izveličar, milostivu obari. Amen.

TRI DUHOVSKE PEJSNI 1575

58. COMPLETA / VEČERNA MOLITOV P. TRUBERJA

Kriste, kir si imenovan
prava luč, zarja, beli dan,
s svitlobo si v temi obdan,
sveji nom v ta svitli dan.

Per tim mi Tebe prosimo,
v Tuji luči de hodimo,
Tujo besedo lubimo,
po ni nuč, dan de živimo.

Po noči gledaj na nas Ti,
de hudič nas ne prehini,
aku naše mesu zespi,
de Tuj Duh spet tu obudi.

Ti si se dal nom prov spoznat
inu v Te trdnu verovat,
vižaj nas z dobro vistjo spat,
v jutro z veseljem gori vstat.

Ti vejš, de ti Tuji verni,
kir so Tebi podvrženi,
so od svita zepuščeni,
od vraga zlu sovraženi.

Kedar si pak oblubil nom,
s tejm Tujim svetim angelom
obarovat nas pred vragom,
nerveč pred tejm večnim zlegom,

tiga se mi vsi troštamo
inu ništer ne cbivlamo,
samuč z veseljem čakamo,
de s Tebo v nebu pujdemo.

Tam Te bomo prov čestili,
z angeli se veselili,
od Tuje moči pravili,
imer, vekoma hvalili.

KATEHISMUS Z DVEJMA IZLAGAMA

1575

59. POSVETILO FRANCU JURIJU REINU S STRMOLA

Tudi jezuiti so začeli pisati slovenski.

Nekateri dobri kristjani in zvesti služabniki božje cerkve v deželi Kranjski so mi poslali pretekle jeseni 74. leta nov jezuitski katekizem, natisnjen v slovenskem jeziku s temle naslovom: „Compendium catechismi catholici in slavnica lingua per quaestiones in gratiam catholicae juventutis propositum. Per fratrem Leonhardum Pacheneckerum, professum ac sacerdotem caenobii Victoriensis almi cistiriensis ordinis. Graecii, Styriae metropoli, apud Zachariam Barthschium. Anno 1574.“ Tu brani dobri menih sedem papeških zakramentov, sedem smrtnih grehov, štiri v nebo vpijoče grehe, sedem del usmiljenja, molitev k svetnikom, avemarijo in druge zlorabe ter jih proglašajo za katoliške. Letos pa je v Gradcu na Štajerskem blizu naše domovine izdal jezuit ostro disputacijo v svojem smislu zoper našo cerkev in vero, v kateri skuša dokazati s popačenimi, neskladnimi, krivo navedenimi izreki, zgodbami in primeri sv. pisma, starih očetov in cerkvenih zborov, da je sedanja papeška rimska cerkev prava, katoliška in apostolska, naša pa neprava in krivoverska itd.

Jezuiti hočejo biti tovariši Kristusovi, similis ero altissimo, Iz 14. Hinavščina in krivi nauk zapeljeta mnogo ljudi.

Iz tega se dá sklepati, da se ta nova, volčja bratovščina v ovčjem oblačilu z visokodonečim naslovom (nočejo se imenovati bratje Gospada Jezusa kakor vsi navadni pobožni kristjani, Ps 20, Mt 12, Jan 20, Hebr 2, ampak tovariši njegovi) hoče vriniti kakor med druge narode tudi v našo domovino, se tu vgnezditi ter s hinavskim, licemerskim življenjem in z lokavimi, napihnjenimi, sladkimi besedami odvesti in odtegniti preproste, dobrosrčne kristjane naše domovine od prižgane svetlobe svetega evangelija v prejšnjo temo razkrinkanega in razodetega Antikrista v Rimu. Kajti ta novi red družbe Jezusove je zato ustanovljen, razširjen po vseh deželah in obdarjen z mastnimi prebendami, bogatimi samostani, velikimi svošččinami, naklonjenostjo in varstvom visokih mogotcev, da bi razpadlo papeštvo in Antikristovo razdejjano kraljestvo spet obnovil, ohranil in razširil, o čemer priča to, da si ti tovariši Psevdokristu-

sovi bolj ko drugi papeževi redovi, učitelji in pristaši zelo prizadevajo ne samo s krivimi pridigami, spisi in hinavskim življenjem, ampak tudi s poučevanjem, da bi ohranili papežovo trinoštvo in malikovavstvo. Kjerkoli namreč iztaknejo in dobé mlade dečke, ki so sposobni za študiranje, naj bodo iz katerekoli dežele, jih vabijo k sebi brez vednosti in proti volji staršev (zgoraj omenjeni menih in respondens v jezuitovi disputaciji sta oba naša rojaka in njihova učenca), jih pridno uče in jih zastonj oskrbujejo z vsemi potrebščini, obetajoč jim, da bodo prišli do velikih časti in dobrega življenja, če bodo ostali pri njihovi veri in v njihovi pokorščini. Pred kratkim so tudi pregovorili papeža, da je v Rimu ustanovil novo šolo za revne dijake iz vseh dežel, posebno za Nemce. Tu jih dobro drže in pridno poučujejo v jezikih, umetnostih, disputiranju, zlasti pa v svoji sofistiki in praznoverju. Te bodo potem, ko dorastejo in pridejo k pameti, razposlali v vse dežele, da bodo zagovarjali in branili papežovo kraljestvo.

Ker pa Gospod Bog resno nalaga nam čuvarjem in pastirjem, ne samo da njegovo čredo, ki jo je z lastno drago krvjo pridobil in odrešil (Apd 20), vodimo na zdravo pašo, ampak da jo tudi čuvamo in svarimo pred volkovi, zato hoče sv. Pavel, da pravi škofje in pridigarji ne samo uče, ampak tudi silno opominjajo, grajajo in dokazujejo krivdo tistim, ki nasprotujejo. Za to se trudijo vsi pobožni, stari in novi učitelji in pisci, zlasti pa v današnjem času naši nemški preslavni teologi, ki ne uče le pravilno potrebnih, zveličavnih krščanskih nauk in razlagajo vse sv. pismo, ampak tudi izpodbijajo in odkrivajo krivo razlago katekizma, zapeljivi nauk, spise in disputacije sanjačev, kričačev, razkolnikov in jezuitov, da more vsakdo videti in otipati, da so le-ti iz stare velike kačje zalege, ki se plazi po suhem in po vodi, poslani, da napravijo iz ljube mladine otroke pekla, da požirajo vdovam hiše in zapirajo ljudem nebesa. Raz 12, Mt 23.

In ker so jezuiti začeli pisati, kakor omenjeno, tudi v slovenskem jeziku proti našemu evangelijskemu nauku, sem po zgledu naših teologov, čeprav star, bolan in hrom, sestavil naslednjo dolgo pridigo, jo narekoval in dal natisniti obenem s katekizmom ne glede na to, da sem že prej v razlagah novega testamenta, katekizma, psalterja, v postilah, v *Locis theologicis*, v *Examine Philippi*, v treh izpovedih,

Jezuiti zapeljujejo ljubo mladino.

Nova papeževa šola v Rimu.

Pridigarji morajo zidati in boriti se, 2 Ezdr 4.

Odkrito priznaj pravico, če hočeš pomagati ljudem, Sir 4.

t. j. v augsburški, württemberški in saški, dovolj odgovoril in ovrgel krivo vero papežnikov in ugovarjanje našim. Tu najpreprosteje in najrazumljiveje učim naše mlade, preproste, dobrosrčne Kranjce in Slovence, kako naj spoznavajo in sodijo vse nauke, vero in božje službe po svetem pismu in katekizmu. Opominjam jih, naj pridno bero sv. pismo, da se nauče prav razumeti katekizem in smisel vsake besede; samo sv. pismu naj vérujejo in slede, kakor so prav često zapovedovali Kristus, naš Gospod (Jan 5, Lk 11, 16, 24), vsi preroki, zlasti David (Ps 1, 19, 119) in apostoli.

Vpitje papežnikov
proti luterskim:
nova vera, hudob-
ni ljudje, slabe
letine, templum
Domini (Jer 7, 44),
je napačno.

Starost, dolgo-
trajna navada,
sila, mnoštvo ljud-
stva ne delajo vere
prave in nikogar
ne zveličajo, mar-
več le sv. evangelij,
Rim 10.

Učim jih z jasnimi izreki in primeri iz biblije in katekizma, kako naj odgovarjajo našim zoprnikom na njihovo hinavsko vpitje in na govorenje nerazumne sirove drhali, ki pravijo: mi katoliki vzdržujemo, učimo in hočemo spet vzpostaviti staro vero in lepe božje službe, ki so jih imeli naši predniki; pri tem so bili ljudje dobri, zvesti, pobožni, miroljubni, edini v veri, a letine so bile dobre in rodovitne. Glede starosti vere naj torej naši odgovore: čeprav je naša vera najstarejša, ker je Bog, še preden je postavil svetu temelje, namenil, da bi bili po Kristusu sveti pred njim (kakor pravi Pavel Ef 1), vendar starost, velika sila, dozdevna svetost, človeška modrost, veliko število ljudstva in dolgotrajnost ne store še vere prave in ne zveličajo ljudi, marveč božja beseda; saj pravi Pavel (Rim 10), da prihaja vera iz pridige in poslušanja božje besede. In Kristus pravi, da bo zveličan tisti, ki veruje njegovemu evangeliju. Pavel govori (Rim 2): Kristus, naš Gospod, bo sodil svet ne po veri posameznika, naj bo stara ali nova, naj so jo papeži, škofi, duhovniki in menihi dolgo ali kratko časa imeli, ampak po svojem evangeliju. Saj je hudičeva kriva vera tudi stara, ker je hudič še v nebesih ustanovil krivo vero proti božjemu Sinu in nato pritegnil in pripravil k njej Adama, Evo, Kajna in njegove potomce, pogane, Jude, Turke in papežnike. Zato naj se nihče ne dá odvesti in odvrniti od prave stare vere z besedo: vera je stara, ne glede na to, da je treba starost ljubiti in spoštovati. Zato naj se mladi in preprosti kristjani pazijo in naj vedo, da imamo glede vere dvoje staršev in očetov, pravoverne in krivoverne. Pravoverna sta Adam in Eva pred padcem in po njem, ker sta zopet verovala v božjo obljubo o semenu iz žené, t. j. v Kristusa; za njima Abel, Set, Enoh, Noe, Abraham, Izak, Jakob, očaki, preroki, apostoli in tisti, ki so sledili

njihovemu nauku in veri. Naša krivoverna prednika sta tudi Adam in Eva, ko sta bolj verovala in bila bolj poslušna kači, hudiču, kakor Bogu (Gen 3); dalje so Kajn, Kam, vsi krivi preroki, škofje, pridigarji in tisti, ki verujejo in služijo Bogu proti božji besedi, proti svetemu evangeliju in katekizmu, ki zlorablajo svete zakramente in slede hudičevemu in človeškemu nauku.

Omenjeni papežniki pa povsod o nas trdijo, pišejo in kričé, da mi luterski prav ne krščujemo, da zaničujemo sveto mašo, Devico Marijo in vse svetnike, da prepovedujemo dobra dela itd. Proti temu pripovedujem in jasno naznanjam našim dobrim pobožnim rojakom, kako je sv. Janez Krstnik po božjem ukazu krstil Kristusa, našega Gospoda, in različne narode samo z vodo v imenu sv. Trojice, kako je Kristus, naš Gospod, naročil krstiti apostolom in kako so ti krstili prve kristjane. Tako jim razlagam tudi o Gospodovi večerji: kdo in kako jo je ustanovil in kako so prvi kristjani z njo ravnali; dalje, kako je treba moliti le k Bogu, svetnike prav častiti in katera dela so Bogu všeč. Zaradi tega sem obširno razložil apostolsko vero, očenaš in vso hišno tablo, da bi se naučili in vedeli, kako more vsak kristjan visokega ali nizkega stanu v svoji službi in poklicu s svojim delom prav služiti Bogu ne samo v cerkvi ali po samostanih, ampak tudi v mestni hiši, v svoji domačiji in na polju.

Odgovarjam tudi na njihova stara judovska izvajanja (Jer 44), ker obtožujejo naš nauk in pravijo: Odkar so luterski nastopili s svojim novim naukom, so se pojavile vse nadloge in draginje itd. Dokazujem iz Mozesa in vseh prerokov, da so vsemu krivi papežniki s svojo novo vero, malikovanjem, trinoštvom, preganjanjem in nesramnim življenjem. Kajti v dobi Abrahama, Izaka, Jakoba, Jožefa, Mozesa, Davida, Elije, Elizeja in apostolov so tudi bile velike draginje, vojske, kuge in kobilice, a temu niso bili krivi očaki, preroki in apostoli s svojo vero in naukom, ampak Kananiti, Egipčani, nejeverni Izraeliti, Judi in pogani s svojo malikovavsko vero in brezbožnim življenjem.

Skratka — upam, da bo Vsemogočni s svojim sv. Duhom in besedo podkrepil naše bogoljubne Kranjce in Slovence s to in s prejšnjimi našimi pridigami in knjigami v spoznani in sprejeti resnici svetega evangelija, v pravi veri, molitvi, v pravi, stari rabi svetih zakramentov, v krščanski ljubezni, potrpežljivosti, edinosti in v vseh bogo-

Da zlorablajo luterski sv. zakramente, da onečajo svetnike in prepovedujejo dobra dela, to so neresnične obtožbe.

Ne pravoverni, ampak malikovavci in nesposobni so krivi, da Bog kaznuje svet.

Kristusove ovčice ne bo nihče iztrgal iz njegovih rok, Jan 10.

ljubnih službah, da jih bo ohranil stanovitne proti peklu, vsem nakanam in trinoštvu; da jih bo učil, jim dal besedo in modrost, da bodo znali s katekizmom in z jasnimi izreki iz sv. pisma presoјati, braniti in zagovarјati vse zveličavne nauke krščanske vere proti zviјаčnemu in lokavemu govorjenju jezuitov in njim enakih. To jim nakloni Kristus, naš Gospod, naših duš pravi škof in pastir, po svoji oblјubi! Amen.

Kaj je napotilo
Trubarja, da je po-
svetil tele bukvice
svojemu kumčetu.

Moj ljubi v Kristusu sin in kumče, plemeniti Franc Jurij! Tele bukvice, v katerih razlagam katekizem na dva načina, jasno učim, dokazujem in branim najpotrebnejše nauke naše krščanske vere z božjo besedo ter odkrivam in izpodbijam papeški zapeljivi nauk, obrekovanje, praznovrstvo, malikovavstvo in zlorabe, posvečam Vam in jih v Vašem imenu izdajem iz naslednjih razlogov: Prvič — sta me pred trinajstimi leti, ko ste se rodili in ko sem služil krščanski cerkvi na Kranjskem osebno s svojo pridigarsko službo in drugače, poklicala Vaš častiti, Bogu vdani in krščanski gospod oče in gospa mati iz posebne previdnosti božje k Vašemu sv. krstu za botra in pričo, da ste bili krščeni prav, kakor je zapovedal in določil Kristus: v imenu sv. Trojice, s čisto vodo brez soli, blata in olja. Vsak krščanski boter pa je dolžan, da spominja in opominja svoje kumče, kakšne nebeške darove je pri krstu sprejelo od Boga in kaj je za to Gospodu Bogu oblјubilo in mu je dolžno; tudi mora svoje kumče poleg staršev, sorodnikov, sosedov in učiteljev učiti katekizem. In to sem hotel storiti in pokazati s temile bukvicami. Posvetil sem jih Vam — drugič — tudi v spomin krščanske ljubezni, zvestobe in prijateljstva, ki me je vezalo najprej z Vašim gospodom dedom, z gospodom Francem Reinom itd., pred štiridesetimi leti, ko je bil on mnogo let zapovrstjo odbornik, blagajnik in prisednik deželnih stanov slavne kneževine Kranjske, a jaz pridigar in kanonik v Ljubljani, nato pa tudi z Vašim gospodom očetom; ta me je zaradi tega in glede na mojo pridigarsko službo, ki jo je zelo upošteval in spoštoval, izbral in poklical za Vašega botra. Tretjič — sem hotel s to posvetitvijo pokazati svojo hvaležnost za mnogovrstne dobrote, ki so jih izkazali Vaš pokojni gospod ded, Vaš gospod oče in gospa mati meni in mojim. Ker je staro, ugledno pokolenje, ime, rod in plemstvo gospodov Reinov znano v vsej kneževini Kranjski in v sosednih deželah pri osebah visokega in nizkega stanu in jih vsi

zelo časté, ljubijo in spoštujejo, zato upam, da bo tale knjižica, ker je Vam posvečena, tem ljubša in še bolj pogodu bogaboječi, dragi mladini in dobrosrčnim kristjanom naše domovine in da jo bodo marljivo brali. K temu podeli Kristus, naš Gospod in Zveličar, ki je mladino in vse ljudi tako ljubil, da je zaradi njih prišel iz nebes k nam na zemljo, postal otrok in človek, vse poklical k sebi, jih nosil na svojih rokah, umrl za njihov greh in vstal od smrti, jih napravil pred Bogom dobre, pravične in svete, sposobne in vredne nebeškega kraljestva ter njim in vsem pravovernim tako zaslužil in pridobil večno zveličanje, — podeli nam vsem svojega duha, moč in blagoslov, do bomo izpolnili vse, kar nas učita sv. pismo in katekizem. Amen. Pisano v Derendingenu, na sv. Primoža in Felicijana dan, v 1575. letu.

V. Častitosti poslušni, vdani in zvesti boter

Primož Trubar, župnik prav tam.

60. PREDGOVOR

Vsem bogaboječim, mladim inu starim Krajncem inu Slovenom od Buga Očeta skuzi nega Sinu Jezusa Kristusa, našiga Izveličarje, milost, mir inu vse dobro prosim.

Potehmal ti stari inu sedašni zvejsti pastiri tih božjih ovčic so vselej šacali inu držali ta katehisem za ta nerbulši inu pridniši navuk za te mlade inu preproste krščeničke, zatu so ti stari vučenički, koker Origines, Pantenus inu drugi, nerveč ta katehisem v cerkvi vučili inu izlagali. Glih taku per sedašnjim našim času vsi pravi zastopni pridigarji povsod, po mejstih inu vaseh, dejo: vsak praznik raven tiga evangelija en štuk inu nakatere besede iz tiga katehisma časi kratku časi dolgu izlagajo inu per tim te otroke vprašajo, aku ga umejo, zastopijo inu se po nim drže. Inu tim starišem, očetom, materom, gospodarjem inu gospodinom ostru zapovedajo, de doma vsak praznik, v jutro inu večer s sujemi otruki, posli inu družino eden

Vsi zvejsti pridigarji inu zastopni krščenički drže ta katehismus za ta nerpridniši izveličanski navuk, šac nebeski.

od drugiga vprašajoč inu odgovoreč se ta katehisem vuče, de ga popolnoma od besede do besede umejo prov izreči inu zastopijo, kaj vsaka beseda v sebi drži, kam kaže, kaj oblubuje, zapoveduje inu prepoveduje.

Ner te bulše, čudniše, pridniše istorije, delu, opravilu te s. Trojice je v ti kratki jogrski veri zapopadenu.

Zakaj v tim katehismi (katehismus je ena grska beseda, slovenski moremo tolmačiti eno podvučene te prave vere božje) so ner te vekše, čudniše inu pridniše istorije, djane, zgodene inu dela božje, potle te molitve, h tretjemu te ner pridniše postave inu zapuvidi, h četrtimu ner te lejpše, pridniše ceremonije, tu je, te vunane, videče božje službe, s kratkimi besedami zastopnu zepisane, koker v ti veri; v ti isti je lepu kratku zepisanu, kaj je Bug ž nega stanum, kaj je nega delu inu opravilu, de Bug Oča ž nega Sinum inu s. Duhum je vse riči iz ništer stvaril; de je nega Sinu za volo našiga izveličane na ta svejt poslal, za volo naših grehov je martran, od smrti vstal, zdaj raven Boga sidi, de spet pride te mrtve obuditi inu ž nimi red te žive soditi; inu de ta s. Duh skuzi tak navuk inu pridigo s. evangelija te ludi na pravo vero obrača, de bodo sveti v ti cerkvi oli gmajni božji, de imajo odpustek vseh grehov inu de bodo vstajeli od smrti, dobili inu posejli ta večni leben. Le-ta kratka vera, istorija inu navuk nas vuči inu nom pravi vse tu, kar potrubujemo h timu večnimu lebnu. H timu ne potrubujemo več obene druge vere, ne odpustkov papežovih, ne izpačenih maš, ne kadila, kropila, rumane, ne obenih ličkakih, norskih, od ludi zmišlenih ordnov oli službi.

Ta očanaš je summa, začetek, sreda inu konec vseh molitov; te deset zapuvidi vseh postav, ta krst, tu obhajilu,

V tim očanašu so vseh svetnikov v vseh žlaht nadlugah molitve, katere Bogu dopado, nje usliši, inu kar mi potrubujemo na duši inu na telesu, kratku, zastopnu zapopadenu. V tih desetih zapuvidah je tudi vse tu, kar Bug hoče od nas imejti oli nekar, zapovedanu inu prepovedanu, koku se imamo pruti

Bogu inu vsem ludem z našim djanem, rovnanem, stanum inu poklicanem držati, de Bogu inu vsem ludem služimo inu dopademo. V tim krstu, obhajilu, pridigarstvi so ner te lejpše, lubeznive, pridniše ceremonije, tu je, vunane, videče, vesele, troštlive božje službe. Zakaj v tim krstu se ta pravi Bug v ti s. Trojici pruti timu krščenuku zaveže, oblubi inu zagvišuje, de hoče nega Bug inu Oča biti, v obeni nadlugi zapustiti; v ti večerji Kristusevi se tim vernim, pokurnim oblubuje inu zagvišuje ž nega telesom inu krijo, de hoče nim odpustiti vse grehe inu nim dati ta večni leben. V tim pridigarstvi Jezus zapove pridigati to pokuro inu odpuščane vseh grehov v nega imeni inu oblubuje vsem ludem, kir pokuro dejo, žalujo nih grehe, od nih puste inu verujo nega s. evangeliju, te iste on hoče izveličati. Obtu kateri le-te šest štuke oli artikule te prave, stare, božje vere vej, zna, zastopi, veruje inu se po nih drži, ta isti ne potrebuje obene druge vere, pridige, navuka oli službe božje h timu večnimu veselju inu dobrimu lebnu. Inu skuzi le-ta navuk v tim katehismi so ti naši stariši pod temi papežniki izveličani, zakaj kedar so hoteli umreti, taku so nim vselej to vero inu očanaš naprej pravili inu molili.

Za tiga volo sem jest v mnogoeteri viži ta katehisem s kratkimi inu dolgimi izlagami tudi v tih pejsnih inu še pak zdaj v le-tih bukvicah od spreda s to staro kratko izlago inu potle z ano obilno, suseb te vere, očanaša, kaj [je] ta krst inu ta prava maša, pustil drukati. Raven te iste (za volo tih nesramnih, ležnivih, nezastopnih papežnikov, kir vselej inu povsod čez nas vpijo, reznašajo inu oblagavajo, de mi luterski eno novo, krivo, škodljivo vero gori narejemo, te maše inu lipe božje službe doli taremo, Divico Marijo inu vse svetnike zašpotujemo; zatu, pravijo oni, je taku hudu zdaj na svejtu & c.)

pridigarstvu vseh ceremonijev, vunanih pravih božjih službi.

Iz katehisma mogo ti preprosti vejčiti, spoznati inu soditi, katera vera, navuki inu božje službe so stare, prov Bogu dopado, inu to pravo vero zagovoriti, to krivo papežovo nazaj postaviti inu spričati, de nej prov.

sem tudi v le-tih bukvicah v ti dolgi pridigi od začetka te stare inu nove, te prave inu krive vere, od stariga inu noviga krščovana, obhajila, od praviga inu kriviga, od noviga inu stariga češčena te Divice Marije inu vseh svetnikov, š čim inu koku more en vsaki krščeničnik, bodi v visokim oli v nizkim stanu, bodi cesar oli pastir, nekar samuč v ti cerkvi inu ob prazniku, temuč tudi na rotavži, doma, na puli, Bogu prov služiti, iz grunta vsiga s. pisma inu katehisma povejdal inu navučil, de vsaku dejte inu preprosti človik bo vejdil inu mogel vejčiti, spoznati inu soditi, katera vera, navuk inu božje službe, tih luterskih oli papežovih, so stare, prave, božje, risnične inu izveličanske. Inu raven tiga bodo tudi mogli inu vejčili to našo pravo, staro vero vsakimu papežnikovimu zupergovorjenu odgovoriti, zagovoriti inu spričati, de ta nih vera je nova, kriva, falš, ležniva, hudičeva inu malikovska, kir te ludi od Buga, od nega besede inu pokorščine odpelava inu zapelava v ta pekel. Pred tako nih vero nas obari Jezus Kristus, naš Gospud, pravi Vučenik inu Izveličar. Amen. — Na koncu imate tukaj te otročje molitve inu to mahino agendo. Od le-tiga vsiga vi več najdete v tih naših slovenskih bukvah, suseb v tih dveju slovenskih predgovorih čez ta novi testament inu čez te tri vere tih viudov inu mejst tiga s. rajha, v ti postili, katehismih inu cerkovni ordningi. Prosite Boga zame, koker jest za vas, de sujo milost dale na meni izkaže, muje zdravje povrne, de bom mogel ta s. novi testament Kristusev s to obilno izlago druguč dokonati inu drukati. Per tim ta milost našiga Gospudi Jezusa Kristusa, ta lubezen božja inu tu podilene s. Duha bodi vselej z nami. Amen. 2 Cor. 13.

Vaš zvejsti pastir

Primož Truber, Rastčičer Krajnc.

V tim tekstu tiga katehizma te ene besede, koker „krščeni^k“ — „kristjan“, „Jezus je v grob položen“ — „Jezus je pokopan“ inu tim glih, se unglih vmej Krajnci, Sloveni inu Krovati tolmačijo. Na tim se nema oben zmotiti, zakaj obuje je prov. Oli ti pridigarji imajo vsak v suji deželi per enim tolmačenu ostatici inu tih besed vsak praznik drigači ne preminovati.

61. PRIPOROČILO KNJIGE

Lubi krščeni^k! Mi, kir bomo ti luterski inu te nove vere imenovani, moramo, koker pravijo od te ovčice, kir je ozdolaj pila, je timu volku, kir je ozgoraj pil, vodo skalila, tudi preslišati, de smo zepelavci, kecarji, novo krivo vero začnemo, to staro zamečujemo inu doli taremo; zatu je taku hudu ratalu na svejtu & c. Le-timu obrečenu inu obdolženu se mi v le-tih bukvicah s to risnico odgovorimo inu spričamo zadosti so vsemi preroki, jogri, evangelisti, s tejm katehizmom, ja, tudi s samim Kristusom, de se nom v tim sila inu krivica godi. Temuč ti naši zupniki, ti papežniki so ti isti junaki, kir so staro pravo božjo vero, postavo Jezusovo, te s. zakramente, te prave božje službe, češčene tih svetnikov preobrnili, prestavili, proč vzeli inu perstavili, božji zapuvidi zuper. Obtu kupite za male denarje le-te bukvice, čestu preberite; taku bote znešli, de mi luterski to staro, pravo, izveličansko vero vučimo inu držimo. Bug ž nega Duhom bodi z nami. Amen.

Vaš Truber.

62. O BESEDILU OČENAŠA

Nerpoprej ti preprosti se ne imajo na tih besedah zmotiti, kir eni molijo latinski „veniat regnum Tuum“, eni pak „ad-veniat“, ti eni Nemci „komme Dein Reich“, ti eni „zukomme“, tu je slovenski „pridi Tuje kraljevstvu“ inu „pridi k nom Tuje

„Pridi“ oli „pridi k nom Tuje kraljevstvu“ je obuje prov.

kraljevstvu“, zakaj „pridi“ oli „pridi k nom“, obej besedi imate en zastop. Ampak kir ti eni molijo „pridi k nom Tuje bogastvu“, ta beseda „bogastvu“ tukaj ne sliši. Eden, kir nej zastopil latinski ne nemški, je to besedo „kraljevstvu“ na „bogastvu“ preobrnil; „bogastvu“ inu „kraljevstvu“ ne imata eniga zastopa.

63. OD PRAVIGA INU KRIVIGA MAŠOVANE

Vse božje službe v cerkvi se ima z zastopnim jezikom opraviti; tiga papežniki ne dejo.

Inu mi smo od spreda pravili, koku so se ti stari krščeni obhajali, molili inu pejli v tim gmajn zastopnim jeziku, koker tu s. Paul (1 Cor. 14) zastopnu inu ostru zapoveda, de vse riči v cerkvi, pridige, molitve inu pejtje, se ima v tim gmajn zastopnim jeziku vsake dežele dopernesti, de ti ljudje, bodite ajdi oli Judi, kedar v nih cerkov prido, zastopijo, kaj ti verni v cerkvi delajo, vuče, govore inu molijo; sice, kedar bi v nezastopnim jeziku nih službe dopernašali, taku bi iz nih špot delali inu za norce držali. Berite od tiga celi 1 Cor. 14. cap. Inu kedar Bug hoče, zapoveda inu s. Paul vuči, de imamo iz srca zastopnu moliti, koku hote ti bozi ljudje zastopnu iz srca moliti inu reči na tiga farje molitov „amen“, kedar ne zastopijo, kaj ta far mrmra oli kriči?

64. PROTI ROMARSKIM CERKVAM

Natu, vi muji lubi Krajnci inu Sloveni, vas zvejstu opominam inu na božjim mejstu prosim, spumnite inu vprašajte, skuzi koga, koku inu kedaj so le-te ene nove cerkve v naših deželah per naših časih inu pumnenu gori prišle, so sezidane inu k nim tulikajn blaga prišlu inu perneslu, koker na tej Gori per Gorici, per Gornim gradu, pod Gradcom nad Lublana, na Silevici, nad Laškim, na Bruniki, na Kumi inu drugdi. Neso li vse te iste cerkve le od tih hudičevih, ležnivih bab, kurb inu

hudih ljudi gori prišle? H timu so ti farji, menihi, cehmoštri inu mežnarji za volo nih trebuha redle pomagali s temi ležnivimi cajhni, kir so pravili inu falš pričovali, kir bi se per tacih cerkvah bili sturili. Per tim so ti eni hudičevi ludje slipi, hromi inu krulevi se sturili inu na berlah h takim cerkvom prišli inu ti eni slipi se delali inu k nim pustili se pelati. Inu so per tacih cerkvah berle od sebe vrgli, ti slepi so pregledali. Tu so ti farji potrjevali inu na steno oli na table malali inu zapisali. Inu so te mesene debele kosti na te štrike tih zgonov pervezovali, te iste so ti psi ponoči cukali inu zgonili. Inu kedar so ti bozi, preprosti ludje h tim zgonum tekli, per nih nikoger nešli, taku so djali inu verovali, ti zgonuvi so od svetnikov oli sami od te svetusti te cerkve oli gore zgonili. Ti eni pak farji inu mežnarji so tim živim rakom goreče voščene svičice perlepovali inu okuli tacih cerkov ponoči pustili laziti. Tu kedar so ti preprosti vidili, so verovali, de ti svetniki taku okuli te cerkve hodijo. Koku se je ta farska kurba ž ne krovaškim farjem v Gurenim gradu, kir je to novo cerkov gori naredila, držala, je tej isti sosejščini per Gurenim gradu vejdejoč. Od take hudobe, lotrije, golufije, malikovane inu tudi od te velike kurbarije, pijanstva, uboja inu vse žlaht pibirije, kir so se per tacih cerkvah s tem rumanem, s križihojenem zgodile inu se še zdaj gode, bi mi mogli ene velike bukvi, kateere bi ne mogel oben rimski osel nesti, napisati. Od tiga v ti naši postili, v ti osmi nedeli po s. Trojici več najdete.

O, vi molčeči psi, vi hudi, bozi, revni, prekleti, hudičevi farji inu menihi, kir vi taku za volo vašiga smrdečiga trebuha timu zcludju, nega tovarišem inu služabnikom te boge preproste ljudi inu te vaše ovčice pustite zepelati . . . Vi ste taki najeti pastiri inu vulkuv, de h timu vsimu molčite. Inu kar ti vaši nernezastopniši, ležnivi, pijani, norski, kurbarski farmani,

Na vsim malikovanu inu lotrovanu, kir se per tih novih cerkvah s tejm rumanem zgodi, so ti nezastopni farji ž nih neumnimi.

pijanimi, never-
nimi farmani
dolžni.

suseb ti S. Ruprita per Mirini fari, kir nuč inu dan v toverni
v vsi lotriji leže, kir obene besede v ti veri, očanašu inu v de-
setih zapuvidah prov ne zastopijo inu ne verujo, od vas hote
imejti, vom zapovedajo, tu istu vi sturite; inu se vi od nih,
nekar oni od vas, vučite služiti Bogu inu svetnikom, de h ta-
kim dalnim vražjim cerkvom s križi inu s proce-
sami z drugimi red hodite inu te gurne
maše dopernašate; zatu dober
žold imate.

65. SMRT PREKRŠČEVAVCA HUBMAIERJA

Inu v tim 1519. leytu je bil en menih Boltežar Ibmar; ta je
v tim mejstu Renspurgi per eni kapeli, v kateri je bil en pild
Divice Marije namalan, enu taku veliku cuprane sturil, de so
vsi žlaht ludje iz te pajerske dežele, možje inu žene, h ti kapeli
inu pildu, koker bi nori inu vstekli bili, tekli. Ti eni so vile,
ti drugi grable, panve inu druge posode v rokah imejli inu so
le melčeč tekli, nikomer odgovurili. Tu sem jest sam v Žals-
purgi vidil. Le-ta menih je potle to bidertaufersko vero gori
perpravil. Tiga so v tim 1528. leytu na Dunaju sežgali, nega
ženo vtupili. Tu sem jest tudi vidil...

66. DOGODEK V IŠKI FARI

Tedaj, kedar sem jest pred 28 leyti v Lublani pridigal zuper
tu rumane na to Goričansko goro, so ti eni silnu legali, de eni
mrtvi otroci, kir so bili oblubljeni h ti Divici Mariji na to
S. goro, so od smrti vstali. Ena žena v ti igiški fari je enu suje
mrtvu dejte tri dni v zibeli hranila inu tu istu oblubovala h ti
Divici Mariji v Gorici, oli tu dejte je začelu smrdeti, de so tu
istu kumaj pred smradom pokopali.

67. OD ČEŠČENA DIVICE MARIJE INU SVETNIKOV
se čez luterske nesramnu laže

V tim 1562. lejtu sem v Lublani v ti Požovi hiši bil. Za Požovo hišo pruti vodi od zada je eniga mesarja hiša. V ti isti so bile dvej dejkli. Te so vkupe govorile, de sem jest z mujo družino iz kuhine slišal: „Ta kurbin Primož ž nega tovariši pridiguje, de Divica Marija je ena kurba bila.“ Natu sem nima odgovoril: „O vi kurbe, koku vi smejte nesramnu legati?!“ Inu sem nima s to trančo prutil. Inu onu je še zdaj meni žal, de niju nesem zatožil. Take inu tim glih leže se čez nas govore. — Tedaj so tudi ti naši zuprniki ranicimu našimu gospudi cesarju Ferdinandu naprej pernesli, de jest te otroke v Lublani pod mesnicami krščujem, iz te s. maše špot delam inu cilu zamečujem, to nedelo inu vse praznike prepovidujem praznovati & c.

68. ODGUVOR, ZAKAJ TI LUTERSKI V TO DIVICO MARIJO
inu v te svetnike ne verujo

Mi hočmo tukaj nerpoprej tim bozim, preprostim, nezastopnim, zepelanim inu zapuščenim od pravih pastirjev papežnikom, kir zuper to našo staro vero koker ti Turki govore, odgovoriti, kir pravijo: De bi Divica Marija ne bila, kej bi Bug bil? Glih taku Turki pravijo: Vi kauri, tu je, vi ajdi, vi verujete v božjiga Sinu; koku more vaša vera prava biti? Bug ne ima obene žene, koku tedaj hoče sinu imejti? Potle kir pravijo: Mi smo v tim imeni tih svetnikov krščeni, zakaj bi nanje ne verovali, klicali & c.? Na le-ti veliki, strašni nezastopnosti nišče nej kriv, samuč ti nevučeni, nemarni, lini, požrešni inu pijani farji, farmoštri inu podružniki, kir te boge ludi tiga katehisma, suseb to vero, ne vuče prov zastopiti. Zakaj oni nikdir tiga katehisma prov inu po redu ne izlagajo v ti cerkvi,

Papežovi farji nih mladim preprostim farmanom ne izlagajo prov popolnema tiga katehisma inu ne pojo. Zatu oni taku tursku, ajdovsku od Divice Marije inu svetnikov govore.

v ti izpuvidi oli doma, temuč nim v tih izpuvidah nalagajo, de te besede te vere, očanaša inu avemarije žebrajo prez vsiga rezmisljena inu zastopa, koker ti nevučeni farji, menihi inu nune ta latinski psalter, de ti bozi ludje obene besede v tim katehismi prov ne zastopijo, ne vejdo, kam kaže, kaj vuči, kaj v sebi drži. Inu ti nih farji, kedar ž nimi s križi hodijo oli v nih cerkvi, ne dopuste tih naših pejsen iz katehisma polohku inu zastopnu pejti, temuč ličkake basni dopuste tim dečlom naprej pejti, de vselej več na Divico Marijo inu na svetnike kličejo, česte inu češče v misli imajo koker Boga oli nega Sinu Jezusa Kristusa; zakaj oni od spređa inu za križi veden inu glosnu kriče:

Kir Marija Boga rodi,
aleluja, o Marija,
v preproste plejne povije,
aleluja, o Marija,
preproste plejne, makov cvejt,
aleluja, o Marija!

Inu kedar blizi te cerkve pridó, taku te ene dečle vpijo: Oglasi se, oglasi se, s. šent Peter. Le-tim pak te druge dečle odpojo: On se oglasi, on se oglasi, če Bug hoče. Natu začne mežnar zgoniti.

Na veliki nočni dan inu potle do vinkuš pojo: Marija Divica, bodi naša pomočnica, pruti Tujmu sinkuvi & c. — Inu koledniki ob božiči pojo:

Mi smo prišli pred vrata,
de bila božja zlata,
o Marija, o Marija;
novu je lejtu v deželi,
bodi Jezus per nas.

Tukaj mi slišimo, de per tih bozih ludeh vselej več vela Divica Marija inu ti svetniki koker sam Bug oli Jezus, nega sin. V tim inu na tim vsim so ti oslipleni hudičevi farji [krivi], kir te preproste obeniga štuka te vere krščanske iz s. pisma inu iz katehisma nim prov naprej ne molijo inu ne pojo inu takimu ležnivimu, malikovskimu pejtju zuper ne govore. Zatu taki farji bodo morali v pekli vekoma nih jutrnice inu friemaše brati inu to avemarijo z jokanem inu klagovanem pejti.

Inu de bi se tim preprostim le-ta božična pejsen „Ta dan je vsiga veselja“, v kateri pojo „ta stvar je sujga Stvarnika rodila inu dojila“, inu raven te iste ta vera izložila, koker smo mi to isto ozgoraj izlužili (kir pravimo: mi verujemo v Buga Očeta inu v Jezusa Kristusa, kateri je od večnosti od Buga rojen inu potle pred 1575 lejt stuprov od Divice Marije rojen; v tiga istiga inu nekar v Divico Marijo oli v Pilatuža, najsi niju imena v ti veri stojita, ne verujemo, koker smo od tiga od spređa v ti veri pravili), — taku bi ti preprosti taku debelu tursku ne guvorili inu ne djali: De bi Divica Marija ne bila, kej bi Bug bil? Oni bi vejčili inu spoznali, de Bug Oča, nega Sin inu s. Duh je vselej vekoma od večnosti bil inu stuprov pred 5539 lejti je Bug ta svejt sturil inu sujo čast rezodil inu stuprov potle čez 3974 lejt, 6 mescev, 10 dni je sujga Sinu na ta svejt poslal, de je v ti Divici Mariji telesu tu človejstvu za volo našiga izveličane nase vzal ...

Luterski ne veruju v Divico Marijo ne v Pilatuža, najsi niju imena v ti jogrski veri stojita.

69. OD ZAČETKA TIH AJDOVSKIH, JUDOVSKIH inu krščanskih pildov

... S. Krisostomus pravi, kedar en krščeničnik v eno cerkov pride inu zagleda v ti isti lipe pilde inu malane, taku ne ima te iste tadlati inu zašpotovati, ampak kir bi ti eni krščenički stuprov to nih cerkov hoteli malati inu lipe pilde noter staviti,

taku ima tim istim krščnikom svetovati, de s tem istim blagum, kir hote na pilde inu malane naložiti, de tu istu bozim ludem dado inu ž nim pomagajo. Le-tu jest tudi vsem dobrim svetujem.

Muj oča, kedar je na Rašici s. Jerneja cehmošter bil, je bil pustil to cerkov vso enimu krovaškemu malarju malati. Ta je tim svetnikom, suseb tim jogrom, velike brade inu mostače po tursku inu krovašku namalal. Natu so v tim 1528. lejtju ti Turki prišli, to cerkov sežgali inu s. Jerneja pilda v kori, kir nej mogel zgorejti, roke odbili, oči izteknili inu tu malane je vse proč palu. Timu malarju je bil muj oča dal dvajseti vogrskih zlatih. Te iste bi bil bule nalužil, de bi bil ene štiri voli kupel inu tim bozim sosedom dal, de bi ž nimi bili orali, suje otroke živili.

Začetek tih pildov
inu molene tih
svetnikov, nim
cerkve zidane
pride od ajdov.

In summa, de ti dobri, preprosti krščniki tejm bule inu ležej zastopijo, de tu klicane na svetnike, molene inu preveliku češčene, nim cerkve zidane, rumane inu praznovane nej prov, je Bogu, nega besedi inu zapuvidi zuper inu de ti svetniki, koker smo od spreda zadosti iz s. pisma spričali, kratku ne hote imejti, de bi se preveč čestili, molili, per nih pomuči iskali, inu taku češčene inu molene pride inu ima začetek od ajdov —, natu hočmo mi tukaj te ajdovske boguve raven tih svetnikov po redu postaviti, kakovi ti ajdovski boguvi oli maliki so od tih ajdov za mnogetero rejč bili češčeni inu moleni, de tudi ti svetniki so od tih nezastopnih krščnikov na tih ajdovskih bogov inu malikov mejsti postavljeni, so češčeni, moleni, tu je: h tim zljudjem inu malikom perglihani. Bogu se smili take slipote inu nezastopnosti!

Ajdovskih bogov
inu svetnikov
papešku zglihanc.

Natu mi hočmo tukaj od spreda inu ozgoraj naprej te ajdovske boguve, potle zdajci za nimi te svetnike, kir so od

papežnikov h tim ajdovskim malikom perglihani, kateri te dežele, mejsta, trge, vasi, elemente, ljudi, sad, živino, antverharje, bolnike regirajo, rovnajo, varujo inu v vseh nadlugah pomagajo, po redu postaviti.

Ajdovski deželski inu mejstni buguvi

Ti Babilonerji so imejli nih boga Belum, Egiptarji Isidem Dežel, mejst
maliki.
inu Osyrin, Afri Neptunum, Rodizarji Sonce; ta mejsta Samos
Junonem, Pafas Venerem, Delfos Apollinem, Rim Quirinum,
Atene Minervam, Ephesus Dianam.

Svetniki

Na le-tih ajdovskih bogov inu malikov mejsti so le-ti svetniki Dežel, mejst
svetniki
čez te dežele inu mejsta od papežnikov odločeni inu postavljeni: Ispaniška dežela ima za patrona inu odvetnika s. Jakopa v Galiciji, Franska s. Dionizija inu Mihela . . ., ta Krajnska s. Primoža inu Felicijana v Kamniki. Ta mejsta pak: Rim drži, česti, moli za sujga odvetnika inu pomočnika s. Petra inu Pavla, Milan s. Ambroža, Benetki s. Marka, v Skelu te tri krale, Augšpurg s. Uriha, Dunaj s. Štefana, Lublana s. Me-klavža, Cele s. Daniela. Raven tih dežel inu mejst ima vsak trg inu sledna vas sujga lasniga svetnika ž nega cerkovjo za sujga prošnika inu odvetnika per Bugi. Timu služijo, molijo, kličejo, kedar mežnar v jutro oli večer h ti avemariji zgoni; taku nih svetnika prosijo, de nim pomaga, nih žitnu pole inu vinske gore obaruje inu pravijo: „O s. Peter, o s. Jerni, o ti s. mehka Divica Marija, o ti s. Uršula, pomagaj nom, obari nas pred vsem zlegom!“ Tim istim ob nih godeh inu cerkov-nih žegnanih maše bero, s križi gredo, sveče žgo, ofrujo, ž nih pildom petlajo, žegnane obhajejo, piščejo, plešejo, pijančujo,

bijo inu čestu z beticami, z rantami, s koli, s kamenem inu z meči vmej sebo odpuske dile. Od tacih odpustkov inu žegnanev je dobru deleč biti.

Ajdovski boguvi čez elemente

Elementov maliki. Čez ogen imajo tiga boga Jovem, čez luft Junonem, čez murje Neptunum, čez pekel Plutonem.

Ti svetniki pak so:

Elementov svetniki. Čez ogen s. Agata inu s. Florijan, čez murje inu vode s. Niklavž; čez luft, vejtre, oblake, čez točo inu tresk so ti svetniki, katerim pravijo samomastniki; tim istim po lejtju praznujo, gorne maše bero, s križi po cerkvah inu po puli hodijo.

Maliki čez ta sad

Sada maliki. Apollo vsak sad zreje oli zril dela, tu vinu Bahu, ta kruh Ceres.

Svetniki

Sada svetniki. Ta sad tih drevje zreje inu varuje s. Judocus, tu vinu s. Urban, tu žitu na puli vsi žlaht svetniki, katerih cerkve, kapele, altarji inu križi na puli, v gozdeh, na hribih inu na gorah blizi stoje.

Maliki čez živino

Zivine maliki. Apollo inu Pan sta variha inu boguva čez vso žlaht živino.

Svetniki

Zivine svetniki. Čez ovce inu koze sta s. Bendel inu s. Juri, čez kone je s. Loj oli Evlogi, čez voli s. Pelagi, čez krave s. Martin, čez svine s. Anton, čez kure s. Gal inu s. Egidi.

Maliki čez vučene ludi inu kunštne antverharje

Čez te, kir s pismom inu z velikim navukom okuli hodijo, so Apollo, Minerva inu te devet Muze. Čez kovače je Vulcanus, čez arcate Esculapius, čez žolnerje inu viteze je Mars, čez lovce, kir divjaščino inu zvirino love, je Diana. Čez barkalore, brodnike inu čolnarje sta Castus inu Polux. Čez kurbe so ta Venus, Flora, Lupa vulčica.

Kunšti, vuka boguvi.

Svetniki

Čez šularje inu čez vse, kir se tiga pisma modrusti vuče, so s. Katarina inu s. Gregor, čez malarje s. Lucas, čez arcate s. Kozmas inu Damianus, čez kovače s. Loj, čez šuštarje s. Krispin inu Krispiana, čez žolnerje inu viteze s. Juri, čez lovce s. Eustahius, čez žnidarje s. Gutman, čez barkalore, brodnike inu čolnarje s. Niklavž, čez kurbe s. Magdalena in Afra.

Kunšti, vuka svetniki.

Maliki čez nadluge inu bolezni

Čez pomor inu žlize je Apollo, čez togote je Hercules, čez porodne žene je Lucina.

Arcnije boguvi.

Svetniki

Čez žlize so s. Baštjan inu Rohus, čez frančože je Ciriacus, čez mrzlico je s. Petronela inu s. Urih, čez sključene je s. Wolfgang, čez naglo smrt je s. Marko inu Barbara, čez togote je sveti Valentin, čez porodne žene je s. Margareta, čez jetnike je s. Lenard, čez strup je s. Janž inu s. Benedictus, čez glavni betež je s. Anastasius, čez oči je s. Otilija, čez zobe s. Apolonija, čez vrat je s. Blaž, čez trebuh s. Eražem, čez sram je Britius, čez buštvu je s. Ana.

Arcnije svetniki.

Tacih inu tim glih ajdovskih bogov, malikov inu svetnikov, kir so od ajdov inu nezastopnih krščenikov čez mnogetere riči

Papežniki te svetnike drže, česte,

molijo, koker ti
ajdi nih malike.

inu stvari iz nih norške človejske pameti odločeni inu postavljeni, koker de bi te iste ti maliki inu svetniki bili stvarili, gori držali inu rovnali koker ti pravi boguvi, bi mi mogli iz tih ležnivih meniških legend inu ajdovskega pisma veliku vkupe zbrati inu postaviti.

70. OD PRAZNIKOV

Sledna zastopna
gospoščina sodi
inu zapoveda
preveč praznovati,
zakaj ob prazni-
kih inu žegnanih
se malu dobriga,
dosti hudiga sturi.

Mi luterski od tih preprostih tudi dosti za volo tih praznikov, kir vseh koker oni ne praznujemo, preslišimo. Na tu se mi odgovorimo s temi duhovskimi papežovimi pravdami inu dekreti. Ti sami tadlajo inu prepovidujo dosti praznikov. Glih taku v tim 1524. lejtu je vus rimski inu nemški rajh, duhovski inu deželski, cesarji, krali, viudi, papež, kardinali inu škofi, kir so bili tedaj v tim mejstu Renspurgi zbrani, so dosti praznikov doli djali inu prepovedali praznovati, za volo kir vsi žlaht ludje ob praznikih nerveč grešijo, lini, prez dela side, jegrajo, pijančujo, šentujejo, bijo, vso žlaht lotrijo inu kurbarijo dopernašajo inu obhajejo. Natu je ta cesar so vsem rajhom, so vsemi stanuvi listi, zapuvidi inu prepuvidi pustil po vseh deželah vunkaj puji inu zapovedal vsi gospoščini, mali inu veliki, duhovski inu deželski, de ne imajo več praznikov naprej, samuč le te, kir so od rajha odločeni, dopustiti praznovati. Inu take cesarjeve listi sem jest sam v Lublani, v Celej, na Laškim, v Loci per Radačaju, v Šenjernejskim polej bral, oli ti neza-stopni, gluhi, hudičevi farji, muji sosedi inu farmani neso za tu ništer dali, temuč vse praznike, samomastnike, kar so nih oslarski, neumni kmetiči inu farmani hoteli, praznovali. Inu so tudi koker ta rimska živina v to soboto branili rute prati, za volo kir se v ti toči pepel najde. Taku so ti farji inu norški kmetiči v tih naturskih ričeh vučeni, de ne vejdo, de tu sonce inu luna take riči gori v ta luft vleče.

71. OD VIŠIH

So li ti krščeni sledni gosposčini v vseh ričeh dolžni biti pokorni?

Kedar pak ta gosposčina hoče od sujih ljudi, kir so nih oblasti podvrženi, imejti inu zapoveda take riči, kir so Bogu zuper, katerih Bug ne hoče od obeniga imejti, temuč prepoveda (koker je vse žlaht malikovane, vse falš službe božje, malikom ofrovane, krivu obhajane, mašovane, krščovane, na svetnike klicane, rumane, tiga Antikrišta, Mahometa, papeža, farske, meniške malikovske postave, zapuvidi inu prepuvidi & c.), takim zapuvidom, bodi cesarskim, kralevim, te nizke oli visoke gosposčine, duhovske oli deželске, ti verni ne imajo kratku biti pokorni, temuč tej gosposčini pohlevnu s tejm s. Petrom inu s temi jogri odgovoriti (Act. 5), de ti krščeni morajo Gospudi Bogu, kateri je ner ta viši gosposčina, več biti pokorni koker tim ludem ...

Ti verni ne imajo ž nih pokorščino pruti gosposčini v to nepokorščino pruti Bogu pasti.

*

Kedar pak ta gosposčina suje podvržene per nih pravi veri pusti, oli sice ž nimi v drugih ričeh veliko silo inu krivico obhaje, koku se ti verni podvrženi imajo držati, de ne grešijo?

Kedar pak ta gosposčina preveliko štivo, pravdo, činže, nove cole, aufšloge, tlake nalaga, terje inu bodo od hudih flegarjev, hlapcev, županov, valpetov inu beričov obrečeni, ovadeni inu oblegani, de nim bode tu nih po krivici vzetu, štrajfani, v ječo vrženi, od nih imejna, zemel inu blaga pahneni, pregnani za volo mitov & c., — tako silo inu krivico so ti verni dolžni volnu trpeti, nih tako nujo, revo, silo inu krivico zred sujo družino Bogu tožiti inu kratku nekar punte oli

V telesnih pozem-liskih ričeh, kar sam život inu blagu tiče, so dolžni ti verni od suje gosposčine inu drugih silo inu krivico pretrpeti.

avštrije začnati oli sami sebe meščovati, koker so Kore, Datan, Abiron (Nu. 16), Absolon (2 Reg. 15) inu ti Vogri v tim 1508. lejtü inu ti Krajnci v tim 1515. inu ti Dolenci v tim 1573., ti Štajerji v tim 1528. bili sturili, oli so per tim hud konec vzeli, so bili pobijeni, obešeni inu na špice vtakneni.

72. O KRIVIČNI GOSPOŠČINI

Ta vogrska, krovaška, slovenska inu družih dežel gospoščina, koker ti celski knezi so bili, kir so s temi bozimi vso silo, krivico obhajali, tu nih po sili jemali, nih ščere inu žene silovali, inu najsi so po odpustke v Rim hodili, bogate klostre inu veliku kaplanij štiftali, so vsi ž nih imenom inu stanum zatreni inu hud konec vzeli.

73. PREDGOVOR K AGENDI

Potehmal ti eni kranjski inu koroški služabniki te prave cerkve božje so meni pisali, de bi imel eno majhino agendo pustiti drukati, natu sem tukaj od krsta, od te s. večerje Kristuseve inu koku se ti novi zakoniki poročati imajo, k le-tim bukvicam perlužil. Inu tu sem tudi za volo tih enih lepih, pridnih, kratkih predgovorih inu molitvih, kir h ti večerji Kristusevi slišijo inu dosehmal neso bile drukane, sturil. Vupam Bogu, de vsem pravim krščnikom bodo pridne inu dopale.

NOVIGA TESTAMENTA PUSLEDNI DEJL

1577

74. UVOD

Vsem božjim Krajncom inu Slovenom, kir bodo le-te jogrske bukve brali, pomagaj Bug!

Dosti kesnu inu odlašaje vom tukaj pošlem pet jogrov pisma inu pridige v našim jeziku tolmačene inu izložene, katere so od naših starih vučenikov na koncu noviga testamenta postavlene vsimu krščanstvu k velikimu navuku inu troštu. Te vi čestu zastopnu preberite; skuzi nje bote vi potrjeni v ti pravi veri inu navuku tiga katehisma inu v nih bote nešli ta nebeški šac inu izveličane vaših duš inu pravu potroštane v vseh nadlugah.

V le-taki mahini formi oli modlu, za volo lahkiga nošena inu kupila, bote tudi skoraj, je li vola božja, iz muje dolge težke bolezni te evangeliste z obilno izlago imejli. V tim času molite zame, koker jest za vas. Gospud Bug, Oča Jezusov Kristusov, bodi z nami! Amen.

Vaš star pastir Truber.

75. POSVETILO KRIŠTOFU IN ANDREJU TURJAŠKEMU, Francu in Jakobu Gallu

Milostni in blagovoljni, dragi gospodje in gospodiči! Vam in Vašim šolskim tovarišem sem pred leti, še tedaj, ko ste študirali pri nas v Tübingenu, obljubil, da Vam bom posvetil tale poslednji del novega testamenta v našem navadnem slovenskem jeziku. Da sem ga pa s tako zamudo in tako pozno dal v tisk, niso krive, da priznam resnico, samo moje težke in dolgotrajne bolezni, starost in nemožnost plačati tisk, ampak tudi moja zanikarnost in posvetna opravila. Kristus, naš Gospod, mi oprosti in pozabi te in druge grehe! Amen.

Trubar je star in često bolan.

Zakaj se je tale knjižica z dobrimi komentarji natisnila v majhni obliki.

Pravi apostolski, katoliški in papeški nauk se ne skladata.

List do Hebrejcev, listi Jakoba, Petra, Janeza, Jude in razodetje so apostolski.

Prerokbe v razodetju so se izpolnile, zato so tem laže umljive.

Nekoč sem se namenil, da bi ves novi testament s komentarji natisnil v foliju skupno v eni knjigi in da bi naprosil nekaj pobožnih, častitih deželá za kritje tiskarskih stroškov. Ker jih pa že dolgo težé drugi hudi izdatki, neprestani turški vpadi in napadi, jih doslej nisem prosil in sem dal tokrat natisniti samo tale del. V njem so listi petih apostolov in razodetje Janezovo v načinu in obliki, kakor se tu kaže, a zraven tudi krščanska in koristna razlaga, ki sem jo zbral iz knjig mnogih od Boga razsvetljenih in preizkušenih piscev; razložil sem, kar je temnega in nerazumljivega, pokazal pri tem najvažnejše nauke in tolažbe ter odkril in ovrgetl nasprotna kriva tolmačenja in razlage.

Upam, da bo to delo našim Bogu vdanim Kranjcem in Slovencem všeč in koristno ter da jih bo tem bolje poučilo, podprlo in okrepilo v pravi veri in Bogu prijetnih službah (ki so jih že prej spoznali iz katekizma, iz evangelistov, iz sv. Pavla in drugih knjig), ko bodo videli in našli, da pričajo, učé in pišejo vsi apostoli o Kristu, njegovemu kraljestvu, veri in dobrih delih iz istega navdiha. Spoznati bodo mogli tudi, razumeti in presoditi, da se nauk, vera, ceremonije, božja služba, življenje in delo papežnikov ne skladajo z naukom apostolov in da so to le človeške ustanove, protivne božji besedi, ne pa apostolske niti katoliške.

Kar se tiče lista do Hebrejcev, sem mu pustil z drugimi učenjaki za avtorja sv. apostola Pavla, ker je napisan v pravem apostolskem duhu ter prepričevalno in jasno razklada s preroškim pismom obe naravi Kristusovi, njegovo žrtev na križu, kaj nam je s tem pridobil in preskrbel in kaj pomenijo Mozesove ceremonije. V tem listu so tudi krepkó ovržena judovska obrekovanja Kristusa in papeška maša, češ, da je spravna daritev. Tudi liste sv. Petra, Jakoba, Janeza, Jude in razodetje imam za apostolske iz razlogov, ki jih navajam kesneje v naslednjih slovenskih predgovorih in v vsebinskih pregledih.

Pred Janezovo razodetje sem postavil dolgi predgovor drja M. Luthra. Ker so se skrivne prerokbe v razodetju glede krivo-vercev, Mahometa, papežev in preganjavcev prave božje cerkve, razen sodnega dne, že izpolnile, je laže in temeljiteje razumljivo kakor prerokbe ostalih prerokov, Kristusa in apostolov; kljub temu sem ga razložil obširneje kakor spise ostalih apostolov.

Ker je sedaj na več krajih navada, da tiskajo vse sv. pismo in druge knjige tudi v majhni obliki, kakor v osmerki, dvanajsterki in šestnajsterki, ki so ljudem zaradi priročnosti prijetne in všeč, naj se tudi ostali deli slovenskega novega testameta, ki so prej izšli v četverki, ponovno založé in natisnejo v taki osmerki.

Majhne knjige so priročne.

Tudi nočem tu zamolčati, da že zbiram obširne komentarje o evangelistih iz preizkušenih knjig gospoda Brenza in drugih. Upam, da jih bom s pomočjo Vsemogočnega letos končal.

Evangelisti se bodo drugič natisnili.

Posvečam pa tele apostolske bukvice Vam, svojim milostnim gospodom in blagovoljnim gospodičem, iz tehle vzrokov. Rodil sem se v deželi Kranjski na Raščici, ki pripada baronom Turjaškim, po Kristusovem rojstvu v 1508. letu, ko so Benečani v vojski proti velikemu, vrlemu cesarju Maksimilijanu Prvemu zavzeli mesto Trst in ga držali eno leto. Potlej sem leta 30. najprej v grofiji celjski, nato v deželi Kranjski začel poleg drugih pridigati evangelij o Kristusovem kraljestvu in katekizem v pravem smislu (čeprav še vedno pri maši). Ko sem torej pred prvim preganjanjem pridigal 17 let zapovrstjo, je Bog dal svojega Duha in moč, da so se Vaši Bogu vdani, pošteni, ugledni predniki, dedje in babice, očetje in matere, sorodniki in sorodnice poleg drugih gospodov in deželanov, gospá in gospodičen zaupali svetemu evangeliju, da so ga — ne brez nevarnosti za život in imetek — javno priznali, nam pridigarjem zvesto pomagali pri širjenju in nam mnogo dobrega storili v naših preganjanjih.

Trubar je podložnik gospodov s Turjaka in že 47 let pridigar.

Spodnještajerci so zgodaj sprejeli evangelij.

Pred desetimi leti so Vas z Vašima bratoma oziroma sorodnikoma, z gospodom Volkom Engelbrehtom, baronom Turjaškim (ki je sedaj zaradi Kristusa in domovine, žal, že poldrugo leto ujet na Turškem) in z gospodom Trojanom, njegovim bratom (ki je v svojem poklicu in marljivem študiju pred osmimi leti v Kristusu preminil) poslali Vaši krščanski starši k nam v Tübingen, da bi se učili svobodnih umetnosti in jezikov, zlasti pa pravega razumevanja sv. pisma. Tu ste me na mojem domu često obiskovali ne kot svojega rojaka, marveč kakor očeta in me izpraševali o starih zgodbah, ki so se dogodile v naši domovini. Drug drugemu smo izkazovali vse spoštovanje, ljubezen, zvestobo, prijateljstvo in pošteno sodružnost, kakor se pač spodobi rojakom v tujih deželah.

Štirje mladi gospodje Turjačani in dva gospodiča Galla so študirali v Tübingenu.

Turjačani in Galli so pridno študirali in plemenito, krepkosto živeli.

Tudi ste vsa tri leta, ki ste jih prebili pri nas v Tübingenu, tako marljivo študirali in se tako spodobno, plemenito vedli, da je bilo zelo pogodu vsej slavni univerzi v Tübingenu, Vašim Bogu vdanim, zelo učenim dobrim učiteljem in vsakomur. Še vedno govoré samo dobro o Vas; in kakor so od srca radi slišali o Vašem zdravju in blaginji, tako so bili spet močno žalostni in otožni, ko so najprej slišali, nato pa sami brali o bridkem (Bog se usmili!) porazu daleč slovečega krščanskega, viteškega barona Turjaškega, gospoda Herbarta, Vašega gospoda očeta, in Vašega brata oziroma sorodnika, kakor sta ga resnično, po redu in lepo popisala m. Kristofor Spindler in gospod Jurij Khisel s Fužin v latinskem in nemškem jeziku; o tem bom obširneje govoril pozneje v slovenskem predgovoru.

Trubar se spominja dobrot, ki so mu jih izkazali Kranjci, in se zahvaljuje.

Upošteva joč vse to, da sem namreč otrok in podložnik Vaše dežele, da so Vaši Bogu vdani, dobri in ugledni predniki poleg Vas in drugih Kranjcev mnogokrat izkazali različne dobrote meni in mojim ter mi tudi nudili podporo in pomoč pri mojih treh preganjanjih, sem iz dolžne hvaležnosti v spomin in potrdilo sedanjega in bodočega prijateljstva izdal tole pravo apostolsko in katoliško knjižico v Vašem imenu, radostno upajoč, da bodo naši bogaboječi Kranjci in Slovenci tole knjižico zaradi Vašega starega častitega imena, rodu in porekla tem češče in marljiveje brali in da bo zaradi Vaše odobritve in Vaše brambe obdržala svojo veljavo pred obrekovavci.

Nekateri pobožni učeni študentje postajajo epikurejci in brezbožci.

Še drug vzrok tega posvetila. Z žalostim srcem čujem tole: nekateri (tudi v naši domovini) Vašega stanu in starosti, vzgojeni z mlada v evangeliju, a poslani nato v tujino na visoke šole, postanejo, ko se kot odrasli vrnejo domov in so brez staršev oziroma nič več podložni strahovanju skrbnikov, kmalu predrzni, sirovi cepci, postopači, pijanci, se otresejo vse olike, nauka, bogaboječnosti, puščajo svoje knjige v prahu in celo — strašno je slišati — odpadejo zaradi časnega miru in užitka k papeštvu ter preganjajo praverne. Ne premislijo, kaj bodo za to prejeli; prav gotovo časno in večno pogubljenje.

Meso, svet in hudič delajo iz ljudi brezbožce in mameluke.

Brezbožno življenje in grozni odpad takih študentov od prave vere in prave dostojnosti me silita, da Vas in Vaše vrstnike svarim, prosim in opominjam, da se várujte take nespodobnosti, navdiha zlega sovražnika, zapeljevanja mesa in hudobnega svetá. Bodite pobožni, poslušajte, berite božjo besedo, le njej vérujte in sledite ter

neprenehoma molite; to bo okrepilo in pomnožilo Vašo vero, uteha Vam bo v notranjih in zunanjih skušnjavah, v težkem križu, ki ga dan na dan prenašate od Turkov in papeštva. Spoznali boste tudi vzroke, zakaj pošilja Bog to nad nas kristjane: zato namreč, da nas privede od malikovavstva, od krivih božjih služb k pravi pokori, potrpežljivosti in molitvi, da ne bomo prekleti skupno z brezbožnim svetom.

Božja beseda prinaša vero, jo krepi in nas tolaži v vsakovrstnih skušnjavah.

Vernost pa je za vse koristna; glede nje so obljube ne samo za onstransko, ampak tudi za to življenje, kakor pravi Pavel. In ne samo svetopisemske zgodbe in kronike, ampak tudi zgodovina poganov in dnevne skušnje pričajo, da je Gospod Bog vedno vsem (naj so bili cesarji, kralji, knezi, gospodje, plemiči, meščani ali kmetje, Judi ali pogani, da so bili le verni, t. j. da so živeli in se ravnali glede svoje vere, božje službe, poklica in opravila, glede življenja in dejanja po božji volji in božjem ukazu, razodetem v sv. pismu, ter gojili do vsakogar resnico, ljubezen, zvestobo, pravičnost in usmiljenje) čudežno pomagal iz velikih težav in nadlog, jih obdaril z vsakovrstnim blagoslovom in mnoga stoletja zapovrstjo ohranil njih pokolenje, ime, rod, gospodstvo, vlado, potomstvo in gospodarstvo.

Rod in potomstvo vernih sta tudi na zemlji dolgotrajna.

In tak blagoslov imajo Vaši predniki že dolgo. Rod Turjačanov šteje kakih 600 let, kakor pričajo njihova ustanovna in ženitovanjska pisma pa tudi star kamenit spomenik v obzidju turjaškega gradu, ki je vanj vklesan tur in napis, da je Turjačan z imenom Herbart leta tisoč prvega po Kristusovem rojstvu začel graditi zgornji grad.

Rod Turjačanov šteje nad 600 let.

Tudi rod gospodov Gallov Gallenberških je star, častit in velik. Za visoke službe so ga potrebovali rimski cesarji in kralji, zlasti slavna rodovina avstrijska, častita dežela Kranjska (za meščanske in vojne službe) in deželni glavarji. In čeprav so mnogi iz teh dveh rodov, Turjaškega in Gallenberškega, umrli, odkar pomnimo, v vojskah proti Benečanom, na Laškem, Francoskem, Ogrskem in na turški meji — tako so n. pr. gospoda Ivana Turjaškega, gospoda z Zumberga, takratnega deželnega glavarja na Kranjskem, Vašega prednika in sorodnika, ubili Turki pred Dunajem l. 1529. — so njihov rod, ime in pokolenje častiti ter so se ohranili, a se bodo tudi

Rod Gallov je star, velik in častit.

v bodoče ohranili in ostali častiti, če boste le posnemali svoje prednike, jim sledili in izvrševali, kakor je zgoraj povedano, svojo službo in poklic po božjem naročilu, če boste očetje domovine in redniki Kristusove cerkve, kajti Bog pravi: rod pravičnikov bo blagoslovljen, a ime brezbožcev bo pokončano v enem pokolenju (Ps 112, 109). Takih izrekov, dokazov in primerov je najti mnogo v bibliji, kronikah in v vsakdanji skušnji.

Vernim se bo tu
in tam dobro
godilo, a brez-
božcem hudó.

Zato, dragi moji v Kristusu, nikar ne dopuščajte, da Vas odvedejo od Boga in njegove besede slabi, pokvarjeni rod in neprikladna družina, zle in mesene naslade in poželenja, ki minejo obenem z nepravilnostmi tega sveta in prinašajo hud konec, namreč večno muko; kajti končno se bo vernim dobro godilo (Ps 37, Mal 2), a brezbožnike bo v peklù večno glodala smrt (Ps 49). Pred tem nas obvaruj sveti večni Bog in Oče našega Gospoda in Zveličarja Jezusa Kristusa s svojo besedo in sv. Duhom. Pisano v Derendingenu, prvi dan aprila, po Kristusovem rojstvu v 1577. letu.

Vaše častite Milosti in kranjskega, slovenskega božjega občestva zvesti in uslužni dušni pastir

Primož Trubar.

76. PREDGOVOR

Vsem bogaboječim Krajncem inu Slovenom od Buga skuzi Kristusa vse dobro molim.

... Ta Antikrišt je ta nečist, hudi peklenški zludi so vso nega družino inu služabniki, kateri je od začetka tiga svita božjimu Sinuvi Jezusu Kristusu inu vsem tim, kir s Kristusom drže, silnu sovraž. Zatu on skuzi te nega neverne kecarje inu tirane te verne pregane, tu nih po sili inu krivici jemle, lovi, mori inu martra; ampak tim, kir se nemu podado, malikujo, vso lotrijo, hudubo dopernašajo, velike žakle z denarmi, tu je, to čast, oblast, blagu, mir, pokoj, brambo tiga svita (koker je Kristusu na tej visoki gori kazal inu ponujal) daje; inu on tu zdaj, v tih puslednih časih, potehmal on vej, de ta sodni dan skoraj bo, nerveč v tih Turkih inu papežnikih izkazuje. Zakaj

kateri krščeni sujo vero zataji, tursko gori vzame inu se poturči, timu ti Turki pomagajo, kako kupčijo oli drugu delu izroče, de skoraj bogat rata, de ima mir, pokoj inu dober leben; inu te ene postavijo, de so nih baše, agi, nih kapitani; ti so huši tim krščeni koker ti pravi Turki. Glih taku ti papežniki tim sujim dejo: nim velike gradi, bogate škofije, debele fare, kloštre, kaplanije, šenkinge inu daruve dajo inu pošilajo, nje mire, v veliki časti inu oblasti drže inu branijo.

Iz tiga mi tudi zastopimo, de ti pravi krščeni na tim svejtu pred sodnim dnem bodo malu dobriga imejli. Ti draki, levi, medvedi, kače, kurbe, strašne divjaščine, tu je, vsi žlaht zcludji inu Antikrišti nih ne puste nikdir z mirom, koker od tiga s. Janž v nega bukvah tiga rezodivena veliku piše. Obtu sledni dobri krščeni se perpravi inu obleci s tejm duhovskim arnozom inu pancermem, koker nas s. Paul (Ephes. 6) lipu vuči. Oli per tim mi imamo le-ta trošt, kir Kristus pravi, de se bo vini per tacih revah inu Antikrištih ta evangeli po vsim svejtu pridigal. Inu koker ti eni govore, de ta Enoh inu Elias bota pridigala inu tiga Antikrišta premogla & c., tu se zdaj per našim času godi. Bug je obudil inu s s. Duhum rezsvetil tiga Luterja inu druge zvejste, vučene pridigarje. Ti tiga Antikrišta v tih papežnikih inu Turkih, krivo vero, vuk, malikovane inu oblast z božjo besedo rezodevajo inu doli tarejo, de tudi ti, kir papežu noge kušujo, od nega veliko čast, oblast inu blagu imajo, iz nega žegnove, odpuskove, panane, postave, zapuvidi inu prepuvidi, iz škofov, farjev inu menihov špot delajo; inu ta vekši dejl ludi ga za praviga Antikrišta spoznavajo inu drže.

Glih taku ta turska vera doli jemle inu še bo stuprov naprej manši perhajala, zakaj ti eni baši inu Turki nih otroke skrivaje krščujo; inu ti eni mladi Turki v vogrski deželi (taku sta meni pred enim leptom dva studenta iz Ardelske dežele, iz Siben-

Pravi krščeni na tim svejtu ne imajo miru pred Antikrišti.

Enoh, Elias pridigal so sedašni pravi pridigarji, vučeni, pisarji.

Turska vera inu nih kraljevstvu se rezido.

burga, povejdala) se v šulah ta katehisem vuče; inu ti eni očitu to vero krščansko spoznajo inu se puste od Turkov s kamenem posuti inu umoriti. Turki tudi sami prerokujō, de nih vera inu kraljevstvu bo skoraj konec imejlu, ampak tu krščanstvu ostanē. Pereč čez psalme piše, de je ena stara perpuvid vmej krščeniki, de Turki vmej sebo se bodo vojskovali; ta dva dejla bota pobita; ta tretji dejl od nih bo spoznal, de ta Mahumet je hudičev prerok inu Antikrišt; natu se bodo na to krščansko vero preobrnili inu tu tursku kraljevstvu se rezide.

Krščanstvu pod križom raste.

Inu tu je risnica, kedar se ti pravi krščeniki pregano, love inu more, tedaj se krščanstvu rezteguje; zakaj iz sledne srage krščanske kriji en krščenik zraste, pravi s. Tertulianus. Inu tu vidimo inu slišimo per naših časih po vseh deželah široku inu deleč, de ti papežniki ž nih preganenem inu morjenem to evangelisko vero, katero oni lutersko imenujo, le širšo inu vekšo delajo.

Zakaj Bug tim Antikrištom tako silo, oblast dopusti.

Nu bi pak eden mogel misliti inu vprašati, zakaj lubi Bug perpusti tim Turkom inu papežnikom tako silo, krivico s tejmī krščeniki obhajati inu ž nih falš vero, vukum, hinavščino inu malikovanem tulikajn ludi od prave vere odpelati inu zepelati. Ti Turki, glih taku ti papeži, okuli devet stu lejt tu pravu krščanstvu doli tarejo inu zepelavajo. Per našim punnenim so Turki skoraj vso vogrsko, slovensko, kroasko inu druge dežele zatrli inu podse perpravili. Papežniki so veliku tisuč pravih krščenikov pregnali inu grozovitu umurili. Vnuvič pred enim lejtom so nom Turki našiga zvejstiga, junaškiga krajnskiga Ge-deona inu Samsona (Iudic. 7, 14, 15, 16), gospudi Erbarta Auerspergarja kapitana, zred drugimi vitezi pustili pobiti, nega sinu raniti inu uloviti & c. Od tiga bi bilu dosti govoriti, oli tukaj v ti predgovori se ne spodobi. Berite ta 59., 60. kapitula

Viteški, krajnski deželski kapitan go. Er. Auerspergar od Turkov ubijen.

v ti naši dolgi predgovori čez ta novi testament; v ti bote devet uržahov, za čes volo ti verni na tim svejtu veden morajo biti pod križom inu raven nih pet lipe trošte v nadlugah nešli . . .

Na le-te štrajfinge inu srd božji imamo čestu mi vsi (smo li papežniki oli luterski, kir se imenujemo inu hočmo biti ti pravi krščenički te stare katoliške, evangeliske vere inu božji ludje) premisliti inu prov pogledati v tu s. pismu, v katerim so te zapuvidi inu postave božje, te oblube inu navuki s. evangelija, aku se po nih pruti Bogu inu ludem s to vero, z našimi božjimi službami, stanum, poklicanem, djanem inu lebnom držimo. Taku mi bomo nešli, slišali inu vidili, de ta vekši dejl, taku dobru tih luterskih koker papežnikovih, so nerodlivi, božji besedi zuper inu nepokorni. Zakaj ti papežniki očitu malikujejo ž nih izpačenimi mašami, odpuski, zalubami, kloštri, ordni; to Kristusevo očito, zastopno besedo, zapuvidi, postave sovražijo inu tu nega čast, martro, zaslužene stavijo nazaj inu poteptavajo; te s. zakramente prevračajo; ž nih falš vukum inu hinavščino boge ludi ob duše inu blagu perpravljajo. Ti luterski tudi le čedale huši, nezvejstiji perhajejo, v nepokuri prebivajo, malu inu skoraj nikomer prave lubezni inu perjazni izkažo. In summa, ti luterski glih taku koker ti papežniki, ta vekši dejl od nih, v tih velikih smrtnih grehah, ozgoraj poprej imenovanih, od samiga Kristusa prerokovanih, do vušes stoje. Nikdar poprej od obenih ludi na svejtu ni bilu slišati ne viditi take oferti, požreščine inu mnogetere nepridne potrate, koker zdaj per nas se godi suseb s tejm gvantom inu gostovanem. Mi zdaj te naše smrkove glave, te smrdeče trebuhe, blatne noge zgul ž žametom, damaskom, škrlatom, spinatom, židami, zlatom, srebrom, s perlami inu žlahtnimi kamini oblačimo inu na nje obesujemo. Nikdar poprej per nikomer, per obenim gostovanu

Hinavski, nepokurni luterski inu papežniki imajo sami nih grehe rezgledati, zakaj nas Bug z Antikrišti tepe.

ko naj bi
vrednotimo

in papežniki
ni se ob papežnikih
možnost
starejših

oli povableni se nej tulikajni dragih, sladkih mnogeterih jejdi inu riht kmalu naprej neslu inu postavilu koker zdaj, nekar le samuč per žlahtnikih, temuč tudi per purgarjih & c. Zatu se oben ne čudi inu Bogu krivu ne daje oli persodi, kir nas taku s Turki inu z drugimi nadlugami obišču inu štrajfa. Berite, kaj od tiga Ezaias (3, 5) prerokuje, de take ofertne žene bodo gole, v gitlah, s štriki prepasane po blatu vlečene; nih možje, žlahtniki, od meča, lakote inu žeje hud konec vzeli & c. . . .

Tu vom iz Derendinge, še vselej na životu bolan, pišem v tim mescu tiga maliga travna, v tim lejtju po Kristusevim rojstvu MDLXXVII.

Vaš zvejst star pastir

Truber.

*

Hud glas od
mamalukov.

K le-tej predgovori so mene ti strašlivi marini, kir pravijo, dosti krščnikov se na tursko inu papeško vero preobračujo, pergnali inu permorali. Pred tako hudičovo izkušno, zmoto inu Antikrištovim vrečem z denarmi inu zepelanem nas obari Jezus Kristus skuzi muč tiga s. Duha inu nega s. evangelija. Tu bodi.

*

Za volo, de le-ta papir cilu prazen, prez pisma, ne ostane, sem le-te besede perlužil.

Jest vejim inu sam sebi prerokujem, de nekar le samuč tim našim zupnikom, temuč tudi nakaterim, kir hote evangeliske vere biti, oli so per tim boječi, se strašijo zcludja, tiga višiga Antikrišta rezrditi & c., ne bo dopalu, de mi luterski v vseh naših pismih inu izlagah, suseb v tim rezodivnej s. Janža, te papeže ž nih družbo, kardinale, škofe, farje inu menihe za te prave Antikrištove sle inu hlapce vunkaj dajemo, reznašamo,

Nim dostim ne
dopade, de se tim
papežnikom
odgovarje.

veden inu povsod čez nje vpijemo, vsem ludem pravimo od njih kriviga navuka inu falš božjih službi, nemarniga, nepošteniga lebna, de se tiga vsiga varujo inu od njih beže & c.

Na tu mi damo za volo tih dobrih preprostih le-to odgovor, de mi tu, Bug vej, ne dejmo iz sovrašstva, najsi oni nas obrupavajo, pregano, love inu more inu bi radi nas vse kmalu obesili inu sežgali oli utupili, inu iz oferti oli za našiga prida tudi nekar, temuč za volo božje inu nega lubiga Sinu česti inu izveličane vseh ludi. Zakaj vekšiga greha inu špota Bogu se ne sturi, samuč kedar se nega besedom, oblubom, pritežom inu pričovanu od nega Sinu ne veruje inu kedar se ta s. evangeli krivu izlaga, Kristuseve postave, zapuvidi, ti s. zakramenti prevračajo inu na drugu, koker so postavljeni, obračajo . . .

Inu potehmal je ta čas prišel, de ta Antikrišt se ima rezodeti inu zatreti, za tiga volo mi pridigarji zuper Antikrišta inu čez vse te, kir ž nim drže, taku vpijemo inu pišemo, vsem ludem ga dajemo na znane, de nemu na dejl ne prido, temuč de se

Kristusu samimu podade, verujo inu ga slušajo,

de ž nim posedo tu večnu ve-

selje v nebesih.

Amen.

77. VSI PRAVI PREROKI, JOGRI IN PRIDIGARJI

so evangelisti

Za volo tih enih dobrih, preprostih inu de le-ta papir prazen ne ostane, sem hotel k le-tim bukvom, de se rajši, česteše, gosteše inu z bulšim flisom bodo brale, le-te besede perstaviti inu povedati: de nekar le samuč, kar so ti 4 evangelisti pisali, je evangeli, tu je, tu veselu selstvu oli dobri marini, temuč tudi vse tu, kar so preroki, jogri inu pridigarji prerokovali, pisali, pridigali, pravili inu vučili od Kristusa . . .

Pridigarji iz lubezni inu božjiga poročena Antikrištovim zuper govore.

Obtu, kedar ti jogri v nih listeh inu pismih le-te riči od Kristusa taku dobru koker ti evangelisti pričujo, zatu so nih pisma tudi ta pravi čisti evangeli, koker od tiga s. Paul (Ro. 1, Gal. 1, 2) očitu govori, de je od Buga odločen ta evangeli pridigati. Inu mi smo tudi pred dvaseti lejtji v ti predgovori čez novi testament v tih prvih kapitulih, de je le eden evangeli, obilnu govurili. Te iste bukve imate čestu prebrati. Iz tiga vsaki zastopi, de te epistole, pisma tih jogrov, so zgul evangeli. Bug Oča nom daj za volo nega Sinu zred s. Duhum ta pravi zastop vsiga s. pisma. Amen. Molite veden zastopnu ta 119. psalm.

Vaš Truber.

TA PRVI PSALM Ž NEGA TRIJEMI IZLAGAMI 1579

78. TIGA PRVIGA PSALMA BESEDE SAME

Textus

Izveličan je ta mož, kir ne hodi v ta svit tih, kir za Buga ne rodijo, inu ne stoji na tim potu tih grešnikov inu ne sidi na stolu tih špotlivcev. Temuč on ima en lušt h ti postavi tiga Gospudi inu on govori od nega postave ponoči inu podnevi. Inu on bode koker enu drevje, kir je zasajenu poleg tih vode-nih potokov, kir pernese nega sad per pravim redu inu nega listje ne uvene, inu kar kuli sturi, tu nemu po sreči gre.

Ampak ti, kir za Buga ne rodijo, nekar taku, temuč koker te pleve, katere ta vejter rezmečuje. Obtju ti, kir za Buga ne rodijo, v ti pravdi ne obstoje, inu ti grešniki v ti gmajni tih pravičnih. Zakaj ta Gospud zna ta pot tih pravičnih, ampak tih pot, kir za Buga ne rodijo, se rezide.

79. TIGA PRVIGA PSALMA PRVA IZLAGA

Paraphrasis

Dobru bode timu možu,
kir ne sidi na rotavžu,
na stolu tih malikov
inu ne hodi, ne stoji
po potih tih menihov.

Temuč kir nuč, dan ter vselej
misli, kaj Bug sam zapovej,
de tu istu ohrani
inu de z besedo božjo
vragu, svitu se ubrani.

Tak je koker en vrt zelen
z rodovim drevjem zasajen,
v nim dober, zdrav sad raste,
kir ne segnije, ne strohni,
dotle drugi v nim raste.

Vselej je zelen, poln sadu,
nikomer ne sturi hudu,
vsem se pusti uživati,
nega srce ne misel nej
koga obgolufati.

Vi pak, hudi neverniki,
božji, vernih sovražniki,
bote vsi rezpojeni,
koker prah, pleve od vejtrov
po zemli rezkropleni.

Inu tudi na sodni dan
pujdete na ta vražji stan,
pred pravdo ne obstali,
vašo nevero, hudobo
v pekli imer plačali.

Zakaj Bug vernih ne pusti,
aku glih en čas dopusti
na svejtu žalovati.
Na koncu nih sovražniki
morajo klagovati.

Bogu Oču, Sinu, Duhu,
koker je zdaj vselej bilu,
vsa čast inu zahvala
od angelov, krščnikov
se bo vekoma dala.

80. TIGA PRVIGA PSALMA DRUGA IZLAGA

Explicatio

Zamerka vsak verni človik,
kir hče iz reve v nebu prit,
de vere prov rezloči;
zakaj Turki, papežniki
so na svejtu mogoči.

Zludi — turski, papežov bug —
je pravim vernim sovraž, hud,
čez nje laže, fratuje;
lovit, morit, utopit, sežgat
sujim hlapcem ukazuje.

Abel, kir je prov veroval,
Bogu s to vero ofroval,
je moral zatu umrejeti.
Taku za prave vere zdaj
moramo zlu trpejti.

Vsi ti, kir hte s tejm Jezusom
nekar s tejm Antikrištušom
po smrti prebivati,
ti se morajo pustiti
Antikrištu zaklati.

Taku je Bug sam odločil,
koker je Jezus nas vučil.
Hočmo li k nemu priti,
taku imamo z Jezusom
nega kelih izpiti.

Obtu, muj pravi krščenic,
aku POLIDOR, MRČENIK
tebe zlu oblagajo,
s tejm niju bogu — zludju —
nih col, činž zvejstu dajo.

V pravi veri ne zmoti se,
katehisma ti vuči se,
nega vuka se drži,
po nim tuj stan, poklicane
stonovitu završi.

Taku bodeš na sodni dan
odločen na to destno stran
h timu večnimu lebnu,
Turki, papežniki hudi
h peklenskimu trplenu.

81. TRETJA IZLAGA

Allegoria

Ta Antikrišt je zdaj spoznan
papež v Rimu, kir je poslan
od hudičeve hiše.
Bogu ter kar je božjiga,
timu on zuper piše.

Vse, kar je Jezus vučil sam
inu z martro zaslužil nam
ter pred Bugom opravil,
tu je papež vse dolí djál,
druge službe postavil.

Slepi svejt ga je poštoval,
cilu se je nemu podal;
zatu on gospoduje.
Vse, kar on zmisli, naredi,
ostru držat ukazuje.

Vrag je dal nemu sujo čast,
krali so dali nih oblast,
nega noge kušujo,
nega falš maše, odpustke
ludje dragu plačujo.

Kateri tiga ne sturi,
temuč risnico govori,
mora en kecar biti,
zdajci vsi zli papežniki
hote ga pogubiti.

Ta Antikrišt ž nega družbo
mejni, de dej Bogu službo,
kir te verne pregane,
nerveč kir ludi prov vuče,
koker vnuvič iz Krajne.

V Krajni je zdaj en papežnik,
tiga hudiča vučenik,
se je z mašnimi brati
svejtovao inu naprej vzelo,
vse verne rezegnati.

MRCINA je nega ime,
pravu hudičevu sejme,
v vseh žlaht grejhiv prebiva,
sebi s to platovsko družbo
pekel s pravdo dooiva.

On tak duhovni stan pela,
koker vsaki kurbar dela;
tiga papež ne brani.
O Bug, pridi s Tujo sodbo,
Tujo cerkov ohrani! Amen.

Škrjanec inu Kukovec, zgurana inu dulana Krajnca, sta zlužila.

TA CELI NOVI TESTAMENT

1582

82. UVODNA OPOMBA

Jest sem mislil ta celi testament v ene poročne bukvice vkupe perpraviti, oli se nej moglu; sem moral na duje rezdiliti. Inu v ta drugi dejl, kir je tanši, sem to slovensko predgovor, kolender inu druge riči postavil. Regišter prazniških evangelijov inu epistolov imate pred vsakim dejlom.

83. POSVETILO LUDVIKU, vojvodi württemberskemu

Milostni knez in gospod! Mi Kranjci, Spodnještajerci, Korošci in Slovenci, ki govorimo z navadnim kmetskim ljudstvom slovenski jezik, moremo in moramo po vsej pravici prav tako in z istimi besedami kakor sv. Pavel (1 Kor 1) v imenu Korinčanov in dr. Luther v predgovoru svoje postile v imenu Nemcev zahvaliti in slaviti Boga za milost, ki nam jo je dal v Jezusu Kristusu, da smo po njem obogateli v vsakem nauku in vsakem spoznanju, ker se je pričevanje o Kristusu utrdilo med nami, tako da v nobeni milosti ničesar ne pogrešamo, kateri pričakujemo razodetja Gospoda našega Jezusa Kristusa.

Slovensko ljudstvo je tudi obogatelo v Kristusovem spoznanju.

Slovenski jezik se prej nikoli ni pisal.

Novi testament in druge teološke knjige so prevedene in natisnjene.

Kmetje se uče brati, razumejo vse verske nauke.

Kajti nam in vsakomur je znano, da ni bilo najti pred štiri in tridesetimi leti nobenega pisma ne registra, nikor knjige v našem slovenskem jeziku, kajti mislilo se je, da sta slovenski in ogrski jezik tako sirova in barbarska, da ju ni mogoče ne pisati ne brati.

Toda vsemogočni zvesti Bog je prav čudežno, s preganjanjem podelil in teh nevarnih časih tudi naši dragi domovini, ki jo bolj kot druge narode strašijo in mučijo Turki in papež, svojo veliko milost in darove, tako da imamo sedaj v slovenskem jeziku ne samo katekizem s trojno kratko in izčrpno razlago (tudi v rimah in melodijah z nekaterimi psalmi in z nabožnimi pesmimi za velike praznike) in hišno tablo, ampak tudi ves novi testament, drugič tiskan in izdan, in zraven vse poslanice apostolov in Janezovo razodetje z razumljivimi razlagami, ki so vzete iz najboljših komentarjev starih in novih pisateljev. Dalje imamo locos theologicos, postilo, augsburško, württembersko in saško veroizpoved, formulo concordiae, popolni cerkveni red z examine theologico, ves psalter z razlago in še več drugih knjig. Tako je preveden tudi stari testament, ki so ga pregledali in popravili kranjski, štajerski in koroški bogoslovci, in se bo, ako Bog dá, kmalu natisnil kakor tudi Luthrova hišna postila.

In teh knjig ne beró samo v mestih, kjer so navadne šole, beró jih kljub papeževi prepovedi tudi kmetje in njihovi otroci po vaseh z velikim poželenjem in veseljem. Odtod in iz evangeljskih pridig

so z milostjo in učinkom sv. Duha dosegli in dobili pravo razumevanje vseh zveličavnih naukov krščanske vere, kakor so zapisani in razloženi v jasnih izrekih sv. pisma, v katekizmu in v augsburški veroizpovedi, tako da jih morejo proti nasprotnikom in papežnikom zagovarjati in braniti.

Kajti jaz sem po milosti božji vzal, ukradel, prevel in postavil v omenjene slovenske knjige iz mnogih starih in novih pisateljev to, kar je bilo najbolj razumljivo, zlasti iz komentarjev k spisom pre-rokov, apostolov in h katekizmu, ki so jih sestavili dr. Luther, gospod Brenz, Melanchthon, Urbanus Regius, gospod Jurij, knez Anhaltski, in podobni pisatelji, pa tudi iz njihovih locis theologicis. Zelo sem se potrudil, da bi temeljito, jasno in razumljivo razložil najvišje in za zveličanje najpotrebnejše božje skrivnosti in verske nauke . . ., da bi v svoji vesti bili prepričani, kako slone vsi nauki njihove vere na sv. pismu, da bi mogli soditi, katera je prava stara vera, in da bi vedeli, kako more in mora vsakdo v svojem poklicu služiti Bogu . . .

Skratka, od Boga izvoljeni Kranjci, Štajerci, Korošci in Slovenci, visokega in nizkega stanu, grofi, gospodje, vitezi, plemenitaši, graščaki in preprosto kmetiško ljudstvo so se kakor drugi po milosti in z učinkom sv. Duha naučili prave vere ter jo doumeli tako iz slovenskih kakor nemških pridig in knjig . . .

Za to visoko, plemenito, imenitno luč sv. evangelija, ki jo je dobri Bog tudi pri nas Slovencih s pridigami in knjigami prižgal in ki z njo sveti proti volji in sili peklà (tako so bili mnogi razsvetljeni k večnemu življenju in se, ne brez nevarnosti za svoje življenje in imetje, javno priznavajo k augsburški veroizpovedi), bodi kralju večnosti, neminljivemu, nevidnemu in edino modremu Bogu, slava od vekomaj do vekomaj! Amen.

Kar se pa tiče prevoda ali tolmačenja, sem pustil testament v svojem prvotnem prevodu, kajti pri ponovnem pregledu nisem našel v njem nič nepravilnega; tudi me v vseh 25 letih, odkar sem ga začel prevajati, ni nihče obdolzil česa krivega. Puščam tudi prvotni pravopis, ker lahko vsakdo, četudi ne razume slovenski, tako čita, da ga dobro razume vsak slovenski kmet. Tokrat pa sem ga dal natisniti v majhni obliki, da bi se tekst mogel vezati v eno knjižico

Največje skrivnosti, kakor o sv. Trojici, kdo je Kristus, zakaj se je učlovečil, trpel itd., odkriva sv. pismo.

Kristus z edinstveno žrtvijo na križu je pridobil vernikom večno zveličanje.

Slovenci hvalijo Boga za razodetje evangelija.

Prvi prevod tega testamenta je bil spoznan za pravilnega.

in priročno nositi v cerkev ali drugam. Toda tako je postal neroden in predebel, zato sem ga moral razdeliti v dva dela; drugemu, manjšemu delu sem dodal slovenski predgovor, ki se glede nauka ne razlikuje prav nič od nemškega, pregled sv. pisma, koledar in druge potrebne odstavke.

V slovenskih deželah jasno pridigujejo in pravilno verujejo o križanem Kristusu, o njegovem delovanju in o službi božji z vsemi krščanskimi nauki.

Milostni knez in gospod! Tole dolgo poročilo o slovenskih prevodih, o najvažnejših naukih v njih in o tem, kako pridigujejo in verujejo v omenjenih slovenskih deželah, sem zato napisal, da bi V. kn. Milost in Njeni nadzorniki tiskarn, dalje vsi, ki ne razumejo slovenski, vedeli, da ni v slovenskih knjigah nič krivoverškega, nepotrebne ali sramotilnega in da v slovenskih deželah, ki leže ob turški meji in jih venomer grozno nadlegujejo Turki in papež, jasno in razumljivo po sv. pismu, katekizmu in augsburški veroizpovedi pridigujejo in verujejo vse krščanske nauke o križanem Kristusu, o njegovem delovanju, prizadevanju in zaslugah, saj so vsi predikanti s prisego obljubili in podpisali, da bodo verovali, učili in pridigali po augsburški veroizpovedi in po formuli *condiciae*.

Pri Slovencih ni nobene sekte, le papeštvo kraljuje; glede sv. zakramentov verujejo preprosto in pravilno.

Pri njih tudi ni nastala doslej, hvala Bogu, nobena sekta ali razkol, niti kalvinska ali flacijanska niti kaka druga kakor pri Nemcih, le brezumno papeštvo morajo prenašati in trpeti preganjanje. Glede Gospodove večerje se ravnajo in verujejo preprosto po besedah Kristusovih, kakor so pred nami verovali, učili in pisali vsi Bogu vdani kristjani, učitelji in mučenci; izkazujejo Kristusu čast, verujejo, da je resničen in vsemogočen, uklanjajo svoj razum vsemogočni resnični besedi božji in ne razpravljajo mnogo o tem...

Grozna historija o hinavskem prekrščevavcu.

Preden se je evangelij tako čisto in javno pri njih pridigal, pa se je le razmahnilo prekrščevanje; toda neki prekrščevavec, ki se je v vedenju, govorjenju in vsem dejanju delal prav pobožnega, je v profiji celjski pri Rajhenburgu in Kozjem grozovito umoril svojega lastnega pobožnega gospoda, bivšega dvornega maršala salzburškega škofa, doktorja N., ki se je poročil z vdovo rajnega Jurija Rajhenburškega; umoril ga je, češ, da mu je duh tako naročil, ker je Bog namenil in dal gospodovo ženo njemu in ne doktorju itd.; prisodili so mu smrt na kolesu leta 45. v Gradcu na Štajerskem. Zaradi tega, zlasti pa z naukom sv. evangelija je posihdob ta sekta izginila tudi pri Slovencih.

Da sem pa posvetil to knjigo V. kn. Milosti, se je zgodilo iz naslednjih treh razlogov. Prvi je tale: Po posebni previdnosti božji in milostni naklonjenosti presvetlega, visokorodnega krščanskega kneza in gospoda, gospoda Krištofa, vojvode württemberskega in s Tecka, grofa Mömpelgarskega itd., preslavnega in blaženega spomina, V. kn. Milosti preljubega gospoda očeta, so se vse zgoraj navedene slovenske knjige natisnile v Tübingenu (v Nürnbergu in Schwäbisch-Hallu niso hoteli za časa interima dovoliti natiska, tudi ne za prvi mali katekizem v rimah in napevih s pridigo o opravičevanju pred Bogom); zelo je pomagal tudi pri cirilskem in hrvaškem prevodu in tisku, naklonivši mi tu blizu tiskarne varno zavetje in preskrbo; prav tako mi je V. kn. Milost izkazala pri tem in prejšnjem slovenskem tisku velike dobrote, ko mi je dovolila iz svoje dijaške ustanove v Tübingenu glede na mojo visoko, bolešno starost dva diakona, ki mi v tukajšnji župniji pomagata pri pridiganju.

Drugič kaže V. kn. Milost posebno ljubezen in veselje do slovenskih knjig in si daje zaradi tega prinašati s Kranjskega različne primerke; in ko je izšla formula concordiae, mi je V. kn. Milost naročila, naj jo prevedem dodatno k augsburški veroizpovedi, kar sem z božjo pomočjo tudi pokorno izvršil in dobil dobro nagrado.

Tretjič vzdržuje in šola V. kn. Milost kakor pokojni oče v svoji dijaški ustanovi v Tübingenu zapovrstjo nekaj kranjskih študentov, med katerimi sta bila vzgojena tudi moja dva sinova, postala magistra in, hvala Bogu, sposobna cerkvena služabnika.

Ob upoštevanju zgoraj naštetega in drugih mnogoterih velikih dobrot V. kn. Milosti in rajnega gospoda očeta, milostno izkazanih naši slovenski cerkvi, meni in mojim, sem v večer spomin in zahvalo posvetil tale novi testament v slovenskem jeziku, drugič natisnjen v Tübingenu, V. kn. Milosti in ponižno prosim, da ga milostno sprejme...

V Derendingenu, dne 1. maja 1582. leta.

V. kn. Milosti ponižni, zvesti kaplan

Primož Trubar, Kranjec, župnik prav tam.

Krščanski knezi württemberski so vzdrževali in podpirali slovenski, cirilski in hrvaški tisk in prevajanje.

Ti knezi so tudi dali prevesti formulo concordiae k augsburški veroizpovedi.

Vzdržujejo v svoji dijaški ustanovi študente iz tujih dežel.

Bogu vdanih knezov württemberskih dobrote, izkazane slovenski cerkvi, naj se večno spominjajo.

Vsem Slovenom pomagaj Bug.

H poslednimu (kir le-ta papir prebiva, de prazen ne ostane) vas zvejstu prosim inu opominam, de gostu, čestu le-te bukve preberete, zakaj vsaki človik, kateri hoče h pravi veri inu v tu izveličane priti, prov služiti Bogu, potroštan v vseh nadlughah inu na smrti ležoč biti inu vejčiti, kakov stan bo po smrti imel, ta isti s flisom, rezmišlaja, z andohtjo veden le-te bukve beri oli poslušaj iz nih pridigujoč. Sice kateri drigači, koker v le-tih bukvah stoji zapisanu, veruje, služi Bogu oli vuči, piše inu pridiguje ter si bodi papež, kardinal, škof, menih, far, kral, cesar, viuda, žlahtnik, purgar, kmetič, pastir, mož, žena, mlad oli star & c., ta isti Bogu zuper, krivu inu malikovsku veruje inu služi Bogu. Obtū s. Paul piše: Aku en angel iz nebes bo en drugi evangeli pridigal, taku imamo k nemu reči: bodi preklet s tujem vukum, s tujo vero inu z božjimi službami, zakaj Kristus bo vse ludi po nega evangeliu inu nekar, koker vsaki veruje, sodil. Zatu Bug čestu ostru zapoveda, de se k nega besedom, zapuvidom, prepuvidom inu postavom ništer se ne ima odvzeti, perložiti, premeniti oli preobrniti, koker so ti papeži s to mašo, s krstom, z molitvo inu z drugimi božjimi službami sturili.

Iz tiga vsaki lehku zastopi, koku ti ludje ž nih vero inu z bežjimi službami pred Bugom bodo obstali, kir vuku, ležnivimu hudičevimu pravlenu tih starih cuprskih, kurbarskih bab inu žen [verujo inu] cerkve na gorah, hribih, v gozdeh zidajo, k nim rumajo, Divici Mariji inu drugim ličkakim svetnikom ofrujo, mašujo, timu s. evangeliu, vsem božjim zapuvidom zuper. Zatu Bug te ludi s točami inu z drugimi nadlughami štrajfa. Na koncu bo tudi te iste koker vse malikovce

timu zludju izdal & c. Le-tu vsaki prov rezmisli inu beri, poslušaj, ohrani, kaj le-te bukve vuče, de bo izveličan, koker Kristus sam pravi: Izveličani so ti, kir božjo besedo poslušajjo inu to isto ohranijo (Luc. 11, Psal. 1, 119, 128).

85. PRILIKA O IZGUBLJENEM SINU (Lk 15)

Inu on pravi: En človik je imel dva sinu, inu ta mlajši vmej nima je djal h timu očetu: „Oča, daj meni ta dejl blaga, kir meni sliši!“ Inu on rezdela nima tu blagu. Inu nekar dolgu potle ta mlajši sin je vse vkupe spravil, inu je vlekel deleč na ptuje dežele inu je tamkaj suje blagu zadjal z nezmasnim pro-sanem. Inu potle, kedar je bil tu suje zapravil, vstane v ti isti deželi ena velika lakota inu začne sam potrebovati. Inu on gre inu se pertisne k animu purgarju te iste dežele inu ta isti nega pošle na sujo pristavo te svine past. Inu je želil suj trejbu le z mekinami napolniti, katere so te svine jejle, inu nemu nišče nej tih dal. Tedaj on spet gre sam v sebe inu pravi: „Kuliku najetih delovcev mujga očeta imajo obilnu kruha, jest pak mrjem od lakote! Jest hočo vstati gori inu pujti k mujmu očetu inu hočo reči k nemu: Oča, jest sem grešil v tu nebu inu pred tebo; jest uže nesem vreden biti imenovan tuj sin, sturi mene koker eniga od tujih najetih delovcev.“ Inu on vstane gori inu pride k sujmu očetu. Inu kedar je on še deleč bil, nega oča ga je zagledal inu se je usmilil čez nega; inu teče k nemu, pade okuli nega grla inu ga kuša. Ta sin pak pravi k nemu: „Oča, jest sem grešil v tu nebu inu pred tebo, jest nesem vreden več biti imenovan tuj sin.“ Natu ta oča reče k sujim hlapcem: „Pernesite uno prvo dolgo sukno inu ga oblejcite, inu postavite ta prstan na nega roko inu črevle na nega noge; inu perpelajte unu pitanu tele ter zakolite. Naj jejmō inu se vese-

limo, zakaj le-ta muj sin je bil mrtov, je oživil, je bil zgubljen inu je najden.“ Inu so začeli veseli biti.

Ta stariši nega sin pak je tedaj bil na puli. Inu kedar on pride inu se perbliža h ti hiši, zasliši on tu pejtje inu te plesi inu on pokliče eniga od sujih hlapcev inu vpraša, kaj bi tu bilu. Ta pak mu povej: „Tuj brat je prišel inu tuj oča je zaklal tu vpitanu tele, zatu de je on nega spet zdraviga prijel.“ On se je pak rezrdel inu nej hotel noter pujti. Natu nega oča gre vunkaj inu ga prosi. On pak odgovori inu reče h timu očetu: „Pole, tulikajn lejt jest tebi služim inu nesem tuje zapuvidi nikdar prelomil, inu ti nesi meni nikdar dal le eniga kozliča, de bi se jest bil zveselil z mujemi perjateli; ampak kedar je le-ta tuj sin prišel, kateri je tuje blagu s kurbami požrl, ti si nemu zaklal unu debelu tele.“ On pak pravi k nemu: „Sin, ti si vselej z meno inu vse muje je tuje. Ti bi pak imel vesel inu dobre vole biti, zakaj le-ta tuj brat je bil mrtov inu je spet oživil, je bil zgubljen inu je najden.“

86. TRUBER OD SLOVENOV SLOVU JEMLE

Le-te bukve z le-to predgovorjo vom, mujim lubim Slovenom, jest, kir sem 74 lejt star, 52 pridigar, h ti muji odhudni iz tiga svita za sebo pustim inu z Bugom inu z vami se pričam, de z le-tejmi inu drugimi bukvomi — suseb s to prvo dolgo predgovorjo čez novi testament, s tejmi izlagami čez vse jogsrke listi, čez katehisme, v auspurgi veri, v cerkovni ordningi, v psalterji inu v pesnah — sem vom vus skrivni, čudni svit božji rezodil inu dal na znane, skuzi kaj, za čes volo nas hoče v sujo milost vzeti inu izveličati inu š čim, koku imamo prov služiti Bogu, vsak suj leben, stan, poklicane, službo držati, pelati inu rovnati, de Bogu dopade, de bo dobru, srečo imel na tim svejtu inu potle tudi v nebesih. Obtu

vas zvejestu prosim inu opominam na božjim mejsti koker s. Paul (2 Cor. 5): pravite se s pokuro inu z vero z Bugom. Od tiga berite le-te inu te druge bukve, poslušajte inu slušajte te vaše zvejste pridigarje, imejte nje za lubu koker božje sle. Aku nekar, taku vi sami na vašim pogublenu bote dolžni, nekar mi. Pred tejm nas Kristus Jezus obari! Amen.

Vaš Truber.

HIŠNA POSTILA 1595

87. PAPEŽOVA SVETUST JE FERDAMLIVA

Mi fraj moremo zastopiti, de menihi inu farji, kloštri inu kar timu glih more imenovanu biti, vse k hudiču inu v pekel sliši. Zakaj oni s svojemi dobrimi deli ne gledajo tjakaj, de oni Bogu to dolžno pokorščino izkažejo inu nikomer nejso h pohujšajnju, temuč de oni s tem mislijo tamkaj izveličani biti. Zatu prodajejo oni tudi svoja dobra dela drugim ludem. Tu se pak pravi Kristusa cilu zatajiti, ja, se njemu špotati inu njega ferahtati, kakor so se njemu ti Judje špotali inu njega ferahtali. Pred takovo gnusnjobo se mi imamo varovati inu se le-tukaj vučiti, koku mi takovim zapelavcem moremo pruti priti, de mi k nim rečemo: Ti ubogi človik, ti se podstopiš mene s tvojemi usranimi deli inu svetustjo izveličaniga sturiti? Vsaj tiga Joannes, Paulus, Petrus inu drugi svetniki nejso mogli sturiti, sicer bi oni sami nikar taku žleht od svoje svetusti ne bili držali inu pridigovali. Kedar bi se kloštri že nucali za poštene hiše, de bi se mladi hlapčiči v nih gori redili inu bi nih pustili tu pismu študirati, taku bi tu bilu enu cilu lipu, žlahtnu inu pridnu delu. Ampak h timu ga papež inu njegovu nevernu krdelu ne hoče pustiti priti, temuč oni vižajo eniga vsakateriga s takovim kloštrskim lebnom v nebu; oni

bodo pak gvišnu enu takovu nebu s tem našli, gdi ti plameni inu ta ogejn skuzi ukna vunkaj bijo. Zatu bi onu veliku bulše bilu, de bi se takovi kloštri v grunt rezvalili, kakor de ti ludje taku od Kristusa bodo odvižani inu na duši inu telesu bodo poškodovani.

88. KRAJNSKI DEŽELI HUDU POJDE

Kedar uže Bug iz susebne gnade nas na ta denašni dan tudi obišče s svojo besédo, mi pak na obejuh stranah se zlu nehvaležni pruti tej isti držimo: ti škofi njo pregajajo, mi pak po nje ne živemo inu to isto hočmo nucati k lakomnosti, oferti inu k drugim grehkom — taku jest skrb imam, krajnska dežela bode gvišnu eno veliko štrajfingo morala trpejti, bodi glih od Turka ali sicer skuzi vojske, lakoto inu druge štrafinge. Zatu le-ta eksempel dobru k srcu vzemimo, kir vidimo, de je tu mejstu Jeruzalem taku grozovitu obpuščenu, obtu de nej božje beséde gori vzelu, temuč le ferahtalu . . .

IZ TRUBARJEVEGA ŽIVLJENJA IN DELOVANJA

ODLOMKI IZ NJEGOVIH PISEM

89. KRALJU MAKSIMILIJANU

iz Kemptena 2. I. 1560

V. kr. Veličanstvo naj natančno poizve tudi pri Spodnještajercih in Kranjcih, kako sem se vedel pred leti pri pridiganju in upravi v župniji Loki pri Radečah, v Laškem, v Št. Jerneju, v predikaturi in kaplaniji sv. Maksimilijana v Celju (tu se je baje rodil in bil mučen sv. Maksimilijan) in pri kanonikatu v Ljubljani. Nedvomno bodo povedali in izpričali, da sem v obe župnišči, v laško in šent-

jernejsko, pa tudi v celjsko kaplanijo, ki je l. 32. do tal pogorela, zazidal nad pet sto goldinarjev; popolnoma sem odšel in plačal vse zaostale davke in dolgove omenjenih župnij in kaplanije, ki so jih napravili moji predniki, pa vse davke in naklade za dobo moje uprave; pripadajoča polja, vinograde in dva mlina sem dvignil in zgradil; sodno sem zopet pridobil odtegnjene desetine in zemljišča.

In ko sem v teh svojih župnijah in prebendah začel pridigovati pravi pomen evangelija in katekizem, sem bil večkrat v veliki nevarnosti; zasledovali so me višji duhovniki, bosí menihi, tudi gospod Nikolaj Jurišič, deželni glavar kranjski, in napósled me je gospod Urban Tekstor, ljubljanski škof, oropal vsega mojega imetja, knjig in prebend in me pregnal iz domovine v bedo.

90. KRATKO POROČILO,

kako se je godilo Pr. Trubarju na poti v deželo Kranjsko in kaj je doživel tam v začetku svojega poklica leta 1561.

Dne 9. junija je odjezdil iz Uracha in prispel 22. preko gorovja v kraj, imenovan Podkoren, deset milj nad Ljubljano. Odtod je poslal gostilničar Cuznar ponoči sla na blejski grad h gospodu Herbartu Turjaškemu, da bi sporočil Trubarjev prihod. Ker pa gospoda Herbarta ni bilo doma (na turški meji je namestnik vrhovnega poveljnika in mora zato stalno biti na meji), je zjutraj 23. junija njegova soproga, sestrana tridentinskega škofa, krščanska in v svetem pismu dobro poučena žena, poslala Trubarju tri konje naproti, ki so ga peljali tri milje daleč do Bleda; tu je ostal ta in še naslednji dan, na praznik sv. Janeza Krstnika, ter imel pridigo.

Na Bled je prišel kmalu gospod Moric Dietrichsteinski, baron itd., ki je peljal Trubarja 25. junija zjutraj z Bleda na svoje posestvo in graščino v Radovljico. Po kosilu je odjezdil z njim proti Kranju h gospodu Ivanu Jožefu, baronu z Brda; pri njem je Trubar prenočil. Tedaj je gospod z Brda naznanil Trubarju, da sta prispeli dve povelji rim. ces. veličanstva, eno za deželnega glavarja, drugo za ljubljanskega škofa; prvo povelje, ki ga je prejel deželni glavar, da se glasi: ker je njegovo rim. ces. veličanstvo poučeno, da ima priti na željo deželnih stanov v kranjsko deželo pregnan duhovnik, naj deželni glavar uredi s stanovi, da se to ne zgodi; če pa tega ne

bi mogel doseči, naj brž javi njegovemu veličanstvu. Škofovega povelja da ni videl, vendar pa od škofa slišal, da je dejal: „Izvedel sem, da pride baje gospod Primož; žal mi je, toda moral bom proti njemu postopati po ukazu rim. ces. veličanstva.“ Spričo tega je gospod z Brda Trubarju svétoval, naj se nikar ne podaja precej v Ljubljano, zlasti dokler se mudi tam tudi gospod deželni komtur Gabrijel Kreuzer, namestnik na Dunaju, ampak naj ostane nekaj dni pri njem. Zaradi tega je Trubar od začetka postal nekoliko otožen, vzdihnil je in dejal: „Če hočejo Kranjci imeti évangelij, morajo pač tudi pomagati križ nositi.“ In ko je vso stvar pretehtal in pomislil, da kristjani pa tudi papežniki že vedo, da je prišel v deželo, se je 26. junija zjutraj odpravil proti Ljubljani, rekoč: „Če danes ne bi prišel v Ljubljano, bi se dobrodušni kristjani žalostili in bi menili, da se bojim in bežim pred križem; brezbožci pa bi bili potrjeni v svojem zlobnem postopanju zoper mene.“

Z njim je jahal gospod Dietrichsteinski. In ko je prišel dve milj nad Ljubljano, sta mu prihajala naproti Matevž Klombner, bivši deželni pisar, in Luka Cvekelj, svetovavec in njegov sorodnik; pol milje nad Ljubljano mu je prišlo naproti kakih 20 jezdecév, četrť milje nad mestom pa množica moških in čistitih krščanskih žená in deklet. Trubar je pred njimi stopil s konja in sprejeli so ga s solzami veselja. Ko je jahal v mesto Ljubljano, je najprvo samo en stolpni čuvaj trobil na pozavno, ko pa je prišel k Andreju Forestu, da bi pri njem prenočil, so vsi štirje s piščalmi in trobentami štiriglasno igrali *Te deum laudamus* čisto dobro in umetno dlje ko četrť ure. In ob isti uri, ko je Trubar prihajal v Ljubljano, je umrl gospod Nikolaj Škofic, generalni vikar in kanonik ljubljanski, čigar sin je še v ječi zaradi *sodomiticum peccatum* in ki je bil po smrti škofa Urbana Trubarjev največji sovražnik v verskih zadevah; preganjal je prenekateré kristjane in ni hotel dajati dovoljenja za pokop. Ko so ga naslednjega dne pokopali, ni bilo pri njegovem pogrebu prav nobenega meščana niti meščanke.

Nato so gospod deželni oskrbnik in gospodje odborniki pismeno povabili nekatere gospode in deželane; ti so se zbrali 28. junija v Ljubljani v deželni hiši, poklicali Trubarja, ga prav prijazno in z veseljem sprejeli ter ga tolašili, naj bo brez skrbi, rekoč, da so res prišla cesarska povelja zoper njega, toda oni se nádejajo, da

gospod deželni glavar to pot ne bo ničesar ukrenil zoper njega. Trubar je izrazil željo po cerkvi, ki bi v njej nemoteno in javno mogel pridigati in deliti svete zakramente, kajti zakotno in skrivaj noče opravljati svoje službe; prosil je, da bi se to kmalu zgodilo. Poslali so torej gospoda Ahaca s Turna in gospoda Dietricha Turjaškega, oba barona, najprej k bosim menihom (od katerih sta zdaj dva v ljubljanskem samostanu) s prošnjo, da bi dovolili Trubarju pridigo v svoji cerkvi. Meniha sta zaradi te stvari šla po svèt h gospodu deželnemu glavarju in komturju z Dunaja, ki pa jima nista hotela niti svétovati niti odsvetovati; potem sta prošnjo odbila, izjavljajoč, da ne smeta storiti tega brez svojega provinciala. Zato so gospodje naročili Trubarju, naj pridiguje zjutraj na dan sv. Petra v špitalu v nemškem jeziku. K pridigi je prišlo mnogo tujega ljudstva in nad 40 duhovnikov, kajti tačas je bil semenj v Ljubljani. Trubar je tako izpeljal pridigo, da niso niti papežniki mogli govoriti kaj proti.

Dne 30. junija sta zgoraj omenjena gospoda odjezdila v Gornji grad k škofu in ga prosila v imenu deželnih stanov, naj pusti Trubarja pri miru in naj mu dovoli pridigo v stolnici, in sicer v času, ko nimajo kanoniki v njej opravka. Škof jima je dal tale odgovor: kar se njega tiče, bi Trubarju rad dovolil, toda ravnati mora z njim po ukazu rim. ces. veličanstva. Nato je škof pisal Trubarju, kakor je zabeleženo v priloženem prepisu pod A, Trubar pa mu je odgovoril, kakor je zabeleženo tukaj pod B. Tako torej pridiguje Trubar še vedno v ljubljanskem špitalu, in sicer v nedeljo slovenski o nedeljskih evangelijih in o katekizmu, v četrtek nemški o prvem listu Janeza Evangelista in vsak dan pričakuje, kaj bo rim. ces. veličanstvo še ukazalo na poročilo škofa in deželnega glavarja.

Ljubljanski gospodje, častiti svetovavci, so z veseljem sprejeli Trubarja tretji dan po njegovem prihodu po mestnem pisarju in stavbeniku, mu ponudili svojo naklonjenost in varstvo ter mu darovali sedem vatlov lepega, črnega blaga za suknjo in šest tolarjev. Trubar se nič ne pritožuje, razen da je cerkev v špitalu premajhna, saj v nedeljo tretjina ljudstva ne more slišati njegove pridige. Gospodje pa ga tolažijo z drugo cerkvijo.

91. JOŠTU GALLENBERŠKEMU, DEŽELNEMU OSKRBNIKU,
Ivanu Jožefu, baronu z Brda, Ahacu, baronu
s Turna, Dietrichu, baronu s Turjaka,
in Martinu Gallu z Rožeka
iz Uracha 10. II. 1562

Moja stara bolezen, imenovana šen, me je v poslednjih 7 tednih dvakrat položila ter mi pustila hude sledove na obrazu, velike oteklina in rdeče izpuščaje na stegnih. Ves sem bolan, poln garij, da ne morem nikamor; vsakomur se gnusim . . .

Če bi torej pred veliko nočjo ne mogel priti, naj mi V. Milost in Gospostvo, drugi gospodje, deželani in kristjani ne zamerijo. Zares ne praznujem in ne zbiram denarja. Bog ve, da nimam tu ne miru ne zdravja. Tu sem in moram ostati še nekaj časa, a bom — kakor upam — še pred veliko nočjo vse zadeve s tiskom tako uredil, da me pri tem tukaj ne bodo več potrebovali. Po veliki noči pa bi se rad šel za 14 dni kopat v slatino zaradi boleznin in garij, kajti takole bolan, s hudo oteklimi nogami, garjav, ostuden, nisem za nobeno rabo. Prav često sem res sit življenja.

92. JOŠTU GALLENBERŠKEMU,
deželnemu oskrbniku, in odbornikom kranjskim
iz Uracha 11. IV. 1562

Ker sem hotel prinesiti s seboj nekaj tudi za našo kranjsko cerkev, sem prevel augsburško veroizpoved in jo parafraziral z württembergško in saško, da bi tudi mi Kranjci imeli kratko, jasno in razumljivo zbrano celoto in temelj vsega krščanskega nauka, proti čemur ne bi mogel upravičeno govoriti, pridigati ali pisati noben jezuit, Staphylus ali Asotus. Naročil sem v Tübingenu in določil s tiskarji, da bodo moje bukvice v štirih tednih natisnili v 1000 izvodih; poleg korektur se bom utegnil še kopati zaradi garij. Če pa ne bi bilo teh bukvic, bi bil šel kar s temle slom, čeprav garjav. Ko bom z omenjeno knjižico nared, se bom v božjem imenu z vsem odpravil na Kranjsko, bodisi preko Augsburga ali Salzburga, bodisi po Donavi preko Regensburga, Linza, Dunaja in naprej.

Če bi bilo mogoče in če bi se primerilo, da bi moj svak Lukež Cvekelj prišel sem k meni pred binkoštni, ostal pri moji ženi in otrocih ter na poti z mojim denarjem poskrbel za prevoz in za vse potrebno (ker je bil trgovec, bi bolje kot vsak drug znal odpraviti moje pohištvo in knjige ter jih prepeljati preko Salzburga) — bi se jaz odpravil iz Ulma z nekim augsburškim knjigovozom, ki smo ga najeli za vezavo hrvatskih knjig, po ovinkih in bližnjicah proti Ljubljani, kajti sicer, če bi šel z ženo in otroki, bi me izsledili bodisi na vodi ali na suhem. Glede tega pišem tudi svaku: če pride pred binkoštni, je prav, kesneje nikakor ne sme priti, kajti po binkoštih me ne bo več našel tu; ne morem pa še vedeti, po kateri poti bom šel. Preko Salzburga ali Innsbrucka utegne vsakdo iz Ljubljane prihajati semkaj v trinajstih dneh; vsega je kakih osemdeset milj, ne mnogo več.

Ponižno še prosim V. Milost in Gospostvo, da se pogovorite z mojimi milostnimi gospodi, gospodarji in deželani v deželi Kranjski in jih prosite, da potrpe zaradi mojega izostanka še kratek čas, dokler ne natisnem zgoraj omenjenih bukvic. Upam, da bo moj tako dolgi izostanek koristil obema cerkvama, kranjski in hrvatski, kajti samo zaradi njih in ne zaradi česa drugega sem tako dolgo tukaj. Odkar sem pred kratkim prišel sem, nimam nobenega veselja, malo dobrih dni in hudo, nezvesto družčino; to Bog ve. Zadnje pismo in sporočilo V. Milosti in Gospostva me je iz osumljenega tatu napravilo za tatu, ki mu je krivda dokazana. Pišete namreč gospodu Ungnadu in meni z istimi besedami, da mi niste dali nobenega denarja razen moje plače in potnine, s katero naj preskrbim tudi oba Uskoka itd. Iz teh besed sta gospod Ungnad in gospod Štefan takole sklepala: dali ste mi potnino in plačo, ki naj z njo preskrbim Uskoka, torej ste mi dali potnino za Uskoka. Tega nisem priznal in še ne priznavam. O tem sem pisal obširno gospodu Khislu; poslal sem mu vso pravdo, ki sem jo zaradi tega imel in pismeno vodil. Odkar sem prišel iz Ljubljane, sta mi ta sum in obdolžitev dala več opravka kakor vse drugo moje delo, in še se jih nisem rešil. Vašega tajnika dolžim, da je Vaše pisanje tako dvoumno sestavil.

93. IVANU UNGNADU V URACHU
iz Ljubljane 4. IX. 1562

Vsakdo me svari, naj ne hodim iz Ljubljane, toda nočem tako storiti. Pred šestimi dnevi sem bil na poziv mladega gospoda Starnberga v Ribnici na tridesetnici po gospé Uršuli Lamberg z Brega.

Ko me ribniški duhovnik ni pustil v cerkev, še manj pa na prižnico, so odjezdili gospodje in gospé z menoj na Breg. Tu sem na gradu samo pridigal, kajti tridesetnice z mašo nisem imel. To je zelo vznejevoljilo duhovne, ki jih je mnogo prišlo tja. Grozili so mi, da me ustrelé; a to me, hvala Bogu, malo moti. Že zdavnaj sem se žrtvoval dragemu Odrešeniku Jezusu Kristusu.

94. ISTEMU
iz Ljubljane 28. XI. 1562

Danes zjutraj je spet prišel komorni sel iz Frankfurta in prinesel od rim. ces. veličanstva tri povelja: eno za gospoda ljubljanskega škofa, gospoda deželnega glavarja in gospoda vicedoma, v katerem ukazuje nj. veličanstvo poučiti in opomniti reveže v špitalu, naj ostanejo pri stari veroizpovedi in naj hodijo k maši; če bi se ne dali posvariti, naj jih pahnejo iz špitala; drugo povelje za gospode odbornike, naj me pošljejo k izpraševanju k škofu; tretje povelje za gospoda škofa, naj me izpraša glede moje vere, nauka in pridig; o tem, kaj verujem in kaj sem pridigal, naj napravi zapisnik in naj ga pošlje nj. veličanstvu. Hvala Bogu se zaradi tega nič ne bojim, kajti o vseh krščanskih naukih, ki jih znam dokazati in braniti z jasnimi izreki iz sv. pisma, sem že pridigal in pisal, da bom, kakor upam, s pomočjo in milostjo Vsemogočnega častno prebil to preizkušnjo. Vem pa, da se satan ne bo zadovoljil s tem, ampak da bo rabil silo kljub pravici. To pač moram trpeti z vsemi Kristusovimi pristaši, a ko bo izpraševanje izvršeno in bo prišlo novo povelje, moram priporočiti zadevo ljubemu Bogu. Bežati nočem, kajti ni več časa, da bi mogel zapustiti ubogo slovensko dobrosrčno cerkev, ampak pri njej in ob njej moram ostati in umreti. K temu podeli Kristus, naš Gospod, meni in vsem dušnim pastirjem svojega Duha, milost in moč. Amen.

95. ISTEMU
iz Ljubljane 9. I. 1563

Cvecić je prispel sem prav tedaj, ko je bil veliki odbor treh kranjskih stanov zbran zaradi cesarskih ukazov, ki so bili pred kratkim izdani proti meni; posvetovali so se, kako naj se preudarno, toda brez prikrivanja resnice odgovori rim. ces. veličanstvu in ljubljanskemu škofu. Tako se je, hvala Bogu, tudi zgodilo, kakor boste še zvedeli iz aktov, spisov in prepisov, ki jih pošiljam svojemu milostnemu knezu in gospodu württemberskemu. Ti in podobni opravki, različna pisma, pretkano izpraševanje v verskih zadevah in težavne pridige, tudi moja bolezen, popótovanje sem in tja, dnevno prihajanje tujcev, pogostitve, obiski pri bolnikih in taka opravila me zadržujejo, da ne morem s slovenskim prevajanjem nikamor priti.

96. ISTEMU
iz Ljubljane 5. X. 1563

Moji milostni gospodje nameravajo, če bi me zaprli, naprositi nj. knežjo milost, volilne kneze in kneze za priprošnjo pri rim. ces. veličanstvu. Če pa pride do tega, ne bi take priprošnje nič zalegle, kajti tu v gradu me ne bi dolgo držali, temveč poslali v Rim. Tam bom pač moral izpiti laško juho, zabeljeno s strupom. Moje ime je v Rimu že tako znano in zasovraženo kakor ime pokojnega Luthra.

97. ISTEMU
iz Ljubljane 9. XII. 1563

Pred štirimi tedni me je poklical gospod Jurij, grof in baron s Turna, v Gorico. Tu sem pridigal štirinajst dni zapovrstjo nemški, slovenski in laški v hiši gospodov z Brda in na gradu v Rubijah, kajti duhovniki me na prošnjo niso pustili v cerkev. Delil sem obhajilo ob pridigi v vseh treh jezikih in krstil sina gospodu Hanibalu z Brda, zaradi česar so duhovniki in menihi kar noreli. In ko sem jahal nazaj na svojem osličku, sem v Križu pridigal neko nedeljo v cerkvi; zbrala se je vsa vipavska dolina in mnogo duhovnikov. Nihče ni ugovarjal, celo duhovnikom je bila pridiga všeč. To pridigo bom, ako Bog dá, na kratko sestavil v omenjenih treh

jezikih in jo poslal V. Milosti, da se natisne. Nekateri goriški duhovni in menihi so s pomočjo in pod varstvom Amaraka, namestnega škofa in generalnega vikarja oglejskega patrijarha v Vidmu, in papeževega legata na Dunaju obdolžili pobožnega vrlega gospoda grofa s Turna, njegovo milostno knežjo soprogo in mene pri rim. ces. veličanstvu ter tudi dosegli ukaze za gospoda upravitelja Dornbergerja v Gorici in gospoda Lanthierija, naj me ulové in zapró, če še kdaj pridem v grofijo Goriško.

98. JOŠTU GALLENBERŠKEMU V LOKI
iz Ljubljane 29. X. 1564

Svojemu milostnemu in ukazujočemu gospodu Joštu Gallenberškemu.

Plemeniti, strogi, milostni gospod! Po Juriju, ki Vam prinaša tale list, pošiljam V. Milosti vse spise, ki ste mi jih poslali po gospodu Dietrichu, in poleg tega še svoje preprosto, v naglici sestavljeno mnenje, kaj naj bi se odgovorilo knežji svetlosti.

Za zajca pravim Deo gratias; škatlo s sladkimi granatnimi jabolki od gospé Stetnerice vedite, da obenem s tem dobite. V štacuni ima citrone, a limone in pomaranče ji baje v kratkem pridejo.

Danes ni slišati tu v mestu nič o kugi, hvala Bogu. Kaj bo prinesel novi mesec, to bom morda kmalu zvedel. Moji otroci so bili ta teden precej tihi in pobožni, sedaj pa so že spet razposajeni, veseli, neposlušni.

V. Milosti tožim jaz ubogi sluga, da nimam nič denarja, ne vina, ne žita, ne slanine; masti imam za pol leta. Forestovki sem dolžan 12 tolarjev, pri gospodu knjigovodji sem si za to in naslednje četrletje izposodil 24 goldinarjev. Zdaj pa ne vem, kam bi. Vsak dan prihajajo tuji ljudje; kje naj vzamem denar? (Lahe z njihovimi zdravili ste po mojem mnenju pač prekmalu nepremišljeno odpravili.) Zato izvoli V. Milost in ostali gospodje preskrbeti, da dobim za naslednje četrletje še 30 tolarjev posojila. Za te in druge dolgove zastavljam svojo hišo obenem z novim prizidkom. V. Milosti se ponižno priporočam. Dano v Ljubljani, dne 29. oktobra v 1564. letu.

V. Milosti vdani

Trubar.

99. DEŽELNEMU OSKRBNIKU IN ODBORNIKOM

kranjskim

iz Ljubljane 29. X. 1564

Gospodu Štefanu Konzulu sem med drugim pisal, da ne gredo niti njegove hrvatske in cirilske niti moje slovenske knjige; bati se je, da bomo iz svojih knjig delali „škarniceljne“ in vanje zavijali lokarde, kakor pravi Persius.

100. GOSPODOM IN DEŽELANOM NA KRANJSKEM

iz Derendingena 19. III. 1569

Ne morem priti do tiska, ker delajo in tiskajo naši učenjaki toliko novih knjig; knjige gospoda Jakoba, ki jih je pred kratkim izdal, tiskajo že v tretje; vsakdo jih hoče imeti.

V. Milosti pošiljam dve pobotnici zaradi svojih izposojenih knjig; izvolite določiti magistrum procuratorem, zeta gospoda Foresta in še nekoga, da jih kmalu dobé in da jih proti potrdilu izročé magistru Spindlerju obenem s tistimi, ki sem jih polno skrinjo pustil v svoji hiši; uporabljajo naj jih on in drugi pridigarji. Omenjene knjige naj bodo in ostanejo last vse častite dežele in cerkve na Kranjskem. Za svoja dva sina bom tu že druge kupil.

101. DEŽELNEMU GLAVARJU, OSKRBNIKU

in odbornikom kranjskim

iz Derendingena 17. VI. 1569

Na V. Milost in Gospostvo se spet obrača Jurij Dalmatin iz Krškega s prošnjo in priporočilom svojih superintendentov. Res je, da je moral tistih 20 goldinarjev, ki ste mu jih poslali pred letom dni po Ivanu Dienerju, izdati za obleko in knjige. Omogočil sem mu bakalaureat z desetimi goldinarji in mu jih tudi podaril. Potrebuje pa še 30 goldinarjev za magisterij, ki mu jih tokrat ne morem posoditi, še manj darovati, ker moram pomagati tudi drugim študentom s Kranjskega in iz drugih krajev, iz Kemptena,

Rothenburga ob Tauberi in iz Nürnberga. Poleg tega sem si sam izposodil za zidanje sto goldinarjev od nekega peka v Tübingenu in sto od gospoda Matevža Hauga.

102. ISTIM

iz Derendingena 28. V. 1570

Brez dvoma ste V. Milost in Gospostvo zvedeli, da sem na prošnjo svoje žene in otrok začel tu v Derendingenu zidati novo hišo z denarjem, ki sem ga dobil za hišo v Ljubljani; zidavo sem tako daleč spravil, da moram izvršiti le še notranje delo; upam, da bi z božjo pomočjo, če bi imel denar, končal to še pred jesenjo. Gospodu Matevžu Haugu sem dolžan 200 goldinarjev; založil jih bo gospod Melhijor Stoffel, kakor ga že drugič prosim in obveščam. Tudi nekaterim študentom, ki spravljajo svoj denar pri meni, sem dolžan 50 goldinarjev. Vse je šlo za omenjeno zidavo in gospodinjstvo (od vseh strani prihaja mnogo ljudi k meni). Tako tičim sedaj v dolgovih in zidavi, kar me dela starega in zadržuje od študija, prevajanja in tiska. Zato ponižno in nujno prosim V. Milost in Gospostvo, da mi čimprej skupaj nakažete semkaj oba dela moje provizije za letošnje 70. leto, ki zapadeta prihodnjega prvega julija in o božiču. S tem mi izkažete veliko milost in dobroto ter me rešite velikih skrbi in stiske.

103. ISTIM

iz Derendingena 10. VII. 1570

V. Milosti in Gospostvu se zelo zahvaljujem, da ste mi na mojo ponižno prošnjo letos tako milostno, radovoljno in tako hitro poslali mojo provizijo; upam, da bom tako kmalu dozidal svojo hišo. Nisem mislil, da bo treba toliko truda in denarja, ker sem dobil debeli hrastov les zastonj, a kamenje, apno in pesek sem dovažal s svojim oslom. Kljub temu sem porabil vseh tistih 600 goldinarjev, ki sem jih dobil za svojo hišo, in še, kar sem utegnil prihraniti od provizije. Če bi hiša stala v mestu Tübingenu, bi bila vredna 1200 goldinarjev.

104. ISTIM
iz Derendingena 16. I. 1572

V. Milost in Gospostvo ste gotovo iz več mojih pisem zvedeli, kako me je Vsemogočni v preteklem letu od maja do decembra zadel s težko, smrtno in dolgotrajno boleznijo, s colica passione ter continua feбри. In čeprav so doktorji in lekarnarji imeli z menoj mnogo truda in stroškov in me poslali tudi v Wildbad, me omenjeni boleznii nista hoteli zapustiti, dokler nista udarili v zunanje ude in me tako ohromili v rokah, da pisati ne morem. Tolažijo me, da bo z rokami bolje, če pojdem znova v Wildbad mejnega grofa. In ker sem med omenjenima boleznima napravil velike dolgove, ki sem jih obljubil plačati pred veliko nočjo, zato ponižno prosim pri Bogu V. Milost in Gospostvo, da mi zopet izplačate in nakažete po Matevžu Haugu polovico moje provizije, namreč 100 tolarjev, ki zapadejo prihodnjega 1. julija.

105. ISTIM
iz Derendingena 5. V. 1575

Javljam, da mi je častiti in odlični gospod Mihael Klaus iz Celja, rim. ces. veličanstva dvorni lekarnar, moj ljubi sorodnik, posodil pred petimi leti, ko je bival še v Augsburgu, v gotovini v dobrih zlatih tolarjih sto goldinarjev. S tem sem svojo hišo čisto dozidal in si kupil majhen vinograd. Tistih sto goldinarjev sem mu obljubil povrniti obenem z obrestmi. Toda radi velike, dolgotrajne draginje in številnih vsakdanjih obiskov, ker sem svoji hčeri dal sto goldinarjev dote, moja sinova oblačil in enega dal magistrirati in ker sem poleg tega v svojih treh dolgotrajnih smrtnih boleznih mnogo porabil, nisem mogel doslej odplačati zgoraj omenjenih dolgov. Dobremu gospodu Klausu pa sem pred dvema letoma, ko je bil osebno pri meni, ustno, a letos pismeno obljubil, da mu bom gotovo plačal z zahvalo, toda brez obresti (te mu bom dal šele tri dni po sodnem dnevu); zato ponižno in pošteno prosim V. Milost in Gospostvo, da nakažete mojo prvo provizijo, ki zapade zadnjega junija, namreč 100 tolarjev, gospodu Seyerlu po gospodu blagajniku ali knjigovodji proti pobotnici. Ta bo že znal po mojem navodilu in z varno pošto poslati tistih sto goldinarjev omenjenemu gospodu Klausu na Dunaj.

TRUBAR NOVIČAR

ODLOMKI IZ NJегоVIH PISEM

106. HENRIKU BULLINGERJU V CURIHU

iz Kemptena 13. III. 1557

Da Vam doslej nisem pisal in se Vam zahvalil, se je zgodilo zaradi tega, ker sem do sedaj čakal nekaterih pisem iz slovenskih dežel; upal sem, da bom zvedel iz njih raznih novic glede vere in glede Turkov pa da Vam jih bom poslal in sporočil. Toda pisma, ki so bila odposlana že junija, julija, avgusta in septembra, mi je zadržal v Innsbrucku neki pisar do decembra prejšnjega leta. Njih vsebina je bila ta, da je rim. kr. veličanstvo ustavilo in odpravilo prejšnja povelja proti luterancem, tako da se sedaj kristjanom v dednih deželah njegovega veličanstva ni treba bati nevarnosti ali zapora. Vendar pa njegovo veličanstvo ne dovoli, da bi se v njegovi cerkvi kaj izpremenilo.

Lansko poletje so Slovenci in Hrvati večkrat premagali Turka, toda pri tem je mnogo dobrih ljudi in plemičev poginilo. Boje se, da so s tem razdražili turškega cesarja in da bo v naslednjem poletju z vso silo udaril na hrvatske in slovenske dežele in ne na Avstrijsko. Bog mu prepreči njegove namere. Amen.

107. IVANU UNGNADU V URACHU

iz Ljubljane 17. VII. 1561

Kako je na turški meji, o tem pišeta Vaši Milosti Khisel in Klombner. Lenkovič je s svojimi konjiki pobil 50 turških konj. Sicer pa je položaj pri Reki in pri drugih trdnjavah na turški meji skoro nevaren in slab.

108. JOŠTU GALLENBERŠKEMU IN ODBORNIKOM

kranjskim

iz Uracha 11. IV. 1562

Pogosto razglaševanje, skrivni naklepi in veliko vpitje papeževo in njegovih privržencev, da se bodo spet bojevali z luteranci, so utihnili. Na Francoskem se evangelij razvija. Pred kratkim so imeli

pri Strasbourgu imenitni gospodje in evangelijski kardinal s Francoskega z nemškimi evangelijskimi knezi pogovor zaradi vere; kardinal je na sestanku pridigal v francoščini. Zraven je bil tudi naš knez in Brenz. Kardinal je dobro pridigal, toda razvad ni ošibal. Francoska krona soglaša s knezi v državi.

Rimsko cesarsko veličanstvo je vpričo svojih dveh sinov zopet resno opomnilo kralja Maksimilijana, naj se vrne k stari veri. Na to je nj. kr. dostojanstvo v vsej ponižnosti izjavilo, da hoče do smrti zvesto služiti, vendar pa prosilo nj. veličanstvo, naj ga v verskih stvareh ne sili proti vesti. Na tak odgovor so se ces. veličanstvu orosile oči; nato je dejal, da prepusti, kar se vere tiče, vesti njegovega kr. dostojanstva; napósled je vse tri sinove opomnil k edinosti. Kmalu se bodo zbrali knezi k volitvam in upati je, da bo kralj Maksimilijan izvoljen za rimskega kralja. Tega bomo vsi veselili. Aleluja.

Škof v Magdeburgu in škof v Halleju na Saškem reformirata svoji škofiji po augsburški veroizpovedi. Tako je. Če bi mogli mi našega škofa pripraviti do tega! Le povejte mu: le radi upanja, da bo pristopil k naši cerkvi, ker je na Avstrijskem delil sv. zakrament v obeh podobah, sem mu prizanesel v opisu gornjegrajskega romana v predgovoru k hrvatskemu testamentu, da ga nisem imenoval in zabeležil z imenom; če se bo pa po nepotrebnem usajal zoper pravo vero, naj ve, da se mu ne bo dobro godilo in da bo pustil za seboj večno slab spomin.

Tridentinski cerkveni zbor ni nič sklenil: škofje niso edini, ne delajo nič, samo gostijo se in nečistujejo. Babilonsko rimsko nečistnico je treba pred vsem svetom razkrinkati in osramotiti. Za sedaj ne vem drugega, o čemer bi še pisal.

109. IVANU UNGNADU V URACHU iz Ljubljane 19. VII. 1562

Milostni in krščanski gospé, ženi Vaše milosti, pošiljam nekaj kranjskega sukanca in italijanskega lanu, a mlademu gospodu Wolfu Ungnadu par čevljev s ponižno prošnjo, da blagovolita sprejeti to od moje žene. V tej deželi ni nič takega, kar bi se izplačalo pošiljati, razen dobrega vipavca, ki ga pa ne morem dobiti.

S Turki se je baje sklenil sveti mir, toda kljub temu odvajajo Turki venomer naše ljudstvo v ujetništvo, se močno zbirajo na slovenski, hrvatski in ogrski meji ter silno utrjujejo svoje trdnjave. Včasih divjajo le trije ali štirje Turki po naših vaseh, poberó ženam otroke iz rok in zbeže z njimi. Hudo je v teh krajih. Žito je povsod dobro uspelo; tudi vina bo baje dosti. Toda povsod je silna vročina in suša. O koncilu nič ne slišimo, tudi s Francoskega ni nič vesti. Pravijo, da pošilja papež mnogo ljudi in denarja na Francosko. Kristus naj mu zmaliči njegovo početje! Amen.

110. ISTEMU

iz Ljubljane 4. IX. 1562

Pravijo, da je pred 13 dnevi nastal velik upor Rimljanov proti papežu. Nekdo je streljal na papeža in mu odstrelil kos suknje. Papež zbira vojake, konjike in pešce. Tudi v Bononiji je bil upor: ubili so poveljnika in zavzeli trdnjavo. To so znamenja sodnega dne, kajti odkrili so Antikrista in vsi narodi ga zasramujejo.

S Turki so baje sklenili stalen mir, kljub temu pa delajo na meji veliko škodo. Gospod namestnik poveljnika je naletel s 50 konji na 500 Turkov, pa jih je s pomočjo Vsemogočnega razpršil. Huda suša in vročina je pri nas, vina bo malo tako v laški deželi kakor v Slovenski marki. Kuga se bliža od Dunaja, v Gradcu baje že umirajo. Bog kaznuje hudobni svet z jezo, a svet se za to nič ne briga.

111. ISTEMU

iz Ljubljane 28. XI. 1562

V preteklih štirih tednih je nepretrgano razsajal tu na Gorenjskem in Dolenjskem, prav tako tudi v Benetkah, skoro pri vsakem hud kašelj. Nekaj jih je pomrlo, tu v Ljubljani kakih 30 oseb. Bog si ga vedi, kaj še bo. Sicer pa ni za kugo letos tu še nihče umrl.

112. ISTEMU

iz Ljubljane 8. VII. 1563

Lokavi laški škof iz Pična je toliko spletkaril proti našemu ljubljanskemu škofu, da je izposloval od rim. veličanstva in od papeža povelja, po katerih je moral zagrebški škof priti semkaj. Pretekli

teden sta poklicala predse ljubljanskega škofa in mnogo duhovnikov iz vseh krajev. Najprej sta pod prisego izpraševala duhovnike, ali je ljubljanski škof luterski in pristaš odpadnika Primoža Trubarja, ali je duhovniški otrok, simoniacus, ubijavec, nečistnik, prešuštnik, zanikaren v službi itd. Zagrebški škof je svoja dva kanonika poslal k meni; dal se je pri meni opravičiti, češ, da je proti svoji volji moral priti sem v Ljubljano; tudi da ne deluje nič zoper mene, ampak da mora poslušati vprašanja, ki jih laški škof postavlja duhovnikom; da tudi nimajo nobenega ukaza, da bi postopali proti meni. In dobri zagrebški škof ni ostal tu več ko štiri dni. Njegova kanonika sta poslušala moje pridige; bile so jima všeč, čeprav v njih nikakor nisem prizanašal škofom, ko sem razlagal četrto zapoved in poudaril officium parentum, ki obsega tudi škofo in dušne pastirje. In ko sta naposled škofa poklicala ljubljanskega predse, sta mu svetovala, naj osebno odjezdi h kr. ces. veličanstvu, naj prizna svoj greh in prosi milosti. Nato se je zagrebški škof po vodi odpeljal domov, ljubljanski je odjezdil proti Kranju, laški pa je ostal tu.

Tedaj se je preteklo soboto vrnil z Dunaja naš gospod deželni glavar. Takoj teče laški škof za njim v grad, mu izroči resen cesarski ukaz, ki nalaga gospodu deželnemu glavarju in gospodu vice-domu, naj ljubljanskemu škofu nemudoma popišeta in zapečatita imetje, zlasti gotovino. Tako so gospod deželni glavar, gospod vice-dom in za njima laški škof odjezdili omenjeno soboto pod večer v Gornji grad. Jahali so vso noč in prispeli tja v nedeljo zjutraj. Popisali so vse stvari, prešteli denar, ki ga baje ni bilo malo, med njim tudi mnogo starih zlatnikov, in vse spet zapečatili. Nato so poslali po škofa v Kranj, mu naznanili, po kakšnem ukazu so morali to storiti in naročili, da mora pustiti nedotaknjeno vse, kar so popisali in zapečatili, dokler ne pride novo navodilo in ukaz rim. ces. veličanstva. Popis so poslali rim. ces. veličanstvu in pustili ljubljanskega škofa kar žalostnega v Gornjem gradu. Ta pa upa, da mu rim. ces. veličanstvo ne bo jemalo, kar si je pošteno pridobil in prihranil v svojih farah na Avstrijskem in ne pri škofijstvu.

Naša kranjska cerkev in jaz ne pričakujemo nič dobrega od laškega škofa.

113. ISTEMU
iz Ljubljane 18. IX. 1563

Novega ne vem nič pisati, razen da je baje v Mariboru umrlo mnogo ljudi; tudi v Varaždinu in Ptujju se je vnela kuga v petih hišah. Na Vranskem nad Celjem jih je tudi nekaj umrlo za kugo. V deželi Kranjski je povsod, hvala Bogu, čist zrak; žito je dobro obrodilo, a v mnogih krajih je toča napravila veliko škode. Tudi v Italiji je dovolj žita. Olje je drago.

114. ISTEMU
iz Ljubljane 5. X. 1563

V deželi Kranjski je zrak še vedno, hvala Bogu, čist in zdrav, toda na Spodnjem Štajerskem se kuga čedalje bolj širi. Žito je poceni, pa bo še padlo. Sladkih laških vin je malo, so draga. Dolenjskega vina tudi ni mnogo in je kislo. Gospodje komisarji, gospod deželni glavar in gospodje odborniki se menda danes vrnejo s turške meje, ki so jo zopet objezdili in pregledali. Tudi v laški deželi je žito dobro uspelo. Drugih novic nimamo.

115. ISTEMU
iz Ljubljane 9. XII. 1563

Pravijo, da se Turek močno oborožuje zoper nas. To rad verjamem, ker živi vse brez brige in pokore v vsakršnih zabavah. Kuga razsaja še vedno po Spodnjem Štajerskem. Na Kranjskem se je že začela v Radečah in v Blagovici. Cena žitu pada, toda kislo vino, olje in maslo so zelo draga.

116. KRIŠTOFU VOJVODI WÜRTEMBERŠKEMU
v Tübingenu
iz Ljubljane 15. XI. 1564

Kuga gospodari v mnogih krajih na deželi in tu v Ljubljani, toda prav milostno. Upamo, da bo Vsemogočni to kazen odvrnil od nas, kajti v preteklem mesecu je za to boleznijo umrla v mestu samo ena oseba. Žito je letos toč precej uspelo, toda vse izvažajo v laško deželo. Vino je dobro, le malo ga je in drago je. Turek je na naših mejah za sedaj čisto tih.

117. DEŽELNEMU GLAVARJU, OSKRBNIKU

in odbornikom kranjskim
iz Derendingena 18. I. 1569

Kako in kdaj je umrl naš vrli knez, boste iz priloženega tiska natanko zvedeli. Zaradi hudega mraza pred božičem so tukaj vse trte pozeble. — Preteklo sredo so na gradu v Stuttgartu zgoarele tri sobe; staro kneginjo in mladega kneza so komaj rešili . . .

118. ISTIM

iz Derendingena 17. VI. 1569

S Francoskega prihaja stara in navadna vest, da so se udarili. Na obeh straneh je obležalo mnogo dobrih korenjaških mož, blizu 6000. Vojvoda Wolf je zmagal; kralj Navarski je vrhovni poveljnik namesto Condéja. Še mnogo krščanske krvi bo izteklo, preden bo te vojske konec. Vsega je kriv Antikrist v Rimu, Bog mu daj kmalu plačilo za to. Amen. Vino in žito sta tukaj od dne do dne dražja. Infekcija v Tübingenu in okolici noče kar nič prenehati. Drugo je vse po starem.

119. ISTIM

iz Derendingena 16. I. 1572

Infekcija v Tübingenu in tu nekoliko popušča. V Tübingenu je pobrala nad tisoč, a tukaj kakih sto dvajset ljudi.

Draginja glede kruha in vina je takšna kakor lani. V Esslingenu se je ta teden rodil otrok brez čela; nos ima kakor zajec, a na glavi veliko luknjo. Sicer ni slišati nič novega.

120. ISTIM

iz Derendingena 8. IX. 1572

Strašne novice o dogodkih v Parizu sem pisal gospodu Spindlerju; V. Milosti in Gospostvu so tako že znane. Oranski je baje vojvodi Albi pobil osem tisoč vojščakov, tudi grof Erbsteinski je baje poginil med njimi. Infekcija se javlja še ponekod tu blizu nas. Žito ima spet staro ceno, vino pa je še drago.

121. ODBORNIKOM KRANJSKIM
iz Derendingena 8. I. 1583

Tu v kneževini Württemberški imamo lep mir, zdrav zrak, dobro vino in dovolj žita. Toda v Alzaciji, ob Renu, na Saškem, Pomorjanskem, na Danskem in švedskem baje strašno divja kuga po mestih in vaseh. Na Nizozemskem jih je baje na obeh straneh mnogo poginilo, toda gubernator menda zmaguje. Köln baje oblegajo papeževi, toda sosedni evangelski knezi bodo prišli na pomoč.

Sebastijan Krelj

1

OTROČJA BIBLIJA 1566

122. VOCABULA

Deus	Bog	Domus	Hiša	Pater	Oča
Coelum	Nebo	Familia	Družina	Filius	Sin
Stella	Zvezda	Urbs	Mesto	Mater	Mati
Luna	Luna	Arx	Grad	Filia	Hči
Terra	Zemlja	Aqua	Voda	Villa	Vas
Vita	Život	Mare	Morje	Regio	Dežela
Mors	Smrt	Homo	Človik	Rex	Kral
Anima	Duša	Corpus	Telo	Regnum	Kraljevstvo

123. ZAČETEK KATEHISMA KRANSKIGA

Oča vpraša, dete odgovarja

Oča: Kaj si ti, moje dete?

Dete: Jest sem en kristjan.

Oča: Zakaj si kristjan?

Dete: Zatu, ker to kršansko pravo vero imam, spoznam inu držim.

Oča: Kuliku stukov ali del ima kršanski otročji nauk ali katehismus?

Dete: Šest. Prvi del so deset zapovedi božje, drugi del je ta apostolska vera, tretji molitov Gospodnja, četrti tu predigarstvu ali kluči od nebeskiga kralevstva, peti del ta zakrament svetiga krsta, šesti del je ta zakrament večerje Kristusove.

124. ZAHVALENJE

Mi smo slišali inu zastopili vsih šest delov našiga kršanskiga katehisma. Natu vsi Boga Očeta Stvarnika, Jezusa Kristusa, Odrešenika inu svetiga Posvečenika našiga, s srcom častimo inu visoku zahvalimo, ker je v naših tudi slovenskih deželah to zdravu luč svetiga evangelija vžgal inu nam, svojim neumnim mladim otrokom, tu rezodel, kar je tim modrim siga sveta zakril. O lubi vsigamogoči Oča, rezsvéti iše več ubozih ludi srca, kir v temi prebivajo inu potrdi nas s svetim Duhom Tvojim, da v tej luči živimo inu vekoma ohranjeni bodemo.

Amen.

125. ANTITHESIS INU RAZLOČENJE
prave kristjanske inu antikristjanske krive vere

PREDGOVORENJE

Da ti pravo vero imaš, potreba je, da krivo spoznaš inu zavržeš. Inu kedar se sedaj krščeniki največ nad papeško inu evangelisko vero dvoje, ker mi le-to, uni drugo hvalijo, očmo šest artikulov postaviti, v katerih se ločijo, inu tako zaslišati obujih vero inu pustit vsakimu risnico spoznati inu soditi. Opominimo pak vsakiga, da ne gleda ni na tiga muč, starost, silo, pokoj, bogatstvo inu drugu vnanje, ni na tiga slabost, križ, ubušstvo & c., temeč samo risnico božjo ter svetu vekoma pismu. Zakaj vse mesu je senu inu njega največi dobrota koker cvejt polski; senu posahne inu cvejt uvene, beseda pak Boga našiga ostane vekoma, govori Ezaias.

PETI ARTIKUL / OD ČASTI INU MOLENJA TIH SVETNIKOV

E v a n g e l i s k i

Ti učijo, verujo inu spoznajo, da je molitva ena réč, katera sliši samimu vsigamogočimu Stvarniku Bogu. Koker tedaj obeden človik na svetnike ne veruje, tako tudi nejma na nje klicati ali njih moliti, od tih mrtvih inu kir neso vpričo, pomuč zuper gréhe, srd božji, večnu pogublenje, telesne bolezni, mrzlico, žlezo prositi & c., temeč ima samuč Boga vsevidečiga inu mogočiga moliti inu njemu samimu so vsémi božjimi službami služiti, ima tudi samiga Jezusa Kristusa za našiga srédnika, prošnika inu besednika imeti, skuži kateriga prošnje ter zasluženje Bog nam milost izkaže.

Priče

Roma. 10. Na pričo tiga imajo oni le-to pismo božje. Sveti Pavel piše: Kako bodo molili tiga, na kateriga néso verovali? Sam Bog
Deut. 6. v tih petih bukvah Mojzesovih govori le-tako: Moli Gospoda,
Psal. 56. Boga tvojga, inu njemu samimu služi. Skuzi Davida Bog tudi veli: Kliči name, kedar ti hudu gre, tako ti čo pomagati inu ti me bodeš zahvalil . . . Inu tako so ti stari kršćeniki ter učeni-ki verovali inu učili. Epiphanius lib. 3. contra haereses pravi, da so bili kecarji, katere on imenuje Rollyridiane; ti so učili, da se ima Divica Marija moliti, nji ofrovati inu luči žgati; katere on svari inu očitu pravi, da se néma Marija moliti. Beri sam, če noč verovati . . .

Zatu je ena hajdovska kriva navada inu grdu malikovanje, tako te svetnike, zlasti mrtve moliti. Inu tako malu bodo svetniki s tim čaščeni, da več bodo žmagani. Svetnike pak za verne, prijatele božje inu izveličane spoznati inu častiti ali spoštovati, po njih veri inu vernim delu sturiti, kdo bi tako pre-klet bil, da bi to tajil?

Papisti

Ti pak učijo inu kratko ote imeti, da se ima Divica Marija suseb koker pomočnica, srednica inu besednica per Bugi častiti inu koker kralica nebeska moliti inu potle vsi svetniki inu svetnice koker tudi naši pomočniki, izveličarji inu prošniki. Zato jim tudi cerkve zidajo, maše služijo, pilde stavijo, te iste tudi častijo inu molijo, k nim rumajo, molitve njim pojo, postijo; timu za to bolezen, unimu za drugo potrebo, tej za večnu zdravje, drugi svetnici za telesnu celo po ajdovskim gnusnim malikovanju služijo, koker njih Salve regina priča, ker povsod pojo: „Zdrava, o kralica, mati te milosti, život, sladkost inu upanje naše, zdrava! K tebi vpijemo stranici sinove Evini,

k tebi vzdíšemo tožec inu jokajoč v tém solznim dolu. Nato teda, o ti naša odvetnica, une tvoje milostive oči k nam obrni inu Jezusa, žegnani sad tvojšga telesa, po tim stranenji ali revi nam pokaži, o milostiva, o dobra, o sladka Divica mati Marija.“

Inu na vsih svet v enim himnu pojo tako: „Chorus sacratum martyrum, confessio sacerdotum & virginalis castitas nos a peccatis abluat.“

Razločenje

Natu uže ti moj bratec razmisli: oč li rajši en ajdovski mali-kovec biti s timi papisti koker en pravi verni krščenik s timi evangeliskimi?

— — — — —

ZAVRŠENJE

Slišal si, moj krščenik, te najvekši, poglavitniši artikule, za katerih voljo se ti evangeliski krščeniki s timi papeškimi stri-tajo inu prepirajo inu v katerih ne more oben človik neutrališ biti. Druge veliku več, katere se le-tih koker udi svoje glave drže, sem pustil, ker néso tako potrebni koker le-ti. Lohko pak bi bilu risnico spoznati inu se iz tih sedanjih zmot zrovnati, da bi ludje več na Boga koker na človeka gledali, da bi Kristus na svétu s svojo cerkovjo mogoč inu bogat bil, da bi prava vera sovraštva inu pregananja ne imela; da bi tudi papež vsa-kimu svojo vest fraj pustil inu nekar s takovo svojo inu siga sveta silo, z mečom inu ognom svoje statute inu vero branil inu v ludi silil inu tudi z blagom siga sveta jih slepil. Inu koker le kuli našim ti pijani Nembcu inu nekatere sekte (katerih papeštvo desetkrat več ima, koker tudi pijanih inu kurberskih farjev) v uči tičejo, tako saj le-tu inu drugu nekar timu vekšimu delu, zlasti modrim inu mogočim, na potu leži, da več krivico za pokoja inu života voljo koker risnico za križa voljo lubijo. Bog smili se vsejsh tejh, kir iše slepi v temi sede. Amen.

126. PESEM INU MOLITOV,

da Bog svojo cerkov pred Antihristusovo ter posvętno silo ohrani

O Bog Oča, nebeski Kral,
kir si nas k Tvojim sinom zbral,
k Tebi stari inu mladi,
mi vsi, kir smo zdaj na zemlji,
v nadlugah, v skrbih kličemo,
skuz Jezusa Te prosimo.

Ampak beseda, božja muč,
je prava, sama svitla luč,
ta nam svejti v naši temi,
nas zvęstu v sveti raj spremi,
nas trošta, viža, posveti,
druguč rodi ter ponovi.

Pomagaj, lubi Stvarnik naš,
kir nas v nadlugah naših znaš.
Nadluge zle so nas obšle,
Tvojo cerkov zdaj oblegle,
sovražniki hte rezdreti,
nas ote žive požreti.

Inu nas čistu vse uči,
da nej per nas edne moči,
da smo skaženi grešniki,
v porodu, v delih krivični,
nej ga, kir bi prav Boga znal,
po volji nega živil, djal.

Za voljo besede Tvoje
te svete evangelije,
to muč božjo nam vsim vernim,
v pokuri izveličanim,
katero milostivu si
nam dal v tim lubim Jezusi.

Zatu je Bog Sinka poslal, [dal,
na svęt v tu človestvu k nam
ta je za nas martro trpil,
nam vsim večni leben dobil,
kir uže krščen najn veroje,
pravičen je, živil bode.

Tu njim žal v srcu težku dej,
ker se jim risnica povej,
da djanje, misli človeske,
postave stare papeške,
Bogu ne služe, so zabston
k pravici pred Bogom za lon.

V taki veri lubi Boga,
moli ga koker Očeta,
vero drži v dobrim ter zlim,
služi Bogu inu bližnim;
v taki veri vesel zaspi,
dušo, telu Bogu zroči.

Tiga oni ne dopuste,
temeč poleg tudi stave
dela svoja, zasluženje,
maše, mrtvih ljudi prošnje,
kadilu inu kropilu
ote da bi pomagalu.

Zatu nas zlu sovražijo
inu nas krivu dolžijo,
da bi svetnike žmagali,
dobru djat prepovedali,
gospodščini zoper bili,
zmote, svade začenjali.

Obtu, Oča, Te prosimo,
s srcom k Tebi zdihujemo:
Ti véš, da silo trpimo,
s silo se tej ne ubranimo;
Tvojo cerkov ter sle Tvoje
skuz muč Tvojo obari je.

Ne daj, da bi naše mesu
šibku pod križom cagalu,
da bi život več lubili,
Tebe, dušo zapustili.
Vsih tudi tih smili se,
kir še slipi v temi side. Amen.

POSTILA SLOVENSKA 1567

127. PREDGOVOR

Sebastianus Krellius tim, kir bodo le-to postilo brali, zdravje od Boga prosim.

Izvoleni krščenic! Imaš, hvala Bogu, Ioanna Spangebergija kršansko postilo v naš slovenski jezik tolmačeno inu posneto. Ne moti se pak, ako bode lih mnogi na to naše pismo mrdal inu se obrezal: eden sentencije, drugi besede, tretji puhstabe, četrti tipfelne ali črke, peti ne vém sam kaj si grajal. Zakaj hudičova natura je, da ne more obeno ni božje ni kršansko delo prez tadla pustiti. Inu navada je per ljudeh, da znajo bulje opravljati kakor popravljati, inu brž v družih očeh bil kakor v svojih trame vidijo; da se včasi kruljevec za kruljevcom posmehuje. Inu kdo oče ali more vsim ljudem, vsakateri glavi ustreči?

Le-to ortografijo slovenskiga pisma smo mi z vestjo inu z dobrim svitom zastopnih bratov tako postavili inu spomislili tudi na več našiga imena inu jezika ljudi, kir so okuli nas, Dolence, Istrijane, Vipavce & c., kateri skoraj povsod čistěši slovenski govore kakor mi po Kranju inu koroški deželi, do polu nembški. Inu so edni navajeni na to staro slovensko, hrvatsko ter ćurilsko pismo.

Bog otel pak, da bi to isto, zlasti ćurilsko lepo pismo, mogli spet v ljudi perpraviti. Keder pak nej dobro mogoće, za ubuštva stran, za voljo turske sile inu ker so ta vekši del slovenskih dežel puste inu uže turske inu smo tako začeli največ z latinskimi puhstabi pisati inu drukati, taku moremo v sili, kakor Nemci govore, stole inu klopi na mizo postaviti, ali saj gledati, da se latinski puhstabi na mesto naših starih slovenskih, koliker je mogoće, v glihi moći postavijo inu ta ortografija drži, katero našiga jezika idioma inu natura potrebuje, nekar kakor oče vsaki v svoji vasi ali méstu imeti. Zato sem spred to staro abc po imenih inu pruti latinske puhstabe postavil, ako kateri hrvatsko pismo zna, da nas tim bulje zastopi.

Ti pak, kir ne zastopiš, kaj je orthographia, kaj proprietas linguae, inu si se navadil na gospod Truberjovo kranščino, beri le precej le-to pismo, kakor sice druga bereš: tebi nej veliko ali skori nič preminjenu. Črkom se ne pusti irati, kakor da bi ne bile, *ch* za *zh*, *f* za *ff* včasí beri. Inu *c* za *c*, nekar za *k*, taku se ne bodeš skuzi nu skuzi ništer blaznil. To diferencijo ali razlotek mej *s* in *f*, meju *sh* inu *fh* bodeš sam dobro zamerkal inu naš jezik oče ga imeti.

Prosim teda vsakateriga dobriga kršćenika (za špotlivce ne marim), da si pusti le-to pismo inu naše zvésto delo, če lih popolnoma ne, saj nekuliko dopasti. Ako pak kateri noče, taku si sturi eno drugo sebi bulši inu pusti nam le-to naše z

mirom. Bog zna, da nésmo naše lastne, temuč božje časti, obeniga svojga prida, temuč gmajn kršanskiga nuca iskali inu spomislili. Če je pak ki kaj sice rés pregledanu, kakor obeno človesko delo nej skuzi celo, to Bog inu brumni ljudje z gnado popravijo. Tim istim se pohlevno, Bogu z vero,
krščenicom z ljubezenjo poročim.

Amen.

128. NA TIH TRIH KRALJOV DAN

E v a n g e l i u m M a t t h. n a I I

K unimu času, keder je uže Jezus rojen bil v Betleemu ju-dejskim pod kraljom Erodežom, pole, prido magi od solnčniga shoda v Jeruzalem inu vprašajo, rekoč: „Ki je ta rojeni kral judovski? Zakaj vidili smo zvezdo njegovo v solnčnim shodu inu prišli smo ga moliti.“ To keder zasliši kral Erodež, se prestraši inu ž nim red vse mésto Jeruzalem. Inu on zbere vkup vse više farje inu učene ljudi inu sprašuje od njih, ki ima Kri-stus rojen biti. Inu oni reko: „V Betleemu judovske dežele; zakaj tako je pisano skuzi proroka: Inu ti Betleem, dežela Juda, ti mi nisi to manše mej glavami Juda; zakaj iz tebe pride moj voj, kir bode pasel moj folk izraelski.“

Nato Erodež skrivaj pervabi mage inu ravno sprašuje od njih, ob katerim času bi se zvezda bila prikazala; inu pošle jih v Betleem inu reče: „Pojdite tje inu dobro sprašajte to ditece; inu keda je najdete, spovéte mi nazaj, da jest tudi pri-dem inu je molim.“ Oni pak, keda so krala zaslišali, so prece odšli. Inu pole, zvezda, katero so v solnčnim shodu vidili, gre pred njimi tako dolgo, da pride inu stoji nad méstom, v kate-rim je ditece bilu.

Inu keda so zvezdo ugledali, so se čudo vele bili obeselili; inu gredoč v hišo, najdejo to déte zred Marijo, njega materjo. Inu pokleknejo inu molijo to déte; inu odpro nih šace inu ga darujo z zlatom, virahom inu miro.

Inu oni so v sni od Boga svetovani, da bi ne šli nazaj k Ero-
dežu, inu so po eni drugi césti šli na svoj dom.

Zakaj se denašni praznik imenuje Epiphania, to je, prikazanje?

Za voljo, ker se je, kakor edni štejejo inu pravijo, trujno prikazanje božje na denašni dan zgodilu, ali saj nekar v enim létu. Ta čas, keda je Kristus rojen, se je magom, tim modrim, ena zvezda v solnčnim shodu prikazala, za katero so šli inu peršli v to mésto Betleem, inu so našli tiga novrojeniga krala judovskiga, inu so ga darovali z zlatom, viruhom inu miro. V tridesetim létu potle se je Kristus očito izkazal per Jordanu, keda se je pustil od Joanesa Krstnika krstiti inu je v svoje poročenje ali službo stopil, kral inu far božji postal, keder se je nebo nad njim odprlo inu je sveti Duh vrhu njega kako en golob počival, sam tudi Oča nebeski od nebes govoril, rekoč: „Le-ta je moj ljubeznivi sin, kateri meni dobro dopade.“ Potle v tim eden inu tridesetim létu se je Kristus izkazal inu svojo čast na znanje dal na ti ohceji, katera je bila v Kani te galileeske dežele z enim cajhnom, ker je iz vode vino sturil inu s svojo pričó ta zakon, da je svejt inu Bogu ljub, potrdil.

Keda se je to prvo prikazanje zgodilu?

Sveti Matevž na 2. piše, ki inu keda se je zgodilu, ravno tako sveti Lukas na 2. Beri sam!

Keda je Kristus na svét rojen?

Keda je Erodež judovski kral bil, po tim prorokovanju Jakopovim, katero stoji v prvih bukvah Mojzesovih na 49.: „Ta scepter ali oblast ne bode od Juda vzet, preden pride Silo inu njemu se bodo ajdje podali.“ Inu Daniel prorok na 9.: „Keda ta najsvetési bode pomazan ali žalban, teda če kraljevstvo judovsko konec vzeti.“ Le-to prorokovanje je bilu dopolneno, zakaj ta čas uže je Erodež judovske dežele kral bil.

V kim méstu je Kristus rojen?

V Betleemu judovskim. Zakaj je bilu duje Betleem: eno v galilejski deželi, drugo v judovski, od kateriga tukaj Lukas govori, da se risnično vej to pravo mésto, od kateriga je tudi prorok Miheas prorokoval na 5.: „Inu ti Betleem judovske dežele, ti mi nisi lih naj to manše mej glavami judovske dežele, zakaj iz tebe mi pride voj, kateri bo mojga folka Izraela gospod.“

Od koga pride magi ali modri?

Od solnčniga shoda, po tim prorokovanju Ezaijavim na 65., ker pravi: „Jaz bodem obiskan od téh, kir mene ne znajo, to je, od ajdov.“

Zakaj jih Lukas imenuje magos?

Zato, ker so bili učeni ljudje, filozofi, kir so na zvezde znali inu učili, kako nebo čudno okuli gre, kakor so ti ljudje v tih istih krajih največ se tih kunsti učili. Strabo, en ajdovski pisaren, piše, da so magi farji bili v persijskim kraljevstvu.

Koliko jih je bilo?

So li trije ali štirje bili, obeden evangelist nič ne piše. Nam tudi to isto ništer ne pomaga. Zato so ti menihi nekeda marskaj ljudem naprej stavili v njih ležnivih legendah, ker so djali inu so vsi napuslid ménili, da bi trije krali bili, per imenu Kaspar, Baltazar, Melhijor.

Inu so to malikovanje napuslid znešli, da so po hišah hodili, kropili, na dovri pisali inu križali, kako ti pravi egipški cuprniki & c. Se tudi ne vej, kateri lih dan so peršli v judovsko deželo.

Keda v judovsko deželo pridejo, kam se nagnejo inu pridejo?

V to mésto Jeruzalem, katero je glava judovske dežele bilo. Se jim je zdelo, da ga ote tukaj najbrž najti v kašnim velikim dvoru, kako je kralica od Saba krala Salomona bila našla. Zato sprašujejo, ki bi ta novrojeni kral judovski bil. „Mi smo,“ pravijo, „njega zvezdo vidili v solnčnim shodu inu pridemo, da ga molimo.“...

Zakaj se Erodež ustraši?

On je bil judovsko kraljevstvo po sili ter krivici podse pravil inu ni bil te božje ure žiher; veden se mu je zdelu, zdaj če en drugi priti inu ga od kraljevstva pehniti. Ali prez te skrbi bi dobro bil Erodež živil, zakaj Kristus ni prišel eno pozemlesko kraljevstvo zadobivat, temuč eno božje, duhovno, nebesko, večno, kako se danes poje: Hostis Herodes impie, Christum venire quid times? Non eripit mortalia regna, qui dat coelestia. Ti neverni sovražnik Erodež, zakaj se le bojiš, ker pride Kristus? Ta ne jemle po sili inu ne rodi za pozemlesko, kateri da večno kraljevstvo.

Zakaj se je to mésto Jeruzalem ustrašilu?

Oni so bili Erodežovo silo inu tih Rimljanov muč okuli 30 let dobro spoznali inu počutili, da néso veliko pokoja iméli. Obto so menili, če kakov nov kral vstane, tako bode novo vojskovanje inu kriji prelitje. Ali le-ta strah tih Judov priča inu na znanje da nih nevero. Bi se bili bulje imeli inu spodobno v srcu veseliti, ker jim je kral izraelski rojen, katerim je bil tulikaj kratov obljubljen inu so tuliko let tudi na njega čakali ...

129. OPOMBA

Zakaj le sam ta prvi zimski del na dan damo? Zato, ker nésmo več (Bogu se smili) pomúci mogli zbrati. Ako tedaj želiš iše dva druga dela imeti, prosi Boga inu pomagaj, kar premoreš, ter očes z božjo pomočjo skoraj, kar iše manka, dobiti. Gledaj pak, da ta čas le-tiga dela s hvalo pruti Bogu uživaš.

ČAST BOGU

KONEC

[TA CELI KATEHISMUS ... INU PEJSNI 1574]

130. „DA PACEM DOMINE & C.“
per Sebastianum Krellium. Prošna za mir

Daj mir, o Bug, krščenikom,	Kir vsim vernim svit, srce daš,
vari nas pred vsem zlegom,	s svetim Duhum regiraš,
saj nihče nej, kir bi za nas stal,	daj nam zdaj vsim tudi Tvojo muč,
za Tvojo cerkov vojskoval,	de Te spoznamo večno luč,
temuč Ti sam, Bug mogoči.	pred Turki nas Bug obari.

Mi smo vsi kmalu grešili,
s tem Tvoj srd zaslужili,
Ti pak, Bug Oča milostivi,
v ti lubezni Jezusovi
greh odpusti, srd pozabi.

Zatu Te vsi zdaj prosimo,
de vsi tudi bodemo
rešeni skuzi Tvojo roko,
Tebi dali čast ter hvalo
vselej ter vekoma. Amen.

131. PSALMUS CXXVIII

„Beati omnes, qui timent Dominum“ per Krellium

Ta CXXVIII. psalm trošta vse bogaboječe, de v njih hiši, v zakonu,
v mesti, v cerkvi bodo srečo imeli

Srečen, kir se Boga bojiš,
po njega potih prav hodiš;
kar boš z rokami perdelal,
tu boš zdrav veselu užival.

Žegnan boš mož od Siona,
kedar bode izkazana
timu mestu Jeruzalem
večna dobruta z veseljem.

V hiši bode tvoja žena —
trta z grozrdjem vsa rumena,
otroci pak okuli nje
kakor olike zelene.

Odlog bode životu dal,
z gnado vselej per tebi stal,
de boš do tiga časa živ,
kir bo Izrael mir imel.

Vidiš, tak žegen vsak dobi,
kir se Boga s srcem boji,
timu ne škodi prekletva,
nevernikom vsem škodliva.

Hvala Bogu Oču, Sinu,
vselej še Duhu svetimu,
timu Bogu edinimu
v cerkvi pujmo čast veselu.

Jurij Dalmatin

[TA CELI KATEHISMUS ... INU PEJSNI 1574]

132. ENA SRČNA MOLITOV ZUPER TURKE
v to pejsen zložena od m. Jurja Dalmatina

O Gospud Bug, ti Oča naš,
kir sam vse naše nuje znaš,
zvéstu nam zdaj pomagaj
inu Turka nevernika,
Tvoje cerkve sovražnika,
s Tvojo roko oblada!

Mi smo sicer zlu prešibki,
de bi njega moči bridki
sami sebe ubranili;
nej tudi odrešenika,
kakor si Ti, obeniga;
obtu se čez nas usmili.

Inu aku smo grešili,
z grehi Tvoj srd zaslužili,
kakor vsi gluh spoznamo:
taku si vsaj Ti milostiv
inu vsém Tvojim dobrutliv;
tiga se mi troštamo.
Saj si nam poslal Jezusa,
tiga praviga Kristusa,
de je za nas smrt trpil;
v njega ime smo krščeni,
s svetim Duhom očiščeni,
zatu nas bo odréšil.

O Gospud Bug, pogledaj vsaj,
koku Turek se zlobi zdaj
Tvoje ime zatreti
inu nas vse krščenike,
Tvoje uboge služabnike,
žive cilu požréti.
Aku Ti boš tu dopustil,
kdu Te bo na zemli častil,
kedar vernih ne bode?
Saj boš Ti le zašpotovan,
od Turka z nami sramovan;
spumni, kaj tu bo škode.

Zakaj vsa Tvoja beseda
per Turkih se prepoveda
ludem pridigovati,
ter tu svetu krščovanje
inu tudi obhajanje
se ne pusti držati.
Obtu tih ludi veliko
služit turskimu maliku
bodo permorovani.
Se tudi nam zlu špotajo,
„kej je vaš Bug?“ nas vprašajo,
te, kir so nim podani.

Obtu spomisli, kaj si sam
v Tvoji sveti besedi nam
stanovitu oblubil,
de češ vselej per nas biti,
Tvojo cerkov ohraniti,
kakor si poprej sturil.
Taku nam zdaj stuj na strani
inu pred Turkom nas brani,
de se on ne prevzame.
Le-to prošnjo Tvojih otruk
usliši, Ti milostivi Bug,
skuzi Jezusa. Amen.

[TRI DUHOVSKE PEJSNI 1575]

133. TA CXXIII. PSALM

v ti viži koker ta nemški „Wo Gott der Herr nicht bey vns helt“
m. Jurja Dalmatina

Kedar bi Bug per nas ne bil
inu nam ne pomagal
ter sovražnikom ne branil,
taku bi svejt premagal.
Kedar bi Bug cerkov sujo
ne branil z nebeško močjo,
uže bi nas več ne bilu.

Oni se srde ter zlobe,
nih misel je le trejti,
imajo kriji žejne zobe,
žive nas hte požrejt.
Koker valuvi divjajo,
za Buga nič ne marajo.
Tu Bug vse dobru vidi.

Zakaj tih ludi veliku
zuper nas se vzdigujo,
kir sice služe maliku,
modru se vkup svejtujo.
Oli tu nas nejma strašit,
Bug, ta je, kir nas če branit,
On zvejstu za nas čuje.

Kecarske vere nas dolže,
Lutre nas izmerujo,
sebe pak za svete drže,
cerkov se imenujo.
S tim Tujim imenom, o Bug,
zakrivajo suj krivi vuk,
hinavsko vero trde.

Te verne vse pregajnajo,
nih dušo hte vtopiti,
suje grlu odpirajo,
vero hte pogubiti.
Oli hvala bodi Bogu,
v negovim visokim tronu
de nam stoji na strani.

JEZUS SIRAH 1575

134. PREDGOVOR

na vse bogaboječe Krajnce inu Slovence inu suseb na vse hišne očete inu matere

Le-te bukvice so imenovane Jezus Sirah po svojim mojstri, kateri je nje v Egipti okuli dvejstu lejt pred Kristusevim rojstvom (kir so iše poprej od negoviga dejdca bile začete) dokojnal inu iz judovskega jezika v ta grčki stolmačil, kakor tu negova lastna predgovor inu ta pusledni kapitel le-tih bukvic kažejo.

Aku so one pak lih majhine inu žleht viditi, taku imamo vsaj vejditu, de so za volo tih lejpah navukov, kateri so tukaj v kratke inu tudi tim preprostim zastopne pripuvisti inu besjede zapopadeni, vsejm, kateri je bero ali poslušajo, visoku nucne ter potrebne.

Zakaj le-tukaj slišiš od Buga, od negove modrusti, milosti, od negovih del inu stvari, od negove svete besjede, od vere inu zavupajna na nega, od grehov, od pokure, od molitve, od gospoščine, podlužnikov, od gospodarjov inu družine, od stariših inu otruk, od brumnih inu hudih žen, od krejgajna, pravdajna, maščovajna, od posvitniga blaga inu lakomnosti, od ubuštva, od petlajna, od almožnov, od vseh žlaht nadlug inu potrplejna, od prijatelov inu sovražnikov, od poročtva, od prisegajna, risnice, žalosti, bolezni, arcnij inu od smrti: de so taku v le-te bukvice skoraj vsi ti nerpotrebniši štuki inu navuki (kakor se tu na koncu le-tih bukvic v tim regištri tudi očitu najde) postavljeni, de vsaki krščenic le-tukaj najde, koku se ima v svojim stanu, pruti Bogu inu bližnimu, v hudim inu v dobrim inu povsod prov držati. Inu so taku le-te bukvice ravnu kakor ena lejpa, lubezniva inu prijazniva izlaga tih deset zapuvidi božjih inu te hišne table. Zakaj le-tukaj nejso

le zapuvidi inu prepuvidi kakor v tih istih, temuč so tudi poleg lipe priglihe, eksempli inu oblube božjiga žegna pruti tim bogaboječim inu božjih štrajfing pruti vsim nevernim.

Inu aku lih nekoteri stari cerkovni vučeniiki (kakor sveti Ieronymus in prologo galeato & in praefatione in libros Salomonis, Eusebius inu drugi) le-te bukvice tim drugim gvišnim bukvam tih svetih prerokov inu apostolov, katere so en grunt naše vere, glih ne drže, taku so vsaj lih ti isti kakor vsi drugi brumni vučeni ludje je lubili, sami je brali inu tudi drugim je brati inu se jih vučiti poročali. Za tiga volo so one spodobnu iz tiga grčkiga jezika nikar le v ta latinski, nemški, laški inu druge jezike, temuč tudi iz tih istih v našo kransko slovenščino zvejstu preobrnene, na novu pregledane inu zdaj prvič letukaj na dan dane.

Zatu imamo uže mi Slovenci zred vsejmi drugimi bogaboječimi krščeniiki le-te bukvice tudi v časti držati inu vsaki v svojim stanu si je k nuci perpraviti inu suseb hišni očeti inu matere nikar le sami zase, temuč tudi za svoje otroke inu družino ob praznikih inu kedar kuli čas imajo, s flisom brati inu se tudi po tih potrebnih navukih držati inu Bogu k časti ter svojmu bližnimu k dobrimu en bogaboječ ter pošten leben pelati. H timu inu k vsimu dobrimu daj Gospud Bug, Oča nebeski, svojo milost skuzi Jezusa Kristusa. Amen.

135. CAP. IX.

Koku pruti ženam se držati, stare prijatele nikar zavreči, pred velaki se varovati inu k brumnim inu zastopnim ludem družiti se imamo

Ne ajfraj s tvojo brumno ženo, zakaj takovu težku merkajne ništer dobriga ne pernese. Ne daj tvoji ženi oblasti čez se, de ona tvoj gospud ne bode.

Bežji dinarico, de ne padeš v nje štrike. Ne vadi se k pevki, de te s svojim pervajejnem ne ujame.

Ne gledaj po dečlah, de se ne vnemeš pruti nim. Ne obejsi se na kurbe, de ob tu tvoje ne prideš.

Ne zijaj sem inu tam po mejstu inu ne tejkaj okuli skuzi vse kote. Obrni tvoje obličje od lepih žen inu ne gledaj družih žen lipote, zakaj lejpe žene so mnogoteriga obnorile inu od nih se vužgo hude žejele kakor ogen. Ne sedi per eniga družiga ženi inu se ž no ne objemli inu ne gostuj se ž no, de se tvoje srce k nej ne nakloni inu tvojo pamet ne prenori.

Ne zavrzi stariga prijatela, zakaj ti ne vejš, aku per tim novim tulikajn dobiš. Nov prijatel je novu vinu; naj staru bo, taku ti dobru bo dišalu...

PASIJON 1576

136. POSVETILO AHACU, BARONU S TURNA

... Kar imenitno, dobro in koristno je, da so krščanski učitelji skoro v vse jezike preveli pasijon, t. j. zgodbo o trpljenju in smrti Kristusovi, in ga kot potreben zaklad očito natisnili v prid krščanstvu v majhnih enhiridijih ali priročnih knjižicah, kar naj bi kristjane še bolj privedlo do tega, da bi ga brali, upoštevali ter si tako koristili.

Ker pa se zlasti pri preprostem slovenskem ljudstvu, žal, zelo občuti, da mnogi malo znajo o pasijonu in ker doslej kot posnetek po vseh štirih evangelistih še nikoli ni izšel v našem slovenskem jeziku, sem se ga lotil jaz in ga prevel v naš kranjski jezik, kakor so ga doktor Ivan Bugenhagen Pomeranus, Ivan Brenz in več drugih učenih teologov že prej sestavili iz vseh štirih evangelistov; obenem sem prevel lepo in zelo koristno pridigo omenjenega gospoda Brenza, v kateri se govori zlasti o pomenu žrtev v starem testametu in o pravi koristi trpljenja in smrti našega Gospoda Kristusa; poleg tega sem spravil ves pasijon v pesmi in rime. To sem dal natisniti, da bi tudi s tem, kakor se spodobi zvestemu služabniku svetega evangelija, služil v svojem pravem poklicu po najboljših

močeh ljubim poslušavcem in vsej svoji domovini. Vsemogočni bo dal, upam, svojo milost, da bo to moje pošteno in dobro mišljeno delo, če že ne pri vseh, pa vsaj pri nekaterih prineslo koristi in sadu, kajti božja beseda, po izreku sv. preroka Izaije, nikoli ni brez sadu.

Tale prevod pa sem hotel posvetiti V. Milosti in ga izdati v V. Milosti slavnem imenu, ne samo ker ste izvrstno odlikovani in od Boga obdarovani z visokim razumom v političnih zadevah in z drugimi krasnimi darovi in vrlinami, ampak ker ste tudi, kar se tiče našega zveličanja, resen ljubitelj božje besede in vnet pospeševavec svetega evangelija, tako da bi preprosto slovensko ljudstvo tole delo, čeprav je samo po sebi prepotrebno in koristno, tudi zaradi daleč znanega in preslavnega ugleda Vaše Milosti tem bolj cenilo in tem rajši bralo...

Dano v Ljubljani, dne 12. marca leta 1576.

V. Milosti ponižni in poslušni

m. Jurij Dalmatin.

137. PASIJON IZ VSEH ŠTIRIH EVANGELISTOV

v le-to pejsen od Jurja Dalmatina zdaj prvič zložen, v ti viži kakor ta nembški: „O mensch, bewein dein sünde gross“ ali kakor ta slovenska pejsen „Sveti Paul v enim listi“

I

O grešni človik, vsaki čas pomisli ti, kaj je za nas Jezus moral trpeti. De bi nas od pekla rešil, iz neba je na svet prešil, Nemu je bilu umreti, kakor tu evangelisti inu apostolski listi po redu vse pričujo, od Nega martre pišejo, grešnike k Nemu vižajo, v Nega verjet ukazujejo.

XXX

O Gospud Bug, Ti Oča naš, kir tako skrb za nas imaš, de si pustil umoriti Tujga ediniga Sinu k odrešejnu svitu vsimu, daj nam tu h troštu priti! Tvojo cerkov, o pravi Bug, odrejši iz vseh nje nadlug, de boš od nas vseh hvalen; daj nam vsem v križi volnim bit, po tim lebni v nebesa prit skuzi Jezusa. Amen.

BIBLIJE, TU JE, VSIGA SVETIGA PISMA PRVI DEJL 1578

138. SLOVENSKA PREDGOVOR ČEZ TE PET BUKVE
Mozesove

Od koga s. pismu
pride inu kaj nam
nuca.

Vse pismu, kateru je od Buga vdahnenu, pravi s. Paul, je pridnu k navuku, k svaru, k pobulšajnu v pravici, de človik božji popolnom rata, perpravlen k vsakimu dobrimu delu. Inu piše Rimlanom na 15. cap.: Vse, kar je poprej zapisanu, tu je nam k navuku pisanu, de skuzi potrplejne inu trošt tiga pisma vupajne imamo; s katerimi besedami ta s. apostel očitu vuči, de tu svetu pismu tiga stariga inu noviga testamenta, kateru se imenuje biblija, nej od človejka ali skuzi človejke zmišlenu (najsí so je človeki pisali), temuč de je od samiga Gospuda Boga skuzi dar sv. Duha tim svetim prerokom, apostolom inu evangelistom noter vdahnenu, na znajne danu inu poročenu, kaj dol zapisati, kakor od tiga tudi s. Peter pričuje, ker nam piše: Le-tu imate nerporej vejčiti, de obenu prerokovajne tiga pisma se ne sturi iz lastne izlage, zakaj obenu prerokovajne nej nikdar iz človečke vole naprej peršlu, temuč ti sveti božji ludje so govurili, peržgani od svetiga Duha. Zatu imamo svetimu pismu vekomaj pokorni biti, nikar drugači, koker de bi sam Bug iz nebes doli videč z nami govoril.

Poleg tiga (de bi vsaki s. pismu tejm rajši bral inu poslušal) daje on nam tudi na znajne ta velik prid inu nuc, kateri mi od nega imamo: de je tu s. pismu zatu od Buga danu, od svetih ludi pisanu inu dosehmal čudnu ohrajnenu, de se mi ubozi inu skuzi grejh v duhovnih vočeh cilu oslipleni človeki iz tiga istiga vučimo Boga prov spoznati, v Kristusa trdnu verovati, pred grejhom varovati, naš leben popraviti inu v vseh nadlugh naših nega trošt inu vupajne imejti . . .

Zatu je Gospud Bug vse s. pismu, suseb pak le-te Mozesove bukve nam poročil brati, poslušati inu tudi tejm mladim otrokom ostriti . . . Daj, Bug, Oča nebeski, tudi nam Slovencom dar svojga s. Duha, de bomo le-te bukve inu tu drugu s. pismu k našimu nucu inu izveličajnu brali inu poslušali skuzi Jezusa Kristusa.

Božja zapuvid, de se le-te bukve imajo brati inu poslušati.

Amen.

139. REGISTER,

v katerim so nekotere krajske besede za Hrvatov inu drugih Slovincov volo v nih jezik stolmačene, de bodo le-te inu druge naše bukve bule zastopili

bičovje — ločje, sitovje	jutrina — dota
boleznen — betež	klicati — zvati
bolan — betežen	komulc — laket
bregeše — gače, svitice	korba — košnica, košara
bukve — knige	kokalnica — kvočka
dežela — zemla, orsag, strana	lakota — glad
dejčla — divica, divojka	lintvor — pozoj, drakun
erbščina — otačastvo, očin- stvo, dedina ali babščina	luščine — strgotine, lupine
erbič — dejdič, naslednik	martra — muka
farba — kolur	mrha — mrcina
gmerati — umnožati, povek- šati	miza — stol
grenku — žolhku	paperkovati ali zaperkovati — repikovati, poletkovati
gvant — svite, haline, suk- nje	pest — rokovet, šaka
hlapec — sluga	prepad — globoščina, bezdna
hrib — holmec, vrh, gorica	redle — smeč, friško, junačko
jogri — apostoli	steber — stolp
	šega — navada, običaj
	štorkla — čapla

TA CELI KATEHISMUS ... INU PEJSNI 1579

140. PEJSEN PRED JEDJO, SKUZI JURJA DALMATINA

O Gospud Bug, Ti Oča naš, kir vse stvari v rokah imaš, vse oči nate čakajo ter od Tebe vse imajo.	Ti sam ním daš špižo, pitje, ter vse potrebe obilje, kakor en oča oskrbiš, vsakimu njega dejl deliš.
--	---

V pravim času iz milosti, daš Ti ním špiže zadosti, kedar Tvojo roko odpreš, od vseh stvar hvalo dobodeš.	O Bug, nam milostiv bodi, de nam oben greh ne škodi, žegnaj nas ter le-te dari, de nam ne škode, sam vari.
--	---

Daj, de je v veri uživemo,
z dobro vistjo k nam vzamemo,
de boš od nas vselej čaščen
le skuzi Jezusa. Amen.

141. ENA SRČNA INU TROŠTLIVA MOLITOV

za eno pravo krščansko smrt inu veselu od smrti vstajenje; inu se
more pejt, kakor je ozdolaj notiranu ali v ti viži kakor
ta nemška „Wenn mein stündlein verhanden ist“.

Skuzi J. Dalmatina

Kedar pride pusledni čas, de jest bom moral umréti, o Jezu Krist, kir si za nas tudi moral trpeti, stuj meni zvéstu na strani, pred hudičem mene brani, v Tvoje roke me vzami.	Zakaj jest poročim Tebi mojo ubogo dušico, daj revnimu meni v nebi gledat sveto Trojico. S Tvojo besedo me troštaj, perpelaj me v ta večni raj, ker Ti sedaj prebivaš . . .
--	---

BIBLIJA, TU JE, VSE SVETU PISMU

1584

142. POSVETILO

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim, poštenim, razboritim, častitim in modrim gospodom, grofom, baronom, vitezom, plemičem, meščanom in vsem vernim kristjanom, ki prebivajo v kneževinah Štajerski, Koroški in Kranjski z vključenimi gospodstvi Slovenske marke, Metlike, Istre in Krasa, — milost in mir od Boga, našega Očeta, in Gospoda Jezusa Kristusa s sv. Duhom, da bi vztrajali pri pravem spoznanju in izpovedi čistega svetega evangelija.

Blagorodni, plemeniti, hrabri, pošteni, razboriti, častiti in modri, milostni, naklonjeni in zapovedujoči gospodje! Nič ne dvomim, da bo V. Gospodstvu in Milosti kot zelo vnetim kristjanom prav dobro v spominu tako iz mnogih pridig čiste božje besede kakor tudi iz vsakdanjega rednega branja svetega pisma in drugih krščanskih knjig, kako imeniten, velik in dragocen zaklad nudi nam ubogim ljudem omenjeno sveto božje pismo stare in nove zaveze, ki je označeno z grško besedico *biblia* oziroma *biblija*...

In v teh poslednjih časih, ko je tema antikristovstva bila najgostejša, nam je Bog prav kakor nekoč spet naklonil svojo milost in usmiljenje ter je po dragem, razsvetljenem božjem možu, pokojnem drju Martinu Luthru, razodel svojo besedo barbarским narodom (kakor so jih ponosni in ošabni Grki in Latinci vedno in povsod zaničljivo imenovali) v nemškem, preprostemu človeku razumljivem jeziku, in sicer tako, da se ni razmahnil samo nemški jezik obenem s čisto božjo besedo, ampak tudi božja beseda z jezikom in zlasti z dobro ponemčeno biblijo: Luthrov prevod sam na sebi imajo vsi bogoslovci in juristi za komentar, ker tako točno in imenitno soglaša s hebrejskim in grškim tekstom, da ga morajo celó učeni Judje hoté ali nehoté potrditi in priznati. Tako je božja milost tudi povzročila, da more danes med Nemci vsakdo, visokega ali nizkega stanu, mlad ali star, moški ali ženska, hlapec ali dekla, poslušati, brati, recitirati, peti in razumeti božje pismo, kjerkoli

O imenitnosti, častljivosti in koristi svetega božjega pisma.

Božja milost izkazana v teh poslednjih časih Nemcem z Luthrom v razodetju božje besede.

Drja Luthra nemška biblija.

oznanjajo božjo besedo po tej prevedeni nemški bibliji. Zato je upati, dokler tak božji dar s hvaležnostjo sprejemajo, se ga držé in po njem živé, tako dolgo bo Gospod Bog milostno podelil in naklonil omenjenemu nemškemu narodu ne samo dolgotrajen mir, ampak tudi več drugih, časnih in večnih blaginj.

Usmiljeni, dobri Bog pa je v poslednjem času milostno in očetovsko razodel ne samo Nemcem, ampak tudi drugim narodom in ljudstvom svojo čisto besedo v njihovih posebnih jezikih po učenih, vrlih, razsvetljenih in bogaboječih možeh, ki so sledili Luthru. Tako so se pojavili pred kratkim (Bogu bodi večna hvala) že omenjeni biblijski in drugi iz njih izvirajoči krščanski koristni spisi tudi v francoskem, laškem, ogrskem, poljskem, češkem, ruskem, danskem in v več drugih jezikih.

In če bi mi Slovenci le hoteli tudi povsod hvaležno pripoznati, bi videli, da se je dobri, usmiljeni Bog tudi nas v teh deželah spomnil v našem navadnem materinem jeziku s posebno nepričakovano milostjo pred drugimi narodi, naklonivši nam prav isti dar in razodetje svoje besede kakor spočetka Hebrejcem, nato Grkom in Latincem in naposled tudi Nemcem in drugim narodom. Kakor je namreč bilo z nemškim jezikom še v časih Karla Velikega in tudi kesneje, da ga niso mogli prav pisati, ampak so morali vse pogodbe in pisma sestavljati v latinskem jeziku (to dokazujejo in izpričujejo nemški kronisti z listinami in razne listine same, ki so se splošno sestavljale v latinskem jeziku in ki jih je še danes najti), tako se tudi slovenski jezik, zlasti kakor je običajen v teh deželah, niti ni pisal niti spravljal na papir, a to ne morda pred sto in več, ampak še pred kakimi tridesetimi leti. Mnogi ljudje so tudi menili, da se ta jezik zaradi svoje posebne in v drugih jezikih težke izgovarjave nekaterih besed ne bi dal prav spraviti v pero in tiskati z latinskimi črkami, še manj pa, da bi se v njem mogla prevesti vsa biblija. In to je bilo tembolj obžalovati, ker ni slovanski jezik skrit v kakem kotu, ampak je danes v razmahu po mogočnih in mnogih kraljevinah, čeprav razdeljen v nekaj dialektov; kajti danes govore slovanski jezik ne samo tisti, ki prebivajo na vsem Kranjskem, Spodnještajerskem, Koroškem in v sosednih deželah, kakor na Hrvaškem, v Dalmaciji in Slovenski marki, na Krasu, v

Kako se je Bog milostno ozrl tudi na druge narode in jezike.

Kako je Bog nam Slovencem naklonil milost.

Kako daleč se razteza slovanski jezik.

Metliki in v Istri, ampak tudi Čehi, Poljaki, Rusi, Ukrajinci, Bošnjaki, Vlahi in skoro večji del ljudstev, ki jih je naš dedni sovražnik Turek siloma odtrgal od krščanstva, tako da je celó na turškem dvoru poleg drugih jezikov, ki so v Turčiji na splošno in tudi v pisarnah v rabi, slovanski jezik med glavnimi. In vsa našeta slovanska ljudstva morejo naše narečje, če se prav govori, izgovarja in piše, čisto dobro in mnogo lažje dojeti in razumeti kakor mi njihovo zaradi njihove težke in svojevrstne izgovarjave in pravopisa; tako uči skušnja.

Bog pa nam je v tej deželi iz posebne dobrote in milosti pokazal s častitim in v Bogu učenim gospodom Primožem Trubarjem, rojenim Slovencem in izvoljenim orodjem, da se dá tudi ta jezik z latinskimi črkami primerno in prav tako dobro pisati kakor drugi; tudi so on in drugi prevedli v naš navadni jezik in spisali nekaj biblijskih in drugih koristnih spisov ne brez posebnega sadu in prida za cerkev, nauk, tolažbo in popljšanje mnogih slovenskih kristjanov. Tako je v tem tako kratkem času s tako maloštevilnimi slovenskimi knjigami, seveda ob delovanju pridigarjev, Bog dal toliko milosti, da so mnogi ljudje, visokega in nizkega stanu, mladi in stari, moški in ženske, prišli k spoznanju čiste božje besede in da jo kakor Nemci in že prej Judi, Grki in Latinci razumljivo beró, govoré in pojó ter bodo tako zveličani.

Od vsega sv. pisma pa so bili prevedeni doslej v večkrat imenovani slovenski jezik le novi testament in psalter, ki jih je prevel pohvalno omenjeni gospod Primož, in pet Mozesovih knjig, Salomonovi pregovori in Sirah, ki sem jih pred nekaj leti poslovenil in dal natisniti jaz. In vendar so za utrditev naše vere, za tolažbo in izboljšanje našega življenja prav tako koristne in potrebne tudi ostale knjige starega testamta, ki se nanje sklicuje sam Kristus in se nanje nanaša ves novi testament. Ker se doslej ni našel prevajavec, ki bi bil ves stari testament prevel v slovenski jezik, sem se jaz, čeprav najneznatnejši, odločil ne samo iz poštene krščanske, pobožne vneme in posebne ljubezni do domovine, ampak tudi na prošnjo mnogih dobrosrčnih kristjanov in zlasti na ukaz in željo V. Gospodstva in Milosti, svojih milostnih in ukazujočih gospodov, da sem ne glede na svojo neznatnost vzel v roke vse sveto božje biblijsko

P. Trubar. Naš slovenski jezik se dá z latinskimi črkami čisto primerno in dobro pisati.

Kaj je pripravilo prevajavca k temu delu.

pismo v pravem božjem strahu in ob vsakdanji molitvi k Bogu za pomoč sv. Duha. Domovini in vsem v korist sem ga spisal in prevel v naš jezik tako iz studenca originalnih jezikov, v katerih je bilo prvotno napisano, in iz drugih prevajavcev kakor tudi iz večkrat omenjenega Luthrovega temeljitega, natančnega in povsod slovečega nemškega prevoda.

In ker se naš kranjski jezik, ki sem se nanj kot Kranjec najbolj oziral, po posebnem svojstvu nekoliko loči od ostalih slovenskih narečij, sem se glede pravopisa in pisave besed potrudil na drug način, zlasti z dodajanjem nekaterih besed na robu (nanje sem opozoril z zvezdicami) in zadaj v registru, da bi se ta moj prevod ne le na Kranjskem, Spodnještajerskem in Koroškem, ampak tudi v drugih omenjenih sosednih slovenskih deželah s pridom, kakor upam, mogel brati ter uporabljati za razmah jezika in za pospešitev čistega nauka. Trdnó se nadejam, da mi bodo vsi, ki bodo tole poslovenjeno biblijo brez predsodkov in obrekovanja slišali, brali in jo primerjali z Luthrovim prevodom in z izvirnikom, dali dobro izpričevalo moje nezadržane vneme in odkritosrčnega prizadevanja ter jo priznali prav tako kakor tisti teologi, pridigarji in druge krščanske osebe, ki so po odredbi V. Gospostva in Milosti prečitali, preizkusili ta moj veliki trud in delo, preden sem ga dovolil dati v tisk, ter vsako besedo položili na zlato tehtnico in jo dobro preudarili.

Vzrok posvetila.

Tole delo pa sem hotel posvetiti V. Gospostvu in Milosti skupno in posebej zaradi krščanske pobožne vneme V. Gospostva in V. Milosti do čiste nepotvorjene božje besede, sloneče na svetem pismu, in zlasti zaradi pobožne, krščanske, premišljene, milostne podpore temu delu, saj je slovenski jezik, ki je v njem napisana tale knjiga, v teh treh deželah prav tako v rabi kakor čisti krščanski zveličavni nauk reformiranih cerkvá. Posebno pa so me k temu po pravici pripravile in izpodbodle vsakdanje milosti in dobrote, ki jih meni in drugim cerkvenim služabnikom često naklanjate . . .

Dano v Wittenbergu na dan novega MDLXXXIII. leta.

V. Gospostva in Milosti ponižni, poslušni cerkveni služabnik

m. Jurij Dalmatin.

143. ZAMERKANJE ENIH POTREBNIH ŠTUKOV,
na katere imajo merkati ti, kateri bodo
le-to slovensko biblijo brali

I. Nerpoprej so le-tukaj notri povsod, v starim inu novim testamenti, ti imenitiši inu očiti špruhi ali besede od Kristusa inu drugih artikulov naše krščanske vere z vekšimi puhštabi zatu postavljeni, de se od vsakiga tém brže mogo najti inu zamerkati.

II. Kakor čestukrat se ena nova istorija, prediga, opominanje ali čudu začne, je vselej en velik puhštab postavljen, item na strani kratke summe inu imena téh svetih očakov, prerokov, krajlov, viudov, dežel, mest etc., de se slejдне tém ležej more najti.

III. je slejdni kapitel po tém, kakor je dolg ali kratek, na strani skuzi te puhštabe A, B, C, D znamenovan inu rezdilen za volo tih konkordancij, katere so na strani per tekstu postavlene, tu je, de se tém brže more najti inu viditi, kej inu na katerim mejsti se te bibliske bukve inu besede vkup rajmajo ali kej je enu iz družiga vzetu.

IV. Kerkuli ta beseda GOSPUD s takimi vekšimi puhštabi stoji drukana, tu poméni samiga GOSPUDA Boga, kateri je v judovskim jeziki Jehova imenovan, kateru ime obeni stvari, temuč le samimu GOSPUDU Bogu sliši.

V. Kerkuli so kej ene težiše besede k zastopu prišle ali na katerim nam krščenikom veliku leži, te so tudi z velikim fliksom na strani teksta postavlene inu skuzi te majhine puhštabe a, b, c, d etc. zaznaminovane, de se vej, kam slejdna sliši.

VI. Inu h puslednimu, de bi le-ta slovenska biblija le tém bujle inu dajle mej vsemi Slovenci mogla se zastopiti, taku so ene težiše inu nikar povsod navadne besede nikar le na strani raven teksta z drugimi besedami zložene inu z zvej-

zdicami znamenovane, temuč je tudi zadaj na koncu le-te biblije s flisom en regišter po redi tiga abc postavljen, de, kar bi kej eden v tekstu ne mogel dobru zastopiti, tu more tam zadaj v regištru iskati; kakor, kedar bi en Hrvat ne mogel zastopiti, kaj se reče „arcat“, taku išči zadaj v puhštabi A „arcat“, tu je njegov jezik postavljen, zlasti „likar“, inu more taku on v svojim jeziki „likar“ za „arcat“ brati. Taku, kateri bi ne zastopil, kaj se reko „bukve“, ta išči v puhštabi B, taku najde, de se „bukve“ reko v njega jeziki „knige“; zatu more on v svojim jeziki za „bukve“ „knige“ brati. Inu taku se tudi ima od družih besed zastopiti; kerkuli enimu naprej pridejo, de jih ne more zastopiti, ta ali na strani pogledaj ali pak zadaj v regištru.

VII. Na koncu je tudi en regišter vseh epistel inu evangelijov, kir se ob nedelah inu navadnih praznikih v krščanski cerkvi bero. S tém bodite vsi Bogu poročeni.

144. XIII. EN DAVIDOV PSALM K NAPREJPETJU

O GOSPUD, koku dolgu hočeš ti taku cilu na mene pozabiti? Koku dolgu skrivaš Tvoj obraz pred mano?

Koku dolgu moram jest skrbeti v moji duši inu v mojim srci žalost iméti vsak dan? Kaku dolgu se bo moj sovražnik čez mene vzdigoval?

Pogledaj vsaj inu me usliši, o GOSPUD moj Bug: rez-svejti ^{a)} moje oči, de v smrti ne zaspim.

De se ne bo moj sovražnik hvalil, de je mene premogel; inu de se ne bodo moji zuprniki veselili, aku bom doli vržen.

Jest pak na tu zavupam, de si Ti taku milostiv; moje srce se veseli, de Ti taku rad pomagaš; jest hočem GOSPUDU pejti, de je on meni taku dobru sturil.

a) Rez-svejti, zveseli moj obraz, potroštaj me s Tvojim s. Duhom, skuzi s. besedo.

II. cap.

† Jest sem en cvejt v Saroni inu ena roža v dolini. † Kakor Cerkov. — Kristus.
ena roža mej trnjom, taku je moja prijateljica mej hčerami.

† Kakor ena jablan mej lesnikami, taku je moj prijatelj Cerkov.
sinuvi. Jest sedim pod senco, katero želim, inu njega sad je
mojemu goltancu sladak. On mene pelá v vinski kelder inu
lubezen je njegovu banderu čezme. On me k veku perpravi
s cvejtjem inu me ohladi z jabulkami, zakaj jest sem bolna od
lubezni. Njegova levica leži pod mojo glavo inu njegova des-
nica me objemle.

† Jest vas rotim, vi jeruzalemske hčere, per srnah ali košu- Kristus.
tah na puli, de vi moje lube ne zbudite inu nje ne predramite,
dokler bo njej sami dopadlu!

† Tukaj je mojga prijatela štima, pole, on gre inu skaka Cerkov.
po gorah inu poskakuje po hribih. Moj prijatelj je ravnu kakor
ena srna ali mlad jelen. Pole, on stoji za našo stejno inu gleda
skuzi oknu inu luka skuzi garter.

Moj prijatelj odgovori inu pravi k meni: † Vstani gori, Kristus.
moja luba, moja lépa, inu pridi sem! Zakaj, pole, zima je
minila, dež je proč inu tje: cvejtje je naprej prišlu v deželi,
spomlad je prišla inu grlica se pusti slišati v naši deželi. Fi-
govu drivu je brst naprej pognalu, vinske trte so očesa dobile
inu dajo svoj duh. Vstani gori, moja luba, inu pojdi, moja
lépa, pridi semkaj! Moja golobica v duplah, v pečovjej inu
v skalah, pokaži meni tvoj obraz, naj slišim tvojo štimo; za-
kaj tvoja štima je sladka inu tvoj obraz lubezniv.

Polovite nam te lisice, te mlade lisice, katere vinograde kon- Cerkov.
čavajo, zakaj naši vinogradi so očesa pognali. † Moj prijatelj

je moj inu jest sem njegova, kateri mej rožami pase, dokler dan hladan postane inu senca beži. Vrni se, bodi kakor ena srna, moj prijatelj, ali kakor en mlad jelen na téh gorah, ker se dilé!

146. UBOGA GREŠNICA V SIMONOVHI HIŠI

(Lk 7, 36—47)

Eden pak téh farizeov je njega prosil, de bi ž nim jédel. Inu on je noter šel v tiga farizea hišo inu je sedel k mizi. Inu pole, ena žena je bila v tém mésti, ta je bila ena grešnica. Kedar je ona bila zvejdla, de je on per mizi sedel v hiši tiga farizea, je pernesla en glaž ^{a)} žalbe inu je od zadaj perstopila k njegovim nogam, se je plakala inu je začela s solzami njegove noge močiti inu z lasmi svoje glave je brisati, inu je njegove noge kušovala inu je s to žalbo žalbala. Kedar je pak tu vidil ta farizeer, kateri je njega bil povabil, je sam per sebi rekel inu djal: „Kedar bi le-ta en prerok bil, taku bi vejdlil, kdu inu kakova je le-ta žena, katera se njega dotiče, zakaj ona je ena grešnica.“ Jezus je odgovoril inu djal k njemu: „Simon, jest imam tebi nekaj povédati.“ On pak je rekel: „Mojster, povej!“ „En buhnik je imel dva dolžnika. Eden je bil njemu dolžan pet stu denarjev, ta drugi petdeset. Kedar pak onadva nésta iméla s čim plačati, je on obéma šenkal. Povej, kateri iz le-tih dveju bo njega narbuje lubil?“ Simon je odgovoril inu je djal: „Jest mejnim, de ta, katerimu je on narveč šenkal.“ On pak je djal k njemu: „Ti si prov sodil.“

Inu on se je obrnil h tej ženi inu je djal k Simonu: „Vidiš li le-to ženo? Jest sem prišel v tvojo hišo, ti nési vodé k mojim nogam dal, le-ta pak je moje nogé s solzami močila inu z lasmi svoje glave otrla. Ti me nési kušal, le-ta pak, kar je noter prišla, nej nehala mojih nug kušovati. Ti nési moje

a) žalbe, tu je, ene drage inu veliko vrede vode.

glave z ojem žalbal, ona je pak moje noge z žalbo žalbala. Zatu jest tebi povém: Veliku gréhov je njej odpuščenu, zakaj ona je veliku lubila. Komer se pak malu odpusti, ta isti malu lubi.“

147. REGISTER

nekatérijh beséd, katére krajnski, koroški, slovénski ali bezjáčki, hrvacki, dalmatinski, istrijski ali kraški se drugači govore

<i>krajnski</i>	<i>koroški</i>	<i>slovénski ali bezjáčki</i>	<i>hrvacki, dalmatin- ski, istrijski, kraški</i>
ajd		pogán	poganin
arcat		vrač, likar	
basni	nepridni marini		
beseda			rič
bukve		knige	
davri	duri	dveri	vrata
dežéla		zemlja, orsag, strana	zemlja
družina		obitel	
far		pop	
gfarlikost		pogibelnost	
glina		ilovica, ilo	ilovača
gnusoba	groza, smrad	mrskost, odur- nost, skrumba	mrzota
grižlaj			založaj
hrib		vrh, gorica	holmac
Janž		Ivan	
keha, tranča		tamnica, vuza	uza
krma	piča, fidruna		
kočica	kajža		
martra		moka	muka

<i>krajski</i>	<i>koroški</i>	<i>slovénski ali bezjački</i>	<i>brvacki, dalmatin- ski, istrijanski, kraški</i>
mladenič	hlapčič, publič		mladac
mlajši	hlapec	sluga	
moder	kunšten		
nuc, prid		hasen	korist
nuč	noč		
obisti	ledevice, ledice		
ohcet		svadba	pir
pičiti	pikniti	ubosti	
ples	raj		
priča		svedok	svidok
punt		zaveza	
rediti		kojiti	
rihter		sudec	sudac
zarja			zora
zavdati		otroviti	otrovati
zbrati		spraviti	sakupiti
žleht		ničémur, malo- vreden	
sivi lasje			sedi vlasi
steber		stop, stolp	
straža	vahta		
strejba		krov	
svinec		olov	
trnek			odica
velaki	oblastniki		
vereh, kadilu			tamjan
cajhni		znamenja	zlamenja
čebéle	bečéle	čmele	
človeki		ludje	

KRŠČANSKE LEPE MOLITVE 1584

148. POSVETILO AHACU S TURNA

Milost in mir od Boga Očeta po Jezusu Kristusu v sv. Duhu, obenem z željo, da bi to novo leto in še mnogo naslednjih bilo srečnih in veselih. Amen.

Milostni gospod in gospodar! Mi kristjani imamo zelo tehtne vzroke, da molimo s posebno vnemo in pobožnostjo vsak čas, zlasti pa zdaj, ko se bliža konec sveta. Tega nam namreč ni resno priporočil samo Gospod Bog in resnično obljubil, da bo našo molitev v imenu svojega ljubega Sinu milostno uslišal, ampak k temu nas opominja in sili tudi skrajna stiska, ker Turki v poslednjem času čedalje bolj tarejo skoro vse krščanstvo, najbolj pa nas uboge Slovence na meji; zato se spodobi, da se bolj ko drugi kristjani pripravimo k resni molitvi.

... Upam, da mi razumni in pobožni kristjani ne bodo šteli v zlo, če sem vzel gospoda drja Andreja Muscula molitvenik in nekaj drugih pobožnih molitvic, jih prevel v naš slovenski jezik v korist našega ubogega, preprostega slovenskega človeka in jih dal na lastne stroške natisniti, ker predstavljajo imenitno in razumljivo razlago ne samo očenaša, ampak skoro vseh delov krščanske vere (kar je pri naših slovenskih ljudeh pač zelo potrebno) in ker so vzeti po večini iz sv. Avgušтина in iz drugih starih krščanskih cerkvenih učnikov.

V. Milosti pa sem hotel ponižno posvetiti tale molitvenik, ne morda, ker bi ga V. Milost nujno potrebovala zase, ampak zato, da pokažem svojo vdano zahvalo za mnogotere dobrote, ki mi jih je doslej V. Milost očetovsko izkazala. Vdano in z vso vnemo prosim, da bi V. Milost to nezatno darilce in delce dobrohotno sprejela. Vsemogočni Bog naj zaradi svoje časti in zaradi blaginje naše ljube domovine dolgo ohrani V. Milost z ljubljeno gospo, z mladimi gospodi in gospodičnami, z gospodi brati in njihovim sorodstvom v srečnem vladanju in zdravju; s svojim Duhom naj jih vodi, blagoslovi in varuje! S tem jih vse vdano priporočam Njegovemu varstvu in zaščiti, a zraven še sebe in ubogo slovensko cerkev.

Dano v Wittenbergu na Saškem, na Sveti dan pred novim 84. letom.

V. Milosti vdano pokorni

m. Jurij Dalmatin.

Vsigamogoči, večni Bug, milostivi Oča, mi spoznamo inu nas iz srca greva, de smo mi z našo nehvaležnostjo pruti Tvoji s. besedi, z nepokorščino inu z drugimi velikimi grehi prez čisla nikar le tursko silo, temuč druge, še vekše štrajfinge dobru zaslužili. Zatu mi tudi Tebe tem več iz srca zahvalimo, de si Ti nas še dosehmal pred tem erbovim sovražnikom taku milostivu obaroval inu naši krščanski vojski na pokrajni zuper njega taku gnadlivo poleg stal inu obladanje dal. Inu prosimo Tebe, de hočeš naprej vse te, kateri zuper njega štritajo inu vojskujo, troštati, nim muč dati, je vižati inu voditi inu na vseh nih potih skuzi Tvoje s. angele obarovati. Brani Ti sam s Tvojo mogočo roko le-timu silnimu tiranu inu ne dopusti, de bi on Tvoje ubogu krščanstvu premogel inu Tvoje krajlestvu le-tukaj na svejti rezdjal inu tulikajn nedolžne krščanske kriji prelil. Ti si vsaj le naš lubi Oča inu hočeš Tvoje otroke z milostjo tepsti inu h puslednimu šibo v ogen vrejči. Tu istu Ti tudi sturi nad le-tim Tvojim inu našim grozovitim sovražnikom za Tvojga s. imena časti inu za našiga Gospuda Jezusa Kristusa volo. Obari Ti nas inu vse uboge krščenike, katerim je on zdaj blizi, pred njegovo silo, brani inu ohrani Ti nje inu položi timu grozovitimu kriji žejnimu psu eno rinko v njegov nus inu ene bruzde v njegova prekleta usta, kakor si sturil Sanheribu, asirerskimu krajlu, inu ženi ga s Tvojo močjo spet nazaj, de bo tu ubogu krščanstvu pred nim mir imelu inu Tebe zatu tukaj na tem svejti inu tamkaj vekoma častilu inu hvalilu.

Amen.

TA CELI KATEHISMUS . . . INU PEJSNI

1584

150. POSVETILO JURIJU KHISLU S FUŽIN

Plemeniti, hrabri in milostni gospod! Sveto pismo starega in novega zakona nas tu pa tam opominja k petju psalmov in duhovnih pesmi, posebno pa nas opominja razsvetljeni apostol in izvoljeno orodje božje, sv. Pavel, ki piše svojim Kološanom v tretjem poglavju o tem takole: Beseda Kristusova naj v obilju prebiva med vami; v vsej modrosti drug drugega poučujte ter opominjajte, in s psalmi, slavospevi in duhovnimi pesmimi hvaležno prepevajte Bogu v svojih srcih.

Da bi pa takó ravnali in s krščanskim, prisrčnim in vernim petjem mogli klicati, priznavati, hvaliti in slaviti nebeškega Očeta, nas je pri prvi stvaritvi po svoji podobi med drugim obdaril in okrasil z razumom pa tudi z jezikom in glasom. S tem nas je ločil prav od vseh živali, ki jih je vendar brez števila: čeprav namreč imajo tudi te v neki meri razum, nekatere celó glas, zlasti ljube ptice pod nebom, ki po svoje pojo, kličejo Boga, ga hvalijo in slavé, je vendarle človek edini, ki more razumno govoriti in peti. Ker pa smo po apostolovem naročilu (Rim 6) že takó dolžni dati Bogu same sebe in vse svoje ude za orodje pravičnosti, je gotovo, da ni izvzet jezik, ker je med najjimenitnejšimi našimi udi, pa tudi človeški glas ne, ampak da sta med ostalimi najprej mišljena.

Da bi se pa čimbolj navdušili in vneli za krščansko petje, ga je Bog v svoji milosti blagoslovil s posebnim uspehom in koristjo, kajti s petjem ne le da priznavamo, kličemo, hvalimo in slavimo nebeškega Očeta, njegovega Sinu, našega edinega Zveličarja Jezusa Kristusa, in sv. Duha, ampak tudi sami se spomnimo v svojem srcu raznovrstnih dobrot: poučimo in okrepiamo se v naukih krščanske vere, po kateri smo krščeni in po kateri srečno živimo in umremo; milost sv. Duha nam razvname srce, da se čimbolj navdušimo za molitev, poslušanje in upoštevanje božje besede in za sprejem presvetih za-

kramentov; tudi odpodimo hudobnega satana, ki hodi okrog nas kakor rjoveči lev in išče, koga bi požrl; napósled se v delu in težavah poživimo in okrepmo, da jih laže in potrpežljiveje prenašamo. Zaradi tega so vedno bili psalter in druge ljubke duhovne pesmi mile in drage vsem vernim in pobožnim kristjanom v cerkvi, doma in kjerkoli so pač bili. Tudi nekateri ljubi mučenci (kakor pričajo verodostojne zgodbe) jih v svojih mukah in smrti niso pozabili, ampak so se krepčali in tolažili s pristrčnim vernim petjem in so tako z veseljem prestali in premagali vse telesne muke, trpinčenje in bridko smrt. Vse to je gotovo jasen znak, ne samo da je to Bogu všeč, ampak da je tam, kjer pojo po njegovem naročilu krščanske psalme in pesmi verno in iz srca, zlasti pa v razumljivem jeziku, Bog sam prisoten z vsemi svojimi milostmi in darovi in da se že na tem svetu ob krščanskem petju začne v nas pravo nebeško veselje, saj bomo tudi v ónem življenju sveto blagoslovljeno Trojico z vsemi ljubimi angeli in izvoljenimi božjimi gledali iz obličja v obličje in jo z nebeškim petjem hvalili in slavili za vse dobrote.

In da se na tem mestu radi kratkosti izognem drugim primeram iz sv. pisma in iz nekih drugih zgodb glede znatne koristi, ki jo je napravilo z božjo milostjo krščansko petje v razumljivem jeziku pri vseh narodih in jezikih, povem, da se imamo ubogi Slovenci v teh poslednjih časih posebno zahvaliti Njegovi nedopovedni usmiljenosti za tako očetovsko dobroto. Kajti ko je častiti in v Bogu učeni gospod Primož Trubar, moj ljubljeni gospod, patron in v Kristu oče, že pred mnogimi leti spravil ves katekizem v imenitne slovenske rime, v ljubke melodije in napeve ter ga nato pomnožil z nekaterimi slovenskimi psalmi in duhovnimi pesmimi, ki jih je pred 17 leti izdal v imenu Vašega blagorodja, se je pokazala pri nas korist ne samo v tem, da so povsod, kjer so prišle v rabo omenjene slovenske pesmi, večinoma izginile druge nepotrebne in pohujšljive zaljubljene popevke, marveč so se mnogi imenitno poučili v vsem krščanskem nauku razen s pridigo čiste božje besede tudi s tem koristnim sredstvom; naučili so se deset božjih zapovedi, ki jih prej niso znali, vere in očenaša, ki jih niso razumeli, poučili so se glede poglavja o sv. krstu in sv. zakramentu pravega telesa in krvi Jezusa Kristusa, ki jim prave rabe in koristi niso poznali. Nekateri od teh so nato

srečno v Kristu umrli, drugi, še živeči, se iskreno zahvaljujejo Bogu za to njegovo milost in dobroto.

Ker je Vsemogočni tudi pri nas Slovencih blagoslovil naše slovenske psalme in nabožne krščanske pesmi, smo se iz duhovne vneme in domovinske ljubezni odločili ne samo jaz kot najneznatnejši, ampak tudi nekateri drugi iskreni kristjani, ter smo po zgledu spoštljivo omenjenega gospoda Primoža in drugih krščanskih učiteljev prevedli v naše rime in napeve nekaj nemških in latinskih duhovnih pesmi, ki so v rabi v vsem svetem rimskem cesarstvu pri evangeljskih in pri cerkvi, pripadnici augsburške veroizpovedi; že prej izšle slovenske psalme smo tako precëj pomnožili s takimi, ki so med preprostim slovenskim ljudstvom prišli mimo prejšnjih večinoma že v rabo. Izvodi pesmarice večkrat omenjenega gospoda Trubarja, ki so izšli v tisku l. 67. v slavnem imenu V. blagorodja, pa so že zdavnaj pošli; zbral sem torej večji del starih in novih slovenskih pesmi in ker se mi je tukaj ponudila prilika, sem jih z lepimi podobami, okvirji, notami in pisavo dal natisniti na svoje stroške in jih pokorno posvetil V. blagorodju: ne samo zato, ker je prejšnja slovenska pesmarica gospoda Primoža bila posvečena V. blagorodju in se torej že tako spodobi, da izide ta povečana in pomnožena zopet pod istim krščanskim slavnim imenom V. blagorodja kot pravega lastnika in patrona, marveč tudi zato, ker sem hotel pokazati svojo hvaležnost in vdanost za mnogoterne dobrote, ki mi jih je izkazalo V. blagorodje in zlasti Vaš dragi gospod oče, posebno takrat, ko sem še v Tübingenu študiral, pa tudi pozneje, ko me je slavni in častiti deželni odbor kranjski milostno poklical za pridigarja v Ljubljano. Ponižno in z vso vnemo prosim, da bi V. blagorodju to moje in drugih poštenih kristjanov prizadevanje in dobra namera, ki smo se trudili s to slovensko pesmaričico, bila pogodu in da bi sprejelo moje ponižno posvetilo te pomnožene pesmaričice z isto milostjo kakor prvo. Vsemogočni, usmiljeni, dobri Bog ohrani dolgo v zdravju ter blagoslovi Sebi v čast, a domovini v korist V. blagorodje, ljubo gospo soprogo, gospoda očeta, gospo mater, brate in sestre in vse slavno, plemenito in krščansko sorodstvo. Vdano se priporočam. Dano v Wittenbergu, na novega leta dan v začetku 84-ega leta.

M. Jurij Dalmatin.

151. TA BOŽIČNA PEJSEN „PUER NATUS“
skuzi J. Dalmatina

Denes je Jezus nam rojen,
notri v tem mesti Betlehem,

kakor je bil Bug Oča sam
zdavnaj poprej obljubil nam.

Tiga se uže veselimo,
njega zatu zahvalimo.

Naše grehe je on nosil,
v eni štalici se rodil.

Na seni v jaselcih leži,
kir vsaj le sam vse obdrži.

V taku buštvu se je pustil,
de bi nas bogate sturil

tamkaj per sebi v nebesih
inu se usmilil vseh revnih.

Angeli so tu pravili,
pastircem vse oznanili.

Ti ga zdajci tam iščejo
inu vse taku najdejo.

Boga zatu zahvalijo
inu drugim rezglasujo.

Potle so tudi tje prišli
od Sabe deleč ti modri.

Žlahnten dar so ofrovali,
s tem svojo vero spoznali.

Miro, veroh, čistu zlatu,
tu je bilu tu nih blagu.

Čista Divica je bila
Marija, kir ga rodila

prez greha od naše kriji;
kačji strup ga ne ostrupi.

Po mesi je nam glih postal,
prez greha je pak čist ostal.

Tu je on nam vse h troštu djal,
de bi nam večni leben dal,

sam sebi sturil tamkaj glih
ter svojmu Oču v nebesih.

Obtu se mi veselimo,
Tebe, Jezus, zahvalimo.

Za taku veselu selstvu
bodi Bug hvalen visoku.

AGENDA 1585

152. GMAJN MOLITOV PO PREDIGI

O vsigamogoči, milostivi, večni Bug inu Oča našiga Gospuda Jezusa Kristusa, en Gospud nebes inu zemle! Mi Tebe iz srca prosimo, regiraj inu vižaj Ti Tvojo s. cerkov ž nje služabniki red skuzi Tvojga s. Duhá, de bodo per tej pravi paši Tvoje vsigamogoče inu večne besede obdržani, de se skuzi to isto vera pruti Tebi trdi inu lubezen pruti vsem ludem notri v nas raste inu gori jemle.

Daj tudi deželski gosposčini . . . gnado, mir inu lubezen mej sabo, de oni svoje podložnike po Tvoji božji voli inu dopadenju regirajo . . .

Mi prosimo tudi Tebe, lubeznivi Oča, za našo vojsko inu za vse naše brate inu sestre na pokrajni, de Ti nje z nami red pred tursko silo inu vozo milostivu obaruješ inu nim muč inu obladanje zuper tiga erboviga sovražnika voščiš. De tudi naši drugi sovražniki inu zuprniki nas sovražiti inu preganjati nehajo inu se podade z nami v miru inu pokoju krotku prebivati!

Vse te, kir so z nadlugami, z buštvom, z bolezenmi, z žalostjo, s težkimi izkušnavami, s preganenjem, z ječo za prave vere volo obdani, vse vduve, sirote, noseče inu doječe žene, troštaj nje vse, o Gospud Bug, s Tvojim s. Duhum, de oni tu istu vse za Tvojo očino volo gori vzamejo inu spoznajo.

Žegnaj tudi sad te zemle inu daj tek k njemu, de ta isti s pridom k našim rokom perpravimo inu ga Tebi h časti inu našimu bližnimu h dobrimu obrnemo inu uživemo.

Mi prosimo tudi za vse, za kar Ti, o večni Bug, hočeš prošen bití, de Ti nam tu istu milostivu voščiš inu daš skuzi tu

bridku trpljenje inu smrt Kristusa Jezusa, Tvojga ediniga Sinu, našiga lubiga Gospuda inu Izveličarja, kateri s Tabo inu s. Duhum žive inu krajlje vekoma. Amen.

TA KRATKI WIRTEMBERSKI KATEHISMUS 1585

153. TA DRUGI ŠTUK / OD VERE

Vprašanje: Povej te dvanajst štuke krščanske vere.

Odgovor: Jest verujem v Buga Očeta vsigamogočiga, stvarnika nebes inu zemle, inu v Jezusa Kristusa, Sinu njega ediniga, Gospuda našiga; kir je počet od svetiga Duha, rojen iz Marije Divice; trpil pod Poncijom Pilatužom, križan, umrl inu pokopan; doli je šel h tem peklom, na tretji dan je od smrti vstal; gori je šel v nebesa, sedi na desnici Boga, svojga Očeta vsigamogočiga; odunod on spet pride soditi žive inu mrtve. Jest verujem v svetiga Duha; eno sveto krščansko cerkov, gmajno svetnikov; odpuščanje gréhov; gorivstajenje tiga mesa inu en večni leben. Amen.

154. KONEC HIŠNE TABLE

Vsaki sturi v svojim stanu,
kakor je tukaj pisanu.

Taku mu bo Bug srečo dal,
de bo na zemli dobru stal.

Adam Bohorič

ARCTICAE HORULAE 1584

155. SVETLIH ŠTAJERSKIH, KOROŠKIH IN KRANJSKIH
veljakov sinovom, vsej plemeniti viteškega stanu mladini

KRATEK PREDGOVOR

Da je znanje več jezikov prijetno in koristno, dà, celo kàj potrebno, se splošno priznava. Kaj utegne namreč plemenitega duhá bolj veseliti, ko da zna svoje ali drugega mišljenje, pa naj že govori naj že piše, s primerno besedo (ki je zrcalo duše) in v prikladnem govor-

Prevel iz latinskega Antón Sovrè.

nem slogu prikazovati oziroma prikazáno, rekel bi, na svoje oči gledati? Kaj je, dalje, donosnejše, ko da moreš bodisi ustno razpravljanje o Bogu, o pravu in o naravi bodisi pisána dela o teh stvareh prav razumeti ter v njih shranjene zaklade izgrebati in ovedovati pa si jih, kadar je treba, k pridu obračati? Kaj je, končno, česar mogó ljudje manj pogrešati kakor spoznavanja omenjenih reči po jezikih, ko pa bi se brez njihove pomoči ne mogli ne nauk cerkve ne državna uprava ne zasebni in ne javni poklici braniti in ohraniti? Pri tem še ne omenim ne, kako je človek, ki mu manjka poznavanje jezikov, tudi kadar mu nujnost nalaga, naj govori, večkrat prisiljen, nalik serifskim žabam umolkníti in se grdó osmešiti, ker ne ve, o čem je beseda in kako mu je odgovarjati. Ker je za to trditev v učenih pisanjih veliko zgledov, tako da bi vsak, kdor bi poskušal mimo teh še druge navajati, po pravici utegnil sprožiti domnevo, češ, tale pa vodó mlati in razkazuje bolj svojo beračijo ko bogatijo, zategadelj se bom v naslednjem, ko že moram o stvari vsekakor nekaj povedati, doteknil vsaj povrhu in na splošno najprej vprašanja o poglavitni rabi oziroma najodličnejšem smotru jezikov, nato pa mislim pridati po svojih skromnih močeh nekaj kratkih opomb o domači mi slovenski govorici pa objasniti napósled povod in namen pričujoče knjižice.

*

O pravi rabi jezikov je najveljavnejši svetega Pavla izrek, ki ga navaja v listu do Rimljanov iz preroka Izaije, rekoč: „Vsak jezik bo slavil Boga.“ S temi besedami nam prikazuje sv. Pavel znamenit nauk in presladko tolažbo, pa tudi pravo rabo jezikov. Kajti prvič ugotavlja, da bo zmerom obstajalo neko óbčestvo pobožnih, ki bodo s pomočjo jezikov Boga prav spoznavali in častili, drugič pa očitno opozarja, da ta svet ne bo prešél, preden ne bo božja volja znana med vsemi ljudstvi in vsemi narodi. In res je to edina stvar, po kateri se mogó pobožne duše — pa naj svet in satan zoper Kristusovo cerkev še tako blazno udelujeta — v vseh bridkostih zémelj-skega življenja zdrževati, ker se utegnejo po božji besedi za trdno nádejati, da bo nekoč konec hudega in da zanesljivo pride rešitev pobožnih: a najbliže, da tako rečem, pred vrati, bo ta brez dvoma tedaj, ko se bo razglašala božja slava v vseh jezikih.

Prava raba jezikov pa se je začela obenem s prapočetnikoma človeškega rodu, z Adámom in Evo. Zakaj prva roditelja sta mogla v svoji nedolžnosti, dokler še nista bilà oskrunjena z nikakim madežem greha, Boga spodobno hvalíti. Kajti volja in srcé in vse druge duševne moči so se tako voljnó pokorile tedaj še pravilno sodečemu razumu, da sta utegnila lehkó in v največji popolnosti dajati Bogu slavo in čast. In izkazovala bi jo bilà na vse veke z največjo gorečnostjo srcá, ko bi se ne bilà, po zlódejevi zvijačnosti zmočena, svojega tako svetega stanu naveličala ter začela satanovo pretkano laž bolj čislati mimo božje zapovedi, ko bi ne bilà, zamenivši nedolžnost za pokvaro in propast na duši in telesu, vse tiste vélike sreče, vse tiste presladke ubranosti, ki jo zbuja česčenje Boga, po pravični sodbi božji izgubila in sama sebe z vsem potomstvom vred pehníla v véčno pogubljenje. Ker so jima bilè namreč takrat le-one vélike dobrote odvezete, sta opravljala po padcu vse kar se dá mlačnó, posebno ko je razum, dasi je bil med vsemi drugimi duševnimi močmi še najmanj pokvarjen, v božjih rečeh vendàrle topó oslepèl, v ostalih pa (s kakršno že pomočjo tistih prvih načel, na katerih so zgrajene in se še zmerom gradijo vse človeške znanosti, zaobsežene v besedi modrosti ali boljše filozofije) le nekaj malega vidi. Dalje se postavlja človeška volja božji volji vedno po robu. Srce samo gori od mržnje do Boga. Nižje sile, ki se nazivljejo z navadnim imenom locomotivae (premične), izvršujejo svoje delo lenó in počasi. Zategadelj človek (v toliki neskladnosti) tudi namena, za katerega je bil odkraja ustvarjen, s svojimi zmédenimi in razbitimi močmi ni mogel več doseči ne Boga tako, kot bi bilo spodobno, poveličevati in slaviti. Radi tegà bi bil moral biti z vsem svojim potomstvom na veke zavržen. Toda vseusmiljeni Oče nebeški, videč to prežalostno usodo človeškega rodu, ni dovolil, da bi bil človek sam in tako s človekom vred božja slava do kraja prepala. Zato se je s svojim edinim, sovečnim Sinom in s svetim Duhom — vsa Trojica torej, o čudo — posvétoval, kako bi biló človeški rod popraviti in vzpostaviti božje česčenje: pa je izrekel sklep, naj združi Sin, druga božja oseba, na nedopoveden način ob določenem času v sebi človeško naravo ter odkupi tako človeški rod in ga pripravi zopet v prvotno stanje. Tako je bil postavljen Sin božji za srednika med Bogom kot pravičnim sodnikom in med človekom kot ubogim obsojencem. Izdana je bila

obljuba milosti zaradi Sinú, iz žené rojenega. To milost so si obračali prvi starši po veri zmerom v prid. Tudi je sveti Duh še po padcu na obljubljeni besedo ponovno zbudal v vernikih neka Bogu prijetna opravila in hvalitve (z zvočno besedo) s pomočjo jezikov ter zbiral v vseh časih neko občestvo ob preoddajanju le-one obljubljené milosti, in to v enem in preprostem, saj pač od Boga izniklem načinu govornice. Da je ta enotni in preprosti način govora v prejšnjih in mnogih stoletjih tudi božji cerkvi rabil, in to brez črk in brez določne pismenosti, ter se tako ohranil, je naravno. Ker so bili namreč očaki nekdanjih dob bolj dolgoživi, je lehkó razumeti, da so se po ustnem sporočilu obljubljené milosti ob rabi le-onega edinega jezika brez pripomočka kakršnih že koli zapisov vedno iznova sprotno spodbujali in prav takó obljubo o prihodu Sina žené tudi potomcem preoddajáli.

Ta preostala in tako odlična dobrota, namreč raba enega, s samim Bogom skupnega jezika, kakor je bila po izgubi tóliko in tólikih darov božjih tudi velika, je pa treba z druge strani lè na moč obžalovati, da je bilo ljudem zavoljo oholosti (da se tako izrazim) življenje prikrajšano, da je nastopila pri zidanju babilonskega stolpa — pač kot pravična kazen božja — zmešnjava jezikov, da je iz enega, čistega in preprostega jezika nastala množina drugih, in to nedovršénih, da se je na ta način čistost le-one prve in svete besede pri večini potomcev izgubila in je bilo pravo božje česčenje po mnogih predelih ne samo zavrto, temveč domalega povse zadušéno. A čeprav moramo reči, da je bila različnost jezikov zaslužena kazen, je treba vendárle zopet pripoznati božje usmiljenje v tem, da se tisti sveti prajezik, kljub pogostim preseljevanjem ljudi po vsem svetu in preraznih njegovih pokrajinah, ni zatrl in popačil, temveč da se je, akoprav v nestalnih seliščih, tudi brez knjig in brez določne pisave pri izvoljenem ljudstvu neokrnjen očuval, dokler ni končno Bog, svoje ljudstvo do že davno in pred mnogimi vekovi obljubljené deželé po voditelju Mozesu vodeč, na gori Sinaj s svojim prstom deset zapovedi predpisujoč, Mozesa kakor učitelj učenca celih štirideset dni v določnem načinu písánja poučujoč, po Mozesu tudi petero knjig napisáti dal ter jih v določnem jeziku, namreč v tistem prvem, med vsemi najstárejšem in najsvetejšem, od najsvetejšega Boga vzraslem, za potomce posvetil. Tedaj šele so se začele misli

duhá po zgledu Gospoda, ki je bil najprej Adámu, zatem tudi Mozesu prvi (če smem tako reči) jezikovni učitelj in slovníčar, z določnim črkopisom in v govorici, katero imenujejo hebrejsko, po Hebru, ne sicer kot izumitelju (kajti izum je, kakor rečeno, vseskoz pripisovati Bogu), temveč kot slavitelju, zapisovati v razodevanje in širjenje božje hvale in slave.

Ta pisava in govorica se je ohranila v izvoljenem ljudstvu, ki ga je Bog določil za posebnega čuvarja peterim knjigam Mozesovim. Toda njegovo občevanje z vnanjimi narodi in kesneje pogosta preseljevanja v Babilonijo in drugam so povzročila, da se je ta na sploh sveti hebrejski jezik v pismu in govoru od svojega izvirnika nekoliko oddalil. Odtod je nastala za prvega in drugega samovladja druga govorica, ki se nazivlje ali sirska ali kaldejska. Pozneje so tudi posamezna samovladja uveljavila svoja posebna narečja, po poglavitnih središčih v posebni jezikovni rabi, tako Grki grško, Latinci latinsko. Tako se je zgodilo, da je prišel po hebrejskem in kaldejskem jeziku še grški in za njim latinski, in da so še zdaj štirje poglavitni jeziki, ki se štejejo za najstarejše in tudi sò, in katerih znanje in razumevanje je najpotrebnejše. In čeprav so se po satanovi volji pojavljali na svetu polagoma velikanski prevrati in so se spopadala in pobijala kraljestva in cesarstva, čeprav so se ljudje ali iz svojih selišč izganjali ali drugih deželé nadlégovali in so se države žalostno sesedale, čeprav se je vse na različne načine preliválo in se visóko pomešavalo z nizkim, zbog česar so se ne vem kako porajala neštevilna narečja: je vendárle Bog v teh strašnih homatijah spričo svoje neizmerne usmiljenosti, modrosti in previdnosti hebrejski, kaldejski, grški in latinski jezik, zapisan v bukvah, na nedoumen način zmerom ohranil in jih še zdaj neokrnjene ohranjuje, da bi bili ti jeziki kakor pravilo in ravnilo za vse druge in da bi se iz njih nekako kakor iz vrelcev pretakale v druge jezike premnoge knjige, obsegajoče nauk o Bogu, pravno dobre in koristne zakóne, zdravilne leke, pa tudi vse ostale besedne umetnosti in znanosti, kako je treba vse stvari prav obravnavati in razporejevati. Odtod še zdaj obstoji po posebni božji dobroti sveto pismo hebrejsko, ki je bilo ob bolj ko kraljevskih stroških Ptolemeja Filadelfa, kralja Egipta, nesmrtnega spomina, prvikrat preloženo na grški jezik. Kajti Jožef, slavni sin Gorionov, v zgodovini Judov na drobno našteva le-té kraljevske iz-

datke, ki znašajo, ako jih moremo preoceniti, vsoto, presegajočo petdeset milijonov zlatih, ali če se hoče izraziti kdo bolj po latinsko, ta vsota bi delala nad petdesetkrat po tisoč tisočev zlatnikov, oziroma če ti je ljubše, petstokrat po sto tisoč cekinov, vsota, pravim, s katero se ne more enačiti, kolikor jaz vem, nobenega kralja, ljudstva in časa letni prinos ali dohodek. Te stroške si je oprtil ta neumrljivi heroj samo za staro zavezo, ki obsega štiri in dvajset knjig: kaj bi bil storil šele, ko bi bil mogel tudi do novega zakóna, in bi bil dobil tako célo sveto pismo! Tedaj torej je prvikrat, pravim, hebrejsko Pismo postalo grško, delo, kateremu so se pridružile še ostale knjige novega zakona, spisáne v grškem jeziku. Odtod se je tudi celo latinsko sveto pismo, bodisi da je biló prevedéno po trudu Hieronima bodisi koga drugega, navadno označevalo z imenom „starega prevoda“.

In tako obstaja ne le sveto pismo hebrejsko, kaldejsko, grško in latinsko, ki si ga utegne na veliko korist vsega krščanstva po znosni ceni omisliti tudi vsak manj premožen človek, ampak naprodaj je danes, v našem stoletju, tudi sveto pismo v nemškem, španskem, francoskem, laškem, ogrskem, češkem, poljskem, rutenskem in moskovitskem jeziku. Edino našim kranjskim ljudem ali Slovencem do naših dni še ni bilo dano, da bi imeli to véliko dobroto célo v svojem narečju. Kajti čeprav je vse časti vredni mož, g. Primož Trubar, pred nedavnim časom novi zakon in druge pripravne bukve, kakor še pommim, tudi v kranjsko narečje marljivo in spretno iz lastnih in čistih virov preložil: je biló vendàrle potrebno, ko tega moža že priletnejša doba in nadložna starost tlači ter ob moč pripravlja, da so to, kar je celotnemu svetemu pismu doslej še manjkalo in za prevanjanje ostalo, drugi dosnovali in célo kranjsko ali pravilneje slovensko sveto pismo izdali. Razodela se je torej v tej poslednji urici svetá tudi našim ljudem sprevelika in nedopovedljiva milost božja, zasijal je tisti veseli dan, ko mogó tudi Kranjci in Slovenci Boga samega, patriarhe, preroke, apostole in evangeliste, kako v kranjskim jeziku govoré, videti in slišati. Za to veliko usmiljenje in dobroto bodi edinemu, večnemu Bogu na vse veke hvala in slava! Amen!

*

Ker so med nekaterimi, bodisi premalo previdnimi bodisi nezadostno izobraženimi, tudi taki, ki mislijo, da zaobjemlje svet le kaj tesen prostor, ko pač niso nikoli prišli nekoliko dalje prek domačega praga, ali če sò, ták se niso prida brigali, kaj drugod jè in se godi, in torej tudi o našem slovenskem jeziku nespoštljivo sodijo in govoré, bodo seveda mislili, da bom jaz o Slovanih kot neznatnih ljudeh brez pomisleka vendar kaj povedal. Zategadelj sem imel za potrebno, da na tem mestu nekoliko globlje posežem in to reč, dasiprav na kratko, pojasnim.

Pod imenom Slovanov jaz ne zaobdržujem nemara kakega v zakotnem kraju skritega, v določnih, in to le ozkih mejáh zaprtega ljudstva, pod tem imenom razumem in zaobsegam marveč vse pokrájine in ljudi, kateri koli ali slovenski govoré ali se jim očitno vidi, da jih veže zbog pretežno ujemajočega se besedišča bodisi nekako svaštvo bodi krvno sorodstvo s slovanskim jezikom. Vsi pa, ki so dosihmal pisáli zgodovino in preiskovali v njej izvor in običaje ljudstev, vsi soglašajo v tem, da so Heneti, Veneti ali Venedi, Vindi, Vandali in Slovani isto ljudstvo ter enega in istega izvora. Zakaj če pridenéš temu ljudstvu katero koli naštetih imen, našel boš, da isto pomeni. Vsi ti pridevki jim namreč pripadajo po seliščih, ki so jih pogostoma in velikokrat premenili, samo zadnji pridevek Slovanov je dobilo to ljudstvo po zaslugi za slavna dela. Kajti slava pomeni našim ljudem isto, kar glorijska, in od tega se Slovani imenujejo tako rekoč hvalni, častni in slavni. Saj pač prvotnega pomena kaki besedi ne utegne nikjer nihčè pravilneje razložiti nego iz lastnega jezika katerega naroda. Kdor pa na to ne pazi, dostikrat le prazne razdira. Za dokaz nam more rabiti marsikaj. Naj navedem namesto mnogih le enega! Mnogi bi namreč radí ugenli, kaj prav za prav Nemcem pomeni znano dostojanstvo in častno ime *Marschall*. V tej reči mi je najbolj pogodu brez sumnje prava domneva veleučenega moža, doktorja Jeremije Hombergerja, ki pravi, da je starim Germanom značila beseda *Marschall* upravnika. Če je to res, kdo bi potem dvomil, da je *Marschall* isto, kar upravnik mejá? Saj iz zgodovine vemò, da so bilè marke z veliko skrbjo omejene, da so mogli krotiti in zadrževati v Germaniji tudi naše ljudi, takrat še pogane. Da bi se torej držali med trdnimi mejámi, so se ustanovile marke ali obmejne posadke: odtod marka

v Daniji, Brandenburgu, Mišnji, Turingiji itd. Iz edine besede *s ch a l ch* je potakem razvidno, kakšna je bila služba in kakšno dostojanstvo maršalov: namreč isto, kar obmejnih upravnikov. Odtod tudi najvišje dostojanstvo med knezi v cesarstvu, čast *A r c h i - m a r c h s c h a l c h a*, kjer dokazuje že znak, s katerim se kiti, namreč dva navzkriž položena meča, da je tisti knez prvi med onimi, ki zapovedujejo mejam oziroma njihovim posadkam. O prvem delu besede nimam kaj prida razpravljati. Nekoliko je treba prejšnjim stoletjem spregledati, saj so drugače v političnem življenju vse z največjo krepostjo in previdnostjo prav oskrbovali, čeprav so za poimenovanje stvari tudi v velikih rečeh neredko rabili prave besedne nakaze (ker jih pač njihovi učitelji tedaj niso bolje naučili). Vsekakor je bilo povse nepotrebno, mešati grške besede z nemškimi: grški (kakor menim) *a r c h i* so poznejši prelagali z *E r t z*: odtod prihajajo *E r t z b i s c h o p f f*, *E r t z m a r c h s c h a l c h*, *E r t z h e r t z o g* itd., s koliko upravičenostjo, naj drugi sodijo. Danes jih je treba rabiti, kakor so se udomačile.

Toda naj se vrnem k imenu naših ljudi, to je Slovanov. Kakor bi namreč kdo po pravici dejal, da so dobili Germani in Alemani ime od tega, ker so bili *g a r m a n n e* oziroma *a l l e m a n n e*, kar beremo, da je bilo tudi Karlu Velikemu povolji, tako utegne tudi tisti zadeti, kdor imenuje *S l o v a n e p o s l a v i*, to je besedi, ki pomeni glorio. Jasno je torej, da so prejeli Slovani ime po slavnih delih. A to ime pri našem ljudstvu ni bilo puhlo. Kajti občna zgodovina vseh časov izpričuje, da je bil ta narod slaven po svojih vojaških vrlinah in mnogim drugim ljudstvom strah in trepet. Celó oče zgovornosti, Cicero, tega na nekem mestu ne prikriva, ko pravi: „Dalmati so zmerom sloveli za bojevite.“ Saj naroda z enakim jezikom ne ločim od našega. In akoravno so se neki pisci drznili trditi, da se je prišlo naših ljudi to ime radi bahaštva, se vendar ne manjka še več zelo učenih mož, in to celo Nemcev, ki zagotavljajo, da se podtika to našem ljudstvu po krivici, najbolj iz sovraštva, ker po nepretrgani in resnični zgodovini pač sprevidevajo, da se besede pravilno zlagajo s stvarmi. Kaj čuda vendar, ako kdo odličnih in slavnih del, bodisi svojih bodisi tujih, ni molče prezrl oziroma ne z nizko in prostaško besedo popisal, v nasprotju z resnico in pristojnostjo? O volih govori najpravičneje pač orač, o vetrovih

mornar, o ranah vojak. Zato tudi napake bahaštva ne gre kar takoj dolžiti tistega, ki prikazuje slavno dejanje v resnični pripovedi. Komu bi pač v sanjah prišlo na um, da je bilo mōči tako veliko in tako številno ljudstvo, [ako je bilo] brez pravičnosti in izredne mo-drosti, v vojski vladati in brzdāti, ali da bi bilo moglo brez ome-njenih odličnih in še drugih vojnih vrlin toliko in tolikšnih pa tako dolgotrajnih in nepretrganih vojská malodane po vsem svetu do-bojevati? Končno, kje je bilo kdaj ljudstvo, tako nespametno, da bi si bilo radovoljno nadelo vzdevek sramote in pogrde, ali da bi bilo brez kazni trpelo, da mu pritika kdo sramotilno ime?

Ze če preiskuje kdo praizvor in starost Slovanov, bo našel, da je to ljudstvo silno staro. Kajti v znani vojski Grkov zoper Trojo so prišli Heneti na poziv svojim grškim sosedom v pomoč. A če se časi pravilno preračunajo, se jasno pokaže, da je bila trojanska vojska kakih tisoč let po vesoljnem potopu. Račun torej dá, da sodi naše ljudstvo med najstárejše. K temu prihaja še, da rabi eden in isti jezik vzajemno našim ljudem in najstarejšim istojezičnim Mizijcem, ki jim pravijo dandanes Bosanci. Mizijci namreč hranijo še zdaj črkopis, star in prav poseben in našemu jeziku kaj primeren, z Grki kot sosedi domalega v vsem skladen ter z Moskoviti in Ru-teni skupen. Od njih se Hrvatje po svoji pisavi in črkovnih znakih sicer ločijo, po imenovanjih in veljavi pa, kakor tudi po govoric (kot bo malo pozneje iz zadevnih predelnic razvidno) se ne raz-ločujejo.

Kar pa zadeva prostranost slovanskega jezika, ponesímo sedaj oči naokrog, ozrimo se na katero koli stran, preglejmo kraljestva in nagovorimo narode istih jezikov: pa bomo za trdno našli, da se raz-lega slovanska beseda po večjem delu sveta, če že ne po vsej zemlji. Zakaj na jugu so zasedli Slovani ves Jadranski zaliv, ki se ravno zato imenuje Venetski. Tam leži znamenito mesto Benetke (po našem narodu tako nazvano), ki po obsežnosti, blaginji, previdnosti in bogastvu vse stare države, bilo grške bilo latinske (rimsko, nekđaj vladarico sveta, zmerom izjemljem), v tem času daleč presega. V te kraje so namreč pod vodstvom Antenorja iz trojanske vojské najprej prišli. To je za dokaz, da je Padova, najslavnejša akademija v vsej Evropi, ki je poslušna gospostvu Benečanov, mesto, ustanovljeno in imenovano po Antenorju. Tudi v Afriki sami, kjer so si bili Slovani

postavili nekoč sedež in oblast, se jih ne manjka, ki še zmerom slovanski govoré. V Aziji, razen meščanov seveda in lahkokruhcev, ki nenehoma doma posedajo in z Grki držé — ti govorijo grški — rabijo vsi ostali, tako na dvoru turškega cesarja telesni stražniki, katerim pravijo janičarji, tako tisti, ki služijo v vojski, vsi ti, pravim, rabijo naš jezik in pišejo vse z obliko črk, ki sem jo dal v posebni predelnici natisniti in jo imenujem cirilsko. Ta naš jezik je po turškem cesarstvu tako razširjen in navaden, da je s svojo prostranostjo in rabo domovino in jezik Turkov malodane zatemnil. Proti severu in pod samim severom prebivajo Moshi ali Moskovitje in Ruteni ter vsi tisti, o katerih piše Ptolemej, da so zasedli Venedski severni zaliv. V sredi med tem Venedskim in Venetskim Jadranskim zalivom pa so Litvanci, Poljaki, Čehi, Lužičani ali Vendi na obeh bregovih Labe, Moravci, Valahi, Rasciji in večidel Bolgari. V Avstriji jih biva velik del, po trinogu Turku iz domačih selišč pregnan, na tej in na oni strani Donave in obdeluje polja in njive. Na Spodnjem Štajerskem jih je precejšno število: tu se posebej nazivajo Slovence (po domače jim pravijo Bezjaki). In malo niže vsa Požega, vsa Kranjska naša in velik del Spodnje Koroške, Kraševci, vsi Istrani, dotikajoč se mesta po imenu Pole, podložnega Benetkam, ki so ga ustanovili Argonavti, kakor piše Strabo.

V vseh teh državah, pravim, in njihovih delih, prebivajo Slovani in govoré slovanski, dà, od morjá do morjá se služijo z enim in istim načinom govorice, to je slovanskim. Ako pa kdo zaradi tistega malega razločka v izgovarjanju in pisavi ne mara priznati, da so vsi enega jezika ali Slovani, ta ne dela tega po mojem mnenju z nobenim drugim važnejšim razlogom, kakor če bi trdil, da so nemškega jezika večji res da Mišnjani, Svebi in njihovi sosedje, drugi pa, na primer Belgijci in Saksonci in njihovi mejaši da ga ne znajo. Če pa vse te za Nemce imamo in jih — radi rabe skupnega jezika namreč — tudi imena skupne domovine vredne štejemo, zakaj ne bi potem z istim razlogom tudi imenovanim narodom, ki so jih že stari nazivali Henete, Venete, Vinde ali Vende, dajali imena Slovanov? Med vsemi temi narečji se način izgovarjave manj razlikuje ko pa celo med Mišnjani, Saksonci ali Belgijci. Pa tudi to nemalo pripomaga k priporočilu slovanskega jezika, da so ne toliko zunaj, kolikor znotraj Nemčije nazivi kraljestev, prvakov, starih rodbin viteškega reda,

mest, rek in tudi vasi označeni s slovanskimi besedami. M o s h i se imenujejo po M o ž, kar pomeni moža. R u t e n i ali r a j š i R u s s i hočejo, da jih zovó kakor R o s s o j e n e, to je razsejane. P o l j a k i imajo ime od p o j l e, to je po polju. B o j e m i imenovani tako po b o j u, kar označuje vojskó. Odtod tudi B a v a r c i, to je B o j a r i ali V o j a r i, to je vojvode, M o r a v c i po reki M o r a v i. Celo Ogrom se je slovanski jezik tolikanj priljubil, da so nekdam svoje tetrarhe nazivali vojvode (po besedi nemško Hertzogen), to je vojskovodje. Po domače pravijo spačeno vajda. Bili pa so, če se ne motim, le-ti vojvode ali tetrarhi v kraljestvu Ogrskem, doklèr je bilo še neokrñjeno, eden v Transilvaniji, kot na primer Hunjadi, pravi ogrski Akil, oče kralja Matjaža, drugi v Sepuziji, tretji v Valahiji, četrti v Rasciji. Tudi mesto, ki leži ob izlivu Save v Donavo, A l b a g r a e c a (Nemci mu pravijo Griechisch Weißenburg), ima henetsko ime, namreč B e l g r a d. Tudi P o m o r j a n i imajo ime po p r i m o r j u, kakor če bi jim rekel morjani ali primorci. Zato se zovejo gospodarji te pokrajine vojvode Pomorjanski. Meklenburški vojvode so vojvode Henetov in nosijo ime po S t a r e m g r a d u, kar pomeni staro utrdbo, namreč utrjeno selišče, kakor imenuje tudi veliki vojvoda Moshus svojo glavno stolico Stari grad. Prestolnica turškega cesarja Constantinopolis se nazivlje tudi C a r g r a d, to je cesarjev grad. Tudi glavnemu mestu Štajerske se pravi popačeno G r a c, bolje G r a d e c, to je grad. Mejni grofje Brandenburški so vojvode Slovanov ali Vandalov, in presvetli knez Saksonske, volitelj, premilostno zdržuje in brani več cerkvá, ki jim rabi slovansko narečje. Preslavno mesto L y p s i a, ne samo kot tržišče tistih krajev po blagu, ki se dovažata iz daljnih dežel in oddaja, ampak tudi zbog gojenja vseh lepih umetnosti in pobožnosti silo cvetoče, podložno presvetlemu knezu Augustu, volitelju itd., nosi še dandanes slovansko ime. Nazivlje se namreč po besedi l i p i, ki znači vsem Henetom ali Slovanom lipovo drevo, nemško Linden, nemara zato, ker je tisti kraj bogát z lipami. Mesto C h e m n i c i u m, slavno po prenekih kaj ubrisanih glaváh, zlasti pa še po Juriju Fabriciju blagega spomina in g. Martinu Chemniciju, ima svoje ime od kamna, odtod K a m e n i c a, tako rekoč kamnitna imenovana. Sredi pota med Lypsijo in Witebergo je

gradlč, ki se imenuje splošno D u e b e n in ima ime od d u b , kar zaznamenjuje hrast. Odtod D u b i n a , hrastje.

Sedaj pa pristopimo k bregu reke Labe in vprašajmo, kakšna imena poročajo tamkajšnji prebivalci. Navesti pa ne mislim v tej stvari samo svojih dozdevkov. Glede W i t e b e r g e , vsemu svetu znanega mesta, se zdi, ako reč natančneje pretehtamo, da je ime, ki ga danes nosi, novó in bržda popačeno: kajti če se nazivlje po B e l i g o r i , kot se dozdevno imenuje v saksonskem narečju, ne vem, zakaj bi se mu ne reklo rajši Schwartzberg: saj ni tam nikake goré, ne bele ne črne, ko pa leži mesto v ravnini. Zato je verjetnejša domneva tistih, ki menijo, da se imenuje kraj B e l i b r u d , to je beli brod, ali B e l i b r e g , to je belo obrežje. Kajti z večjo pravico bi se nazivalo nemara po kakem brodu, ki je bil nekoč, preden so bili mostovi v rabi, le-tam slovitejši mimo drugih, ali po belem bregu, kakršen je videti na tistem kraju. Iz podobnega vzroka nas sreča, ako se pomaknemo više ob reki Labi, takoj P r e t i n in P r e č , katerima se še dandanes vidi, da sta dobila ime po brodéh. Takisto se zove T o r g a brez dvoma po trgu, ki pomeni tržišče ali sejmišče ali majhen kraj. In da prejdem ostale, pristopimo k staremu mestu po imenu M i š n j a , ki je vsej marki dalo ime in slovi tudi kot sedež škofa in mejnega grofa vse tiste pokrajine. Odkod naj ugiblremo, da izvira mestu ta naziv? Po slovanskem jeziku ga bo treba loviti. Če ga izvajamo iz m a j c e n , kar pomeni toliko kot majhen, se ime ne prilega ne mestu ne vsej pokrajini, zlasti tako stari in tudi sloveči ne. Morda poreče kdo, da bi ne bilo neprimerno, izvajati ime mesta od m i s n i , kar pomeni mestni. Kajti m e s t u znači Venetom mesto, odtod pridevnik mestni. Ako smemo torej eno samo črkico bodisi izpustiti bodisi meče izgovoriti, se pokaže, da ima to mesto in tudi vsa pokrajina po m i s t n i h ali m i s n i h , to je mestnih, prav zbog znamenitosti svoje izvirno ime. Če sem v tem ugibanju kaj pogrešil, naj mi oprosté vsi, ki morejo navesti pravilnejše in stvarjem prikladnejše razlage. Takih krajev je ob bregovih reke Labe in po vsej Mišnji zelo mnogo, in ker nimajo starejših imen mimo tistih, ki so jim jih nadeli nekdam naši ljudje, se lehkó sklepa, da je bila ta pokrajina po našem narodu nekoč ne samo zasedena, ampak da je zapustil le-ondi tudi naslednike. Ti so svoje narečje sicer premenili — govorijo namreč v splošnem po nemško — toda po izvoru so pravi Heneti.

Kolikega pomena pa je v vsakem poklicu in pri vseh pogodbah, prav posebno pa še za pravilno oznanjevanje resničnega božjega nauka, da je človek več jeziku naroda, s katerim ima opraviti, to lehkó vsak sprevidi, četudi jaz molčim. Ker pa je naš slovanski jezik zelo razširjen in se razprostira tudi po velikem in poglavitnem delu Nemčije, ne gre grajati tistih, ki porabljajo precejšno mero truda za to, da bi ta jezik ohranili in razširili, dà, tudi pojasnjevali. To stvar natančneje pretehtavši, je nekdam Karel, tega imena Četrty, kralj Čehov itd. in cesar Rimcev, s posebnim zakonom — pravijo mu Zlato pismo — brez dvoma po zrelem preudarku in soglasnem privoljenju vseh stanov in knezov vsega rimskega cesarstva, odredil, naj se poselej še sinovi volilnih knezov učé med drugimi poglavitnimi jeziki tudi slovanskega. Ta premodri vladar je prav dobro spoznal, da utegnejo sinovi voliteljev znanja slovanskega jezika težkó pogrešati, ker imajo pač premnogi med knezi narode tega jezika za podložnike. Pravilneje se namreč ustvarja sodba in večkrat pravičneje razglasi, če sodnik sam sporno stvar sliši in razume, ko pa če uraduje kdo po tolmačih. Ker pa je isto tudi za oznanjevanje slave božje in širjenje cerkve Kristusove zelo potrebno, kaj vse se bo moralo pač storiti — ne toliko za visoko rojene, kolikor za druge, za ljudi srednjega in preprostega stanu, ki so zato na svetu, da služijo, nè gospodujejo, in sicer ne le na enem in istem in stalnem mestu, temveč kakor pač razmere in čas in slučaj nanesó, tudi na nestalnih in različnih krajih!

Dalje ne smemo le-tu nikakor prezreti že omenjenega prehalnega cesarja Karla Četrtega izredne in neumrljive naklonjenosti in ljubezni do slovenskega rodu. Ko je bil namreč poučen, da izvaja češki narod svoje početke od Slovanov, se je predóbril ta knez tegà s toliko gorečnostjo oprijel in se za stvar s táko brižljivostjo zanimal, da ni miroval, dokler ni posvetil v Pragi cerkve svetemu Hieronimu Stridonskemu, našemu rojaku. In da bi spomin, da so Slovani in Čehi isti narod, več bil in ostal, je odredil tudi, naj ondotni Slovani obhajajo in opravljajo službo božjo za vse čase v slovanskem jeziku. Tega velikega vladarja pobožno in previdno naredbo — o, ko bi jo hotelo dandanes več mogočnjakov posnemati, da ne bi našega rodu in Kristusove cerkve s sovraštvom zasledovali, temveč rajši z vso

uslužnostjo in ljubeznijo pospeševali, pa bi nam nobene sile ne biló! Toda naj sedaj néham o slovenskem jeziku še dalje govoriti. Saj prav nič ne dvomim, da bo tej moji preprosti, vendar resnični pripovedi sleherni rodoljub pritegnil in z menoj vred potrdil, da se mora slovanski narod imeti za zelo starega in po številu zelo močnega, domala po vsem svetu razširjenega, da ga ni imeti za kaj vem kako zanikarnega, ampak da ga je po pravici prištevati med najbolj spoštovane in je poznavanje njegovega jezika prav tako potrebno kakor katerega koli drugega.

*

Preostane še, da spregovorim nekoliko besed o tej svoji dróbní knjižici. Da bi pri vsem tem tudi jaz za svojo osebo k pospešku slovenskega jezika malce pripomogel, sem porabil tole prilóžnost. Ko so se namreč lani bogoslovci in drugi izbrani možje slavnih plemenitašev Štajerske, Koroške in Kranjske posvétovali o prevodu in izdaji kranjskega svetega pisma ter odločevali med drugim tudi o nekem določnem, posihdob veljavnem latinsko-kranjskem črkopisu, za kar sem bil le-tem možém po ukazu kranjskih prvakov, svojih milostnih gospodov, tudi jaz prištet: mi je bila poverjena — ne bom prikrival — naloga, naj neke svoje opazke o latinsko-kranjskem pravopisu, ki sem jih bil tedaj prvič predložil in jih niso zavrnilí, v metodično celoto uredim in pozapišem, da se bo moglo poslej (ker je pač raba tistega starega črkopisa, namreč cirilice in glagolice, v naši ljubi Kranjski že domalega prepala) po njihovem vodilu narečje Kranjcev in njim blízko in sorodno, po vsej Kranjski in večjem delu Štajerske in Koroške udomačeno narečje pisati z latinskimi znaki. Teh mož rodoljubnemu in častnemu svetu in večkrat že kar zahtevi sem ustregel in se lotil tega posla. Toda čeprav sem nameraval odkraja prirediti samo pravopis, sem kesneje, ker me je duh tiral čez namero dalje, sklenil, tudi o ostalih delih slovnice z isto marljivostjo posneti pravila po splošni rabi najboljše govorice, jih spraviti v določen sostav in vso stvar zaobjeti v tej svoji drobní knjižici kot *k r a n j s k o s l o v n i c o*. Ker pa se te reči nisem poprijel brez premisleka in tudi ne po svoji glavi, temveč, kakor sem rekel, v imenu in po soglasnem svetu izvoljenih mož, kdo bi me potakem smel upravičeno grajati, še manj pa dolžiti častihlepnosti, ko pa sem

prevzel stvar, na pogled neznatno in brez upanja na dobiček, iz gole želje, da bi pospeševal in pojasnjeval materin jezik? Zadeva se bo zdela nekaterim sicer kaj lehka in brez prida duhovitosti. No, njim rad dovolim, da ustrezajo takim svojim mnenjem prav dotlej, dokler ne bodo samí bodisi v našem bodisi v katerem drugem še neizobraženem jeziku poskusili kaj boljšega in kaj bolj dovršnega prinesli. Zahteva se namreč tudi za ta poskus vsaj mrvica spretnosti in nevarljive sodbe. Ves svoj posel pa sem prilagodil običajnim pravilom latinske pismenosti, tako zelo, da tudi najsplošnejših zgledov nisem opustil, ampak se sam služil s prav tistimi, ki jih je rabil v svojih slovnicaх mož brez primere, Filip Melanchthon blagega spomina, učitelj moj, na katerega bom zmerom s spoštovanjem mislil: rabil pa zato, da se iz že udomačenih, povse znanih in prav posebno poučljivih zgledov pomen neznanega tem jasneje zasveti. Pri tem sem imel tudi, zlasti v skladnji, vsaj vlogo tolmača: vendar nisem pustil vmes ničesar znemar, narobe, prizadeval sem si z vso močjo, da bi v imenovanih izrazih vedno pokazal bodi soglasje s sintakso bodi njeno vladanje. Nikoli pa nisem prikrival, v čem se kranjski jezik loči od latinskega. Saj se za trdno nádejam, da bo večji del dobro mislečih — če reč le nekoliko marljiveje pretresó — rad pripoznal, da sem kolikor toliko pripomogel k pravilnejšemu govorenju in pisanju kranjskega jezika.

Do vas pa, plemeniti mladci, to je do svetlih veljakov Štajerske, Koroške in Kranjske ter vsega viteškega reda sinóv, se obračam, Vam, pravim, in Vašim ljudem posvečujem to svoje delce. Darilce Vam namreč ne bo v nečast: zakaj novó je in rabilo bo v pojasnjevanje slovenskega jezika (ki veste in ste mogli tudi iz mojega gornjega resničnega prikaza lehko spoznati, da ga imamo skupno z mnogimi ljudstvi in kraljestvi). Ker nalaga, dalje, Zlato pismo sinovom volilnih knezov dolžnost, da se učé slovanskega jezika, si bódite tudi Vi v svesti, da Vam bo v posebno diko, ako ga pospešujete, Svojim ljudem pa, katerim menite po dednem nasledstvu postati zvestí pastirji, boste dajali s tem spodbudo, da si bodo posihmal prizadevali, kar móči omikano in pravilno pisáti, da bodo slovanske spise same brali in ne opuščali priložnosti, ki se jim po božji naredbi v slovenskem, že na svetlo danem svetem pismu ponuja,

a da se bodo tudi Vaši preprosti ljudje v kratkem času naučili slovenskih slovniških prvin in kmalu v tem toliko napredovali, da bodo mogli sveto pismo v svojem jeziku hitreje brati in razumeti. Kakor sem imel jaz to edino stvar pred očmi, ko sem se lotil tega dela — bodi že kakršno koli —, da bi namreč to, kar sem že omenil, dosegel tudi pri preprostih ljudeh: tako Vi, slavni in plemeniti mladci, nikarte ne dopuščajte, da bi se morala na Vas zvrčati krivda, da tudi naš jezik ne oznanjuje slave Gospodnje. Stopájte, na živega Boga vas rotim, po prehvalnih stopinjah Svojih staršev in prednikov, katerim ni bila nikoli nobena reč važnejša in pomenljivejša mimo tega, da bi nagnjenje do pobožnosti in svobodnih umetnosti ter čast in slava očetovska, s krepostjo in krvjo Vaših prednikov pridobljena, pri Vas, dragem zarodu, ostala neoskrunjena. Glejte, prosim Vas, da se ta dediščina tudi pri Vas ohrani z enako hvalo in vsem na korist!

Pot pa in način, po katerem se to zgoditi mora in more, imate pred očmi, namreč žive zglede Svojih staršev. To da imejte v mislih, to da Vam bodi nenehoma na jeziku, za to edino da si prizadevajte, Vas prosim in rotim!

Dalje pa, dasiprav imate, kakor sem dejal, Svojih staršev in svojih domov odlične zglede, vendar ne škodi, ako si tudi slavna dela Svojih bližjih vrstnikov obračate k pridru. Jemljite si za vzor med drugimi odličniki na primer tudi nikoli ne dosti hvaljeno dvojico, slavna viteza, Frančiška grofa Turnskega, svobodnega pri Sv. Križu, barona itd., gospoda v Lipnici in Teuzhenbrodu itd., in pa Žigo pl. Herbersteina, svobodnega v Najdbergu in Guetenhagu, barona blaženega spomina. Od teh je drugi že zmlada posebno ljubil in gojil delo v znanostih ter se z njimi do skrajnega vedrega konca svojega življenja nepretrgoma bavil in jih zmerom v velikih čisljih imel. Vmes pa je opravljal najvišje službe na dvoru naših premilostnih knezov, nadvojvod avstrijskih, pod katerih presladkim in blagomilim jarmom nam je dano živeti. Vendar ni delal koristi samo domá, hodil je marveč preneke krati tudi na dolga in naporna popótovanja v daljne tuje dežele in kraje, kjer je kot besednik in poslanik Maksimilijana I., Ferdinanda I., zatem tudi Maksimilijana II., rimskih cesarjev svetega spomina, izvrševal v Italiji, na Franco-

skem, na Angleškem, na Turškem, na Poljskem, v Moshoviji, pa tudi na Nemškem najtežja in za ves krščanski svet prepomembna poslanstva, z največjo hvalo in povse v smislu imenovanih vladarjev. Tako je torej sebi in svojim, dà, vsej domovini pridobil neminljivo slavo in si poleg tega s književnimi deli ustvaril nesmrtno ime. Prvi vitez pa, grof Frančišek, je z enako slavo opravljal na dvorih in gradovih naših avstrijskih nadvojvod najvišje časti in dostojanstva in tako živel in prevažne posle vršil, da je dvomljivo, kateri obeh vitezov (če bi bilo treba v tekmli odločevati) je več storil: ali eden kakor drugi si je prizadeval, da je vse poverjene mu važne naloge veledušno, s toliko zvestobo in spretnostjo reševal, da bi jih z večjo môči ne biló. Pri tem pa nista pozabljala, najodločneje braniti zasluženó čast domovine. Kakor sta o tem zapustila obilo dokazov, tako se tudi naslednje ne sme prenizko ocenjevati: ko je namreč prišla na dan pisána listina, bodi da jo imenuješ svoboščino bodi privileg, ki je bila izdana po Aleksandru, velikem kralju Makedoncev, in v kateri se daje Slovanom za odlično, pri osvojenju malodane vsega sveta izkazáno mu pomoč dovoljenje, da si smejo vzeti na jugu in na severu najlepše pokrajine Evrope: tedaj ta dva viteza in plemenita zavetnika slave očinske nista néhala stvari pridno izsledovati, dokler ni končno listina v praškem kolegiju, poprej dvomljiva, v nevarljivem zapisu le-tam tako, kakor je bilá najdena, postala vsem znana in se natisnila. Tako moreta biti ta veledušna moža tudi Vam za vzor, da se vsak posamezni od Vas tekmovaje poganja za tem, po čemer je pobožnost, zanimanje za znanost in vedo, pa tudi dedna slava Vaših prednikov, prišla do potomcev, tudi Vašemu zgledu kaj priporočljiva.

Zdaj Vam pa vsem vkup in vsakemu posebej voščim iz srcá vesel začetek novega leta in prav tak napredek, najbolj vesel pa konec poleg in zaradi Emanuela našega Jezusa Kristusa, zopet in zopet preponižno se priporočujoč

Vaši svetlosti

Dano v Wittenbergu na Saksonskem,
na sam prvi dan januarja MDXXCIV.

vdani
Adam Bohorič.

[TA CELI KATEHISMUS ... INU PEJSNI 1584]

156. ENA DRUGA OTROČJA PEJSEM,
kedar se zjutra gori vstane ali zvečer spat gre k naprej petju, svojim
otrokom skuzi A. B. zložena. Se more pejti kakor
„Ne daj, Oča naš, lubi Bug“ ali v le-ti viži

Minila je uže strašna nuč,
iz teme je postala luč,
veseli dan zdaj gori gre,
sonce svojo luč rezprostre.

Te prosimo, Bug, še le več,
iz srca h Tebi vzdihuječ:
obari nas ta dan tudi,
de ne preveča nas zludi.

Gori vstani, obudi se,
srce naše, predrami se,
od spajnja uže oku pusti,
odpret se imajo usti!

V pravi veri ostanemo,
hudiču v greh se ne vdajmo,
naš leben de prov pelamo,
k hudim željam ne volimo.

Vzdigujmo, Bug, h Tebi naš glas,
Ti Bug resničnu uslišiš nas,
si ukazal nam prov moliti,
oblubil si nas uslišati . . .

Tebi, o Bug, poročimo
dušo, telu, kar imamo,
sebe, oča, mater lubo,
bratce, sestrice, vso družbo.

Zdaj pak Te, Bug, zahvalimo,
pohlevnu h Tebi vzdihujmo
skuz Jezusa, Sinu Tvojga,
ediniga, prelubiga,

Tvoj sveti angel nas brani,
pred hudičem nas ohrani,
de mi pred nim obstojimo,
vero v Tebe ne zgubimo.

ker si nas to nuč ohranil,
vsem zludjem si nas ubranil
skuz veliko gnado Tvojo
pred škodo, vso gfarlikostjo.

Amen recimo uže srčnu,
vsaj smo uslišani risničnu,
potrdi nas, Bug, v ti veri,
k večnim lebnu nas vse zberi.

Jurij Jurčić
Lucež Klinc
Janž Mandelc
Janž Tulščak
Janž Schweiger
hieronim Megiser
Andrej Savinec
felicijan Trubar
Marko Rumprecht
Janž Znojilšek
Anonimi

JURIJ JURIČIČ

157. ENA PEJSEN, KADAR OČE EDEN ČEZ DEŽELO ITI
(Ene duhovne pejsni 1563)

V božjem imeni gremo mi,	Taku hribi ni doline,
angel njega bodi z nami	vode ne bodo branile,
koker s tejm folkam v Jegipti,	pridemo veselu domu,
ker je ušel Faraoni.	Ti nam pomagaj gnadivu.

Jezus, Ti nas očēš spremit,	Adini pot inu staza,
z nami vun inu noter it,	Jezus, pomuč skaži sada,
kazat staze inu poti,	ker si h timu dal Tvojo kri,
branit nesreče pavsodi.	da bomo v pravi deželi.

Tamkaj Te bomo hvalili,
s Tobo večno prebivali,
v Tvojem nebeškim veseli
veselu z angelci pejli.

158. PREDGOVOR K POSTILI 1578

Vsem tejm krščnikom, kateri budejo le-te bukve Bogu k časti inu sebi k zveličanju brali, zdravje želim inu od Boga prosim.

Izvoljeni v Kristusu! Le-tu uže (hvala Bogu) imate vso celo postilo Joannesa Spangebergija v naš pravi slovenski jezik stolmačenu inu čisto prepisanu. Ta zimski del je stolmačil rajnik Sebastijan Crelius, ta verni učenik inu te prave krščanske cerkve v tej kranskej deželi pravi duhovni pastir. Ta druga dva dela pak, to je, ta letni inu ta čez vse poglavite praznike, sem

jest (kako mi je poročeno, da imam s tu ortografiju, kakor je Crelius začel pisati) stolmačil inu zvesto prepisal.

Lih dobro znam, da hudič obeniga božjega, veliko manje človeškiga dobriga dela prez tadla ne pusti, zakaj v priglihi se govori: kateri pri potu zida ali cimpra, ta veliko mojstrov ima. Ta zidar ali cimperman pak, ker je k temu delu postavljen, za obeniga več ne mara, temuč da bi le samemu temu, ker ga je k delu vdinjal, mogel dopasti inu mu njega delo všeč storiti. Tako tudi le-to delo hoče gvišno veliko mojstrov imeti, kateri je hote kakor nih oča hudič tadtati. Ali jast za takove špotlivce ne maram, da le temu pravimu gospodarju, Očetu inu Stvarniku mojmu, ker je mene k le-timu svojmu delu izvolil, dopadem inu je všeč storim. Zakaj blato se vselej koles prime; ali kakor hitro solnce nanje pride, tako se posuši inu proč pade. Tako isto tudi tem špotlivcem, kateri vselej bolje umeju opravljati kakor popravljati, h koncu pojde, da v sramoti ostanejo.

Bog pak je moja priča, da jast v tem ne iščem moje, temuč božje časti, inu ne mojga, temuč vsiga gmajn krščanskiga prida.

Kadar je uže pak resnica, da ni jedno človeško delo nej popolnoma celo (k temu je tudi tako, da nej edno tako lahko delo iz edniga jezika v ta drugi kakovo reč prav stolmačiti, zakaj vselej eden jezik ima to šego ali naturo, katere ta drugi nema, inu se v enim jeziku čestokrat more z eno samo besedo edna reč prav inu čisto izreči, katera se v tem drugim jeziku z veliko besedami nikakor ne more izreči, kakor to takovo Jezus Sirah v tem predgovoru čez svoje bukve očito spozna), zato, izvoljeni krščeniki: ako se kej najde v le-tej postili, da bi lih kej kaj ne bilo vsakimu všeč inu po njega misli tolmačeno, ali bi kej kaj pogrešeno, pregledano, puštab za puštab najden, preveč ali premalo v katerej besedi, tako vseh vernih

venskih kristjanov nisem mogel utrpeti, da bi ga ne bil dal nekaterim krščanskim in slovenskega jezika večim osebam skrbno pregledati, popraviti in, kolikor je bilo mogoče, vseskozi uravnati na navadni kranjski jezik ter napósled spraviti v tisk zaradi pospeševanja prave bogoboječnosti, krščanske domače vzgoje in vseh hvalnih čednosti.

Ta primerek sem hotel s tiskom izročiti vsem slovenskim kristjanom v daleč znanem in slavnem imenu V. Milosti (kajti najprej se je prevedlo delo na željo V. Milosti in V. Milosti je bilo darovano), upajoč, da V. Milosti kot poštenemu, vnetemu pospeševavcu pobožnosti, vzgoje in spodobnosti to ne bo nevšečno. Ponižno priporočam V. Milost z ljubljeno gospo soprogo in z otroki varstvu Vsemogočnega, a obenem sebe V. Milosti. Dano v Ljubljani, 11. oktobra leta 1575.

V. Milosti ponižni sluga

Janž Mandelc, meščan in tiskar prav tam.

161. POSVETILO V POSTILI 1578

Blagorodnim, plemenitim, hrabrim, spoštovanim, razboritim, čistim in modrim gospodom, gospodom grofom, baronom, vitezom, plemičem, meščanom, tudi vsem vernim kristjanom, ki prebivajo v deželah in kneževinah Štajerski, Koroški in Kranjski in v knežji grofiji Goriški, v Metliki, Istri in na Krasu — želim milost in mir po Jezusu Kristusu.

- Iz 55. Izaiji v 55. poglavju takole: Kakor pada dež ali sneg z neba in se ne vrača tja, temveč napaja zemljo ter jo dela rodovitno, da iz nje raste, da daje seme sejavcu in lačnemu kruh —, tako bode beseda moja, ki prihaja iz mojih ust: ne bo se vrnila k meni prazna, temveč bo opravila, kar me veseli, in bo uspeh imela v tem, za kar jo pošiljam. Kaj pa pomeni njegova beseda, nam naznanja takoj zraven, govoreč: Išcite Gospoda, dokler ga morete najti, kličite ga, dokler je blizu! Zapusti naj brezbožnik pot svoj in mož krivični misli svoje in povrni se h Gospodu in usmilil se ga bo. Tudi Kristus, resnični Bog in človek, pravi, da ima večno življenje, kdor vanj veruje; kdor pa ne
- Jan 3.

veruje, je že pogubljen. Táko svojo besedo pa pošilja Bog na dva načina med svet, da bi se razširila, namreč vidno in nevidno, kakor je storil po Mozesu, ko mu je položil svojo živo besedo v usta in, drugič, ko je s svojim prstom napisal, kaj naj govori in pismeno izpričuje. Tako je ustno in pismeno delal po vseh svojih prerokih in apostolih. 2 Moz 20, 34. 5 Moz 10.

Prav na isti način je vidno in nevidno tudi v to našo deželo prišla sveta božja beseda, t. j. pridigujejo jo jasno in čisto ter širijo z božjimi knjigami. Kljub temu pa tako primanjkuje v teh krajih obojega, namreč javne pridige in branja knjig, da ni mogoče povsod slišati glasu žive božje besede. Nemških in latinskih knjig pa ne razume vsakdo.

Da bi pa božja beseda tudi med našo slovensko mladino in med posli mogla učinkovati, se je pokojni častiti in učeni m. Sebastijan Krelj, pastor krščanske cerkve deželnih stanov v kneževini Kranjski, lotil prevajati v slovenski jezik knjigo, namreč postilo Janeza Spangenbergga, da bi se mladina in posli vzgojili v božjem spoznanju in strahu. V tisku je izdal prvi, namreč zimski del. Toda preden se je lotil ostalih dveh delov, ga je poklical Gospod Bog iz te solzne doline k sebi in delo je ostalo nedokončano. Nato so kranjski stanovi sklenili in naročili nekemu drugemu, tovarišu pokojnega Krelja, zelo večjemu slovenskega jezika, da marljivo prevede in dokonča oba ostala dela v Kreljevem pravopisu. To se je izvršilo, kakor je V. Milosti in Gospodstvu dobro znano, še pred desetimi leti, je pa obležalo do danes.

Velika škoda in izguba pa bi bila, da bi táko, vsakomur koristno delo še dalje ostalo tako rekoč v temi in skrito drugim vrlim kristjanom, ki so zmožni tega jezika; in ko sem dobil primerek tega dela, si iz krščanske zveste ljubezni in po skrbnem premisleku, zlasti pa, ker sem menil, da bi utegnil prevod zelo koristiti Spodnještajercem, Dolenjcem, Koroščem, Istranom, Goričanom, Kraševcem in posebno tistim v grofiji Celjski prav tako kakor Kranjcem, nisem mogel utrpeti, da bi se ne bil pobrigal in ga dal pregledati in popraviti učenim in jezika večšim ljudem ter da bi ga ne bil ob svojih stroških, toda sam Bog ve s kolikšnim trudom in delom, izdelal v tem razumljivem, razločnem tisku in posvetil V. Milosti in Gospodstvu iz dveh razlogov:

Prvič zato, ker sem prepričan, da ljubite po božji milosti božjo besedo ne le zaradi lastne osebe, ampak da skrbite tudi za podložnike, mladino in družino ter od srca želite, da bi, kar se dá, vsakomur bilo pomagano in da bi vsakdo spoznal resnico. Drugič, ker imajo vsi krščanski učitelji in pravi evangelijski pridigarji le-to postilo med vsemi drugimi za najrazumljivejšo, najboljšo in najkoristnejšo za gospodarje, družino in mladino. Zato je bilo treba tako zdravilno in koristno delo posvetiti ne enem samemu, marveč vsem skupaj. Prav ponižno prosim V. Milost in Gospostvo, da izvolite sprejeti tole moje zvesto, iz krščanske ljubezni izvirajoče delo in trud. Bodite tejle knjigi kakor drugim krščanskim knjigam patroni in zaščitniki. Če se to zgodi, o čemer ne dvomim, za trdno upam, da bo vsemogočni Bog V. Milost in Gospostvo blagoslovil tukaj časno, a tam večno ter Vam naklonil svojega sv. Duha, da bi mi vsi mogli spoznati in poveličati njegovo sveto ime in da bi vse to, kar nam nakloni njegova milost, mogli uživati v miru, pokoju in z mirno vestjo, nato pa se vsi večno zveličati. V Ljubljani, dne 26. aprila. Anno 1578.

V. Milosti in Gospostva ponižni in poslušni

Janž Mandelc, tiskar prav tam.

JANŽ TULŠČAK

162. POSVETILO MARIJI, ŽENI JANŽA KHISLA S FUŽIN,
in Margareti, ženi Jurija Reina s Strmola,
v Krščanskih lepih molitvah 1579

... Tako sem tudi jaz hotel storiti svojo dolžnost in sem prevedel tele male molitvene bukvice, ki jih je izdal dr. Johannes Habermann v latinščini in nemščini vsem kristjanom v prid, po svojih najboljših močeh našim Kranjcem v navadni kranjski jezik, da bi imeli ime-nitno in lepo, tudi urejeno obliko, v kateri bi mogli Gospodu Bogu (razen z očenašem) razložiti vsakovrstne težave ter skupne in posebne zadeve...

V. Častitosti pa sem jih hotel kot posebno pobožnima ženama posvetiti in darovati, goreče proseč, da bi jih brez skrbi in milostno izvolili sprejeti od mene, V. Častitosti vdanega služabnika, ki se najtopleje priporoča. Dano v Ljubljani, dne 20. februarja v 1579. letu.

V. Častitosti ponižni služabnik

Janž Tulščak.

163. ZUPER FALŠ INU ZAPELAVSKI VUK

O milostivi Bug, kir si nas zvejstu opominal, de bi se imeli varovati pred falš preroki, kateri v ovčim gvantu k nam pridejo, iznotraj so pak rezdiravi vulkuvi; inu potehmal, kedar v tih puslednih dneih (v katerih smo mi sedaj) grozoviti časi bodo prišli, ker se ta satan v eniga angela te luči inu ti falš vučeniki inu golufski delovci v Kristusove jogre se bodo premejnovali inu se bodo za bogaboječe vunkaj davali ali nega muč bodo zatajili; h timu potehmal tudi tu dolipadajne od tiga čistiga vuka ima priti inu ta človik tiga greha inu tu dejte tiga pogublejna, kateri je ta zuprnik, ima rezodiven biti —, taku pomagaj, večni Bug, de mi lubezen k risnici imamo, pred vsejmi ležnivimi duhovi inu močnimi zmotami inu vsem falš šajnom se ognemo inu bežimo, de se mi od prave vere ne nagnemo inu si nikomer ta cil ne pustimo premekniti, temuč stonovitnu per Tvoji besedi noter do konca ostanemo inu se nikomer v obeni viži ne pustimo zapelati ni skuzi ležnive moči, cajhne inu čudesa ni z obenim drugim zapelajnom h ti krivici, de se ne pustimo gibati inu zibati od vsakiga vejtra tiga vuka skuzi hudo kunšt inu golufijo tih ludi, skuzi katero oni za nami postopajo, de bi nas obnorili inu zapelali. Obari, lubi Bug, Tvoje izvolene na le-tim hudim svejtu, de oni ne bodo v zmoto zapelani, okrati te hude dni v le-tih nežihrih časih, umori tiga Antikrista, tu hudobnu dejte vsiga zapelajna, s tem duhum Tvojih vust. Sturi ž nim en

konec skuzi tu izkazajne Tvojga lubiga Sinu. Obari nas tudi pred vsejmi zapelavskimi duhuvi inu rezdilenem, pred temi grozovitimi volkuvi, kateri tiga krdela ne šonajo, pred možmi, kateri izpačen vuk govore inu mlajše nase vlečejo, pred človejki, kateri imajo premaknene misli inu rezdilejne ali pohujšane narejajo, pred lulko, katero ta sovražnik seje, pred tatmi inu razbojniki tih duš. Pusti, de mi le Tvojo štimo poslušamo, to isto iz grunta našiga srca v pravi veri inu v preprosti pokorščini slušamo, de Tvoja beseda naša edina vaga inu mera bo, po kateri mi vse vukuve sodimo inu pred tejmi ptujmi bejžimo, obeniga lušta na tej krivici nejnamo, de tudi k špotu ne bodemo na uni dan, na kateri se bo izkazal

Jezus Kristus, naš Izveličar.

Amen.

JANŽ SCHWEIGER

164. ENA LEPA DUHOVNA PEJSEN,

katera na kratkim v sebi drži vse štuke krščanske vere, na katere slejdni krščeni more veselu umreti inu izveličan biti, zložena skuzi Joanesa Schweigerja inu se more pejti, kakor je le-tu ozdolaj notiranu ali kakor „Oča, Sin, Duh, nebeski Krajl & c.“ ozgoraj na
32. platu

Hvala Bogu, moj čas je tu,
de se imam ločiti
s tiga svita gori v nebu,
tam vseh nadlug prost biti.
Zatu jest hočem pred smrtjo
sturit duhovno šaft mojo
v božjim imeni. Amen.

Gospud s trobento pusledno
vse mrtve bo spet budil,
na sodni dan z glasno štimo,
de se bo vsaki čudil.
On bo verne s svojo močjo
obdal z nebesko svetlostjo,
jasna telesa sturil.

Natu bo sodba velika,
h tej je vsakimu priti.
Od Sinu božjiga ima
sodba rečena biti
čez brumne, hude, čez vse glih.
Kristus se oblasti vernih,
neverne v pekel pahne.

Tedaj bo Bug tam v večnosti
tém zvolenim daroval
časti, veselja zadosti,
vckoma obaroval.
Ampak hudi, ferdamani
bodo v pekli zlu martrani,
kir néso prov verjeli.

Ker se takov vuk prov vuči
ter svetih zakramentov
ta pravi nuc se prov drži,
tu je prov božja cerkov.
Vselej trdnu ona stoji,
per Kristusu, svoji glavi,
nikdar se proč ne loči.

Le-te cerkve sem jest en vud,
s slabostjo zdaj zlu obdan,
greh, smrt, vrag je meni zlu hud,
ali viner ne cagam.
Oni meni vsaj ne škode,
najsi se zlu čez me zlobe:
Kristus je nje premogel.

De bi si lih hribi, doli
povsod vsi vkupe padli,
de je le Bug v nuji moji,
de mi stoji na strani, —
taku mi vse po sreči gre,
on me usliši prošnje moje,
dušo mojo ohrani.

Na le-ta trošt, srce moje,
če lih zdaj moram umréti,
postavi vupanje svoje,
Bug ne da mi konec vzeti,
temuč smrt v leben obrne,
kir je v nebi za vse verne
od Kristusa perpravlen.

Oči moje vkup gredo zdaj,
nebu se je odprlu,
moja duša gre noter fraj,
telu bo tukaj umrlu.
Jezu, vzemi v roko Tvojo
to ubogo dušico mojo,
katero si odrešil.

O Gospud Bug, Ti Stvarnik naš,
kir si nas vse odrešil,
Ti sam vse naše nuje znaš
inu si nas posvetil;
kedar pride pusledni čas,
vzemi ti tjakaj v nebu nas,
v ta večni leben. Amen.

HIERONIM MEGISER

165. STRAN IZ SLOVARJA
 Dictionarium quatuor linguarum 1592

Deutsch. Latine. Windisch. Italicè.

- Erdbeer.** fragum. *fragode, fragola.*
Erdcken/erdcheen. comminisci, *smishiti. fins*
 (gere, trovare pensando.
Erdicht. fictitium, *smishlenu, comento, trovato.*
Erfahren. experiri. *svediti, skufiti. conoscere,*
 (accorgersi, avedersi, accertarsi.
Erfahrung. experientia. *sastopnost, vmetalnost.*
 (esperienza,
Erfahrner. prudens. *sastopen, rasumen. pratico,*
 (esperto, prudente, sauo, accorto.
Erfinden. invenire. *snajiti. trovare, accattare.*
Erforschen. investigare. *tryprashati. cercare, ans*
 (dar cercando; investigare, spiare, inquirere.
Erfriehen. perire frigore. *vsebsti. morir di*
 (freddo.
Erfüllen. refecire. *resfilati. empire.*
Erhenct werden. patibulo affigi. *obeshen biti.*
 (impicarsi su la forza.
Ergern. offendere. *pohuishati, sblasniti. scandalis*
 (zare, dar scandolo.
Ergernuß. scandalum. *pohuishan. scandalo.*
Erger. deterior. *huishi. peggiore, piu tristo.*
Ergenzen. recreare. *ashiviti, kneku perpraviti. ric*
 (creare, ristorare, rallegrare.
Ergetzung. recreatio, *ashivlenje. ricreatione,*
 (ristoro.

D

Ehain.

ANDREJ SAVINEC

166. PREGOVOR V PR. TRUBARJA HIŠNI POSTILI

1595

Vsem brunnim inu bogaboječim krščenikom Krajncom inu Slovencom voščim inu prosim jest od Buga gnado, mir inu pravu spoznajnje te risnice skuzi Jezusa Kristusa. Amen.

Lubi prijatili inu bratje v Kristusu Jezusu! Vam je vsem dobru vejdeče, koku je Bug, ta nebeski Oča, iz velike neizrečene gnade inu milosti tudi nas Krajnce inu Slovence raven inu poleg družih folkov h tej veliki gnadi pustil priti, de mi tudi to cejlo sveto biblijo ali vse svetu pismu v našim pravim slovenskim inu materinim jeziku imamo inu beremo, za katero veliko gnado inu dobruto bi mi spodobnu Boga imejli častiti inu zahvaliti.

Kedar pak dosehmal mi ubozi Krajnci inu Slovenci obene obilne inu popolnome postile ali izlage čez te nedelske inu druge prazniške evangelije nejsmo imejli, samuč to samo edino kratko, ali vsaj dobro izlago tiga časti vrejdniga inu v Bugi vučeniga inu nikar le za le-to našo krajnsko deželo, temuč tudi za druga dajlna v nemških deželah mejsta dobru zasluženiga moža, gospuda Primoža Truberja rajnciga, katera se je njemu samimu inu drugim dobriga srca krščenikom dosehmal prekratka inu premajhina zdejla, taku je on sam, ta zdaj imenovani gospud Primož Truber rajnik, per svojem zdravim životu iz svejta družih dobru vučenih inu zvejstih doktorjev ali vučnikov tiga svetiga pisma to postilo ali izlago čez te nedelske inu druge prazniške evangelije tiga v Bugi visoku rezsvičeniga moža, doktorja ali vučenika Martina Lutherja ranciga, sam iztolmačoval, en dejl te iste sam s svojo lastno roko

zapisal, en dejl pak skuzi nekatere svoje krajske landtsmane inu šribarje pustil zapisati. Kir pak ta dobru imenovani gospud Primož Truber rajnik nej mogel takove postile pred svojo smrtjo v druk perpraviti, je on v svojej pusledni bolezni, v veliki starosti inu na smrtni posteli svojma dvejma sinuma takovo postilo cilu dokojnati zvejstu poročil, tudi za pomuč dobrih krščenicov rekel prositi, de bi vsaki po tem, kakor bi on premogel, hotel svejtovati inu pomagati, de bi se ona v druk perpravila. Inu kedar sem jest tudi nekateri krat od gospuda Felicijana Truberja kakor njegoviga ranciga očeta stari discipulus ali mlajši opominan inu prošeni bil, de bi jest njemu tudi s tem majhinim inu žleht meni od Buga danim inu posojenim darum inu funtom imel perstopiti inu takovo njegoviga očeta rajnciga postilo pomagati pregledovati, nejsem jest takove krščanske prošne inu službe, kir je ona sama na sebi spodobna inu poštena, hotel odpovejdati, temuč sem takovo postilo ž nim, z gospudom Felicijanom Truberjom, pregledal inu revidiriral. Prosim za tiga volo ž nim red vsakateriga brumniga inu bogaboječiga krščenika, aku bi bilu kej kaj v besedah ali v ortografiji (kakor se čestu pergodi) v le-tej tiga božjiga moža Martina Lutherja rajnciga hišni postili pregledanu ali skuzi druckerje, kateri so zgul Nembcu, v drukajnju izpuščenu, de bi hotel iz krščanske lubezni sam popraviti, pobulšati inu na bulše izlagati inu sebi le-to postilo pustit lubo, drago inu zvejstu priporočeno biti, to isto s flisom inu rad (kedar nejma pridigarjev ali teh pridig v cerkvi ne more obiskati) brati; vupam pruti Gospudu Bogu, de takovu brajnje nikar prez sadu, prida inu nuca ne bode.

Jest vejim, de se bodo nekatere cilu premodre glave našle, katere bodo le-to postilo inu tolmačovajnje (kakor se je uže večkrat zgudilu) tadelali inu grajali, ali jest tem istim na nih

opravljajne tulikajn k odgovori dam, de takova postila inu te iste tolmačovajnje nej za nih volo inu nim k službi, temuč Bogu h časti inu timu lubimu krščanstvu h dobrimu naprej vzeta inu tolmačena. Jest tudi dobru vejm, de je veliku brumnih, bogaboječih inu vučenih ludi, kateri so v latinskim inu nemskim jeziku postile pisali, ali, lubi krščenik, pogledaj, rez-misli ti le-to postilo prov inu s flisom, taku bodeš znašel, de so ti isti vučeniki inu pisarji ta vekši dejl iz doktorja Martina Lutherja ranciga postile vzeli; zatu ima ona njegova biti inu gospuda Primoža Truberja ranciga tolmačovajnje ostati. S tejm inu raven tiga se jest vsem bogaboječim, brumnim krščenikom v nih molitov inu nas vse kmalu tej gnadi inu milosti božji zvejstu poročim.

Pisanu per Sankt Kocjanu raven Turjaka na ta dan tih dvejuh bratov s. Primoža inu Felicijana v tem lejtu po Kristusevim rojstvu 1595.

Vaš brat inu prijatelj v Kristusu

Andrej Savinec, cerkovni služabnik tamistu.

FELICIJAN TRUBAR

167. POSVETILO V PR. TRUBARJA HIŠNI POSTILI

1595

Blagorodnim in plemenitim gospodom, N. N. grofom, gospodom baronom, vitezom, plemičem itd., tudi mestom in trgom častite dežele Kranjske s priključeno grofijo Goriško, Slovensko marko, Metliko, Istro in Krasom, pristašem čiste augsburške veroizpovedi, svojim milostnim gospodom in gospodarjem — želim milost in mir od Boga, nebeškega Očeta, po Jezusu Kristusu in sv. Duhu itd.; v svoji dnevni iskreni molitvi k vsemogočnemu Bogu prosim za dolgo, mirno vladanje V. Milosti in Gospostva, in sem vdano in pokorno na uslugo.

Blagorodni, plemeniti, milostni gospodje in gospodarji! V. Milosti in Gospostvu bo še v spominu, kako odkritosrčno naklonjen je bil skupni domovini Kranjski in kako jo je ljubil pokojni, častiti gospod Primož Trubar, V. Milosti in Gospostva bivši zvesti kaplan in pastor krščanske občine v Ljubljani, moj dragi pokojni oče, in s kako pridnostjo in vnemo si je vedno prizadeval, da bi ji koristil. O tem ne priča samo njegova zvesta služba, ki jo je opravljal po Kristusovem evangeliju v veliki nevarnosti in preganjanju, odkar se je evangelij razodel v teh deželah, ampak V. Milost in Gospostvo se boste nekaj še sami dobro spominjali, nekaj pa veste od svojih dobrih staršev in prednikov: odkar je bil zaradi svoje zveste službe izgnan iz Ljubljane in je živel pregnan v tujini, v duhu pa bil vedno navzoč, se ni za nobeno reč bolj zavzemal, ko da bi blažena luč čistega in edino zveličavnega evangelija, ki jo je Bog prižgal iz milosti, ostala in naprej svetila zoper zapeljavo in zmote, od nekdaj vpeljane, zoper bes in divjanje satanovo in njegovih slug in zoper rastočo brezbriznost in nevhvaležnost hudobnega sveta; zato si je poleg iskrene molitve venomer prizadeval, da bi tolažil svoje dobre Kranjce (kakor jih je vedno imenoval) in jih opominjal, naj vztrajajo pri spoznani resnici. Preskrbel je tudi njihovi cerkvi, ker njega samega niso trpeli, druge, čiste in goreče pridigarje, kakor so bili izvrstni, učeni in zvesti možje gospod Sebastijan Krelj, gospod Krištof Spindler in gospod Jurij Dalmatin, ki zdaj vsi zveličani počivajo v Kristu. Tudi pri pisanju in prevajanju mnogih koristnih in potrebnih knjig ni štedil z vnemo, trudom in delom (zato je tudi izumil pisavo in tisk slovenskega jezika, ki se prej nikoli ni tiskal), le da bi se evangelij širil in da bi svoji ljubi domovini koristil za časni in večni blagor.

V takšnem krščanskem prizadevanju in vnemi za ljubo domovino je vztrajal do svojega konca. Tedaj, v poslednjih letih svoje velike starosti, se je lotil težkega dela, namreč prevoda hišne postile drja Martina Luthra v slovenski jezik; tik pred blaženo smrtjo jo je srečno dokončal z iskrenim namenom, da bi jo kot poslednji in končni pozdrav zapustil in posvetil deželi Kranjski in dokaz svojega nauka, ki ga je tam vsadil in razvijal z božjo milostjo, in tudi da bi odkrito pokazal prejete dobrote in svojo posebno ljubezen in naklonjenost do cerkve. In ko je v bolezni čutil, da je prišel čas nje-

govega odrešenja, mi je resno naročil in ukazal kot svojemu sinu, naj njegovo poslednjo voljo glede te dežele z vso vnemo izvršim in naj mi pri tem ne bo žal nobenega prizadevanja ne truda. Čutim torej dolžnega, da vse opravi in izvršim, zato da poslušam svojega ljubega pokojnega očeta kakor tudi zato, da koristim ljubi cerkvi, ki mi jo je sedaj kot najstarejšemu pridigarju izročila in zapala V. Milost in Gospostvo. Posebej pa sem tudi sam dobro premislil in preudaril, da zahteva to splošna velika potreba in često, prizadevno terjanje in želja uboge kranjske cerkve, da bi dobila čisto in razumljivo postilo in da bi bilo tako pomagano vsem krščanskim gospodarjem za vsakdanjo domačo pobožnost kakor tudi mnogim dobrim, božje besede željnim kristjanom. (Takih je tu pa tam mnogo v deželi, ki ne morejo slišati javne evangeljske pridige zaradi prepovedi in nasilja in ki že dolgo vzdihujejo in prosijo slovenske postile.) Pospešilo bi se tudi razširjenje in spoznanje božje časti, prava vera in pravilna služba božja po božji volji in ukazu.

Kar zadeva omenjeno postilo in prevod sam, upam, da bo V. Milosti in Gospostvu kakor tudi vsem krščanskim srcem všeč. Da je moj pokojni oče mimo vseh drugih izbral in poslovenil prav hišno postilo Luthra blagega spomina, ni storil tega brez posebnega tehtnega vzroka in premisleka. Čeprav je bil namreč v sv. pismu toliko trden, da bi bil sam mogel sestaviti razlago evangelijev in izdelati postilo, je hotel rajši obdržati hišno postilo vrlega Luthra, ker je najstarejša in najčistejša, kakor pa napraviti lastno delo, zato da bi odvrnil vsak sum novotarjenja, posebno pa zato, ker je ta na vse plati takšna, da se mu je zdela najprikladnejša in najkoristnejša za deželo Kranjsko. Tako so tudi pobožni in odlični, visoko učeni možje, ki jih je vprašal za svet, spoznali za pravilno in koristno.

Tu je treba namreč tudi pomisliti, da so skoro vse druge postile nastale glede na poseben čas in kraj, kakor je pač vsak zvesti pastor uvidel in kakor so zahtevale prilike njegove župnije in župljanov; zato niso namenjene vsakomur na splošno, marveč predvsem tistim, za katere so bile posebej napisane.

In ker se je tudi po Luthrovem času zlovestni hudič na več krajih trudil, da bi stari, s svetim evangelijem iztrebljeni farizejski kvas po mnogih potéh spet vrnil v cerkev, so morali zvesti učitelji in pastori često iz nujne potrebe uporabljati iz šole izposojene, tuje, na

splošno nenavadne, neznane besede in jezik, da bi se ustavljali taki slepariji in zapeljevanju, poučevali in svarili svoje poslušavce ustno v svojih pridigah in pismeno v postilah ter da bi se postavili krivim naukom in zmotam krepkó po robu. To je upošteval tudi moj rajni oče, a da bi prizanesel preprostim in posebno tistim, ki nič ne vedo in niso nič slišali o novih sektah, je mimo vseh drugih postil izbral tisto, v kateri se omenjajo in pobijajo papeške zmote. Saj so pri nas na Kranjskem znane v splošnem samo (hvala Bogu) zmote papeštva in zoper te moramo učiti in svariti. Tako je tudi usmerjena tale postila, a sestavljena je preprosto, da bi gojila in vadila pravo, čisto vero v Kristusa, pravo ljubezen in upanje brez dvomov ter odkrivala in grajala protikrščansko zapeljevanje.

Vse je torej v tej postili preprosto in razumljivo razloženo in podano, da bi se za navadno ljudstvo komaj kaj razumljivejšega našlo. Luther je namreč te pridige govoril večinoma doma domačinom, zato jih je tudi imenoval hišno postilo; zelo se je potrudil, da bi vsa poglavja krščanske nauka kar najpreprosteje povedal in razložil ter poučil in odvrnil svojce od starih zmot.

Učenim in izkušenim ljudem, ki se po božji volji znajdejo v teh hudih časih, ki razlikujejo zlo in dobro in ki znajo ločiti plevel od pšenice, ni hotel moj pokojni oče s tem določiti nobene mere niti pravila, ampak nikdar ni ničesar bolj želel, ko da bi vsakdo svoj izposojeni talent tako naložil, da ne bi služil v pohujšanje, ampak v izboljšanje. Poleg tega mu je vedno bila najsrčnejša želja, da bi spisi tega pobožnega moža bili vsakomur posebno ljubi in dragi in da bi vsi kristjani često pridno upoštevali in preudarjali velike dobrote, ki jih je Bog izkazal svetu v teh poslednjih bridkih časih po tem razsvetljenem in izvoljenem možu...

Opominjam in prosim pa vsakogar, zlasti pa V. Milost in Gospotvo kot Vaš pridigar in dušni pastir zaradi božje časti, zaradi Vas samih in zaradi dušne blaginje in zveličanja Vaših svojcev, da se s strupenimi in hudobnimi naklepi sovražnikov Kristusove milosti in vere ne daste preplašiti in spraviti v malodušnost, marveč da vztrajate pri spoznani resnici, da torej tudi sami dokažete in uresničite prerokbo prerokov: kakor slavni predniki V. Milosti in Gospotva, ste in ostanete tudi sami zvesti skrbniki in redniki uboge cerkve. Bodi Vam torej tale postila draga in prijetna in kakor doslej, ko ste

jo milostno založili in podprli, naj bo pod Vašo zaščito in varstvom tudi v bodoče, da se bo sv. evangelij širil in da boste pospeševali dušno blaginjo in zveličanje svojih podložnikov. Zato sem jo hotel posvetiti prav in samó V. Milosti in Gospostvu, da bi s tem izpolnil — kakor že omenjeno — voljo in željo svojega pokojnega očeta in da bi se pokazal hvaležnega V. Milosti in Gospostvu za milostno dobroto glede podpore ...

Dano v Tübingenu, na dan sv. Simona in Jude leta 1595.

V. Milosti in Gospostva ponižni, pokorni cerkveni služabnik

m. Felicijan Trubar.

168. POSVETILO AHACU S TURNA

v 2. izdaji Dalmatinovih Krščanskih lepih molitev 1595

Milostni gospod in gospodar! Tele molitvene bukvice, ki jih je nekoč magister Jurij Dalmatin blagega spomina posvetil V. Milosti, so pošle, tako da ni prav nobenega izvoda več za ljubo mladino. Razširile so, kakor je vsakomur znano, božjo slavo in cerkev ter tako znatno koristile v teh deželah. Ker sem že tako moral po naročilu V. Milosti, ostalih gospodov in deželanov, pristašev augsburške veroizpovedi v slavni, častiti deželi Kranjski, prisostvovati tu v Tübingenu krščanskemu in hvalnemu delu, namreč izdaji drja Luthra postile v slovenskem jeziku, in opravljati korekture, sem menil, da bi bilo čisto koristno in potrebno, če bi te lepe, plemenite in izbrane molitvene bukvice zopet izšle v tisku, da bi se naša draga, doraščajoča mladina naučila iskreno in trdnó zaupati v ljubega Boga ter klicati ga v vseh težavah, zlasti v teh bridkih časih, ko napadajo cerkev od znotraj mnoge kuge in krivi nauki, od zunaj pa z veliko strahoto njen dedni sovražnik Turek. Razen tega pa je tudi gotovo, da so vse te molitvice tako sestavljene, da je v njih na kratko in preprosto zbrano, kako, v čem in zakaj naj zaupamo Bogu; tako se bo mogla krščanska cerkev ob pravem spoznanju Boga in ob molitvi k njemu vedno nadaljevati in širiti. Menim tudi, da so že mnoga krščanska srca zajemala iz tega iskrenega dela m. Dalmatina toliko koristnega, da nam je doslej Bog Oče našo molitev uslišal in naklonil svoji cerkvi pri nas doslej še precej mirno zavetišče. Da bi Bog še dalje tako ravnal in da bi nas vse, kakor je

obljubil, vedno milostno uslišal! Kajti vedno bo vendarle molitev gorečih kristjanov morala najbolj pomagati zoper strašno besnenje in divjanje satanovo in zoper strah našega mesa, ki se tako zelo boji križev in težav. Saj je v molitvi največja in najboljša bramba kristjanov; saj imajo zavoljo Kristusa v njej Boga in Očeta, ki hoče vse storiti za njih srečo in blaginjo in ki se jim je prav v vsem, kar ima in premore, obvezal in izročil. Naj le prosijo in dobili bodo, iščejo naj in bodo našli; trkajo in odprlo se jim bo. Kajti daroval nam je Krista, svojega edinorojenega ljubega Sinu, in s tem vse, kar potrebujemo (Rim 3).

V. Milosti pa sem znova posvetil prav te molitvene bukvice, da bi zopet kakor prej z božjo milostjo srečno uspevale in opomnile naše Kranjce, naj še naprej tako molijo kakor doslej.

S to posvetitvijo na novo izdanih molitvenih bukvic pa sem se hotel tudi nekoliko izkazati hvaležnega V. Milosti zaradi velikih dobrot, ker se je V. Milost poleg drugih krščanskih in pobožnih gospodov zavzela s posebno vnemo in resnobo za povratek in osvoboditev mojega dragega pokojnega očeta iz njegovega dolgotrajnega, bridkega izgnanstva, zlasti pa, ker mu je pomagala in ga podpirala zvesto in po skrajni možnosti v vsakdanjih stiskah in bridkosti; pa tudi vsak dan še pomaga V. Milost, da se ohrani zveličavna pridiga, božja beseda, čista in neskaljena in da se po svetu širi zoper besnenje in divjanje zlega sovražnika.

Za tolikšne dobrote naj ljubi Bog blagoslovi na duši in telesu V. Milost, oba mlada gospoda in gospodične skupno z vso družino, podeli naj jim v korist domovine dolgo zdravje in naj jih napósled zveliča. Amen. S tem se obenem z vsemi svojci vdano priporočam. Dano v Tübingenu, na sv. Martina dan leta 1595.

V. Milosti vdani in pokorni

m. Felicijan Trubar.

169. POSVETILO JURIJU KHISLU S FUZIN v pesmarici Ta celi katechismus 1595

Blagorodni baron, milostni gospod! Tale knjižica psalmov, ki jo je prvotno priredil moj dragi oče v slovenskem jeziku po nemških duhovnih pesmih presvetlega božjega moža, gospoda Mart. Luthra,

in drugih pobožnih mož ter jo posvetil V. Milosti, je pošla ob velikem veselju in koristi. Razveselila je mnogo pobožnih src, jih okrepila v spoznani resnici in jih pripravila k veri ne samo v naši domovini, ampak dokoder sega slovenski jezik.

Kajti gotovo je, da so v teh duhovnih pesmih zbrani vsi najiminentnejši temelji sv. evangelija in preprosto sestavljeni z veliko krščansko vnemo v pouk in krepčilo vsakega kristjana; iz njih se zlasti ljuba mladina po posebni previdnosti božji uči z duhovnim veseljem prisvajati si besedilo sv. evangelija, da ji postane ljubo, drago in prijetno, ker poje v njenem srcu sam sv. Duh kot duh božjih otrok in prepeva z njo kakor mati s svojimi otročiči. S tem ustvarja in ji vtiskuje v srce pečat ljubezni in božjega spoznanja ter vzbuja duhovno veselje in ljubezen do besede in pridige sv. evangelija.

Ker tičé ubogi kristjani tu pa tam v stiskah, imajo brez dvoma s temi duhovnimi pesmimi vedno svoje veselje in zabavo v Bogu, da cerkev tudi v težavah ne prepade, ampak da ostane in vztraja vedno sveža, vesela in pogumna v Gospodu in se s táko navado venomer razvija.

To se posebno vidi v primeru sv. preroka in kralja Davida: občutil je v svojem srcu stvarstvo velikega Boga ne samo za svojo osebo (kakor se kaže v njegovih tako različnih velikih in tolažilnih tožbah in slavospevih), ampak je na ta način tudi v svoji cerkvi, ki mu jo je izročil Bog, dvignil srca k vneti in pobožni službi božji in tako ohranil in pomnožil pravo spoznanje božje v vsem svojem kraljestvu.

Brez dvoma ima taka glasba nebeško pomoč in spada kot koristen del pridigarstva k oznanjanju božjega imena. Primerjati se dá z nebeškim življenjem in nebeškim veseljem, kajti angeli časté in slavé Boga, kakor se je pokazalo ob Kristusovem rojstvu, z veseljem petjem in velikimi slavospevi. Pojo in se radujejo z nami zaradi skrivnosti božjega kraljestva, po katerih so vedno hrepeneli (1 Pet 1).

Taki in podobni vzroki so napatili častitega gospoda, pokojnega m. Jurija Dalmatina, da je na novo dal v tisk pesmarico zgoraj omenjenega mojega pokojnega očeta, dodavši ji še nekaj drugih duhovnih pesmi. Prav kakor moj oče jo je vdano posvetil V. Milosti.

Ko pa so tudi ti primerki po večini in ne brez koristi za cerkev pošli, sem menil, da bi bilo zelo potrebno in v prid cerkvi, zbrani v slovenskem jeziku za Gospoda Kristusa, če bi ob priliki, ki se mi je ponudila, izdal pesmaričico zdaj tretjič v tisku in jo pomnožil z mnogimi lepimi duhovnimi pesmimi. V. Milosti pa, kot pravemu lastniku in zvestemu redniku cerkve na Kranjskem, svojemu odličnemu, milostnemu gospodu in zavetniku, sem jo moral in hotel posvetiti, da bi s tem dokazal svojo vdano hvaležnost za vse imenitne in velike dobrote, ki jih je V. Milost mnogo in milostno izkazala iz prave junaške vneme vsej krščanski reformirani cerkvi na Kranjskem in obenem tudi meni, nevrednemu cerkvenemu služabniku . . .

Dano v Tübingenu, na dan sv. Katarine 1595.

V. Milosti vdani in poslušni

m. Felicijan Trubar.

MARKO KUMPREHT

170. HVALEŽNA PEJSEN D. MARIJE

„Magnificat anima mea Dominum“

skuzi Marko Kumprehta

Marija, dečla žegnana
od Davidove hiše,
bila možu zaročena,
kakor nam Lukež piše.

Je častila ter hvalila
milost božjo veliko
v svoji pejsni, ti hvaležni,
pejla s štimo visoko.

Dušica moja, povišuj
Boga, ki te je stvaril,
inu ti duh moj poskakuj
v Bogi, kir te je rešil,

ter deklin stan, zlu ponižan,
je visoku povišal,
de njo naprej bo vsak vselej
za zveličano držal.

Zakaj Gospud, ki je mogoč,
je silne reči sturil:
nad mano skazal svojo muč,
z nadlug me vselej rešil.
Njega milost ter usmilenost,
ta vekomaj ostane;
kar govori, trdnu drži,
vsa sila se mu ugane.

Svoje roke muč skazuje,
ker ofertne poniža;
od stola jih rezkropluje,
pohlevne pak poviša.
Te lakotne inu žejne
z dobruto vse napolni,
na ofertnu ter prevzetnu
z gnado nikdar ne spumni.

Izraelu, hlapcu svojmu,
Gospud gori pomaga,
ampak njega žene h temu
njegova milost draga,

na katero čez vso mero
je on sedaj spomislil,
kakor je vsim starim, lubim
očakom bil obljubil.

Čast, hvala bodi visoku
Bogu Očetu v nebi
inu po svejti široku
od vsakiga posebi,
de je nam dal, za last šenkal
Kristusa, Sinu svojga,
ta nas brani
skuzi Duha svetiga.

171. PSALMUS XIII

„Usquequo, Domine, oblivisceris me“

Marcus Kumprecht

Ah, koku dolgu, Gospud moj,
češ mene pozabiti?
Ah, koku dolgu obraz Tvoj,
hočeš pred mano skriti?
Koku dolgu uže moram sam,
kir žalost vsaki dan imam,
v moji duši skrbeti!

Koku dolgu sovražniki
se čezme povzdigujo,
kir ta Tvoj vuk zveličanski
taku grdu šentujto!
Pogledaj vsaj, moj Gospud Bug,
ter mi pomagaj iz nadlug,
z Duhom Tvojim me troštaj!

Rezsvejti mi oči moje
s Tvojo čisto besedo,
de moja duša ne umrje
s tejmi, kir v pekel gredo,
temuč de skuzi Tvojo muč,
skuz smrt, trpljenje v večno luč
bom skoraj mogel priti.

Sicer moji sovražniki
bi se preveč hvalili,
duhovni ter pozemelski
silnu se veselili.
Kedar bi jest v smrti zaspal,
vsak bi se čezme vzdigoval,
rekel, me je premogel.

Ampak na Tvojo milost, Bug,	Čast, hvalo pojem visoku
se jest trdnu zanesem,	Očetu nebeskimu,
kir rad pomagaš iz nadlug.	Sinu Jezusu lih taku
Zatu s srčnim veseljem	inu Duhu svetimu.
hvalo bom vselej Tebi pejl,	Njega krajlestvu, muč, oblast,
de si mi zvestu dal moj del	svetust, hvala nu tudi čast
ter meni dobro sturil.	je večna ter prez konca.

JANŽ ZNOJILŠEK

172. ENA LEPA DUHOVNA PEJSEN

v ti viži kakor ta nemška „Durch Adams Fall ist gantz verderbt“
skuzi Joh. Znojil[ška]

Skuzi Adamov greh smo mi
hudi, grešni postali;
nič zdraviga ni nad nami,
de bi si pomagali,
kir smo bili vse zgubili
ter smo imeli umreti.
Tu nas je Bug iz teh nadlug
le sam moral oteti.

Kir je tedaj Evo hudič
skuzi kačo prenoril,
de za Buga ne mara nič,
s tem je iz nas vseh sturil
mrtve ljudi; zatu tudi
nam je Bug moral dati
svojga Sinu k ozdravljenju,
de moremo spet vstati.

Kakor nas je en neznan greh
v Adamu v špot perpravil,
taku je Bug z gnado nas vseh
spet v Kristusi ozdravil.
Z Adamom mi smo vsi dolžni
te večne smrti umreti,
spet v Kristusi moremo vsi
večni leben imeti.

Taku nam je Bug Sinu dal,
kir smo še zuper stali;
ta se je v bridko smrt podal,
de smo ga vsi križali.
Skuzi to smrt je uže podrt,
vsem kir hote verjeti,
pekel ter vse, kar škoduje;
uže čo veselu umreti.

On je ta pot, vrata nu luč,
risnica inu leben,
tiga Očeta večna muč,
prez njega ni obeden,
kateriga le samiga
nam je potreba znati.
V njega rokah nas nič ni strah,
z mirom hočmo ostati.

Zveličan pak ne bo nihče,
temuč preklet ostane,
kir drugdi pomučí išče,
od risnice se ugane;
kir družiga pomočnika
raven Kristusa stavi,
per tim zludi se ne mudi,
de ga pudse perpravi.

Kir se Bogu prov poroči,
ta nima h špotu priti
ter se na te skale moči
z vero če nasloniti.

Aku lih kaj trpi sedaj,
taku vsaj pismu pravi:
de Gospud Bug v sredi nadlug
svojih vernikov ne zabi.

Skaži mi, Bug, Tvojo milost,
ne dopusti uhajati
Tvoje besede z mojih vust,
taku se nečem bati
greha mojga, zakaj v Tvojga
Sinu se jest zanesem,
kir per meni v smrti stoji,
de ta leben odnesem.

Tvoja beseda, Gospud Bug,
nam ta pravi pot kaže,
ta bodi sveča mojih nug,
jest vejm, de mi ne laže.
Skuzi to luč jest božjo muč
v srci z vero zdaj primem,
de bom užival, kar sem čakal,
kir v nebu k njemu pridem.

173. KAJ DOKTOR LUTHER OD POHIŠTVA PIŠE

Iz Katehisma doktorja Martina Luthra 1595

Tu so gvišnu dobri možje,
kir se k eni ženi družje.
Ta žena je vredna časti,
kir svojga moža ne pusti.
En mož ima rad potrpit,
ženo za svinjo ne imit.

Žena mora zastopna bit,
moške navade se vučit.
Taku bode Bug gnado dal,
de nim bo zakon dobru djal.
On bo branil, de nim hudič
s kunštjo ne bode škodil nič.

<p>Ta mož more sam hlapec bit, če hoče hiši prov sturit. Gospodinja za deklo stuj, če hoče šafat ta prid svoj.</p>	<p>Družina ta nič ne spozna, koku se pohištvu rovna, zatu kir nič ni lastniga, ne bodi še kaj pridniga.</p>
---	--

ANONIMI

174. VULGARIS SLAVORUM IN DIE RESURRECTIONIS

Domini cantus, variisque modis seu vocibus canitur.

Ta stara velikanočna pejsen, v nekuliku mejstih
 popravljena, na mnogitero vižo

Jezus je od smrti vstal
 od svoje bridke martre;
 nam se je veseliti,
 nam hoče h troštu priti.

Na križi je to smrt podjel,
 Jožef je njega doli snel,
 Marija prejemala,
 te rane kušovala.

De bi ne bil od smrti vstal,
 vusulni svejt bi konec vzel;
 obtu se veselimo
 inu Boga hvalimo.

Jezus ta je bil pokopan,
 en velik kamen na grob djan,
 on je ta pekel gori djal,
 vso hudičevo muč rezdjal.

Bug je taku milostiv bil,
 svojga Sinu mej nas pustil,
 od Marije je rojen bil,
 vusulni svejt obeselil.

Na tretji dan od smrti vstal,
 tém ženam se je perkazal,
 kir so njega iskale,
 de bi ga bile žalbale.

Je jel Jude vučiti,
 le Bogu prov služiti;
 tu so mu za zlu vzeli,
 na križ so ga rezpeli.

Angel ta je h tem ženam djal:
 „Jezus je uže od smrti vstal;
 tu vi tem jogrom pravite
 inu Petru oznanite!“

Marija Magdalena,
ta je ta prva bila,
kir je Jezusa vidila,
Stvarnika nebeskiga.

Tedaj je Tomaž zdaj spoznal
inu iz vere taku djajl:
„O Gospud moj inu Bug moj,
daj mi, de jest bom vselej Tvoj.“

Sveti Tomaž neveren bil,
ta je kumaj tiga dobil,
de je vidil prov Jezusa,
tiga živiga Kristusa.

Obtu je Jezus gori vstal
inu je ta pekel rezdjal,
hudiča, greh, smrt je podrl,
nebeska vrata nam odprl.

Jezus Tomaža je svaril,
de je on taku kasen bil,
de nej bil poprej veruval,
de je on od smrti bil vstal.

Obtu mi vsi krščeniiki,
ubozi, veliki grešniki,
hvalimo Gospuda Boga,
Sinu Marije, Jezusa.

Bodi Tebi, o Gospud Bug,
Oča, Sin inu sveti Duh,
čast inu hvala dana
tiga odrešovanja.

175. SOLENNIS ILLE CANTUS „DIES EST LETITIAE“
a quodam ante haec tempora bene translatus, rhythmicè utcunquè
compositus. Ta stara božična pejsen, prav tolmačena, ampak
nikar povsod rajmana, v svoji viži kakor ta od
spreda „Hvalimo mi denes Boga“

Ta dan je vsiga veselja,
Divica je rodila
tiga Sinka božjiga,
divica je ostala,
našiga Odrešenika,

Stvarnika nebeskiga,
angeliskiga krajla.
Kdu je slišal glih tiga,
divica rodila Boga?
Je čudu preveliku.

Ta hči je mati postala,
svojga oča rodila;
stvar je svojga stvarnika,
divica je dojila.
O Marija izvolena,
per Bugi si gnado našla,
kir je Eva zgubila.
Skuz te je Bug človik postal,
kir je nas rešil od pekla;
hvalo Bogu dajmo!

Kakor sonce skuz glaž gre,
glaž ta se ne rezbije,
v glihi viži rojen je
naš Jezus od Marije.
Kakor ta luč od luči gre,
sonce svojo svitlust pusti
ter vuner v nim ostane,
lih taku Bug od Buga gre,
Bug Oča ta Sinu rodi,
večnu v nim prebiva.

Pravi Bug prez matere
je rojen od očeta,
pravi človik prez oča,
je rojen od divice.
Preprostu je on povijen,
v jaselce je položen
tje, pred to žleht živino;
oselc ta ga je spoznal,
volek ta ga je spoštoval,
mi ga tudi častimo.

Hvala Tebi, Bug Oča,
kir si se čez nas usmilil,
poslal nam Sinu Tvojga,
rešil nas od hudiča.
O ti častiti Sin božji,
si vrejden hvale ter časti,
kir si nas taku lubil,
za nas si rešno kri prelil,
ta večni leben nam dobil,
v nebesa pot pokazal.

Catechismus

In der Wundtlichen Sprach/
samte einer kurtzen Anlegung
in geschung weis. Item die Litar
nei und ein predig vom rech
ten Glauben/gedit/durch
Philapandum
Illericum.

Ankerkuß Podunischen States
zum vsaki zhloud more vo
nebu pyri.

1700. z. 1.
Kunstschnit v. G. Cassanovius ad
Dimitriem Petrovicius 1702.

A B C D E F G H I J K L
M N O P Q R S T U V X Y Z

A b c d e f g h i j k l m
n o p q r s t u v x y z

A B C D E F G H I J K L M
N O P Q R S T U V X Y Z

Seymond.
A c c o n .

Dua slymonia vsupc.

Au ou ou in ut.
As ai ei ie oe.

Ah	eh	ih	oh	uh
Ayh	eyh	iyh	oyh	uyh
Bab	beb	bib	bob	buu
Baf	bef	bif	bof	buf
Bash	bezh	bizh	bozh	buzh
Faf	fer	fir	for	fur
Gaf	gel	gil	gol	gul

Gide

A

ABECEDARIJ

VM. ENE BVQVICE.

In kuarth se ti mladi (ova preprosti) Siga
stenci, mogjo labku tar haru
brazi (ova polisti) sine
uzrabiti.

Rom. XIII.
Et omnia Lingua confitebitur Deo.
M. D. LV.

KOLENDAE.

<p><i>Serpens, Jellus.</i></p> <p>18 Tschaldia Grolli</p> <p>19 A Chikiana Maria</p> <p>20 B Poczepicelrys</p> <p>21 Vrbna Grolli</p> <p>22 Anopolna Plan.</p> <p>23 Paly dzeud</p> <p>24 Bialinicka Grolli</p> <p>25 K. G. Stara obzorga znan</p> <p>26 Kyrilovicka (stah)</p> <p>27 B. S. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>28 Dan xv. xv.</p> <p>29 d. M. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>30 S. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>31 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>32 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>33 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>34 B. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>35 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>36 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>37 B. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>38 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>39 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>40 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>41 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>42 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>43 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>44 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>45 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>46 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>47 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>48 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>49 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>50 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>51 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>52 A. S. S. S. S. S. S. S. S.</p>	<p><i>Kjennic, Sogofat.</i></p> <p>1 e Perouch Lania</p> <p>2 d Dan sig. vi.</p> <p>3 e S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>4 f T. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>5 g Chikiana Koda</p> <p>6 h S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>7 i A. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>8 k S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>9 l S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>10 m S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>11 n S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>12 o S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>13 p S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>14 q S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>15 r S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>16 s S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>17 t S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>18 u S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>19 v S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>20 w S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>21 x S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>22 y S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>23 z S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>24 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>25 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>26 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>27 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>28 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>29 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>30 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>31 S. S. S. S. S. S. S. S.</p> <p>32 S. S. S. S. S. S. S. S.</p>
---	---

Iz Catechisma 1551
Iz Abecedarija 1555

Iz Abecedarija 1551
Iz Kolendra 1582

ARTICVLI OLI,
KOSSVVI INVNAVVKI, TB
 STARE PRAVE VERE KERSZHANSKE, KO-
 ker so te Peruizh ty eni Curfirshiti, Vyudi, Mei,
 sta inu Pridigarij, Timu Premogozhinu
 Celsaryu Carolu, &c, Inu Porle ti-
 mu Concilyu, vrim Trien-
 tu, naprei sapislane,
 polushili.

TA PER VI ARTICVL.

*La piana Stara
 Bereshanska
 Vera iuu ta piana
 ni Boshy Duf/
 od te S. Troya
 ce.*

A Naperuu, vtih nashih Cerquah, od
 vseh glih, venim fastopu, se vuzhi,
 Veruic inu dershi, ta Odlozhik tiga
 Niceniskiga Concilia, Od tiga eniga,
 samiga, diniga Boshyga Stanu, kateri Stan, prou
 inu rilnizhnu bo imenonian, inu ie, Bug. Ta isti
 Bug, ie vezhni, pres teleffa, se nedili narafen ie
 Vligamogozh, ie ta cela Modrost, ta cela dobro-
 ta, Stuarrik inu Ohranek vseh rizhi, Videzhih
 inu Neuidezhih. Oli vrim istim dinim Boshym
 Stanuu, so Try Perfone oli Imena, ene zhesti, ene
 mozhi, ene oblasti od vezhnusti, Ozha, Syn, S.
 Duh. Inu per tim Imenu, Persona oli Ime, se nema
 fastopiti, en deil, enkos oli ena shega venim dru-
 gim, Temuzh sa eno rezh, kir sama od sebe ob-
 itoy. Koker so to besfedo Perfono inu Ime, ty Sta-
 ri

SEBASTIANVS KRELLIVS TIM

KYR BODO LETO

Postillo bralí, sdravie od

Boga proslm.

SVOLENI

KARŠČENIK,

Imašh, hvala Bogu, Ioanna

Spangebergia karšhansko

Postillo, v' nash Slovenski les

sik tolmažheno inu posneto.

Ne motise pak, ako bode lih

mnogi na to nash Pisimo mèrdal inu se obresal: Edan
sentècie, drugi befede, tretij puhstabe, zhetèrti tipfelne
alli zharke, peti ne vém sam kai š, grašal. Sakai Hus
dizhova natura ie, da ne more obeno ni boshie ni karš
shansko delo pres tadla puštití. Inu navada ie pár Lús
deh, da snaio bulie opravliati, kakor popravliati. Inu
bersh v' drusih ozhéh bijl, kakor v' svoih trame vidio :
Dase tudi vzhafy krulievac sa krulievcom posmes
huie. Inu gdo ózhe alli more v' sm Lüdem, v' fakateri
Glavi, v' strezhit

LETO Orthographio Slovenskiga Pisma, smo
mi svèstio inu s dobrim svítom sastopnih Bratov tako
postavili. Inu spomislili tudi na vezh nashiga imena
iny

Compl

OTROZHIA BIBLIA.

**Ein Handthäcklein/
Sicim ist mitz andern der
Catholikus Den
sinnlicia spiz-
den.**

DEYTERONOMY NA VI

INu te hesebe, kateze tebi danf
zapovém, bodsch urvoiem ser-
cu branit: inu ise Otrozkam tvoim
ožitit, inu od njih govorit, sedezh
doma vstati v nozi, zeli po
potu gredet: kadze
keshelb inu
všaneh.

ANNO M. D. XLVI

Pover se šteti postitij del nashige fan
shastitza Karamolova: Et bibe
na Dvojstvu Chistitova:

DETE,

NASH GOSPOD IESVS
Christus vici nozhi vskteri
je serati bil, inu svoimi logri veo
zhriat: vsame krub, zahvali, ga-
raslomi, inu da svojim logrom veo
kocht vsamite inu leteti: To je mo-
je Telo, katezo bode za vaf danat
Leto simite kmoim spominu-
RAVNIV taku po Vezhenj vsame
kelih, zahvalj inu pravj vsamite
inu pite is siega vta: To kelch je
ranovi Testament vmoij kraj, ka-
tera za vaf inu za njih dohji prelta
bode, kodpučhanju Grehov: Leto
biti ete ob-
šurite: koker zhehtokrat bolje pitj
kmoim spominu-
Mbet: 7. 9.

SAHVALENIE.

Mí úmo

CCXIII.

das prepovsati. Gospodinski supje bily,
tanam vrate zahvalit.

Ober Osta se prvotimo, sercom Nobi
vdeljevano, a vepj de slylo sirpima, si-
lo sretj molosanim. Tvoja Cerkva rade
ovaje, akus mozi tvojo odari ja.

Nodaj, de bi našte našta. šibko pad
Krištem ogato, de bi ošivz vash kelch, te-
be, dušio capotiti, voh rudi rih Bog inu
š, kir thešpi v'umani šibe.

ENA SERZHNA MO.
licou supje Turke, v'ro Pej-
sen šoshena, od M. Jur-
ša Dalmatina.

GOSPODINSKI Osta
Inu Turke šov-
mali

CCXV.

zatih, kir inu vbi našte mozi našta, šovka
šibka, Tvoja Cerkva šovkashita, v'ovno

zati našte šovkashita, šovka šovka
in kir ošibka.

šibka, de bi našte mozi našta, šovka šovka

in v'ovno, šovka šovka šovka, šovka

O 4 8 6

Iz Kraljeve Otročje biblije 1566
Iz Dalmatinove pesmarice 1584

S. LUKESHA Cap. 1.
EVANGELI SKVSI S.
 Lukesha sapiffan.
I. CAPITVL.

POTEHMAL KADAR SE IE NYH
 veliká podlipelo po reči slohbi se predlagati od starišev,
 karne to se naj tani, gubler stior, upadla, kakor to
 nam se dá, ty, karne čim čimjy od starišev vidli, na to
 hly štahlošev in bolivča. Takoj se nudi stariš dajati, je
 dlo, potekal ker sin ješ vje od uzabala sprebral, da
 ješ linba, naj dajti Tapolala, dš čimpo je reči od nje po
 čim, deš goštev gron hmanš, nje naraka, skavos
 si si postreben.

Imenitni zvešči

Vtem zhalfo Erodesha, ludoškoga knija, je bil en far tod Abia
 je visho, imenom Zabanaš, im njegova žena od Azarovih Hilyary, karne 1. Far. 4. 4
 je bila ime Elisabet. Ona ša pak obadno bila breznena pred Bogom, in ta ženica
 po vish upovihala im postevka nje GOSPODA, prva rade, im mošča mošča včera
 gš Džosa, Saka Hilyari je bila neporočna, im ša obadno hly dajati mošča.

S. Lukaš, 1. glava
 26. v. 37.

Im pšigadilo ša je, kadje je on Farfo ševko sprebral pred Bogom, čim
 zhalfo njegova visho, po navedi nje Farfo, im je na njemu visho bitale je vish
 kadje, je so šal v GOSPODA, Tapol: Tm vli imošina nje ševka je bila vna. Lukaš. 4. 4
 naj im je mošča, vjajati nje kadotja.

Nam se je pak postalo GOSPODI Angel, im je šal na ševka ševka po Kabi
 nje Abia. Im kadje je Zaharja nje vjelel, ša je včital, im je vna
 grova obhly. Ta Angel pak je rekil Kajmo: Naboš ša Zaharia, ukaj vna mo
 nje včital, im vna ševka Elisabet ho vbi nje Ševka mošča, nje im vna
 z imošina breznena, im je hly nje vish, im dajati vna, im nje vna nje
 ša je nje veliká včital. Saka im ho vish pred GOSPODA: Vna im vna
 nje.

JESVS SIRAH.
ALI NEGOVE BV-
quice (Latinski ECCLES-
ASTICVS), sa vse shilut ludy,
sofob sa Kerizhanske hišine Ozhe
te inu Matere, v slovenski inak
stolnazarne, sacilnu pregledane,
inu s' red enim kratkan nuz-
nim regystrum, sdaj petu-
suzh Drukanc.

✠

Jesus Sprach Wündelich/
samt Kuerzen Argumenten v-
ber alle Capitel von einem man-
lichen registret / so am end des
büchleins zu finden ist.

DRVKANV VLVBLANI,
Skuoi Ioanmfa Mandelza
M. D. LXXV

PASSION 28

Sholnercij pak, kadar so bili Iesusu Cris-
tiali, so vceli negou guaru, inu so shiri
dele sturili in nega, vian inu sholneriu en
drih. Itemu tudi lakno. Sukna pak, ie bita
pres shua, od verha skuni doji lenkama.

E 4 Iou

16 **DE ORTHOGRA-**

FIGURA.

Ma, / Alina, / Car, / Nam, / Puzf.	Nota num.
sh in h As Aa	1
sz sz Boga Bb	2
pp Ma Vidl, V consonata.	3
z z Glagole Gg	4
o o Dobro Dd	5
z z Eli Ee	6
sh Shive S. sh propria hinc lingua li- gata, ad quod est videtur in dictione, sicut. 7	
sh Selo nol nisi numerum / quicquid. 8	
sh Sema S. con. hinc est numerus, 9 in fine z.	
sh. hinc. hinc numerus. 10.	

PRONOMEN. 17

Pronomina eo ordine, quo à Donum nume-
rantur, recensentur declinanturq.

EGO, nisi Genus omnis est. M apud Latinos.

Singularis Num.	<i>Je. nos, nos.</i>
<i>E. n. I. ego.</i>	<i>V. eort.</i>
<i>G. meo, mei.</i>	<i>Ab. ad nos, à nobis.</i>
<i>D. meo, mihi.</i>	T V, Genus omnia
<i>Ac. meo vel per Apostro- ph.</i>	est.
<i>V. eort.</i>	Singularis Num.
<i>Ab. ad meo, à me.</i>	<i>H. n. tu.</i>
Dualis Num.	<i>G. vobis, vestri.</i>
<i>H. n. nos duo, duo, duo, ob- dita voce numerati duo, duo, duoq.</i>	<i>D. vobis, vobis.</i>
<i>G. vobis, vestrum duorum, duorum, duorum.</i>	<i>Ac. vobis, vel per Apostro- ph.</i>
<i>D. vobis, vobis duobus, duo- bus, duobus.</i>	<i>V. eort.</i>
<i>Ab. ad vobis, à vobis duobus, duobus, duobus.</i>	Plurals Num.
<i>H. n. nos.</i>	<i>H. n. nos tres, tres, tres, o.</i>
<i>G. nos, nostrum.</i>	<i>Ab. ad nos, à nobis duobus, duobus, duobus.</i>
<i>D. nos, nobis.</i>	Num.

Iz Dalm. Jez. Siraha 1575

Iz Dalm. Pasijona 1576

Iz Bohoričeve slovnice 1584

OPOMBE

(Številke ob robu označujejo strani v knjigi.)

Primož Trubar

1 CATECHISMUS (1551). Edini primerek ohranjen na Dunaju v nacionalni biblioteki.

Nemški predgovor: prim. podobna navodila str. 8, 9 in 15.

2 izlage v te pejsni zložene: v knjigi je šest katekizemskih pesmi, eno gl. str. 4-6.

3 Oratio Dominica: str. 22 in 23.

4 Ana pejsen...: str. 145-152. Ponatisnjena v Enih duhovnih pejsnih 1563 in v vseh izdajah pesmarice. Besedilo je izvirno, le v osnovni ideji se dá primerjati z Lazarja Spenglerja (umrl 1534) „Durch Adams Fall ist ganz verderbt“.

6 Iz pridige o veri: ta odlomek s str. 213-215 je vzet iz pridige, ki nosi naslov „Sermo de vocabulo fidei et de motibus seu affectibus, quos vera fides excitat in homine, super haec Christi verba: O mulier, magna est fides tua“. Trubar jo je povzel po spisu Flacija Ilirca iz 1549.

7 Tiskal na Sedmograškem...: v originalu stoji „Gedruckt In Sybenburgen durch Jernei Skuryaniz“. Ta dostavek na str. 144 se ponavlja na str. 245; tako se je skrtil tiskar Ulrich Morhart v Tübingenu; navedeno je Sedmograško, ker je bila tam verska svoboda.

ABECEDARIUM (1551). Edini primerek ohranjen na Dunaju.

8 k animu starimu: kot duhovnik.

ta l debelu... se navadite izreči: v 16. stoletju je slovenščina še poznala debeli ali velarni l, kakor ga ima danes n. pr. ruščina ali poljščina.

Uvod v katekizem: odlomek s str. 8.

9 ABECEDARIUM 1555. Edini primerek ohranjen na Dunaju.

po bezjašku: kajkavsko.

Oča naš v ti viži, koker se te stare deset zapuvidi pojo: na str. A7b. Ponatisnjen v Enih duhovnih pejsnih 1563 in v izdajah pesmarice, razen v izdaji 1579. Besedilo je izvirno. „Te stare deset zapuvidi“ so bile že pred Trubarjem znane med ljudstvom, zato se je Trubar lahko pozval nanje; nahajamo jih tudi v pesmarici od 1574 dalje.

- CATECHISMUS 1555. Edini primerek ohranjen na Dunaju. dva slovenska katechisma z nemškimi puhštabi drukana: prvi dve knjigi iz 1551, natisnjeni v gotici.
- 10 s to prvo kratko izlago, v to pejsen zloženo: katekizemske pesmi v prvi Trubarjevi knjigi.
N. V. T.: gl. str. XIV.
- 11 Eni lipi, potrebni inu nucni navuki...: str. L6a-N3b, predstavljajo tako imenovano hišno tablo, ki jo je Luther dodal svojemu katekizmu. Tu samo nekaj odstavkov.
- 12 TA EVANGELI SVETIGA MATEVZA 1555. Edini primerek na Dunaju v nacionalni biblioteki.
- 13 Bezjaki: Kajkavci v hrvatskem Zagorju.
Erazmov Roterodamov nov testament...: Erazem Roterdamski (1467-1536), eden najimenitnejših humanistov, je izdal 1506 grški novi zakon s klasičnim latinskim prevodom in opombami (annotationes). Od 1517-1523 so izhajale njegove parafraze sv. pisma.
- 15 Težave s pisavo in jezikom: str. E3a.
s krovaškimi puhštabi: z glagolico.
nepopelnom: nepopoln.
Peami: Čehi so za en glas (zlasti za č, ž, š, ř) pisali po nemškem pravopisu več znakov.
Sklepna beseda: str. 82.
- 16 ENA MOLITOV (1555). Ohranjena v treh primerkih: na Dunaju v nacionalni biblioteki, v Benetkah in v Wolfenbüttelu.
Ena molitov tih krščnikov: tu le začetek, in sicer približno četrtnina vsega teksta.
- 17 TA PRVI DEJL TIGA NOVIGA TESTAMENTA 1557. Ohranjenih je vsaj osem primerkov, najbližji v Gradcu (nepopoln) in na Dunaju (popoln). Glede obsega gl. str. XV; iz sv. pisma vsebuje evangeliste in apostolska dela.
Slovenska marka je v 16. stoletju obsegala v glavnem današnje Dolenjsko.
v tistem času, ko sem še pri vas pridigal: 1530-1547.
martolozii: roparji, iregularni vojaki.
o razliki med postavo in evangelijem: mišljena je postava stare zaveze; z evangelijem je prenehala njena veljavnost glede civilne in ceremonialne zakonodaje.
opravičenje z vero: Luthrov nauk, ki se loči od katoliškega, da zadostuje že vera sama za opravičenje.

- 18 z dvojnimi hrvatskimi črkami: z glagolico in cirilico. s svojo mašno knjigo in brevirjem: Trubar misli na glagolske misale in brevirje (časoslovce), ki so se tiskali od 1483 dalje in so jezikovno mešanica cerkvene slovanščine in govornenega jezika. Sha, Zha, Ish, Ozh: beri *ša* (ali *ž*a), *ča*, *iž*, *oč*.
- 19 zato imajo Hrvati v svoji abecedi toliko S in Z: Trubar misli na Kajkavce, ki so pisali z latinico pod vplivom madžarskega črkopisa. z nemškimi črkami: z gotico. Leta 1550. sta se natisnili prvi dve slovenski knjižici: točneje: sta se začeli tiskati; natisnili sta se 1551, gl. str. XIII. katekizem: prva Trubarjeva knjiga. pridigo o pravi veri: gl. op. k str. 6. učno tablo: Abecedarium 1551. V dveh krajih: v Nürnbergu in Schwäbisch-Hallu si zaradi interima niso upali natisniti Trubarjevih knjig; prim. še str. XIII. neki krščanski pridigar: najbrže Jakob Andreae, 1528–1590, teolog in univerzitetni profesor v Tübingenu, plodovit pisec, ugledna in tudi na dvoru vplivna osebnost. Peter Pavel Vergerij: 1498–1565, iz Kopra, odvetnik, nato duhovnik, papežev tajnik in diplomat, modruški in od 1536 koprski škof, prestopil 1548 k luteranstvu, predikant v Švici, prišel 1553 na Württembergsko, kjer ga je vojvoda sprejel med svoje svetovavce. Tu je razvil izredno literarno delavnost proti Rimu (o njegovi zvezi s Trubarjem gl. str. XIV). Mnogo je popotoval po Švici, Italiji, po Pruskem in po Poljski, deloval v politiki in cerkvi, doživljajoč marsikatero neprijetno skušnjo. Umrli je v Tübingenu. Peter Bonomo: 1458–1546, iz Trsta, je postal po ženini smrti duhovnik, stopil v službo na cesarskem dvoru, dosegel enajst beneficijev, med njimi 1502 tudi tržaško škofijo, a ostal še naprej na dvoru, kjer se je povzpel do visokih služb. Ker je kot kandidat za dunajsko nadškofijo propadel, je 1523 šel v Trst, kjer si je uredil sijajen dvor. O njegovi verski orientaciji in vplivu na Trubarja prim. še str. X in XII. Et bene apud memores veteris stat gratia facti: citat iz Virgila (Eneida IV, 539); pomeni: pri takih, ki ne pozabljajo radi, trdno stoji zahvala za nekdanjo dobroto.
- 20 Erazmove parafraze: gl. op. k str. 13. Calvinove institutiones: „Institutio religionis“ (1536 in 1539) Jeana Calvina, ženevskega reformatorja, je zagovor lutrovstva, se pa loči od tega v nauku o obhajilu (resnična, toda le duhovna udeležba Kristusovega telesa in krvi).

me je obdaril z župnijo Loko...: gl. str. X.

Frančišek Kacijanar: škof ljubljanski 1536-1544, ni bil nasproten novemu verskemu gibanju; na smrtni postelji se je dal celo obhajati pod obema podobama.

ko sva se sešla: v Ulmu 24.-27. I. 1555.

ne znam hrvatski ne brati ne pisati: glagolico, s katero je najbrže imel opravka v reški šoli (1520 in 1521), je Trubar do sestanka z Vergerijem, torej po 34 letih, pač lahko pozabil.

- 21 naših dobrih prijateljev in znancev: Klombner in njegov krog v Ljubljani.

iz starega latinskega prevoda: iz vulgate, prim. op. k str. 224.

od nekega krščanskega kneza: od vojvode Kristofa Württemberskega; vojvoda Kristof (1515-1568, vladal od 1550) je v svoji deželi izvedel reformacijo; podpiral je inozemske, tudi jugoslovanske protestante.

sto goldinarjev: po vrednosti približno današnjih 10.000 Din, po kupni moči pa tri- do štirikrat toliko.

- 22 Toda nikjer ga niso mogli izslediti: o Dalmatincu in njegovem prevodu sv. pisma prim. op. k str. 25.

Matevža Evangelista: Ta evangeli svetiga Matevža 1555.

kratko razlago katekizma: Catechismus 1555.

abecedarij: Abecedarium 1555.

dva latinska (nova testamenta): vulgato in Erazmov prevod.

hrvatsko mašno knjigo: pač Bernardinov lekcionar iz 1543.

- 23 dolg slovenski predgovor: prevod Melanchthonovih Loci communes rerum theologicarum, dogmatičnega spisa, natisnjena prvič 1521.

v nemškem jeziku, ki ga ne znam posebno dobro: pisateljska skromnost; Trubarju je nemščina spočetka delala morda težave in ni brez slovenizmov, vendar so njegovi predgovori spretno pisani, seveda v težkem učenjaškem slogu tedanje dobe, a Elze hvali nemško posvetilo v Psalterju 1566 kot „eine herrliche Probe seines deutschen Stiles“.

schwenckfeldskega, prekrščevalskega: Gašpar Schwenckfeld (1489-1561), protestantski razkolnik, je imel največ pristašev na Württemberskem. Prekrščevalci ali anabaptisti so se širili hkrati z luteranstvom; zahtevali so vero pred krstom in zato zavrgli krst otrok; niso priznavali oblasti niti osebne lastnine.

24 bogoroden Nemeč: vojvoda Krištof.

25 Vendar pa bi utegnila biti last... Bernardina...: grof Bernardin Frankopan je gospodaril na Grobniku pri Reki do 1529. Ker je Trubar o tej Bernardinovi bibliji slišal že okoli 1521, je pač bila tedaj ali kmalu nato dokončana. Tu hoče torej reči, da je prevod onega Dalmatinca, ki se je postavljaj s sv. pismom, češ, da ga je prevedel med 1547 in 1554, najbrž istoveten z Bernardinovo biblijo, ki si jo je Dalmatince na neki način prilastil. Trubarjev poziv svojim rojakom, naj to biblijo iščejo, je povzročil, da so se ti res potrudili, končnega uspeha pa ni rodil.

salutatio (pozdrav, poklon, obisk), exultatio (razposajenost, veselje), iubilatio (vriskanje, veselje), laetitia (prekipevajoče veselje), hilaritas (dobra volja, veselje), iucunditas (ljubkost, veselost), persecutio (zasledovanje, preganjanje), afflictio (stiska, nesreča), patientia (potrpežljivost), contumelia (žaljivo preziranje, žalitev), opprobrium (zasramovanje, očitek), contentio (tekma, borba, prepir), seditio (nesloga, prepir, upor), insidiae (zaseda, zahrbtnost), tumultus (hrup, upor), molestia (težava, zamera, vsiljivost), occasio (priložnost), locus (kraj; ugled, rod; doba, priložnost), opportunitas (ugodna lega, dobra prilika, prikladnost), scandalum (spotika, zapeljava k zlemu), virtus (možatost, vrlina, čednost), gloria (slava, čast), brachium (podlaket, roka; veje; jadrnice, ročice; nasip), adoptio (posinovljenje), abominatio (gnus, stud), turba (nemir, zmeda, gneča, množica), affectus (duševno stanje, čuvstvo, strast, nagnjenje), stupor (otrplost, brezčutnost, neumnost), pietas (čut dolžnosti, n. pr. pobožnost, vdanost, spoštovanje; usmiljenje), impietas (brezbožnost, brezvestnost), adorare (nagovoriti, moliti, častiti), religio (razmišljanje, pobožen pomislek, bogaboječnost, vera, božja služba), superstitio (praznoverje, kriva vera), assiduitas (vztrajnost, vnema), sors (žreb, božji izrek, usoda; stan, čin), sacramentum (globa; pravda; službena prisega, prisega zvestobe), tabernaculum (koča, šotor), panes propositionis (kruhi ogledniki). — Trubar je tukaj zbral latinske besede, ki se ne dajo prav prevesti (n. pr. religio, sacramentum), sinonime (n. pr. različne latinske pojme za veselje) in take, ki imajo različne pomene (n. pr. brachium), torej besede, ki bi delale težave v vsakem jeziku. Kopitar, ki je v svoji slovnici navedel ta Trubarjev odstavek, vprašuje v opombi: Wer hebt den Handschuh auf?

26 sedemnajst let: 1530-1547.

Si non arassetis...: Ko bi ne bili orali z mojo junico, ne bi bili pogodili uganke moje. Samsonove besede Filistejcem, ki so zvedeli za rešitev njegove uganke preko njegove žene (Sodn 14).

27 *invenietis asinam...*: pullus pomeni mladiča, toda k oslici ne spada pišče.

28 Berite deveto pridigo sv. Ivana Zlatousta o listu Kološanom: ta list je obdelal sv. Zlatoust v dvanajstih pridigah. *Paraclesim*: paraklesis je tolažilni oziroma izpodbudni govor; gre za enega izmed številnih spisov E. Roterdamskega, o katerem gl. op. k str. 13.

29 TA SLOVENSKI KOLENDAR 1557 je izšel v zgoraj navedeni knjigi Ta prvi dejl tiga noviga testamenta, a vezal in prodajal se je tudi posebej; posebni izvod pa se še ni našel. Posnet je po koledarju magistra Joh. Hildebranda. Nekoliko nedosledno ga je Trubar ponatisnil 1582. koku se vsake bukve... kratku inu dolgu pišejo: mišljene so kratice naslovov in popolni naslovi svetopisemskih knjig. *Windischer Kalender und andere Sachen darbei*: slovenski koledar in zraven še druge stvari; izraz *Winde*, *windisch* (Slovenec, slovenski) v 16. stoletju ni imel še zaničljivega pomena.

30 Sveti Klemen: 23. XI.; astronomsko se zima začinja 22. XII. Petrov stol spomlad izgane: Sv. Petra stol (22. II.) pomlad izganja (na prosto, v deželo); astronomsko 21. III.

Sveti Urban (25. V.) ta lejtuje: pričenja poletje; astronomsko 21. VI.

sveti Jernej (24. VIII.) jesenuje: pričenja jesen; astronomsko 23. IX.

Lucija: 13. XII. — mali križi: povišanje sv. križa, 14. IX. Šent Vid: 15. VI.

Sveti Gregor: 12. III.; do 1582 je sicer veljal stari julijanski koledar, ki je bil tačas deset dni za gregorijanskim, vendar tudi ob upoštevanju te desetdnevne razlike niso Trubarjevi datumi za najdaljši in najkrajši dan ter za enakonočje čisto točni.

Imena mesecev so danes v glavnem različna za 6. (danes: rožnik), 7. (mali srpan), 8. (veliki srpan), 9. (kimavec), 10. (vinotok), 11. (listopad) mesec.

32 TIGA NOVIGA TESTAMENTA ENA DOLGA PREDGOVOR 1557 je izšla v že navedeni knjigi Ta prvi dejl tiga noviga testamenta, a vezala in prodajala se je tudi posebej; posebni primerek se še ni našel. Knjiga je prirejena po Melanchthonu, prim. op. k str. 23.

Ta kratka predgovor: uvod v „dolgo predgovor“ str. F2a do F3b.

Iustificatio hominis coram Deo: opravičenje človeka pred Bogom.

33 Spet nazaj: nasprotno pa.

34 v to kratko postilo: gl. naslednjo Trubarjevo knjigo.
v ta dva katehizma: eden iz 1551, drugi iz 1555.

35 to summo: vsoto, vsebinski posnetek.

36 Truber: tako se je Primož skoro dosledno podpisoval.

EN REGIŠTER..., PER TIM JE TUDI ENA KRATKA POSTILA 1558. Izšel je v knjigi Ta prvi dejl tiga noviga testamenta 1557, prodajal pa se je tudi posebej; postila je homiletična razlaga svetopisemskega besedila.

37 Predgovor drugemu delu postile: str. ZIIa-b.
s to predgovorjo: mišljena je Tiga noviga testamenta ena dolga predgovor (gl. op. k str. 32).

od tih trijeh štukov: zaradi teh treh kosov, delov.

39 O krivični gospoščini: str. XIVA.

tu nih: germanizem (das Ihrige), njih lastnino.

celski knezi: spomin nanje je moral biti v Trubarjevi dobi še precej živ, prim. podoben odstavek str. 134.

40 Proti zidavi cerkvá: str. RIIb-RIIIa.

Pred osem inu dvaseti leti: 1530; Trubar je imel župnijo v Loki pri Radečah (Radočaju) od 1527 do približno 1542, a je nikoli ni neposredno sam upravljal ali stalno v njej bival; osebno pa je v Loko prihajal 1530-1535, ko je kot vikar bival v bližnjem Laškem.

nad Kopolom, nad... Šemačino: Kopolje in Šmarčna sta blizu Radeč na desnem bregu Save.

na Bruniki per tih Trijeh kralih: Trije kralji na Bruniku, takrat še del župnije v Loki.

per Rastóici: pisava s črko t je umetna, učena.

na Silevici: Slevica pri Velikih Laščah.

Hudakončevka: posestnica iz Hudega konca, kraja v občini Sv. Gregor pri Sodražici.

41 v Ah: v Aachen (Cahe); tja in v Köln (Kelmorajn) so takrat romali Slovenci vsakih sedem let, n. pr. 1538, 1545, 1552 itd.

cerkov na Sveti gori per Gorici je tudi od ene zludjeve babe gori prišla: Uršula Ferligojnica je pokrenila zidavo kapele na gori nad Solkanom 1539; cerkev so sezidali 1541, blagoslovili 1544; prim. še str. 59 in str. 122.

TA DRUGI DEJL TIGA NOVIGA TESTAMENTA 1560 je ohranjen v treh primerkih: v Ljubljani (državna biblioteka), na Dunaju in v Regensburgu. Vsebuje Pavlov list do Rimljanov.

Posvetilo kralju Maksimilijanu: Maksimilijan (II.), sin Ferdinanda I., je bil od 1549 do 1551 kraljev namestnik na Španskem, postal 1552 gubernator na Ogrskem, 1560 češki kralj, 1562 rimski kralj; od 1564 do smrti (1576) je vladal kot cesar. Zelo je bil naklonjen protestantom, zlasti v mlajših letih, kot cesar je bil vsaj toleranten.

v priloženem tiskanem nemškem predgovoru...: ko je Trubar poslal knjigo Maksimilijanu, ji je priložil nemški predgovor (posvetilo) iz 1557 (gl. str. 17) in prepis pisma Krištofu Württemberškemu (ni ohranjeno). Pošiljatev je spremljalo še pismo (2. I. 1560), ki podrobneje razkriva ozadje tega posvetila iz 1560: gre za očitek cvinglijanstva v Trubarjevih spisih (gl. str. XVI). Vojvoda Krištof in Trubar sta se obrnila na Maksimilijana, ker sta računala, da so na njegovem dvoru ljudje, ki bodo razumeli slovenski pisane knjige. Prim. še posvetilo v Registru 1561 (str. 46).

- 42 m a m e l u k i: osebni stražarji turških (in sploh orientalskih) vladarjev, večinoma krščanski sužnji.

Stefan Konzul iz Buzeta v Istri se je kot verski begunec zatekel na Nemško; zbolel je in se zdravil pri Trubarju v Rothenburgu (1552) in Kemptenu (1553). Učiteljeval je nato v Regensburgu in Chamu. Proti koncu 1557 je začel prevajati Trubarjeve knjige v srbohrvaščino, 1559 je šel v Ljubljano in Metliko, da mu strokovnjaki odobré njegove prevode. S Trubarjem sta pripravljala tedaj ustanovitev glagolske tiskarne. Gl. še str. XV sl.

zaradi hiperbaz in hebraizmov: zaradi izpuščenja besed v stavku (zaradi clips) in hebrejskih posebnosti.

argumenti: vsebinski pregledi.

sholije: kratke razlage nejasnih besedil.

kako je treba umeti besede postava, greh, milost, vera, pravičnost, meso in duh: o tem se je Trubar razpisal na 18 straneh (c4a-e4b); njegovi termini so: postava, greh, gnada, vera, pravica, duh inu mesu.

Antikristovo carstvo: papeževo oblast.

- 44 Predgovor: str. b1b-b11a.

- 45 Obt u vi, muji lubi bratje inu Slovenci...: smisel: poleg besedila, natisnjenege z večjim tiskom („debelim pismom“), berite tudi ustrezajoče razlage, znamenovane tako v uvodnem odstavku („od spređa“) in na robu („na strani“) s črkami A, B itd.

[GLAGOLSKI KATEHISMUS 1561] je ohranjen v Ljubljani, Zagrebu, Beogradu in še v 14 tujih mestih. Avtor mu je Konzul; prevel ga je po Trubarjevem katekizmu.

lista sv. apostola Pavla Korinčanom in Galačanom: Trubarjev tisk iz 1561, nadaljevanje (tudi po paginaciji) drugega dela novega testamenta 1560, brez posvetila in predgovora, ohranjen v edinem, nepopolnem primerku na Dunaju v slovanskem seminarju.

semkaj v Tübingen: Konzul in Trubar sta naročila glagolske črke v Nürnbergu še spomladi 1560, ko sta sama pripravljala hrvatsko tiskarno; pred božičem 1560 je Konzul spravil črke v Tübingen, in sicer v Morhartovo tiskarno; januarja 1561 je prevzel vodstvo in gmotne skrbi Ungnad z ustanovitvijo biblijskega zavoda. Glagolski katekizem je izšel iz biblijskega zavoda, za katerega so tiskali spočetka vse pri Morhartu v Tübingenu. Sele 1. oktobra 1561 so začeli tiskati z glagolico in cirilico v Urachu, jeseni 1563 tudi z latinico.

simbol nicenskega koncila: simbol ali veroizpoved, sprejeta na nicenskem odnosno carigraskem cerkvenem zboru (325 odnosno 381), se je splošno razširila najprej na vzhodu, nato tudi na zapadu.

Atanazijev simbol: Atanazijeva veroizpoved (avtor je neznan) se je pojavila v 9. stoletju; reformatorji so jo visoko čislali.

pridiga o moči in učinku prave krščanske vere: gl. op. k str. 6.

46 z nemškimi predgovorom v listu Rimljanom: s posvetilom v drugem delu novega testamenta 1560; prim. str. 43.

REGISTER UND SUMMARISCHER INHALT 1561. Danes je znan samo primerek v ljubljanski državni biblioteki. Sestavljen je v nemškem jeziku.

Posvetilo baronu Ungnadu: (1493–27. XII. 1564) glej str. XVI sl.

vseh mojih doslej tiskanih slovenskih knjig: ni čisto točno, kajti v knjigi nista omenjena Ta evangeli svetiga Matevža 1555 (zato ne, ker se je ponatisnil 1557 v novem testamentu) in Ena molitov 1555 (ker je nosila ime P. P. Vergerija, ki je napisal laški original).

kaj še nameravam s svojimi pomočniki prevesti...: s Konzulom in Dalmato je pripravljala Trubar, kakor pripoveduje v knjigi, hrvatski prevod v glagolici in cirilici vseh svojih dotakratnih tiskov ter slovenski in hrvatski prevod vsega sv. pisma in augsburške veroizpovedi.

V. Milosti je znano, kako...: o obdolžitvi Trubarja glej op. k str. 41. Ovadbo je ovrigel z izpričevali kranjskih deželnih stanov (pismo z dne 20. februarja 1560), mesta Celja in drugih gospodov (ni ohranjeno); tudi Maksimilijan, na katerega se je obrnil vojvoda Krištof, je poslal oceno svojega veščaka (ohranjena); bila je pozitivna glede Trubarjevega pravoverstva, negativna pa glede jezika in pravopisa, češ, da bodo knjige nerazumljive Poljakom, Čehom, Moravcem, Rusom, Moskvičanom, Ilircem in okoličanom Zagreba; veščak, najbrže Hrvat, ni upošteval, da so knjige namenjene Slovencem. Izpričevali mesta Rothenburga in Kemptena, kjer je Trubar pridigal 14 let (1548–1561), nista ohranjena.

- 47 c v i n g l i j a n i z e m : nauk švicarskega reformatorja Zvinglija (1484 do 1531); razlikuje se od luteranstva v tem, da je po njem obhajilo le spomin na Kristusa.
k a l v i n i z e m : gl. op. k str. 20.
s c h w e n c k f e l d i j a n i z e m : gl. op. k str. 23.
- 48 r a z e n n e r a z u m l j i v i h b r e v i r j e v i n m a š n i h k n j i g :
gl. op. k str. 18.
s s v o j i m i p o m o č n i k i : s Konzulom (gl. op. k str. 42) in z Dalmato. Anton Dalmata, iz Dalmacije ali iz Senja, bivši duhovnik v Istri, je živel od 1559 do 1561 v Ljubljani pri Klombnerju, kjer je prevajal in popravljaj Konzulove prevode. Februarja 1561 je prišel v Ungnadov biblijski zavod zaradi ureditve cirilske tiskarne.
- 49 m o r a m o n a p r o s i t i z a k r š č a n s k o p o m o č . . . N e m c e :
Ungnad je pripravljaj nabiralno akcijo pri nemških knezih in mestih, ki je uspela. Vojvoda Krištof je bil Trubarju naklonil službo župnika v Urachu, Konzulu in Dalmati pa poleg plače stanovanje in prehrano. Največ pa je prispeval Ungnad sam.
b u l a c e s a r j a K a r l a Č e t r t e g a : ta, tako imenovana zlata bula, objavljena 1356, je v zadnjem, 31. poglavju, določala, naj se sinovi, dediči ali nasledniki volilnih knezov od sedmega do štirinajstega leta poučujejo v italijanskem in slovanskem jeziku (ut... in grammatica, Italica ac Sclavica lingwis instruantur).
v n e m š k e m j e z i k u , č e p r a v m i d e l a t e ž a v e : prim. op. k str. 23.
- 51 p r e d z e l o s p o š t o v a n o u n i v e r z o v T ü b i n g e n u : računi so še danes ohranjeni.
- 52 [CIRILSKI KATEHISMUS 1561] je ohranjen v Ljubljani, Beogradu in 18 tujih mestih. Razen Konzula je kot avtor naveden tudi Anton Dalmata. Vsebinsko je enak glagolskemu katekizmu iz istega leta.

s hrvatskimi črkami: z glagolico.

s krščansko in najmilostivejšo podporo: Maksimilijan je 5. maja 1561 dal 400 goldinarjev in obljubil, da bo še prispeval. prekoristno napravo s cirilskimi črkami: cirilske črke so začeli liti junija 1561.

53 [GLAGOLSKI PRVI DEL NOVOGA TESTAMENTA 1562] je ohranjen v Ljubljani in v 31 tujih mestih, ponekod v več primerkih (vsega 42 primerkov). Avtorja sta Konzul in Dalmata. Obsega evangeliste in apostolska dela.

slovanskega jezika: izvornik ima „windisch“, kar pomeni v prvi vrsti „slovenski“, potem pa tudi „slovanski“.

54 od rajnega plemenitega gospoda Žige Višnjegorskega: Žiga Višnjegorski (Weichselberger) je kot odposlanec Ferdinanda I. popotoval s Hrvatom Ivanom Hobordancem 1528 v Carigrad zaradi pogajanj s Sultanom Solimanom in z velikim vezirjem Ibrahimom. od dveh duhovnih grške vere: ko je Trubar bival poleti 1561 kot superintendent prvič v Ljubljani, je steknil dva pravoslavna svečenika, Uskoka Ivana Maleševca iz Srbije in Matijo Popovića iz Bosne. Pravilno je sklepal, da bo njun jezik boljši od Konzulovega, in jih zato najel za Ungnadov biblijski zavod. Na Nemško sta popotovala s Trubarjem, a po petih mesecih so jih poslali nazaj v Ljubljano, ker nista ustrezala.

liturgijo Zlatousta: izročilo pripisuje vzhodno (bizantinsko) liturgijo sv. Ivanu Zlatoustu (Krisostomu), knezoškofu carigrajskemu.

56 bosni menihi: frančiškani.

proti Sofiju: Sofi je bila peržanska dinastija od 1501 dalje. Boj proti Peržanom so začeli Turki 1507. Soliman je 1534 zasedel Bagdad, ki je bil za Turke na vzhodu istega pomena kakor Beograd na zapadu.

57 dolgih, širokih, prerezanih nemških hudičevih hlače: take hlače so vpeljali vojaki okoli 1553. Bile so iz prav tankega blaga, navadno svile, nabranega na žametne trakove; široko in mahedravo so visele od pasu do gležnjev; za en par so porabili 20 do 40 vatlov blaga. Kljub silnemu zgražanju javnosti in ukrepom oblasti se je ta moda razširila tudi med civiliste.

Slavonci (Trubar ima *Windischen* oder *Sclaven*): Slavonija je v začetku 16. stoletja bila ozemlje med Dravo in Kapelo ter porečjem dolnje Une, Vrbasa in Bosne; vendar se je zaradi selitve plemstva in drugega prebivalstva iz Hrvatske (ta je bila utesnjena med Slavonijo in Dalmacijo, obsegajočo primorska mesta in otoke) proti severu (turški

- pritisik!) začelo širiti tudi hrvatsko geografsko-politično ime preko Gvozda proti Kolpi, Savi in Uni.
- Huzare: Trubar ima *Husern*; huzari, lahka, po ogrsko opravljena konjenica, so se pojavili v začetku 15. stoletja; ime izvira od husz (dvajset), ker so pri naboru vsakega dvajsetega določili za konjenika.
- 58 Odkar so Turki po izdajstvu zavzeli trdnjavo Kostajnico: ta najmočnejša trdnjava na Uni je padla 1556.
- 59 Loreto (ne Loretto, kakor stoji spredaj v tekstu): božja pot v Italiji pri Anconi.
- Ötting: Altötting, slovita božja pot na Bavarskem.
- Sankt Wolfgang: v Zgornji Avstriji blizu Ischla.
- v Aachen: prim. op. k str. 41.
- Nekateri se podnevi zgrudijo...: to so bili tako imenovani skakači ali „štiftarji“; gibanje se je pričelo na Tolminskem in se širilo preko Notranjskega in Gorenjskega na Štajersko in Koroško.
- To cerkev so šele pred dvajsetimi leti zgradili: gl. op. k str. 41.
- 60 *Locus iste sanctus*...: Ta sveti kraj niso znašli ljudje, ampak čudežno ga je izbral, označil in razsvetlil dobri, veliki Bog z ognjem, svetlobo in ognjenim plamenom; zato je imenovan ta kraj; pri našem Odrašeniku Jezusu Kristusu in blaženi Devici, materi njegovi.
- Baalovi duhovni: Baal, semitsko božanstvo v starem zakonu; Baalovi duhovni: krivoverski duhovni.
- iz Epifanija: sv. Epiphanius (okoli 315–403), škof v Konstantiji na Cipru, se v svojih spisih obrača največ zoper krivoverstva; napadal je tudi čaščenje slik.
- 61 v nemškem predgovoru k slovenskemu novemu testamentu: prim. str. 17 sl.
- ostriženim zarobljencem: menihom.
- 62 *quod ex negligentia & contemptu verbi Dei solent oriri omnes superstitiones & idolomaniae*: da izhajajo navadno iz zanemarjanja in preziranja božje besede vse prazne vere in malikovanja.
- 63 Jakob Perez: Jago Perez (umrl 1490 v Valenciji), škof in teološki pisatelj, je med drugimi eksegetičnimi spisi izdal tudi *Centum et quinquaginta psalmi*; njegove spise so v 16. stoletju često ponatiskovali.
- 64 smo pred kratkim zvedili za razveseljivo obljubo: v zvezi z Ungnadovo nabiralno akcijo, gl. op. k str. 49.
- 65 nameravamo s pismi in dopisi iskati sveta: namreč glede starega testamenta, ker hebrejskega jezika ni znal nihče v biblijskem zavodu.

- po Filipovih „*Locis theologicis*“: o tem delu Filipa Melanchthona gl. op. k str. 23.
- Brenz: Johann Brenz (umrl 1570), württemberški reformator, avtor katekizma, württemberške veroizpovedi in cerkvenega reda.
- Lossius: Luk. Lossius (Lotze) 1508–1582, učenec Melanchthonov, teološki pisec.
- 66 Vsi prevajavci smo to namreč skupno obljubili: ta konferenca se je vršila v pričo Andreja Rüttela, ki je bil tedaj tajnik dvornega sodišča.
4000 majhnih abecednikov: glagolski Abecedarium in cirilska Tabla za dicu, oboje izšlo 1561.
- 67 ARTIKULI OLI DEJLI TE PRAVE, STARE VERE KRŠČANSKE 1562. Ohranjeni v Ljubljani, na Dunaju, v Olomucu, v Münchenu, v Tübingenu in v Wolfenbüttelu.
- 68 iz Sleidana: J. Philippson iz Schleidena (Sleidanus) je po prvih virih napisal sodobno zgodovino v 26 knjigah.
augsturško, V. kn. Milosti in saških teologov veroizpoved: evangeljski knezi, ki so se jim priključila nekatera mesta, so predložili na državnem zboru v Augsburgu 1530 izčrpno veroizpoved, ki jo je sestavil Melanchthon (Confessio Augustana). Württemberško (V. kn. Milosti) veroizpoved in saško so predložili 1552 tridentinskemu koncilu.
v nemškem predgovoru kr. veličanstvu češkemu v cirilskih *locis theologicis*: posvetilo Maksimilijanu, kralju češkemu, v cirilski knjigi Edni kratki razumni nauci 1562 (= prevod Trubarjeve Ena dolga predgovor) se deloma dobesedno sklada s Trubarjevim slovenskim predgovorom v Artikulih.
iz apologije augsturške veroizpovedi: ker so napadli augsturško veroizpoved v spisu Confutatio (ovržba), je Melanchthon napisal zagovor ali apologijo augsturške veroizpovedi.
- 69 Staphylus: protestantski teolog in profesor, ki je 1549 prestopil h katolikom in nato v svojih spisih ostro napadal protestante.
Osius: Stanislav Hosius (1504–1579), škof na Poljskem, nasprotnik protestantov, tudi literarno delaven (Confessio cath. fidei 1553).
Asotus: Petrus de Soto, dominikanec, svetovavec in izpovednik Karla V., nato učitelj na jezuitskem kolegiju v Dillingenu, umrl 1563. Pisal je zlasti zoper Brenza in napadal württemberško veroizpoved.
- 70 Kedaj, kej, od oli skuzi koga so le-te bukvice sturjene...: drugi del slovenskega predgovora, str. 17b–23b.

71 kedar en človik v to skrinu...: ta stavek je dobesedno posnet po Sleidanu.

S. Bernardus: 1090–1153, je nastopal zoper teološke zmote sodbodnih teologov.

Joannes Us: Jan Hus, češki reformator, sežgan 1415.

Jeronimus Savonarola: Girolamo S. (1452–1498), florentinski dominikanec, sežgan kot krivoverec.

Petrarca: 1304–1374, italijanski pesnik in humanist, je z drznimi besedami obžaloval pokvarjenost cerkve (v pismih Sine titulo) in šibal škofe in papeže, ker se niso vrnili iz Avignona v Rim (v treh sonetih in dveh eklogah).

timu menciškemu škofu: nadškofu v Mainzu.

72 ta saksoniski kurfürst, tiga, kir je od raniciga cesarje Karola ujet bil, oča: Friderik Modri, volilni knez saški 1486–1525, zaščitnik Luthrov, ni bil oče Ivana Friderika, ki ga je Karel v vojni s šmalkaldsko zvezo ujel in odstavil 1547, marveč stric. Trubarjeva pomota sloni najbrž na soglasju imen.

bircpugeriskemu škofu: škofu v Würzburgu.

na veliko šulo bitembersko: na univerzo v Wittenbergu.

kir oblast imajo cesarje staviti: volilni knezi.

mejsta tiga rajha: svobodna državna mesta, podložna le cesarju.

73 v tu veliku mejstu Augšpurg poklical: državni zbor v Augsburgu 1530.

Johannes Faber... inu Eccius...: Joh. Faber oziroma Fabri (od 1530 do 1541 dunajski škof) in Joh. Eck (katoliški teolog in nasprotnik Luthrov, 1486–1543) sta bila v komisiji, ki je 1530 proučevala augsburško veroizpoved in jo zavrгла v spisu Confutatio.

z ano dolgo apologijo: gl. op. k str. 68.

74 vkupezbrane inu hojene vsiga rajha tudi v tim Augšpurgi: državni zbor 1548 v Augsburgu je sklenil, da se začasno (interim) dovoli luterancem ženitev duhovnikov in obhajilo pod obema podobama. Dokončno ureditev so prepustili cerkvenemu koncilu. Ta koncil (ki se je bil pričel 1545 v Tridentu, a odgodil 1548) so sklicali spet 1551; sem so 1552 prišli tudi protestanti in predložili saško in württembersko veroizpoved, a koncil jih je odklonil.

Natu so ti eni nembški viudi zuper cesarje... en velik kreg začeli: ker je nastal pri protestantih odpor proti interimu (gl. prejšnjo opombo), ker cesar ni izpustil po porazu šmalkaldske zveze ujetih protestantskih velikašev (volilnega kneza saškega in grofa hessenskega), ker ni odpoklical španskih čet in ker je odstavljaj vlade posameznih mest, so se protestantski velikaši spet dvignili zoper

cesarja. Moric, saški knez, prej zaveznik cesarjev proti šmalkaldcem, je prevzel vodstvo, pohitel z vojsko na Tirolsko, kjer je bil zbran koncil in bival tudi cesar. Cesar je moral bežati in nato skleniti pasavsko pogodbo (1552), ki je protestantom dovolila versko svobodo do bodočega državnega zbora.

ta veliki škof inu viuda v Skelu, gospud Erman-nus: nadškof v Kölnu, Hermann von Wied, je od 1530 simpatiziral z luteranci in nastavljal okoli 1542 protestantske pridigarje. Papež ga je ekskomuniciral 1546, a 1547 se je na cesarjev pritisk sam umeknil.

75 ta probst Magdeburgi, viuda Juri od Onalta: Jurij III. Anhaltski (1507–1553), od 1526 prošt v Magdeburgu, je 1530 pristopil k novi veri. Luther ga je 1545 ordiniral za škofa v Merseburgu; pozneje se je umeknil iz javnega življenja.

ta dva krala, ta denmarski inu ta angleški: Friderek I. (1523–1533), danski kralj, je bil protestant; angleški kralj Henrik VIII. je prekinil vse zveze s papežem 1532.

tu šotensku kraljevstvu: na Škotskem je vpeljal reformacijo Calvinov učenec John Knox (1505–1572).

ta mladi franski kral...: Karlu IX. je bilo šele enajst let, ko je postal 1560 francoski kralj; zato je vladala njegova mati Katarina Medici. Anton Bourbonski, kralj navarski, ni bil Karlu stric, kakor trdi Trubar, marveč le daljni sorodnik. Mladi kralj in njegova mati nista bila nenaklonjena hugenotom, pristašem Calvinovim.

ta škof Magdeburgi: Albrecht Brandenburški, poslednji nadškof Magdeburga, se je slabo upiral reformaciji; po njegovi smrti (1545) so protestantski administratorji upravljali nadškofijo.

Peamov: Čehov.

ti Sibenburgarji oli Ardelci: na Sedmograškem (ogrsko: *Erdély*) so tam naseljeni Nemci zgodaj sprejeli luteranstvo.

ta brumni Gamaliel: mišljene so njegove besede preganjavcem apostolov: „Odstopite od teh ljudi (apostolov) in pustite jih; zakaj, če je ta načrt ali to delo od ljudi, bo razpadlo; če je pa od Boga, jih ne boste mogli uničiti.“ (Apd 5.)

76 v ti bukovščini, nembščini: v latinščini in nemščini.

78 iz tiga mejsa Auraha: Uracha.

79 [ENE DUHOVNE PEJSNI 1563], ohranjene v Dresdenu in Tübingenu. In die natali Christi cantilena per Truberum: v Enih duhovnih pejsnih II, 91 in pozneje v vseh izdajah pesmarice; tu po izdaji 1584, str. 85–88. Besedilo je izvirno. bogastvu: boštvo, božanstvo.

- 80 CERKOVNA ORDNINGA 1564.** Edini primerek v Dresdenu.
 Koku se ima ta večernica držati: str. 111b–112a.
 Deus in adiutorium & c: začetna molitev cerkvenih dnevnih ur, vzeta iz 69. psalma.
 eno antifono de tempore: pesem, pri kateri si odpevata dva zbora oziroma zbor in prvi pevec, se imenuje antifona; de tempore pomeni, da je pesem iz ustrežajočega dela cerkvenega leta.
 koker je od spreda postavljenu: na str. 100b–106a vsebuje Cerkovna ordninga kratki württemberški katekizem.
 ta hymnus: duhovna pesem.
 Magnificat: Marijin slavospev ob obisku v Elizabetini hiši (Lk 1).
 z ano... collecta je zaključna molitev.
 en štuk iz tiga katehisma: katekizemsko pesem.
 Koku se pak v jutro... ima držati: str. 112a–112b.
 Introitus: pesem, vzeta iz psalmov, peta v začetku službe božje.
 Et in terra: nadaljevanje zbora na mašnikovo intonacijo Gloria in excelsis Deo.
 Pridi k nam sveti Duh: pesem s takim začetkom je izšla v Enih duhovnih pejsnih 1563, drugo je spesnil Trubar in je objavljena v vseh pesmaricah od 1574 dalje.
- 81 Služba božja bodi slovenska:** str. 128b–129a.
 Od šul, šularjev, šulmojstrov: str. 78a–79b.
- 82 magos: magijce.**
 gimnosofisti: „nagi modrijani“, indijski asketi.
 collegia: rimski kolegiji niso bile šole, ampak stanovske družbe rokodelcev, nižjih uradnikov itd.
 Elizeus: Trubar ima tiskovno napako Ezeus; Elizej je bil naslednik preroka Elije.
 nazarei: nazirci, t. j. posvečenci.
 Pantaenus, Clemens, Origenes, Eraclous, Dionisios: so delovali vsi proti koncu 2. in v prvi polovici 3. stoletja na katehetski šoli v Aleksandriji kot učitelji in kot vodje.
 korarije: stolne šole.
- 83 Vsaka fara imej svojega šulmojstra:** str. 100a–100b.
 tak katehismus...: gl. op. k str. 80.
- 84 Od žolda oli lona tiga pridigarstva.** str. 79a–81a.
- TA CELI PSALTER DAVIDOV 1566 je ohranjen v Ljubljani (državna in semeniška biblioteka), Olomucu in Stuttgartu.
 meniški kričać: ni znan.

- 85 **treh simbolov**: treh veroizpovedi, apostolske, nicejske in Atanazijeve, prim. op. k str. 45.
v zgoraj naštetih imenih in primerih: v začetnem odstavku (ki je tu izpuščen) govori Trubar o raznih imenih cerkve v sv. pismu, o njeni hvali in pomenu.
- 86 **rozarijem**: rozariji so bile za branje namenjene pesnitve o življenju Marije ali o Kristusovem trpljenju.
hortulom: hortulus animae (dušni vrtič), najbolj priljubljen molitvenik v 16. stoletju s poljudnimi molitvami.
Conformatibus Francisci: Conformatum s. Francisci cum Christo liber (knjiga o primerjavi sv. Frančiška s Kristusom), pozni vir za življenjepis sv. Frančiška, natisnjen prvič 1510. Zaradi neokusnega pretiravanja so knjigo napadali protestantje pa tudi katoliki.
- 87 **v treh jeziki**: v slovenščini in srbohrvaščini (glagolici in cirilici).
Cantate, Confitemini, Laudate in Alleluia: začetki psalmov, v prevodu: pojte, priznajte, hvalite, aleluja.
v dolgem slovenskem predgovoru: tu ni mišljen predgovor, ki je natisnjen spredaj na str. 90, marveč poseben teološki predgovor in uvod v psalter.
- 88 **ena jst let**: 1551–1562; odkar se je Trubar 1562 dokončno preselil v Ljubljano, torej ali ni več pridigal nemški ali pa ne več o psalterju. **v teh šest in tridesetih letih**: 1530–1566;
- 89 **v svojem drugem Patmu**: v svojem drugem izgnanstvu, v Lauffenu na Württemberškem; na otok Patmos (danes Patino) je bil pregnan sv. Janez Evangelist.
- 91 **s. rajha vero**: Artikule 1562.
Hudič vse žlaht vere...: Hudič utrjuje vsakovrstne vere, malikovske, norske in krive nauke ter božje službe, ampak...
- 92 **ta zludi ž nega posodami**: najbrže: ž nega podobami.
- 93 **s tejm nemškim tolmačenem**: z Luthrovim prevodom.
Tu drobnu malu pismu na strani...: obrobne opombe so zelo drobno in nejasno natisnjene.
iz mujga Nigdirdoma: iz pregnanstva (v Lauffenu).
Za le-to drugo predguvor... preberite: po temle predgovoru preberite drugi, naslednji predgovor.
En psalm Davidov k naprejpetju: str. 31b–32a. To je 13. psalm. **Prim. Dalmatinov prevod tega psalma** na str. 206.
de vuidem: da uidem, zbežim.

- 94 [OTROČJA BIBLIJA 1566]. O tej Kreljevi knjigi gl. op. k str. 177.
Ne daj, Oča naš, lubi Bog: str. 17 in 18. Pozneje je ta pesem objavljena še v izdajah pesmarice 1574, 1579, 1584 in 1595 z naslovom: „Cantiuncula Lutheri, Erhalt uns Herr etc., versa per Truberum. Molitov zuper Turke, papeža, smrt inu zcludja“. Besedilo torej ni izvorno. V Otročji bibliji jo je Krelj prilagodil svojemu pravopisu.

TA CELI KATEHISMUS 1567. Edini primerek ohranjen v Berlinu. Posvetilo Gabrijelu Gallenberškemu: Gabrijel je bil najmlajši sin Jošta Gallenberškega s Podpeči, od 1558 do smrti 1566 deželnega oskrbnika, vnetega protestanta.

Pantena, Origina in druge: gl. op. k str. 82.

- 95 nemško in slovensko (ne glede na to, da se konstrukcija povsod ne ujema): prim. odlomek na str. 96, kjer se vidi, da je Trubar ohranil slovensko besedilo nepokvarjeno, nemškemu pa zaradi vzporejanja delal silo.
v drugem katekizmu v slovenskem jeziku: meri pač na slovenski predgovor prve Trubarjeve knjige (str. 2).
omenjena dva katekizma: slovenski in nemški katekizem v eni knjigi.

- 96 Iz katekizma: str. 19–21.

- 97 SVETIGA PAVLA LISTUVI 1567, ohranjeni v univerzitetni knjižnici v Göttingenu. Knjiga vsebuje liste „h tim Efezerjem, Filiperjem, Koloserjem, Tesalonihherjem, Timoteu, Titu inu Filomenu“ (naslov).

- 98 v dolgem slovenskem predgovoru k njegovim listom Rimljanom, Korinčanom in Galačanom: Trubar nima v mislih le predgovora v drugem delu novega testameta 1560 (tu str. 44), ampak tudi teološki uvod v isti knjigi, prim. op. k str. 42. s kratkimi argumenti in sholijami: s kratkimi vsebinskimi posnetki in opombami.

iz svojega prvega Patma: iz svojega prvega pregnanstva od 1547–1561; prim. op. k str. 89.

Sunamljanka do Elizeja: Elizej se je večkrat ustavil v hiši Sunamljanke.

sareptanska vdova do Elije: vdova iz Sarepte je oskrbovala Elijo.

pobožne žene galilejske: sv. Lukež (8) poroča, da so v Jezusovem spremstvu bile Marija Magdalena, Joana in Suzana „in mnogo drugih, ki so mu stregle s svojim premoženjem“.

Feba: Febo imenuje sv. Pavel (Rim 16) svojo pomočnico.

- Lidija: kupčevavka z bagrom, ki se je dala krstiti in je nato povabila sv. Luka in Pavla v svojo hišo.
- 99 Tertulijan: latinski cerkveni pisatelj iz 2.-3. stoletja. Hieronim: je v Rimu (382-385) uvajal v asketično življenje krog najodličnejših pobožnih žen.
- 100 odvličeni: odvlčeni, odvedeni.
- 101 Pojasnilo: str. 83a.
- Onu je še en list: namreč Pavlov list do Hebrejcev, ki ga je objavil Trubar 1577 v poslednjem delu novega testamenta.
- inu tudi ne sem, koker...: in tudi nisem (dokončal), ker...
- 102 muje suseb drukane: moje tiskanje posebej, v presledkih.

TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1574. Edini primerek ohranjen v Tübingenu. To je po Trubarjevem štetu tretja izdaja pesmarice, ker mu je prva Catechismus 1551, a druga Ta celi catechismus 1567 (izgubljen).

Posvetilo Juriju Khislu s Fužin: je ponatis posvetila izgubljene druge izdaje pesmarice iz 1567; objavljeno je tudi v četrti izdaji 1579. Družina Khislov je pospeševala znanost in umetnost ter podpirala protestante. Vid Khisel je bil mestni sodnik, župan ljubljanski, odbornik in blagajnik deželnih stanov. Zgradil je Fužine (1528). Njegov sin Janž Khisel je postavil mlin, steklarno in papirnico ter opravljal visoke službe. Janžev sin Jurij Khisel, učenec Lenarta Budine, je izpopolnjeval svoje študije v spremstvu Samuela Budine, sinu Lenartovega, na univerzi v Padovi.

o d Jubala: Jubalu, potomcu Kajna, pripisujejo izum godal in pihal (1 Moz 4).

Mozes in njegova sestra Marija: sta pela po prehodu skozi Rdeče morje zahvalno pesem (2 Moz 15).

Debora, Barak: Barak je na povelje prerokinje Deборе premagal Kanaance; njihov poveljnik Sisera se je zatekel k Jaeli, ki ga je usmrtila; nato sta Debora in Barak zapela zmagoslavno pesem (Sodn 4-5).

Ana: je pela zahvalno pesem, ko je dobila sina Samuela (1 Kr 2).

Devica Marija: je zapela pesem Magnificat, gl. op. k str. 80.

Zaharija: oče Janeza Krstnika je, prej nem, ob rojstvu sina izpregovoril in zapel zahvalno pesem Benedictus (Lk 1).

Simeon: pobožni starček v Jeruzalemu je zapel zahvalno pesem Nunc dimittis, ko je Marija darovala Jezusa v templju (Lk 2). — Pesmi Nunc dimittis in v prejšnjih dveh opombah omenjeni Magnificat in Benedictus nahajamo samo v tej izdaji pesmarice.

- 103 Plinius: latinski klasik (61–114), je v svojih pismih Trajanu (Epist. X, 97, 98) poročal tudi o krščanskem bogoslužju v Bitiniji.
David je... krepčal Savla...: Ko je Bog zavrgel Savla in ga je mučil zli duh, je Savlu lajšal muke David s harfo (1 Kr 16).
Elizej: gl. op. k str. 82.
Nun bitten wir den hey. Geyst: gl. str. 109.
Oča, Sin, Duh, nebeski Kral: gl. str. 9.
Vaš... ded...: gl. op. k str. 102.
magistra Lenarta Budino: Budina (okoli 1500–1573), Ljubljčan, je kot latinski učitelj deloval od 1533 v Ljubljani; 1563 je postal ravnatelj stanovske šole, upokojen 1566.
štiri umetnike: ti godbeniki v mestni službi so, kakor poroča Valvasor, poleti vsak dan, pozimi pa le včasih, trobili ob enajstih dopoldne na gradu. Igrali so tudi pri javnih in zasebnih slavnostih.
- 104 Pričovanec...: ponatisnjeno v vseh poznejših izdajah pesmarice. inu druga poleg mejsta: in zraven še druga mesta.
- 105 Inu kedar so ti Judi bili čez tu Erdeče morje prišli...: gl. op. k str. 102.
s tejm bubnom: ob spremljavi bobna.
ta Debora inu Barak: gl. op. k str. 102.
Ta Ana...: gl. op. k str. 102.
- 106 ti tri hlapčiči: trije možje, ki jih je kralj Nebukadnezar dal vreči v razbeljeno peč, ker niso hoteli malikovati (Dan 3).
s. Cipri: sv. Ciprijan (okoli 200–258), škof v Kartagini; o očenašu je pisal v eni izmed svojih dvanajstih razprav.
- 108 de sem ta katehismus s trijemi izlagami pred 20 lejti pustil drukati...: pred 20 leti (računano od 1567), torej 1547, Trubar ni dal ničesar tiskati, ampak šele razmišljal o tisku prvih svojih dveh knjig; „ta prvi (katehismus) v pesnih“ je drugi del katekizma 1551, katekizem „s to kratko D. Brenziovio (izlago)“ je Abecedarium 1551, „ta tretji (katehismus) s to obilno lutersko (izlago)“ je prvi del katekizma 1551.
du je ima oli prodaje, jest gvišnu ne vejm: kdo jih ima, Trubar 1567 ni več prav vedel, ker se po tolikih letih ni več brigal za prve svoje knjige.
- 109 Kako je treba peti: predstavlja poleg Pričovanja slovenski predgovor.
Pejsen od sv. Duha...: objavljena prvič najbrže v izgubljeni pesmarici 1567, nato 1574 in v vseh poznejših pesmaricah; tu po izdaji 1584, str. 138–140, torej po Dalmatinovi pravopisni redakciji. Je svo bodna prepesnitev Luthrove pesmi, ki ima le štiri kitice.

- 110 Svarilo bukvarjem in vezarjem:** str. 173 in 174.
 obtu ima vsaki vejčiti, de...: smisel: za 1 krajcar dobiš
 v Tübingenu štiri pole, v slovenski deželi pa tri pole navadnega tiska
 brez not; tiska z notami pa kupiš za 1 krajcar v Tübingenu tri pole,
 v slovenski deželi pa dve poli.
- 111 TRI DUHOVSKE PEJSNI 1575** so ohranjene na Dunaju in v Tübingenu.
 Completa: se imenuje večerna molitev brevirja.
- 112 KATEHISMUS Z DVEJMA IZLAGAMA 1575** je ohranjen v Zagrebu
 (akademija), v Berlinu, na Dunaju, v Gradcu, Londonu in na Reki.
 Posvetilo Francu Juriju Reinu s Strmola: o na-
 slovljencu in njegovih prednikih gl. str. 116. Strmol je bila graščina
 med Velesovim in Cerkljami.
 „Compendium catechismi catholici...“: „Posnetek
 katoliškega katekizma v slovenskem jeziku, predložen po vprašanih za
 katoliško mladino. Po bratu Lenartu Pacheneckerju, propovedniku in
 svečeniku samostana Vetrinjskega sv. cistercijanskega reda. V Gradcu,
 glavnem mestu Štajerske, pri Zahariji Barču. Leta 1574.“ Ta katekizem,
 prva slovenska katoliška knjiga, se do danes ni našel.
 Letos pa je... izdal jezuit ostro disputacijo: ta
 disputacija, danes tudi izgubljena, je utegnila biti slovenska, ker pravi
 Trubar v registru (str. 501): „Jezuitarji, novi menihi, polni hude kunšti,
 hinav, papežovi slidniki, bogati, starih ljudi inu mladih otruk zepelavci,
 slovenski pišejo.“ Besede „Jezuitarji, novi menihi“ se morejo nanašati
 prav za prav le na to disputacijo, ne pa na zgornji „Compendium“, ki
 ga je napisal cistercijanec.
 ta nova, volčja bratovščina: jezuitski red, ki ga je usta-
 novil Ignacij Lojolski, je potrdil papež 1540; v Gradec so prišli jezuiti
 1573.
 similis ero altissimo: enak najvišjemu gospodarju.
 Ps 20: druga številka (tu o) v zagrebškem primerku ni čitljiva.
- 113 zgoraj omenjeni menih: Pachenecker.**
 respondens: v disputaciji, učenem prepiru, tisti, ki odgovarja.
 Pred kratkim so tudi pregovorili papeža, da je v
 Rimu ustanovil novo šolo...: papež Julij III. je na po-
 budo Ignacija Lojolskega ustanovil 1552 Collegium germanicum hun-
 garicum.
 naslednjo dolgo pridigo: „Pridiga od stare, prave inu krive
 vere“ je v Katehismu na str. 40–60.
 v postilah: prav za prav v postili, kajti Trubar je izdal eno samo
 postilo, čeprav v dveh delih (1558).

v *Examine Philippi*: prvi del Trubarjeve Cerkovne ordninge iz 1564. — Filipa Melanchthona „*Examen ordinandorum*“ je izšel v meklenburški cerkveni naredbi 1552, na kateri sloni prvi del Trubarjeve Cerkovne ordninge.

v treh izpovedih: v Artikulih 1562.

- 114 *templum Domini*: tempelj Gospodov; klic ljudstva, ki se je zunanje, napačno zanašalo na svetišče Jehove; proti temu je nastopil Jeremija (Jer 7–10).
- 115 *hišno tablo*: hišna tabla je bila zbirka življenjskih naukov iz sv. pisma, ki so jih Luther in drugi dodajali katekizmu; prim. str. 11.
- 116 *pred štiridesetimi leti, ko...* (sem bil) jaz pridigar in kanonik v Ljubljani: 1535 je pač prišel Trubar v Ljubljano kot pridigar, ne pa kot kanonik; to je postal šele 1542.
- 117 *Origines, Pantenus*: gl. op. k str. 82.
- 120 *Na koncu imate tukaj te otročje molitve inu to mahino agendo*: v Katehizmu na str. 409 sl.
v tih dveh slovenskih predgovorih čez ta novi testament: 1557 in 1560.
te tri vere...: Artikuli 1562.
de bom mogel ta s. novi testament... druguč dokonati inu drukati: čeprav Trubar še ni dokončal prve izdaje novega testamenta (poslednji del je izšel 1577), je že pripravljajl drugo izdajo, ki je izšla 1582.
- 121 *Priporočilo knjige*: na obratni strani naslovnega lista.
O besedilu očenaša: str. 106.
- 122 *pridi k nom Tuje bogastvu*: izraz *bogastvu* ne sloni na neznanju nemščine (staronemško *rihbi* ima dva pomena: kraljestvo in bogastvo), marveč je bil sprejet v 8. stoletju, ko Slovenci niso še imeli izrazov *kraljestvo* oziroma *cesarstvo*; ker prevajavec ni mogel za latinsko *regnum* postaviti besede *kraljestvo* oziroma *cesarstvo*, se je odločil za *bogastvo*, saj je bil s pojmom kralja tesno zvezan pojem bogatije. Od praviga inu kriviga mašovane: str. 184–185.
Proti romarskim cerkvam: str. 202–205.
na tej Gori per Gorici: gl. op. k str. 41.
per Gornim gradu: prim. str. 59.
pod Gradcom nad Lublana: najbrž Dobrova med Polhovim gradcem in Ljubljano.
na Silevici: prim. str. 40.
nad Laškim: morda Marijina cerkev na Gradcu pri Laškem, ki so jo blagoslovili 1526.

- na Bruniki: prim. str. 40.
na Kumi: romarska cerkev sv. Neže in sv. Jošta na Kumu.
- 123 v ti naši postili: Trubar meri na odlomek, objavljen tu na str. 40.
- 124 te gurne maše: gorske maše, maše na gorah, romarske maše.
Smrt prekrščevavca Hubmaierja: str. 241. Hubmaier Boltežar (1480–1528), iz Friedberga pri Augsburgu, profesor teologije v Ingolstadt, od 1516 pridigar v Regensburgu, kjer je zgradil cerkev „pri lepi Mariji“, je 1524 postal prekrščevavec in moral zbežati na Moravsko. Julija 1527 ga je dal kralj Ferdinand ujeti in 10. marca 1528 na Dunaju sežgati.
v Zalspurgi: v Salzburgu; Trubar je bil tu od jeseni 1521–1523. to bidertaufersko vero: prekrščevavsko vero; gl. op. k str. 23. Tu sem jest tudi vidil: na Dunaju je bil Trubar od jeseni 1527 do srede 1529.
Dogodek v iški fari: str. 242 in 243.
pred 28 lejti: 1547; pred prvim begom na Nemško je bil Trubar v Ljubljani 1535–1540 in 1542–1547.
na to Goričansko goro, na to S. goro: Sveta gora pri Gorici; gl. op. k str. 41.
- 125 Od češčena Divice Marije...: str. 189 in 190.
v ti Požovi hiši: najbrže ista, ki jo je pozneje 16. marca 1565 kupil; stala je na prostoru sedanje hiše št. 6 na šentjakobskem trgu.
Tedaj so tudi ti naši zuprniki...: ljubljanski škof Seebach je začel delovati zoper Trubarja že 1561, ko se je ta vrnil iz Nemčije; decembra 1562 je Trubarja zaslišal (gl. str. V). Bajko o krščevanju otrok v Ljubljani zavračajo tudi deželni stanovi v svoji prošnji kralju Maksimilijanu (21. VIII. 1562).
Odgovor, zakaj ti luterski...: str. 216–220.
kauri: turška psovka za kristjane.
- 126 Mi smo prišli pred vrata...: prva kitica kolednice, ohranjene tudi v zapisu M. Majarja; Majar jo je zapisal v Zabnicah.
- 127 jutrnice: jutrnje molitve po rimskem brevirju.
friemaše: zgodnje maše.
„Ta dan je vsiga veselja“: začetni stih pesmi, objavljene spredaj na str. 263.
ozgoraj, od spreda v ti veri: v poglavju *Vere jogrske izlaga* (str. 66–96).
pred 5539 lejti...: Trubarjevo in njegovih sodobnikov štetje let od začetka svetá gl. str. 31.

v ti Divici Mariji telesu: prav za prav: v te Divice Marije telesu.

Od začetka tih ajdovskih, judovskih inu krščanskih pildov: str. 266-275.

128 v tim 1528. lejtju: julija 1528 so Turki okrog Ortneka požgali vse vasi, poroča Valvasor.

129 Belum: Bel (Baal) je bil babilonski bog.

Isidem inu Osyrin: Isis je bila boginja, Osiris bog Egipčanov. Afri Neptunum: podatek, da so Afrikanci častili Neptuna oziroma Poscidona, ima Trubar (najbrž posredno) iz Herodota, ki tudi napačno trdi, da so Grki dobili tega boga iz Libije (Afrike).

Rodizarji Sonce: prebivalci otoka Roda (blizu Male Azije) so častili sonce.

Samos Junonem: otok Samos na maloazijski obali je častil Junono. Pafas Venerem: Pafos, v starem veku dve mesti na otoku Cipru; eno je znamenito po templju Venere (Afrodite).

Delfos Apollinem: starogrško mesto Delfi je bilo središče Apolonovega kulta.

Quirinum: starorimski bog Kvirin s svetiščem na griču Kvirinalu. Minervam: Minerva (lat.) oziroma Atena (gr.), boginja modrosti; po njej je mesto Atene dobilo svoje ime.

Ephesus Dianam: v Efezu v Mali Aziji je bil tempelj boginje Diane.

s. Jakopa v Galiciji: Ker je Jakob star. baje deloval na Španskem, ga tu časte kot zaščitnika; njegovi ostanki so spravljene v Santiago de Compostela, glavnem mestu Galicije in znameniti božji poti.

Franska s. Dionizija inu Mihela: sv. Dioniz (umrl 285) je bil prvi škof pariški. Mont-St.-Michel v Normandiji je bil nekoč znamenita božja pot; tja so romali k sv. Mihaelu otroci iz vse Nemčije. v Skelu te tri krale: v Kölnu hranijo relikvije sv. treh kraljev.

130 Jovem, ... Junonem, ... Neptunum, ... Plutonem: Jupitra, ... Junono, ... Neptuna, ... Plutona.

samomastniki: pomen je razumljiv iz zveze; Pleteršnik te besede nima.

gorne maše: gl. op. k str. 124.

tih drevje: Trubar ima *dreuié*, hotel je napisati *dreuiéu* (drevjev).

s. Bendel: sv. Vendelin je bil pastir in velja za zaščitnika pastirjev.

131 antverharje: Trubar ima *Antuerbary*.

Castus: prav: Castor.

Lupa vulčica: latinsko *lupa* (volkulja) pomeni tudi vlačugo.

- čez togote: epilepsijo.
 čez glavni betež: bolezen v glavi.
- 132 Od praznikov: str. 254–256.
 v tim mestu Renspurgi: ne gre za državni zbor, kakor zveni iz Trubarjevih besed (državni zbor je bil 1524 v Nürnbergu), marveč za regensburški konvent 1524, ki je med drugim omejil število praznikov.
 Inu so... v to soboto branili rute prati...: smisel teh in naslednjih besed je tale: branili so prati ob sobotah, čež, kot kazen za sobotno pranje sledi toča, ker se pepel, ki se uporablja pri sobotnem pranju, izpremeni v točo.
- 133 Od viših: str. 325–329.
 oblegani: obrekovani, oklevetani.
- 134 Kore, Datan, Abiron so se uprli Mozesu (4 Moz 16).
 Absolon: Davidov sin Absalom se je uprl očetu (2 Kr 15).
 ti Vogri v tim 1508. lejt...: od tu naštetih kmečkih uporov sta znana najbolj upora 1515 in 1573; upor na Ogrskem je bil 1514 in ne 1508, kakor poroča Trubar, na Štajerskem pa 1525 in ne 1528.
 O krivični gospoščini: str. 333. Prim. tudi spredaj str. 39.
 Predgovor k agendi: str. 410.
- 135 NOVIGA TESTAMENTA PUSLEDNI DEJL 1577, ohranjen v Pragi (muzej) in v Stuttgartu. Obsega list do Hebrejcev, liste sv. Jakoba, sv. Petra, sv. Janeza, sv. Juda in razodetje sv. Janeza.
 iz muje... bolezn: po moji... bolezn: prim. str. 169.
 bote skoraj... te evangeliste z obilno izlago imejli: Trubar je pripravljal novo celotno izdajo novega testameta; izšla je 1582.
 Krištof in Andrej Turjaški: Krištof (sin Herbarta VIII., deželnega glavarja, padlega pri Budačkem 1575 v boju s Turki) je bil odbornik deželnih stanov in deželni oskrbnik. Andrej Turjaški iz stranske žumberške (Schönberg) linije (1557–1594), daljni bratranec Krištofov, je bil v vojaški službi; 1593 je premagal Turke pri Sisku. Oba sta bila zaščitnika protestantov.
 Francu in Jakobu Gallu: Franc Krištof Gall s Podpeči (Gallenstein) je bil stanovski odbornik in deželni upravitelj; umrl je okoli 1596. Jakob je bil najbrže brat Franca Krištofa.
 ko ste študirali pri nas v Tübingenu: Krištof Turjaški se je vpisal na univerzo v Tübingenu 1566, Andrej Turjaški 1569, Franc Gall 1568, Jakob Gall 1569.
- 136 v načinu in obliki, kakor se tu kaže: v osmerki.

- 137 naj se tudi ostali deli... ponovno založe: Trubar napoveduje novo izdajo celotnega novega testameta; izšla je 1582. gospoda Brenza: o Brenzu gl. op. k str. 65. ko so Benečani...: v vojski z Benečani (1508–1518) je cesar Maksimilijan izgubil 1508 Furlanijo, Istro in Trst. V naslednjem letu si je te pokrajine deloma spet osvojil. leta 30.: o Trubarjevih dušnopastirskih postajah gl. str. X sl. še vedno pri maši: Trubar hoče reči, da ni čisto pretrgal s tradicijo, ker je še maševal (katoliško mašo so protestantje zavrgli). pred prvim preganjanjem: 1547. Pred desetimi leti...: V Tübingenu sta poleg štirih naslovljencev (gl. op. k str. 135) študirala še Volk Engelbrecht in Trojan, brata omenjenega Krištofa Turjaškega. Engelbrehta so zajeli Turki v bitki pri Budačkem 1575, tedaj, ko so ubili njegovega očeta Herbarta VIII. Šele poleti 1577 so ga Turki proti visoki odkupnini izpustili. Umrl je 1590. na mojem domu: Trubar je bival tedaj v Derendingenu.
- 138 m. Kristofor Spindler: doma z Württemberškega, superintendent v Ljubljani od 1569 do 1591, je izdal 1575 nemški nagrobni govor, ki ga je imel pri pokopu Herbarta Turjaškega. Jurij Khisel s Fužin: (o njem gl. op. k str. 102) je izdal 1575 latinsko in nemško biografijo Herbarta Turjaškega. o tem bom obširneje govoril pozneje v slovenskem predgovoru: v slovenskem predgovoru (prim. spredaj str. 142) sicer Trubar omenja Herbarta, več podatkov kakor v nemškem posvetilu pa nima. pri mojih treh preganjanjih: 1540, 1547, 1565. mameluki: gl. op. k str. 42; tu v pomenu odpadniki.
- 139 Rod Turjačanov šteje blizu 600 let: spomenik v obzidju, ki ga omenja Trubar, govori o letu 1077. kot začetku zidanja, je pa iz 16. stoletja; rodbina Turjačanov je izpričana v 12. stoletju, utegne pa biti starejša. rod Gallov: dočim ima Trubar v naslovu tega posvetila „Den Jungherren Frantzen Gallen zum Lueg (Luknja) vnnd Gallenstein (Podpeč), vnnd Jacoben Gallen zum Grauenweg (Knežji pot) vnnd Gallenstein“, govori tu in nekoliko niže še enkrat o gospodih „Gallen zum Gallenberg“ (Gallenberg v župniji Šmartno pri Litiji). Trubar je najbrže pomešal dve rodbini: prva so Galli baroni Gallenstein, druga Gallenbergi. Čeprav so Galli 1562–1565 prodali Gallenbergom grad Gallenstein, nam to ne pojasni Trubarjeve pomote. rimski cesarji in kralji: nemški vladarji, ki so se dajali kronati v Rimu.

- Ivana Turjaškega, gospoda z Žumberga: Ivan Turjaški (okoli 1475–1529), deželni glavar, je padel pri prvem turškem obleganju Dunaja.
- 141 Enoh, Elias prihodni so sedajšni pravi pridigarji: sedanji pravi (protestantski) pridigarji predstavljajo Henoha in Elijo, ki imata priti; po mnenju krščanskih učencov (Ireneja, Tertulijana itd.) bosta Elija in Henoh, ki sta živa šla v nebesa, prišla pred sodnim dnevom pridigarja proti Antikristu, a umrla bosta mučeniške smrti.
iz nega ... panane: iz njegove izobčitve.
iz Ardejske dežele iz Sibenburga: gl. op. k str. 75.
- 142 Turki tudi sami prerokujejo, de...: prim. str. 63. in 64.
Pereč: Trubar ima Perezh; gl. op. k str. 63.
Per našim pumnem: pri našem pomnjenju; odkar pomnimo. gospudi Erbarta Auerspergarja...: o Herbartu Turjaškem in njegovem sinu Engelbrehtu gl. op. k str. 135 in 137.
- 143 v ti naši dolgi predgovori: Trubarjev spis iz 1557.
- 144 v gitlah: v preprostih haljah.
- 145 Vsi pravi preroki, jogni inu pridigarji so evangelisti: str. N 3.
tu veselu selstvu: blagovest (= evanglij).
- 146 TA PRVI PSALM Ž NEGA TRIJEMI IZLAGAMI 1579. Edini primerek ohranjen v Tübingenu.
v ta svit: svet, posvet.
kir za Buga ne rodijo, nekar taku: tisti, ki se ne brigajo za Boga, pa ne tako, t. j. niso kakor drevo, ki rodi sad ob svojem času itd.
v ti pravdi: v sodbi.
- 147 Tega prviga psalma prva izlaga: objavljena še v pesmaricah 1579, 1584 in 1595.
rezpojani: trpni deležnik glagola razpoditi; razgnani.
- 148 Polidor Mrčenik (spredaj v tekstu črtaj vejico med obema imenoma): Polidor de Montagnana, nasprotnik protestantov, Italijan. Od 1560 je deloval na Slovenskem in si znal s patrijarhovo in nadvojvodovo pomočjo preskrbeti lepo število visokih služb. Bil je stolni prošt v Ljubljani, patrijarhov komisar na Kranjskem in arhidiakon na Štajerskem. Radi nekega dekleta je 1564 okusil v Ljubljani tudi ječo. Imel je po več župnij, nekaj časa tudi opatijo v Admontu, novomeško proštijo itd. Brezobzirno je nastopal proti protestantom. Predpisov celibata ni upošteval, zato ga Trubar imenuje mrčenika, t. j. pohotneža. Skoro vse premoženje je zapustil svojim otrokom. Umrli je 1604 v Novem mestu.

149 nerveč kir ludi prov vuče: največ (preganja) tiste, ki ljudi prav uče, t. j. pridigarje.

z mašnimi brati: s katoliškimi duhovniki.

Mrcina (Marcina, Mercina), okoli 1528–1602, iz Loke, je bil hud nasprotnik protestantov. Kot duhovnik je služil na Dunaju, v Vipavi, Gorici in od 1573 v Kranju. Tu je vneto deloval za izgon protestantskega pridigarja Knaflja in za odstavitev mestnega sodnika. Ker je bil prekršil celibat in imel dva otroka, so nasprotniki 1584 dosegli njegovo preemestitev v Kamnik. Tudi tu je goreče deloval (pozival je na primer ljudstvo, naj superintendenta Spindlerja s kamenjem pobije). 1594 so ga odstavili „radi luteranstva“, v resnici pa zaradi nerednega življenja. s to platovsko družbo: v družbi ljudi s „plato“, t. j. menihov. Škrjanec inu Kukovec: psevdonom.

TA CELI NOVI TESTAMENT 1582. Ohranjen v šestih primerkih, od katerih hrani dva nepopolna ljubljanska državna biblioteka.

sem moral na duje rez diliti: knjiga je izšla v dveh delih.

150 Ludvik, vojvoda württembergški: sin in od 1568 naslednik Krištofa, mecena slovenskega protestantskega tiska, tudi sam podpiratelj slovenske protestantske književnosti.

ogrski jezik: Madžari so sicer že imeli svoje pismenstvo, toda šele reformacija jim je pomagala preko začetniških težav.

čudežno, s preganjanjem: Trubar je začel izdajati slovenske knjige v izgnanstvu.

katekizem s trojno... izlago: Luthrovo, Brenzovo in Vischerjevo. Trubarjevi katekizmi 1551, 1555 in 1567 so posneti po Luthru in Brenzu, katekizem 1575 pa po Brenzu in Vischerju.

katekizem... v rimah in melodijah: Trubarjeve izdaje pesmarice 1551, 1567 in 1574.

hišna tabla: je izhajala kot del katekizma, prim. op. k str. 115. novi testament, drugič tiskan: prvič 1557–1577, drugič 1582.

locos theologicos: gl. op. k str. 23.

postilo: 1558.

augsburško, württembergško in saško veroizpoved: Artikuli 1562.

formulo concordiae: gl. str. XXIII in str. 153.

cerkveni red z examine theologico: Melancthonov examen ordinandorum je bil del Cerkovne ordninge 1564.

ves psalter: 1566.

- je preveden tudi stari testament...: tu ima v mislih Dalmatinov prevod sv. pisma, ki so ga pregledali v Ljubljani 1581.
Luthrova hišna postila: Trubarjev prevod je izšel šele 1595.
- 151 Urbanus Regius: U. Rieger, 1489–1541, humanist, protestantski reformator.
Jurij, knez Anhaltski: gl. op. k str. 75.
v vseh 25 letih: pred 25 leti (1557) je Trubar izdal Ta prvi dejl tuga noviga testamta.
- 152 saj so vsi predikanti s prisego obljubili in podpisali...: 1580 je na Kranjskem podpisalo formulo concordiae 20 predikantov.
- 153 vojvode s Tecka: Teck, majhna kneževina na Švabskem, imenovana po gradu Teck; pripadla je 1381 Württemberški; naslov in grb Tecka so dobili württemberški knezi 1495.
grofa Mömpelgarskega: Mömpelgard, tedaj württemberško mesto, od 1793 francosko (Montbéliard).
v Nürnbergu in Schwäbisch-Hallu...: tu niso dovolili natiska prve Trubarjeve knjige; gl. še str. XIII.
tu blizu tiskarne: v Urachu; posredoval je Ungnad; gl. str. XVI.
v svoji dijaški ustanovi: 1562 je Kristof Württemberški na Trubarjevo prošnjo dovolil, da sta uživala Tiffernovo ustanovo tudi po dva Kranjca, ker je bil Mihael Tiffernus, Kristofov učitelj, sam Kranjec, vzrejen v Laškem (nemški: Tüffer).
moja dva sinova: Primož in Felicijan; prvi je magistriral 1573 in postal župnik v Kilchbergu (pri Tübingenu), a umrl že 1591, drugi je magistriral 1578 in postal 1580 pridigar v Ljubljani.
- 154 Opominane h branu tu s. pismu: k branju sv. pisma. Ta odstavek je na str. (:) (:) 7b.
- 155 je vlekel: germanizem (er zog), je odpotoval.
v tu nebu: zoper nebesa.
- 156 Trubar od Slovenov slovu jemle: v drugem delu knjige na str. ×× 7b.
52 (lejt) pridigar: od 1530 do 1582.
s Bugom inu z vami se pričam: Bog in vi ste mi priča.
s to prvo dolgo predgovorjo: 1557.
s tejmi izlagami čez vse jogrske listi: apostolski listi so izšli v nadaljevanjih novega zakona 1560, 1561, 1567 in 1577.
v auspurgi veri: v Artikulih 1562.
v cerkovni ordningi: 1564.
v psalterju: 1566.
v pesnah: Catechismus 1551, Ta celi katechismus 1567 in 1574.

157 HISNA POSTILA 1595. Ohranjena v Ljubljani (državna knjižnica ima dva, muzej en primerek), v Zagrebu, Tübingenu in Wolfenbüttelu. — Trubar jo je dokončal tik pred smrtjo 1586, izdala sta jo Felicijan Trubar in Andrej Savinec; oni ji je napisal nemško posvetilo (gl. str. 251), ta pa slovenski predgovor (gl. str. 249). Zadnja redakcija, zlasti pravopisna, seveda ni Trubarjeva, ampak Savinčeva.

Papežova svetust je ferdamliva: I, str. 26 in 27.

158 Krajski deželi hudu pojde: II, str. 194.
na obej stranah: na katoliški in protestantski strani.
ti škofi njo pregajajo, mi pak...: (katoliški) škofje jo preganjajo, mi (protestanti) pa...

IZ TRUBARJEVEGA ŽIVLJENJA IN DELOVANJA. Pod tem naslovom slede odlomki iz ohranjenih Trubarjevih pism (objavil jih je Th. Elze v knjigi: Primus Trubers Briefe, Tübingen 1897), ki so značilni za Trubarja kot osebo in osebnost. Vsi tu objavljeni odlomki so prevodi iz nemščine.

Kralju Maksimilijanu: pismo je nastalo iz istih vzrokov kakor Trubarjev nemški tisk Register und summarischer Inhalt 1561; gl. str. XVI in XVII.

v Loki pri Radečah, v Laškem...: o teh in naslednjih dušnopastirskih postajah Trubarjevih gl. str. X sl.

159 nad petsto goldinarjev: glede vrednosti prim. op. k str. 21.
Nikolaj Jurišič: deželni glavar na Kranjskem od 1535 do 1544.
Urban Tekstor: škof ljubljanski od 1544 do 1558, hud nasprotnik protestantov.

Kratko poročilo, kako se je godilo Pr. Trubarju...: To poročilo je, kar ga je tu objavljenega, sestavil Trubar sam. h gospodu Herbartu Turjaškemu: glej op. k str. 135.

njegova soproga...: Marija Kristina, roj. Spaur; njen stric kardinal Krištofor Madruzzo je bil tedaj tridentinski škof.

h gospodu Ivanu Jožefu, baronu z Brda (von Eckh): ta je imel v zastavi graščino Smladnik.

za deželnega glavarja: to je bil 1558–1566 Jakob Lamberg. za ljubljanskega škofa: Peter Seebach, vzgojen v Gornjem gradu, je do 1558 župnikoval na Spodnjem Avstrijskem; nato je bil do 1568 škof ljubljanski.

na željo deželnih stanov: gl. str. V.

160 deželni komtur Gabrijel Kreutzer: komtur nemškega viteškega reda na Spodnjem Avstrijskem, namestnik na Dunaju, tedaj mimogrede v Ljubljani.

Matevž Klombner: eden prvih ljubljanskih protestantov, od 1529 deželni pisar, 1530 tajnik deželnega sodišča, 1548 in 1549 vicedomski pisar; izgubil je 1560 vse svoje službe in odslej živel kot zasebnik v lastni hiši.

Luka Cvekelj: gl. str. XXXVIII.

stolpni čuvaj..., vsi štirje (stolpni čuvaji): glej str. 103 in op. k temu.

Andrej Foresto: iz Istre, bogat in ugleden trgovec v Ljubljani, član ljubljanske evangeljske občine.

Nikolaj Škofic: je večinoma nadomeščal škofa Seebacha, ki je skoro stalno prebival v Gornjem gradu.

po smrti škofa Urbana: Tekstorja, gl. op. k str. 159.

ni hotel dajati dovoljenja za pokop: katoliki niso dovoljevali pokopavanja protestantov na svojih pokopališčih.

161 Ahac s Turna: je bil tedaj odbornik deželnih stanov.

Dietrich Turjaški: je bil brat Herbarta Turjaškega.

v priloženem prepisu pod A: zelo vljudno pismo (ni objavljeno tukaj), v katerem zahteva škof od Trubarja pojasnilo, kako je prišel v deželo, na čigavo pobudo in kaj namerava.

kakor je zabeleženo tukaj pod B: Trubarjev prav tako vljuden odgovor, v katerem pojasnjuje, da ga je pregnal škof Tekstor, ker je delil obhajilo pod obema podobama (čeprav so se tako obhajali škofje Krištof Ravbar, Francišek Kacijanar in Peter Bonomo), da mu ni bilo nikoli izročeno kako kraljevo povelje glede pregnanstva, da se je vrnil na poziv deželnih stanov in da bo razglašal pravo vero po augsburški konfesiji.

162 Joštu Gallenberškemu...: navedeni gospodje so pisali Trubarju iz Prage (sem so prišli kot zastopniki deželnih stanov h kronanju Maksimilijana za češkega kralja), naj se čimprej vrne iz Uracha v Ljubljano. Trubar jim odgovarja.

v slatino: Teinach na Württemberškem.

augsburško veroizpoved: Artikuli 1562.

Staphylus ali Asotus: gl. op. k str. 69.

s temle slom: poseben sel je 3. aprila prinesel Trubarju pismo deželnih stanov (ni ohranjeno), ki so ga znova opozarjali, naj se vrne v Ljubljano.

z vsem: z družino in pohištvom.

163 Luka Cvekelj: gl. str. XXXVIII.

z nekim augsburškim knjigovozom: bil je to Lenart Stegman.

Zadnje pismo... me je napravilo... za tatu: ko je Trubar jeseni 1561 na poti iz Ljubljane v Urach vodil s seboj dva Uskoka (gl. op. k str. 54), je iz svoje potnine založil znesek, potreben za njuno preskrbo in prenočišče na dvajsetdnevnem popótovanju. Stefan Konzul, ki je tedaj začel pri Ungnadu rovariti proti Trubarju, je tega obdolžil, češ, prejel je od deželnih stanov potnino za oba Uskoka in jo utajil, da bi si jo dal še enkrat izplačati iz biblijskega zavoda. Sum je podkrepilo pismo deželnih stanov z dne 14. marca 1562 Ungnadu (in podobno Trubarju), v katerem javljajo takole: „Čuli smo, da so Vam nekatere osebe ovadile gospoda Primoža Trubarja, da je baje od častite dežele in od nas prejel denar, ki naj bi ga tam pri vas iz-izročil, in da ga je utajil. K temu Vam javljamo, da se godi gospodu Primožu Trubarju krivica, kajti niti častita dežela niti mi mu nismo ničesar izročili, razen njegove plače in potnine, s katero naj spravi oba uskoška meniha tja do Tübingena ali Uracha.“ Stilizacija je v toliko nerodna, ker ni jasno, ali gre za Trubarjevo potnino, s katero naj bi plačeval tudi za oba Uskoka (kar bi mu potem v Urachu povrnili), ali pa za potnino obeh Uskokov. Šele jasna izjava deželnih stanov z dne 7. maja je Trubarja zadovoljila.

- 164 tridesetnica: spominska svečanost na trideseti dan po smrti; Trubar seveda ni bral maše kakor katoliki.
Breg: Trubar ima *Wilwin*, kar je najbrže Willingrain (Breg).
tri povelja: so povzročila Trubarjevo zasliševanje, o katerem gl. str. VI.
- 165 Cvečić: Jurij Cvečić iz Pazina v Istri je kot pregnan duhovnik deloval v Ungnadovem biblijskem zavodu; pomagal je pri prevajanju v srbohrvaščino. Pozneje je bil pridigar v Senožečah. — Prispel je v Ljubljano s pismi iz Uracha 14. decembra.
zaradi cesarskih ukazov: gl. prejšnji odlomek.
nj. knežjo milost: vojvodo württemberskega.
tu v gradu: na ljubljanskem gradu.
Jurij, grof in baron s Turna: deželni upravitelj v Gorici.
z Brda: v originalu: von Eck.
To pridigo...: Trubarjeva namera, da natisne to pridigo v Ungnadovem biblijskem zavodu, se ni izvršila.
- 166 Amarak: Jakob Maraccus je poročal papeževemu legatu na Dunaj, a ta je dosegel pri cesarju ukaze proti Trubarju.
Joštu Gallenberškemu v Loki: Jošt Gallenberški, deželni oskrbnik, je bil poslan iz Škofje Loke, kjer so začasno zaradi kuge prebivale oblasti, Trubarju po Dietrichu Turjaškem prepoved nadvojvode Karla glede izdaje Cerkovne ordninge in Ungnadovo sporočilo, da

vojvoda württemberški ni dovolil natisniti predgovora k Cerkovni ordninki (prim. tudi str. XIX). Trubar je hitro napisal svoje mnenje, zlasti glede odgovora nadvojvodi, in ga poslal obenem s tu objavljenim pismom (gl. tudi podoba v prilogi 3); pismo kaže v pisavi in sestavi vse znake naglice.

pravim *Deo gratias*: se zahvaljujem.

škaflo s sladkimi granatnimi jabolki...: Trubar je pri trgovki Stetnerici kupil za Jošta Gallenberškega škaflo granatnih jabolk in mu jo pošilja po slu Juriju. Ker je bil Gallenberg vprašal glede citron, limon in pomaranč, mu Trubar poroča tudi o tem.

Forestovki: trgovka, žena v op. k str. 160 omenjenega Foresta. pri gospodu knjigovodji: pri knjigovodji deželnih stanov je Trubar vzel predjem na plačo, ki je znašala letnih 200 tolarjev (= 233 goldinarjev in 20 krajcarjev).

Vsak dan prihajajo tuji ljudje...: v originalu: frembd leüt; pač reveži, ki jim je bilo treba pomagati; v mestu je bila kuga, zdravila so se podražila, zlasti ker so oblasti izgnale laške trgovce z zdravili, ki so bila cenejša. Tako pač je treba razumeti Trubarjeve v naglici zabeležene stavke.

- 167 kakor pravi Persius: latinski satirik Persius (34-62) pravi v Sat. I, 43: Komu bi ne bilo všeč, da si pridobi naklonjenost ljudstva in zapusti pesmi, vredne cedrovega olja in vredne, da se jim prizanese z lokardami in kadilom. S cedrovim oljem so namreč stari preparirali knjižne svitke, da so jih očuvali pred knjižnim moljem, slabe knjige pa so uporabljali kot zavijalni papir za kadilo (dišave), ribe itd.

naši učenjaki: zlasti württemberški teologi.

knjige g. Jakoba: Andreae, o njem gl. op. k str. 19.

magistru procuratore: učitelja upravitelja, t. j. ravnatelja stanovske šole, ki je bil tačas Bohorič.

zeta gospoda Foresta: o Forestu gl. op. k str. 160; njegov zet ni znan.

magistru Spindlerju: gl. op. k str. 138.

Jurij Dalmatin: je prosil za podporo, da bi mogel magistrirati, z vlogo 17. junija 1569; izpričevalo oziroma priporočilo nadzornikov in vodij württemberške dijaške ustanove v Tübingenu je zelo laskavo. bakalaureat, magisterij: akademski stopnji in časti.

- 168 za zidanje: prim. pismo z dne 28. maja 1570 na str. 168.

od g. Matevža Hauga: Haug je bil trgovec in bankir v Augsburgu in je tudi sicer imel zveze s Kranjsko.

z denarjem, ki sem ga dobil za hišo v Ljubljani: za to hišo (gl. op. k str. 125) je Trubar dobil 600 goldinarjev.

Melhijor Stoffel: je postal 1569 deželni pisar (tajnik deželnih stanov) v Ljubljani.

oba dela moje provizije: tudi po 1565, ko je moral zapustiti Ljubljano, so deželni stanovi izplačevali Trubarju do smrti provizijo (v višini njegove plače, prim. op. k str. 166), ker so mu to ob pozivu za superintendenta obljubili.

se zelo zahvaljujem: gl. prejšnji odlomek.

1200 goldinarjev: glede vrednosti prim. op. k str. 21.

169 iz več mojih pisem: niso ohranjena.

s colica passione ter continua febri: s koliko in neprestano groznico.

Wildbad: zdravilišče s toplimi vrelci na Württemberškem.

po Matevžu Haugu: prim. op. k str. 168.

Mihael Klaus: 1561 je Trubar priporočal Klause, ki je tedaj bival v Augsburgu, Ljubljančanom, naj mu preskrbè lekarno; 1575 je bil Klaus lekarnar na Dunaju. — Ker se Trubar tu zelo domače izraža o njem in ga imenuje „mein lieber schwager“, bi utegnili misliti, čeprav pomeni v 16. stoletju izraz „schwager“ različne stopnje sorodstva, da gre res za svaka, brata prve žene Barbare.

svoji hčeri: Magdaleni, iz prvega zakona; njen mož ni znan.

enega (sina) dal magistrirati: gl. op. k str. 153.

gospodu Seyerlu: Jurij Seyerle, mestni sodnik v Ljubljani, je bil med prvimi ljubljanskimi protestanti; s Trubarjem je gotovo bil v tesnejših stikih, kakor pričata tole pismo in poznejša poroka sina Felicijana z Ano, roj. Seyerle, pač hčerjo Jurijevo.

170 TRUBAR NOVIČAR. Tu so kronološko nanizani odlomki iz Trubarjevih pisem, podobno kakor v prejšnjem poglavju.

Henriku Bullingerju: Bullinger (1504–1575), župnik v Curihi, je kot naslednik Zwinglijev tu nadaljeval in izvedel reformacijo. Trubar ga je spoznal po njegovih spisih, zlasti po komentarjih sv. pisma, ki so začeli izhajati 1531. Obrnil se je prvič nanj v pismu z dne 13. septembra 1555, in sicer s prošnjo za denarno pomoč pri slovenskem tisku, čeprav je to bila tedaj Vergerijeva naloga. Vergerij pa, čeprav osebno znan z Bullingerjem, ni bil z njim v najboljših odnošajih.

prejšnja povelja proti luterancem: 1554 je bil Ferdinand ukazal, naj se kaznujejo tisti, ki bi se dali obhajati pod obema podobama, a 1556 je to naredbo ukinil.

Lansko poletje: 1556 so vzeli Turkom trdnjavo Baboča; med zmagovalci se je odlikoval Ivan Lenkovič.

Lenkovič: je bil od 1544 vrhovni poveljnik na turški meji.

- 171 pogovor zaradi vere: sestanek vojvode Krištofa Württembergskega z brati Guise v Saverne-u v Alzaciji 15.-18. II. 1562.
 Rim. ces. veličanstvo je... resno opomnilo kralja Maksimilijana...: Ferdinand I. je bil nasprotnik protestantov, sin njegov, Maksimilijan, pa se je v mladosti zelo nagibal k novi veri. Preden so ga izvolili za rimskega kralja (1562), pa se je na željo svojega očeta obvezal, da bo ščitil papeža in cerkev.
 našega škofa: Petra Seebacha, gl. op. k str. 159.
 v opisu gornjegrajskega romanja...: gl. str. 59.
 Tridentinski cerkveni zbor: po dveh prekinitvah je ta koncil spet zboroval od 1562 do 1563.
 razen dobrega vipavca: vipavskovino je bilo tedaj tudi v tujini znamenito. 1508 n. pr. je angleški kralj poslal posebnega sla v Benetke (Vipavo so tedaj zasedli Benečani), da bi mu dovolili izvoz vipavca.
- 172 sveti mir: mir, ki ga je sklenil Ferdinand 1562 s Turki; Turkom je moral priznati srednjo Ogrsko in dobršen del Hrvatske (na primer: Pakrac, Virovitico, Čazmo in Kostanjico). Kljub temu pa niso prenehali roparski vpadi Turkov.
 upor Rimljanov proti papežu: pod Pijem IV. (1559-1565) je v papeževi državi prišlo zaradi slabega gospodarstva in previsokih davkov do nemirov in zarot.
 namestnik poveljnika: Jurij Lenkovič, sin Ivana Lenkoviča (gl. op. k str. 170).
 v Slovenski marki: gl. op. k str. 17.
 škof iz Pična: Daniel Barbo, škof v Pičnu (Istra), je vodil preiskavo proti ljubljanskemu škofu Seebachu, ker so ga deželni stanovi 27. decembra 1562 obtožili pri cesarju zaradi njegovega postopanja proti Trubarju (gl. str. VI).
 zagrebški škof: Matej Brumanus (1558-1563).
- 173 ali je... simoniacus: ali kupčuje z duhovnimi dobrinami (na pr. z odpustki) oziroma s cerkvenimi službami.
 prešuštnik: Seebach je baje živel z ločeno ženo.
 officium parentum: dolžnost staršev.
 deželni glavar: Jakob Lamberg.
 vicedom: tedaj Jurij Hofer; vicedom je bil najvišji uradnik deželnega kneza (ne deželnih stanov).
 dokler ne pride novo navodilo: ljubljanski škof je septembra odšel na Dunaj in dosegel milost. Trubar poroča (18. IX. 1563), kako je laški škof večkrat v Ljubljani dejal, da bi cesar in papež odpustila ljubljanskemu škofu tudi hujše grehe, če ne bi bil pustil, da bi se v deželi ugnezdil krivoverec Trubar.

- 175 kdaj je umrl naš vrli knez: Krištof Württemberški je umrl 28. decembra 1568 v Stuttgartu.
 da so se udarili: v bojih med hugenoti (kalvinci) in guizi (katoliki) so v bitki pri Jarnac-u (12. III. 1569) zmagali guizi. Namesto Condéja (Ludvika I., brata Antona Navarskega), ki je padel, je prevzel vodstvo hugenotov mladi Henrik, kralj Navarski, poznejši Henrik IV. V Esslingenu: Esslingen je mesto blizu Stuttgarta.
 novice o dogodkih v Parizu: pariška šentjernejska noč 1572. Oranski...: osvobodilni boji Nizozemske zoper špansko vlado so se začeli že 1566. Najprej so se osvobodile severne protestantske province pod vodstvom princa Oranskega. Španski namestnik je bil do 1573 vojvoda Alba.
- 176 Na Nizozemskem...: gl. prejšnjo opombo; španski namestnik (gubernator) je bil baje Aleksander Farnese.
 Köln baje oblegajo papeževi: 1582 je prestopil kölnski nadškof Gebhard k protestantom. Protestantski knezi pa so ga pustili na cedilu in ko je kapitelj izbral 1583 za škofa bavarskega vojvodo Ernesta, je Gebhard moral bežati.

Sebastijan Krelj

- 177 OTROČJA BIBLIJA 1566, ohranjena v Londonu in Ulmu; za tretji primerek v Rimu se danes ne ve, ali še obstaja.
 Vocabula: slovarček v abecedniku na začetku knjige (str. 5).
- 178 Začetek katehizma kranskiga: str. 7 in 8.
 Zahvalenje: zaključek katekizma na str. 16 in 17.
- 179 Antithesis...: obsega str. 70-120; tu samo začetek (predgovorenje), peto poglavje (vseh poglavij ali „artikulov“ je šest; vsako poglavje prinaša v prvem delu mnenje protestantov, v drugem njihove priče, v tretjem mnenje katolikov, v četrtem katoliške priče, v petem delu, razločenju, pa se potrjuje stališče protestantov) in konec (završenje).
- 180 Epiphanius lib. 3. contra haereses: Epifanij v tretji knjigi zoper krivoverce, gl. op. k str. 60.
 stranici sinove Evini: pregnani sinovi Evini.
- 181 po tim stranenji: po tem izgnanstvu.
 na vsih svet: na vse svete.
 Chorus sacratus...: sveti zbor mučencev, duhovniki spoznavci in čiste device naj nas očistijo grehov.
 Inu koker le kuli...: smisel: in naj še tako našim (t. j. protestantom) nekatere (protestantske) sekte škodujejo (v oči bodejo), vendar

je tole (namreč prej našteto papeževo nasilje) in nič drugega večini, zlasti izobražencem in velikašem, na poti, da ljubijo bolj krivico (papeževo vero) zaradi mirnega življenja kakor pa resnico (protestantsko vero) s trpljenjem.

- 182 *Pesem inu molitov...*: str. 121–125, ponatisnjena pozneje v pesmaricah 1579, 1584 in 1595; besedilo je izvorno.
Za voljo besede *Tvoje...*: konstruirati je treba pač takole: za voljo besede *Tvoje* si nam dal te svete evangelije (in) to moč...
- 183 *obari je*: Krelj ima *obaroie*; izdaja 1584 ima *obari je*.

POSTILA SLOVENSKA 1567. Edini primerek ohranjen na Dunaju. Predgovor: str. VIb–VIIb; gl. podobo v prilogi 4.

Krellius: po tedanjem običaju latinizirano ime.

Ioanna Spangebergija kršansko postilo: Joh. Spangenberg 1484–1550, protestantski teolog in pedagog, je med drugim izdal 1542–1544 v Magdeburgu preprosto pisano postilo v štirih delih, ki je doživela silno mnogo izdaj.

v družih očeh bil: bilko.

- 184 *Inu so edni navajeni na to staro slovensko... pismo*: v Istri.

hrvatsko... pismo: glagolica.

Zato sem spred to staro abc... postavil...: na drugi strani naslovnega lista so natisnjena le imena glagolskih črk (as, buki, vidi...), pod njimi (ne nasproti, kakor pravi tu Krelj) pa latinska imena (a, b, v...).

proprietas linguae: jezikovna posebnost.

Črkom se ne pusti irati: črke naj te ne motijo.

cb za zb, f za ff včasih beri: cb beri kot č (prav za prav č),

f pa kot s (ne kot z, kakor večkrat pri Trubarju).

razlotek mej s in f, meju sb inu fb: razloček med z in s, med ž in š; Trubar teh črk ni vedno razločeval.

- 185 *Na tih trih kraljov dan*: str. 52b sl.

sprašajte to ditece: poizvedite po detetu.

- 187 *Strabo*: grški geograf v Rimu (63 pr. Kr. do 19 po Kr.) je napisal geografijo v 17 knjigah.

- 189 *Opomba*: na zadnjem listu (174a).

[TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1574]. O tej knjigi, ki jo je izdal Trubar, gl. op. k str. 102.

Da pacem Domine...: ta pesem je izšla prvič najbrže v izdubljeni pesmarici 1567, nato 1574 in v vseh poznejših izdajah protestantske pesmarice; tu po izdaji 1584, str. 145–147; pesem je prevod

po Luthru (Luther jo ima iz latinščine) oziroma po nemških pesmaricah, le v drugi kritiki je neodvisno od predloge vnesena prošnja za odvrnitev turške nevarnosti.

- 190 **Psalmus CXXVIII**...: pesem je izšla prvič v tej obliki najbrž 1567, nato 1574, 1579, 1584 in 1595; tu po izdaji 1584, str. 201–203; besedilo je prevod iz nemškega.
Beati omnes, qui timent Dominum: latinski začetek 182. psalma (Srečni vsi, ki se boje Gospoda).

Jurij Dalmatin

- 191 [TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1574]. O tej knjigi, ki jo je izdal Trubar, gl. op. k str. 102.
Ena srčna molitov zuper Turke...: je izšla v pesmaricah 1574, 1579, 1584 in 1595. Tu po izdaji 1584, str. 214 sl. (gl. podobno v prilogi 5). Pesem je svoboden prevod nemške „O Herr, ich ruff dein namen an“, ki ji je avtor Ivan Kugelmann.
- 193 [TRI DUHOVSKE PEJSNI 1575]. O tej Trubarjevi knjigi gl. op. k str. 111.
Ta CXXIIII psalm...: razen v Trubarjevi zbirki Tri duhovne pejsni na str. B 2b–B 3b je pesem izšla še 1579, 1584 in 1595; tu po prvem natisu, vendar samo prvih pet kitic (vsega je deset kitic). Besedilo je svoboden prevod nemške pesmi Justa Jonasa.
- 194 **JEZUS SIRAH** 1575, ohranjen v Ljubljani in na Dunaju. — Posvetilo, ki ga je napisal tiskar Mandelc, gl. na str. 241.
te hišne table: gl. op. k str. 115.
- 195 **sveti Ieronymus in prologo galeato & in praefatione in libros Salomonis**: sv. Hieronim (znameniti cerkveni oče okoli 330–420) v predgovoru k listu (sv. Pavla) Galačanom in v predgovoru k Salomonovim knjigam.
Eusebius: okoli 260–340, škof v Palestini, cerkveni zgodovinar.
Cap. IX.: str. 36 sl.
- 196 **Ne vadi se**: ne navajaj se.
PASIJON 1576, ohranjen v Ljubljani, na Dunaju in v Wolfenbüttelu.
Ahac, baron s Turna: gl. op. k str. 161.
Ivan Bugenhagen Pomeranus: protestantski teolog 1485 do 1558, poleg Melanchthona najpomembnejši Luthrov pristaš in prijatelj.
Ivan Brenz: gl. op. k str. 65.

- obenem sem prevel... pridigo: knjiga vsebuje najprej pasijon in vstajenje (1-43b), nato Brenzovo pridigo (44a-63b) in na-
posled s posebnim naslovom dolgo pesem, katere prvo in zadnjo kitico
gl. na str. 197.
- 197 Pasijon... v le-to pejsen... zložen...: gl. prejšnjo
opombo; pesem se je pozneje ponatisnila v pesmaricah 1579, 1584, 1595.
Naslanja se na pasijon Sebalda Heydena (prim. ritem: O Mensch, be-
wein dein Sünde gross, / darum Christus seins Vaters Schoss / äussert
und kam auf Erden. / Von einer Jungfrau rein und zart / für uns er
hie geboren ward, / er wollt der Mittler werden...), vendar je po
besedilu skoro popolnoma samostojna (Heyden ima 23, Dalmatin 30
kitic). — V naslovu omenjena slovenska pesem „Sveti Paul v enim
listi“, po kateri naj se poje, je Trubarjeva že 1551 objavljena pesem.
prešil: v poznejših izdajah prišil (i v drugem zlogu zaradi rime:
rešil – prišil).
- 198 BIBLIJE, TU JE, VSIGA SVETIGA PISMA PRVI DEJL 1578. Ta
tisk je ohranjen v štirih izvodih: v Ljubljani (zasebna last g. župnika
Vrhovnika), v Kamniku (zasebna last g. Sadnikarja), na Dunaju in v
Gothi. Knjiga vsebuje pet Mozesovih knjig.
- 199 Register...: tu samo izbor s strani 180b-181b; podoben, a mnogo
popolnejši register, je dodal Dalmatin celotni izdaji sv. pisma, gl. str. 209.
- 200 TA CELI KATEHISMUS INU... PEJSNI 1579. Edini primerek
ohranjen v Kopenhagenu. To je četrta izdaja pesmarice (prim. op. k
str. 102); tiskal jo je Mandelc v Ljubljani, toda brez not. Prireditelj
Dalmatin je tu ponatisnil Trubarjevo posvetilo Juriju Khislu in „Pričo-
vanje“ iz prejšnje izdaje (gl. op. k str. 102 in 104).
Pejsen pred jedjo...: objavljena prvič 1579, nato še 1584 in
1595; tu po izdaji 1584, str. 248 in 249. Besedilo je razen tretje kitice
prevod nemške pesmi „Allmächtiger gütiger Gott“, ki je izšla v nemški
pesmarici čeških bratov 1544.
Ena srčna inu troštliiva molitov...: objavljena prvič
1579, nato še 1584 in 1595; tu po izdaji 1584, str. 255-258, a samo
prvi dve kitici (vseh je deset). Besedilo je posneto po dveh pesmih
Nik. Hermanna: po štirikitični „Wenn mein Stündlein vorhanden ist“
in po petkitični „Wie Helias im fewrigen Wagen gen Himel feret“
(tudi nemške pesmarice od 1569 dalje združujejo tako te dve pesmi).
- 201 BIBLIJA, TU JE, VSE SVETU PISMU 1584 je ohranjena v raz-
meroma številnih primerkih (nad 60). Obseg: prva knjiga z glavnim
naslovom (50+334 listov) sega do vključno visoke pesmi; druga knjiga

- s posebnim naslovom (6+210 listov) obsega preroke in apokrifne, tretja knjiga s posebnim naslovom (151+8 listov) novi zakon.
- Drža Luthra nemška biblija: Luthrov prevod vsega sve-tega pisma je izšel 1534.
- 203 Vlahi: Romuni; na Romunskem je do 17. stoletja bila cerkvena slovanščina cerkveni in uradni jezik.
- le novi testament: Trubarjevi prevodi novega zakona od 1557 do 1582.
- psalter: Trubarjev psalter 1566.
- pet Mozesovih knjig: Dalmatin, Biblije... prvi dejl, 1578.
- Salomonovi pregovori: Dalmatin, Salomonove pripuvisiti 1580.
- Sirah: Dalmatinov Jezus Sirah 1575.
- 204 iz studenca originalnih jezikov...: Dalmatin je v glavnem prevajal po Luthru, le včasih je zaradi večje gotovosti pogledal tudi v hebrejski oziroma grški original in latinski prevod.
- zadaj v registru: prim. str. 209.
- teologi, pridigarji in druge krščanske osebe...: revizijska komisija; o njej gl. str. XXX.
- 205 Zamerkanje enih potrebnih štukov: na str. c VIIIb; tvori zaključek dolgega slovenskega predgovora, ki je sicer izviren, toda zgolj teološki.
- item na strani kratke summe inu imena...: prav tako (item) so na robu vsebinski posnetki (summe) in značilna imena. za volo tih konkordancij: konkordanca je sestava besed iz večjega spisa (n. pr. sv. pisma), razporejenih po abecednem redu.
- skuzi te majhine puhštabe a, b, c, d...: gl. n. pr. primera na str. 206 in 208.
- z drugimi besedami zložene: razložene.
- 206 je tudi zadaj na koncu... en register: gl. str. 209.
- XIII. En Davidov psalm...: I, str. 282b; prim. isti psalm v Trubarjevem prevodu na str. 93.
- 207 Salomonove visoke pejsni... II. cap.: I, str. 332b.
- 208 na téh gorah, ker se dilé: na gorah, ki se delijo; na raz-pokanih gorah.
- Uboga grečnica v Simonovi hiši: III, 35a. Prim. isti odlomek v Trubarjevem prevodu na str. 28.
- 209 Register nekaterih besed...: obsega na koncu biblije 13 strani (Cc 3b–Dd 3a); tu samo izbor. Ker je určen v abecednem redu bohoričice, so tu n. pr. besede, ki se pričenjajo s črko c in č (v boho-ričici z in zb), na koncu.

- 211 KRŠČANSKE LEPE MOLITVE 1584 so ohranjene v sedmih primerkih, od teh po eden v Ljubljani in v Zagrebu.
Posvetilo Ahacu s Turna: o njem gl. op. k str. 161.
drja Andreja Muscula molitvenik: Andrej Musculus (Meusel), luteranski teolog, 1514–1581, je izdal najprej latinski, 1559 pa nemški molitvenik. Dalmatin je uporabljal najbrže izdajo iz 1582.
- 212 Molitov zuper Turka: str. PIIIb–PIVb; ta molitev ni prevod, ampak izvorna Dalmatinova.
kakor si sturil Sanheribu, asirerskimu kralju: Senaheriba, ki je oblegal Jeruzalem in sramotil Boga, je doletela kazen: vojsko mu je uničila kuga, a njega sta pozneje ubila sinova (4 Kr 18–19).
- 213 TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1584. Ohranjenih je osem primerkov, od teh po eden v Ljubljani in v Zagrebu. To je peta izdaja protestantske pesmarice.
Posvetilo Juriju Khislu s Fužin: o Khislu gl. op. k str. 102.
- 214 Še pred mnogimi leti: 1551; prva Trubarjeva knjiga je bila obenem prva izdaja pesmarice.
pred 17 leti: 1567; tega leta je izšla druga izdaja pesmarice, ki pa se ni ohranila.
naučili so se deset božjih zapovedi, ... vere in očenaša...: Dalmatin meri tu na Trubarjeve katekizemske pesmi, kakor so *Kratka zastopna teh deset zapuvid izlaga, Symboli apostolorum paraphrasis, Orationis Dominicae... interpretatio, De institutione verbi et baptismi, Quid sit coena Dominica*; vse te so izšle že 1551.
- 215 ker se mi je tukaj ponudila prilika: Dalmatin je 1584 bival v Wittenbergu zaradi tiska Biblije.
z... okviri: prim. podobo v prilogi 5.
ker je prejšnja slovenska pesmarica... bila posvečena V. blagorodju: Juriju Khislu so bile posvečene izdaje 1567, 1574 in 1579.
Vaš dragi gospod oče: Janž Khisel, gl. op. k str. 102.
ko sem še v Tübingenu študiral: 1566–1572.
- 216 Ta božična pejsen „Puer natus“...: objavljena 1584 (str. 98–102) in 1595. Pesem je zelo stara (iz 14. stoletja; prim. tudi v Štrekljevi zbirki pesmi, ki se začenjajo *Eno je dete rojeno / notri v mesti Betlehem*). Dalmatin je devet kitic prevzel iz nemške pesmarice, ostale je sam zložil. Za vsako kitico se ponavlja pripev *hale, haleluja*, ki je tu izpuščen.

- 217 AGENDA 1585. Edini primerek ohranjen v Zagrebu (knjižnica Jugoslavenske akademije). Avtor (Dalmatin) in kraj tiska (Wittenberg) nista označena.
Gmajn molitov po predigi: str. C 4a-C 5b.
- 218 Žive inu krajljuje: živi in kraljuje.
TA KRATKI WIRTEMBERSKI KATEHISMUS 1585. Ohranjen v Zagrebu (knjižnica Jugoslavenske akademije) in v Wolfenbüttelu.
Ta drugi štuk. Od vere: str. A 4a-A 5b.
Konec hišne table: str. C 3b; o hišni tabli gl. op. k str. 115.

Adam Bohorič

- 219 ARCTICAE HORULAE 1584: Zimske urice, naslov slovnici, ki je ohranjena v devetih primerkih: v Ljubljani hrani državna knjižnica tri in slovanski seminar en primerek; ostali primerki so v Zagrebu, na Dunaju (2), v Dresdenu in Münchenu.
- 220 nalik serifskim žabam: po Pliniju (NH VIII, 227) so serifske žabe neme, menda zato, ker jim je voda premrzla; če se preneso v druge vode, kvakajo. Resnica bo pač ka-li ta, da to niso bile prave žabe — na Serifskem je zelo malo stoječih vodá — ampak krote.
- 223 ob bolj ko kraljevskih stroških Ptolemeja Filadelfa: Egiptovski kralj Ptolemej Filadelf (285-246) je baje naročil 72 učenjakom grški prevod pentatevha za aleksandrinško knjižnico. Prevod se imenuje Septuaginta (70 prevajavcev), kar se je s časom preneslo na grški prevod vsega starega zakona.
Jožef, slavni sin Gorionov: pod imenom Josipon ali Jožef ben Gorion je znano hebrejsko delo, ki vsebuje z mnogimi izmišljotinami prepleteno zgodovino Judov od Adama do razdejanja Jeruzalema. Ta, v judovskih krogih priljubljena ljudska knjiga je v 16. stoletju izšla tudi v nemškem prevodu.
- 224 celo latinsko sveto pismo: latinski prevod vsega svetega pisma, imenovan vulgata, a tudi „stari prevod“ (vetus et vulgata editio), sloni večinoma na prevodu sv. Hieronima (okoli 340-420).
v rutenskem in moskovitskem jeziku: v maloruskem in velikoruskem jeziku.
našim kranjskim ljudem ali Slovencem: v izvirniku: nostris hominibus Carniolanis seu Slavis.
kranjsko ali pravilneje slovensko sveto pismo: v izvirniku: Carniolana vel rectius Slavonica Biblia.
- 225 Heneti, Veneti ali Venedi, Vindi, Vandali: Heneti so bili staro ljudstvo v Paflagoniji (pokrajini v Mali Aziji); njihov

naziv so pomešali z nazivom za Venete. — Veneti (Venedi) pa so bili indoevropsko pleme ob Visli in vzhodno od nje; en del Venetov se je premaknil proti jugu in se naselil ob severni jadranski obali. Ker so prvotno domovino Venetov ob Visli v poznejšem času naselili Slovani, so zgodovinarji staro ime Venetov prenesli na nove slovanske priseljence in tako se je zgodilo, da so Germani za Slovane uporabljali (in še zdaj uporabljajo) ime Winden (Vindi) in da so začeli mešati prvotne Venete s Slovani. — Vandali so bili germansko pleme, a njihovo ime se je zaradi istozvočja z Venedi, Vindi napačno uporabljalo za poimenovanje Slovanov.

pridevek Slovanov je dobilo to ljudstvo po zaslugi za slavna dela: naziv *Slovan* ni v zvezi s *slava*, vendar do danes ni popolnoma pojasnjen; najbolj se nagiblje mnenje k temu, da je iz korena *slov*, ki pomeni reke in močvirje; Slovani bi bili torej prebivalci močvirnatih krajev.

Jeremija Homberger: 1529–1593, superintendent v Gradcu; šoli in teološkim pripravnikom je bil namenjen njegov Examen Theologicum 1583; bil je tudi v revizijski komisiji za Dalmatino sv. pismo. Marchschalch: Bohoričeva oziroma Hombergerjeva etimologija je napak; starovisokonemško *march* pomeni konja, *schalch* pa slugo; beseda zaznamenuje torej najprej konjskega hlapca, potem tudi nadzornika kraljevskih hlevov; ta služba se je podeljevala najvišjim dostojanstvenikom.

- 226 Germani in Alemanni: da bi bili to „prav možati“ (gar manne) oziroma „vsi možati“ (alle manne) ljudje, kakor meni Bohorič, ni res; naziv Germani je keltskega izvora in je veljal prvotno le za pleme Tungrov v Belgiji; pomen utegne biti „plemensko pristen“. Alemanni oziroma Alamanni je bila oznaka za prebivalce jugozahodne Nemčije in pomeni „možje vsi skup“.

Dalmati so zmerom sloveli za bojevite: Cicero, Ep. 5, 11, 13; ti Dalmati niso bili Slovani, marveč Iliri.

- 227 Heneti (so prišli) svojim grškim sosedom v pomoč: po Homerjevi Ilijadi II, 852.

Mizijci: prebivalci Mizije (v Mali Aziji) sorodni z Moezijci, prebivalci Moezije (na Balkanu); črkopis, ki ga prisoja Bohorič Mizijcem, je cirilica.

Hrvatje po svoji pisavi: po glagolici.

iz zadevnih predelnic: v svoji slovnici ima Bohorič tudi glagolsko in cirilsko abecedo; prim. podobo v prilogi 7.

Benetke: naziv je res v zvezi z Veneti, ki pa niso bili Slovani (gl. op. k str. 225).

- pod vodstvom Antenorja: Antenor je bil trojanski knez, ki je po zavzetju Troje odšel v Italijo in baje ustanovil Padovo. v Afriki: tu ni bilo Slovanov.
- 228** Moshi ali Moskovitje: Velikorusi.
Ruteni: Malorusi.
Ptolemej: astronom in geograf v Aleksandriji, v 2. stoletju po Kr.
Venedski severni zaliv: Gdanski zaliv.
Litvanci: niso Slovani, pač pa jezikovno njihovi najbližji sorodniki.
Valahi: Vlahi, prim. op. k str. 203.
Rasciji: Srbi.
Strabo: gl. op. k str. 187.
Mišnjani: prebivalci Mišnje (Meissen).
- 229** Moshi se imenujejo po Mož: ta in še nekatere naslednje razlage so seveda diletantske.
tetrah: vladar nad četrtim delom kake dežele; Ivan Hunjadi, ogrski velikaš v Transilvaniji, je vladal na Ogrskem namesto mladoletnega Vladislava; po smrti obeh (1456 oziroma 1457) so Ogrji izbrali za kralja sinu Hunjadija, Matijo Korvina (kralja Matjaža).
Sepuzija: bivši Spiški komitat (Szepes, Szepus) jugovzhodno od Tatre, danes na Slovaškem.
Pomorjani imajo ime po pri morju: naziv za Pomorjansko (nem. Pommern) je res v zvezi s slovansko besedo morje.
Meklenburški vojvode: v izvorniku *Megapolenses* (gr. megapolis = veliki grad); *Mecklenburg* je nastalo iz starejšega *Mikilinborg* (= veliki grad). Stargart je mesto vzhodno od Stettina; Bohorič hoče menda povedati, da so meklenburški vojvode v svojem nazivu oziroma imenu po tedanjem običaju naštevati tudi ime mesta Stargart.
Mejni grofje Brandenburški so vojvode Slovanov: na Brandenburškem so še danes Slovani (Lužičani).
knez Saksonske: je gospodaril nad lužiskimi Srbi.
mesto Lypsia: Bohoričeva razlaga, da je Leipzig v zvezi z besedo *lipa*, je točna; volilni knez Saške, pod katero spada Leipzig, je bil tedaj August I. (1526–1586).
Chemnicium: nem. Chemnitz je iz slovanskega *kamenica*.
Jurij Fabricij: 1516–1571, učenjak in pesnik.
Martin Chemnicij: 1522–1586, protestantski teolog in pisec.
- 230** Dueben ... Dubina: Düben je mesto v pruskem okraju Merseburg, Dubin pa mestece pri Poznanju.
Pretin in Preč: oboje je v pruskem okraju Merseburg.
Torga: mesto Torgau ob Labi.
Mišnja: Meissen.

- 231 Karel, tega imena Četrtri: o njegovem Zlatem pismu (zlati buli) gl. op. k str. 49.
dokler ni posvetil v Pragi cerkve sv. Hieronimu...: Karel IV. je 1347 ustanovil v Pragi samostan (Emavs) nalašč zato, da bi se tam vršila služba božja v slovanskem jeziku.
- 232 Ko so se namreč lani bogoslovci... posvetovali: o tem gl. več na str. XXX.
- 233 Filip Melanchthon: znameniti humanist in Luthrov najimnitnejši sodelavec (1497-1560) je napisal tudi latinsko slovnico.
- 234 Francišek grof Turnski: goriški glavar od 1542 do 1569. Ziga pl. Herberstein: 1486 do 1566, iz Vipave. Kot cesarjev diplomat je bil med drugim tudi na Češkem, Poljskem in v Rusiji, ki jo je z znamenitim spisom *Rerum Moscoviticarum commentarii* (1549) tako rekoč odkril zapadnemu znanstvenemu svetu. Izdal je še več zgodovinskih del, ki jih je opremil s številnimi dokumenti. Dobro mu je služilo, kakor sam trdi, znanje slovenščine.
- 235 listina..., ki je bila izdana po Aleksandru: Zgodbo o privilegijih, ki naj bi jih bil dal Slovanom Aleksander Veliki, ima Bohorič iz Hajkove Kronike češke (1541).
- 236 [TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1584]. O tej knjigi gl. op. k str. 213.
Ena druga otročja pejssem...: objavljena prvič 1584, str. 241-245, drugič 1595; obsega vsega 28 kitic (tu le 1-3 in 22-28). Besedilo je izvirno. V naslovu je A. B. (Adam Bohorič) predpisal dve melodiji: ali melodijo pesmi *Ne daj, Oča naš...*, ki je Trubarjeva (gl. str. 94), ali pa posebno melodijo, ki je notirana ob prvi kitici takoj za naslovom (*v le-ti viži*). Naslov *Ena druga otročja pejssem...* izvira odtod, ker sledi neposredno za Dalmatinovo, tudi jutrnjo pesmijo.

Jurij Juričič

- 238 Ena pejsen...: objavljena le v Enih duhovnih pejsnih 1563. ker je ušel: kir (kateri) je ušel; Elze (*Gesangbücher* 13), po katerem ponatiskujem tole pesem, ima *šel*.
Predgovor k Postili 1578: Tale druga izdaja Kreljeve postile iz 1567 je ohranjena v Ljubljani, Gorici, Stuttgartu in Londonu; popoln je le londonski primerek. Mandelčevo posvetilo v tej knjigi gl. str. 242. celo postilo Joannesa Spangebergija: ni točno, ker obsega Juričičeva izdaja le tri dele, dočim jih ima izvirnik štiri; o Spangenbergu gl. op. k str. 183.

Lukež Klinc

- 240 *Cantio illa...*: pesem je prvič izšla v Enih duhovnih pejsnih 1563, nato najbrž v izgubljeni pesmarici 1567 in v vseh naslednjih izdajah; tu po izdaji 1584, str. 93–95. Razen tretje kitice je prevedena po Luthrovi „Vom Himmel kam der Engel Schaar“.

Janž Mandelc

- 241 *Posvetilo...*: o Janžu Khislu gl. op. k str. 102, o Dalmatinovem Jezusu Sirahu gl. str. 194 in opombo k temu.
- 242 *Posvetilo v Postili 1578*: Glede ohranjenih primerkov te postile gl. op. k str. 238.
- 243 *nekomu drugemu: J. Juričiču.*
To se je izvršilo... pred desetimi leti: nemogoče je, da bi bil Juričič prevel drugi in tretji del postile že pred desetimi leti (= aprila 1568), ker je do decembra 1567 Krelj še živel; končal pa je prevod do 19. januarja 1571, ko so mu deželni stanovi plačali honorar.

Janž Tulščak

- 244 *Posvetilo...*: Marija in Margareta sta bili sestri, rojeni Paradeiser; o njunih možeh, Khislu in Reinu, gl. op. k str. 102 in spredaj str. 159 in 160. Tulščakove krščanske lepe molitve 1579 so ohranjene v edinem nepopolnem primerku v Kopenhagenu. Odlomek posvetila sem prevel po Radicsu (Argo 1894).
dr. Johannes Habermann: tudi Avenarius, 1516–1590, profesor v Wittenbergu in superintendent v Zerbstu, teološki pisec, zlasti znamenit po svojem molitveniku, *Christliche Gebete für allerlei Not und Stände der ganzen Christenheit* 1567.
- 245 *Zuper falš inu zapelavski vuk*: str. 13a–14b.

Janž Schweiger

- 246 *Ena lepa duhovna pejsen...*: je izšla prvič v Dalmatinovi izdaji pesmarice Ta celi katechismus 1584, str. 258–265, drugič pa v pesmarici 1595. Obsega 27 kitic; tu sem izpustil 2.–18. kitico, ki vsebujejo nekakšno veroizpoved. Tekst je izviren, a tudi za melodijo niso našli tujega vira. V naslovu omenjeno pesem „Oča, Sin, Duh, nebeski kralj“ gl. str. 9.
- 247 *vekoma obaroval*: in jih bo vekomaj obvaroval.

Hieronim Megiser*

- 248 Stran iz slovarja...: 1592: knjiga je ohranjena skoro v vsaki večji knjižnici.

Andrej Savinec

- 249 Predgovor v Pr. Trubarja Hišni postili 1595: o tej knjigi gl. op. k str. 157.
samuč to samo edino kratko (postilo): Trubarjev En register... 1558.
iz svejta: po nasvetu.
- 250 Inu kedar sem jest... od gospuda Felicijana Trubarja...: Felicijan Trubar je Savinca, ki je bil bivši učenec (*stari discipulus ali mlajši*) Primoža Trubarja, večkrat naprosil, da bi pomagal pri izdaji.
s tem majhinim... darum inu funtom: funt tukaj isto kar talent (glede na priliko o talentih, Mt 25).

Felicijan Trubar

- 251 Posvetilo v Pr. Trubarja Hišni postili 1595: o tej knjigi gl. op. k str. 157.
- 252 odkar je bil... izgnan iz Ljubljane: 1565.
- 255 Posvetilo Ahacu s Turna...: o Ahacu s Turna gl. op. k str. 161. — Krščanske lepe molitve 1595 so ohranjene v Ljubljani (v državni in muzejski knjižnici) in v Gorici.
po naročilu V. Milosti: z dovoljenjem deželnega odbora z dne 11. marca 1595 je odšel v Tübingen, da izda svojega očeta Hišno postilo (gl. prejšnje posvetilo).
- 256 Posvetilo Juriju Khislu...: o Juriju Khislu gl. op. k str. 102. — Pesmarica 1595 je šesta in zadnja izdaja te priljubljene protestantske knjige; ohranjena je v Ljubljani (muzej) in v Gorici.
Tale knjižica psalmov, ki jo je prvotno priredil moj... oče: Primož Trubar je izdal pesmarico 1551, 1567 in 1574.

* Od tistih 20 pregovorov v obeh izdajah Megiserjeve zbirke Paroemiologia (gl. str. XL), ki jih je Radics (Kres II) vse označil za slovenske, je večina hrvaških. Slovenski utegnejo biti le: *Je li Bug za nas, kdu more zuper nas biti? Hud[a] koza, hud[a] kozlica. Ki[r] se šuma boji, ne bodi u grnje. Ki[r] od straha umre, s prdci mu zvone. Bolji je dober glas nego zlat klas.*

- 257 da je (Dalmatin) na novo dal v tisk pesmarico: Dalmatin je priredil izdaji 1579 in 1584.
- 258 ob priliki, ki se mi je ponudila: Felicijan Trubar je bival v Tübingenu zaradi izdaje Hišne postile, gl. op. k str. 255. izdal pesmaričico zdaj tretjič: gre prav za prav za šesto izdajo, Felicijan pa je bil tretji, ki je priredil pesmarico.

Marko Kumprecht

- Hvaležna pejsen D. Marije...: je izšla le v Felicijana Trubarja izdaji pesmarice 1595, str. 129-132. Besedilo je svoboden prevod iz nemščine, izvirni sta prva in zadnja kitica.
- 259 Psalmus XIII...: izšla kakor prejšnja pesem le 1595, str. 280 do 284. Vsebinsko se naslanja na štirikitično nemško pesem *Ach Gott, wie lang vergisset mein* M. Greiterja, le šesta kitica je dobeseden prevod.

Janž Znojilšek

- 260 Ena lepa duhovna pejsen...: izšla kakor zgornji Kumprechtovi pesmi le 1595, str. 266-269. Besedilo je prosto prevedeno po nemški Spenglerjevi, v naslovu omenjeni pesmi *Durch Adams Fall*.
- 261 Kaj doktor Luther od pohištva piše: Katehismus doktorja Martina Luthra 1595 je ohranjen v edinem primerku v Dresdenu. Objavljeni odlomek, posnet po Elzeju (*Druckschriften* 20), stoji na str. 109 in 110.

Anonimi

- 262 *Vulgaris Slavorum in die resurrectionis Domini cantus*...: „Slovenska ljudska velikonočna pesem, ki se poje na različne melodije.“ Izšla je prvič v Trubarjevi pesmarici Ta celi katehismus 1574, nato v izdajah 1579, 1584 in 1595; tu po izdaji 1584, str. 123-127. Pesem je, kakor pravi naslov, narodna oziroma ponarodela, še iz predreformacijske dobe; nastala je po nemški *Christ ist erstanden*. Za vsako kitico sledi „Kirje elejson“, kar sem tu izpustil.
- 263 *Solennis ille cantus*...: „Slovesni spev „Dan veselja je“, ki ga je nekdo pred nekaj časa dobro prevel in kakorkoli ritmično sestavil.“ Tudi to pesem nahajamo v istih izdajah kakor prejšnjo; tu po izdaji 1584, str. 88-90. Besedilo je svobodna prepesnitev nemške pesmi iz 15. stoletja *Der Tag der ist so freudenreich*, razen tretje kitice, ki je bolj dobesedno prevedena.

OPOMBE K PRILOGAM (PODOBAM)

Iz tehničnih razlogov so vse podobe zmanjšane: približno dve tretjini izvirne velikosti predstavljajo Trubarjev portret pred naslovnim listom (iz Hišne postile 1595) in podobi v prilogah 2 in 4; polovico izvirne velikosti predstavljajo priloge 1, 3, 5 in 7, a tretjino izvirne velikosti priloga 6.

Nemško besedilo pisma v prilogi 3 se glasi:

„Edler Gestrenger Großgünstiger Herr, beim zeiger diser zedl Jörgen, E. g. schickh ich alle mir zugeschickhte (zugeschickhte) beim Hrn Dietrichen geschrifte vnd daneben was der Fr. Drl. zu antworten, mein ainfältig eilendts bedenckhen.

Umb den Hasen sag Deo Gratias, vnd ein Scatl mit Morgranöpfel sueß von der Frawen Stetnerin wißen hiemit zu emphaen. Sie hat In Irem laden Citroni, Lymoni, vnd pomorantzen sollen Ir pald khumen.

Heut ist In der Stat von Sterb nichts zuhoren, Gott sei lob, was der Newe Mon pringen wirdet, das werde ich vielleicht am ersten erfaren. Mein kinder sein dise woch zimlich stil vnd andechtigh gewest, aber jezu(n)dt sein schon wideru(m)b frech, frölich vngehörtsam.

E. G. klag ich armer khnecht, Ich hab kein geld, wein, khoren vnd speckh, shmoltz hab ich auff halb Jar. Der Forestin bin ich .12. thaller schuldig, dem Hrn buchhalter auf dise quotemer vnd auff khu(n)fftige hab ich .24. gulden entlehnt. Nun wiße ich nicht wo aus, taglich khumen frembd leit (die walchen mit Ir Ertzneien meines erachtens gleichwol zufrue vnbedachtlich von Inen abgefertigt)“ itd. (Prevod gl. na str. 166.)

MANJ ZNANE OBLIKE

Ker prehaja *a* za mehkiimi soglasniki v *e*, nahajamo oblike: *drukarje* (drukarja), *farje* (farja), *rumane* (romanja), *naklane* (naklanja), *začene* (začenja), *postavle* (postavlja), *odpušče* (odpušča), *pregane* (preganja).

Zaradi prehoda nenaglašnega *e* (ê) v *i* beremo: *visti* (vestí), *slipi* (slepi), dva *lipa* moža (lepa), *priiti* (preti).

Zaradi prehoda dolgega *o* v *u* beremo: *du* (kdo), *tuj* (tvoj), *tujih* (tvojih), *suji* (svoj), *po puli* (po polju), *z vukum* (ukóm, naukom), *vukuvi* (ukovi, nauki).

Samostalnik *kri* ima gen. in dat. *kriji*, instr. *s krijo*.

Zaimek: *nom, vom* = nam, vam, *je* (acc. pl.) = jih, *za čes volo* = za-voľjo česa, *siĝa sveta* = tega sveta.

Glagol *hoteti*: *hočo* ali *čo* (hočem), *oč* (hočeš), *očmo* (hočemo), *ote* (hočejo); *noč* (nočeš). — Glagol *moči*: *mogo* (morejo).

Komparativ adverba *lahko* je *ležej* (laže).

MANJ ZNANE BESEDE

- arnož, m. – oklep
 aufflog, m. – doklada, davek
 avštrija – upor
 barkalor – mornar
 blagu – zaklad
 blazniti se – motiti se
 bledeti – besedičiti, čenčati
 bog – ubog
 bruma – pobožnost
 brumen – dober, pobožen
 bruzda – uzda
 buhrnik – vohrnik, skopuh, upnik
 bukovski – latinski
 cbivlati – dvomiti
 cehmošter (cehmojster) – cerkveni sta-
 rešina, ključar (ki v imenu srenje
 nadzoruje cerkveno premoženje)
 cilu – popolnoma
 cimperman – tesar
 cimprati – tesati, graditi
 col, m. – carina
 čas; s časom – počasi
 činž, m. – obrest, davščina, najem-
 nina, zakupnina
 čislo – število
 davri, f. pl. – duri
 dejl; na dejl priti – zapasti
 dinarica – služkinja
 dini – edini
 dišputirati – učeno se razgovarjati,
 prepirati
 dokonane, n. – dovršitev
 dokonati (dokojnati) – dokončati,
 dovršiti
 dolgovane, n. – opravki
 drak – zmaj
 drastiti – dražiti
 erbič – dedič
 erbovi – dedni
 farman – faran, župljan
 ferahtati – zaničevati
 flegar – oskrbnik
 flinderlin, m. – blesket, blesteč nakit
 flis, m. – vnema
 fratovati, -ujem – izdajati
 garter – mreža, omrežje
 gfarlikost, f. – nevarnost, pogubnost
 gmajn (indecl.) – preprost
 gmajna – občina, občestvo
 gorijemlene – rast, naraščanje
 grunt; iz grunta – temeljito
 hinava – hinavščina
 hlapčič – deček
 imer – vedno
 iše – še
 iztolmačevati – prevajati, prevesti
 izvuna – zunaj, na pamet
 joger – apostol
 kecarski – krivoverski
 kej – kje
 kelder – klet
 kojene – gojenje, gojitev, vzgajanje
 kojiti – vzgajati
 kratku ne – nikakor ne, celo ne
 krišpane – kodranje, lišpanje
 krivina – krivica
 kukava – samotna, v globelih skrit
 kraj
 kušati – poljubiti

lebbati – razkošno živeti
leben – življenje
leža (pl. leže) – laž
ličkak – nekakšen (zaničljivo)
lotrica – nečistnica
lotrija – nečistost, nečistovanje

mahin – majhen
marina (tudi: marin, m.) – marnja,
prazna govornica, klepet
martrnik – mučenec
masen, -sna, -sno – zmeren
mej (predl.) – med
mit, m. – najemnina

nepridnu – nekoristno
nerodliv – brezbrizen
neumejtelen – neveden
nezmasen – nezmeren
nežiher – nevaren
nikdir – nikjer
ništer – nič
noriti – goljufati
nuc, m. – korist
nuja – sila, stiska, nadloga

obeseliti – obveseliti, razveseliti
obpustiti – opustošiti
odhudna – odhod
odločiti – določiti
odvetnik – zagovornik
odvižati – odvrniti
ofert, f. – napuh
oli – ali
ostriti – bistriti (um), vcepiti
ostrupiti – zastrupiti

panati – izobčiti
pena – kazen
pergliha – primera
perglihati – primerjati

pernaređen – pripraven
peruta – pero (za pisanje)
pibirija – pobalinstvo
pild – slika, kip
pisaren, -rna – pisar, pisec
plat, m. – list, stran
podružnik – diakon, duhovnik pri
podružnih cerkvah

podvižati – poučiti
poklicane – poklic
pole – poglej, glej
poročen – priročen
poročiti – naročiti
porodni greh – izvorni greh
potehmal – ker
požreh – požeruh, požrešnež
pravda – zakon, pravica; sodna
taksa

pravlene – govorjenje
prehiniti – prekaniti, prevariti
prevračene – prevajanje
prez – brez
prid, m. – korist
priden – koristen
pritež, m. – pretež, pretnja
prosane – nezumno, potratno živ-
ljenje
psalirati – psalme peti

rajtinga – račun
ranta – poprečni drog, kol
raven – zraven, poleg
red – vred
red, m.; po redu – zapovrstjo
redle – živahno, krepko
rezdilene – razprtija
rezodivene – razodetje
roditi – brigati se
rodov – rodoviten
rotavž – mestna hiša, zbornica
rumane – romanje

samuč – temveč, razen	umejtelen – spreten, izkušen
sedašni – sedanji	undu – ondi, tamkaj
selstvu – oznanilo, poročilo, vest	unucnu – nekoristno
sice – sicer	
silaba – zlog	vejdeč – znan
so (predl., zlasti pred obliko <i>vsem</i>) – s, z	vek, m. – moč; k veku perpraviti – okrepčati, poživiti
stranjenje – izgnanstvo	viner, vini – vendar
stranik – izgnanec	viuda – vojvoda
stuprov (stupru) – stoprv, šče	vižati – voditi, ravnati
sturiti; zadosti sturiti – zadostiti, zadovoljiti	vličene – odhod, selitev
summa (lat.) – vsota; in summa – skratka	voza – ječa
suseb – posebno, zlasti; posebe	vpelnica – pepelnica
svada – razdor, prepir	vreče, n. – vreča
svetiti se – svetega se delati, svetohliniti	vstekel – stekel
svit – svet, nasvet	vuk – uk, nauk
šaft, f. – volilo, testament	
šajn, m. – videz	zabston – zastonj
šenkinga – darilo	zagviševati, -ujem – zagotavljati
šentovati – preklinjati, sramotiti	zaluba – zaobljuba
špiža – hrana	zastop, m. – pomen
špižati – hraniti	zglihane – primerjava
štalt, f. – postava	zgodene – zgodba, dogodek
štalten – postaven, čeden	zlobiti se – hudovati se, jeziti se
štimovec – glas, samoglasnik	zred – vred
štivra – davek	zuper – zoper, proti; protivno
štuk – odstavek, nauk	zuprnik – nasprotnik, protivnik
temeč – temveč	žalovati (n. pr. grehe) – obžalovati
tolmačevane – prevajanje	život – življenje
tolmačiti (tomačiti) – prevajati	žlaht (indecl., n. pr. ves ž., vsi ž.) – vsakovrsten, raznoter
toverna – taberna, gostilna	žleht (indecl.) – preprost
tranča – ječa	žleza – kuga
	žlize, f. pl. – kuga
	žmagati – sramotiti
	žold, m. – plača

Nekaj latinskih okrajšav svetopisemskih knjig: *Act.* = Acta sanctorum (Apostolska dela), *Deut.* = Deuteronomion (peta knjiga Mozesova), *Nu.* = Numeri (četrti knjiga Mozesova), *Reg.* = knjiga kraljev, *Treno.* = Threnoi, grški naziv za Jeremijeve žalostinke.

UREDNIKOVO POROČILO

Tale knjiga prinaša izbor skoro iz vseh knjig naših protestantskih piscev. Ker sem hotel zbrati zlasti kulturno in zgodovinsko pomembnejše odlomke, sem moral upoštevati tudi nemška posvetila in eno latinsko. Odločil sem se za prevod (prevodi so označeni z manjšim tiskom) zaradi namena zbirke, v katero je uvrščena knjiga. To mi je tudi narekovalo prenos slovenskih besedil v današnji črkopis.

Glavne smernice transkripcije naj pokažejo naslednji primeri: Pišem *velita* za *velyta*; *ura* za *vra*, toda *dva* za *dua*; *rekel*, *pameten* za *rekal*, *pametin* (polglasnik!); *črna* za *zberna*, *čerke* za *zhárke*, toda *perkazuje* za *perkasuie* (r — ri); *tedaj* za *tedai*; *ti* za *ty*; *ludje* za *ludye*, *božji* za *boshy*, *trijeb* za *tryeb*, *pravijo* za *prauio*, *tiju* za *tiu*, *ljudeb* za *lūdeb* (Krelj); *nikdar* za *nigdar*; *eksempla* za *exempla*, *cerkve* za *cerque*, *Kristus* za *Christus*, *s točo* za *stozbo*, *s sujmi* za *suimi*, *v sovražnika* za *v' fourashnika*; *s, š, z, ž, c, č* za *s, sb, s, sh, z, zh* ne glede na nedosledno rabo pri Trubarju; *č* za *ch* (*mogoče* za *mogoche*, Krelj); *pisar* za *pišsar*, *česte* za *chestee* (dvojni znaki so torej poenostavljeni, le izjemoma pišem zaimek *nje* za *nee*, da se loči od nikalnice *ne*) itd. — Naglasna znamenja sem pustil le tam, kjer pomenijo obenem besedni naglas (*noyé, povém*). Glede velikih in malih črk, ločil in razstavljanja besed (pišem n. pr. *v le-te bukve* za *vle te buque*) sem sledil današnjemu pravopisu. S transkripcijo pa seveda nisem imel namena, doseči enotne redakcije tekstov, ker bi v tem primeru moral spreminjati tudi jezik. Jezika pa se nisem niti najmanje doteknil.

Glede zunanje ureditve in razvrstitve tole: teksti si slede v časovni zaporednosti. Naslovi knjig v oglatih oklepajih [] pomenijo, da knjige ni izdal pisec, pod čigar poglavjem je naslov uvrščen, marveč da je pri njej le sodeloval, n. pr. Trubar s posvetili pri hrvatskih knjigah. Oglati oklepaji [] v besedilu oklepajo moj vrinek, a tri pike (...) pomenijo, da sem kaj izpustil.

Naslovi odlomkov so ali izvirni (pri št. 3, 4, 10, 12, 16, 22–24, 36–39, 41, 43, 46, 54, 56, 58, 63, 67–71, 77–81, 84, 86–88, 122–126, 128, 130–135, 137–141, 143–147, 149, 151–157, 159, 163, 164, 170–175) ali so moji (pri vseh ostalih številkah).

Kazalo (str. 322) je obenem bibliografija spisov glavnih protestantskih piscev, če se upošteva, da niso v tej knjigi zastopani tile tiski:

Primož Trubar: 1. Svetiga Pavla ta dva listi 1561 (nima predgovora in je tudi po paginaciji nadaljevanje prvega dela novega testameta iz 1557). [Cirilski Edni kratki razumni nauci 1562] (Trubarjevo nemško posvetilo ne prinaša nič posebnega niti novega). 3. [Glagolski Edni razumni nauci 1562] (isto). 4. [Glagolski Artikuli 1562] (isto). 5. [Cirilski Artikuli 1562] (isto). 6. [Glagolska Postila 1562] (isto). 7. [Cirilski Postila 1563] (isto). 8. [Cirilski Prvi del novoga testameta 1563] (isto). 9. Ta celi katehismus... inu pejsni 1567 (ni ohranjen). 10. [Ta celi katehismus... inu pejsni 1579] (prinaša le ponatise Trubarjevih pesmi). 11. Formula concordiae okoli 1581 (ni ohranjena). 12./13. [Ta celi katehismus... inu pejsni 1584 in 1595] (prinaša le ponatise Trubarjevih pesmi).

Sebastijan Krelj: 1. [Ene duhovne pejsni 1563]. 2. [Ta celi katehismus... inu pejsni 1567] (izgubljen). 3.-5. [Ta celi katehismus... inu pejsni 1579, 1584, 1595] (prinašajo le ponatise).

Jurij Dalmatin: 1. Salomonove pripuvisti 1580. 2. Poskusni list 1580. 3. [Ta celi katehismus... inu pejsni 1595] (prinaša le ponatise).

Adam Bohorič: 1. Elementale Labacense 1580 (ni ohranjen). 2. Nomenclatura trium linguarum 1580 (ni ohranjena). 3. Otročja tabla okoli 1580 (letak, ki je le deloma ohranjen). 4. [Ta celi katehismus... inu pejsni 1595] (prinaša le ponatis edine Bohoričeve pesmi).

Od ostalih piscev so izdali knjige: **Juričič** (Ene duhovne pejsni 1563 in Postilo 1578), **Tulščak** (Krščanske lejpe molitve 1579), **Megiser** (Dictionarium 1592, glede ostalih glej str. XL), **Felicijan Trubar** (Pr. Trubarja Hišna postila 1595, Dalmatinove krščanske lepe molitve 1595, Ta celi katehismus... inu pejsni 1595), **Znojilšek** (Katehismus doktorja M. Luthra 1595), a sodelovali so: **Klinc** (v Enih duhovnih pejsnih 1563 in v pesmaricah 1574, 1579, 1584, 1595), **Mandelc** (v Dalmatinovem Jezusu Sirahu 1575, v Juričičevi Postili 1578), **Schweiger** (v Treh duhovskih pejsnih 1575 in v pesmaricah 1579, 1584, 1595), **Savinec** (v Pr. Trubarja Hišni postili 1595), **Kumprecht** in **Znojilšek** (v pesmarici 1595).

V seznamu osebnih imen (str. 320) so upoštevani le teksti, ne pa uvod niti opombe.

Glede zunanje opreme knjige naj omenim le, da je sprednja platnica (s Trubarjevo podobo v zlatu) posneta po vezavi nekaterih Trubarjevih knjig in da so skoro vse vinjete v knjigi in na hrbtu iz naših tiskov 16. stoletja.

Literatura, na kateri sloni knjiga, zlasti uvod in opombe, je za-
beležena v opombah h Kidričevi Zgodovini slovenskega slovstva; posebej
naj omenim Kidričeve in Elzejeve razprave, Čerinovo študijo o protestant-
skih pesmih in članke v Slovenskem biografskem leksikonu.

Iskreno se zahvaljujem vsem, ki so kakorkoli pripomogli do
izdaje te knjige. Tako mi je preskrbel g. univ. prof. N. B. J o p s o n pre-
pise iz Londona, a g. univ. prof. dr. Stjepan I v š i ć prepise iz Zagreba in
mi šel na roko pri delu v knjižnici Jugoslavenske akademije; g. univ.
prof. dr. Franc R a m o v š mi je pomagal z nasveti in gradivom iz Kopen-
hagena, Göttingena, Tübingena, Gradca in Dunaja, g. univ. prof. dr. France
Kidrič z nasveti in gradivom iz Dresdena; gg. dr. Janko Š l e b i n -
g e r, upravnik državne licejske knjižnice, dr. Josip M a l, ravnatelj mu-
zeja, in dr. Ciril P o t o č n i k, spiritual in knjižničar semeniške knjižnice,
so mi olajšali delo v knjižnicah. G. župnik Ivan V r h o v n i k mi je lju-
beznivo postregel z Dalmatinovim pentatevhom. G. prof. Anton S o v r è je
prevel latinski predgovor Bohoričeve slovnice, g. Janez L o g a r je zame
prepisoval v Pragi in na Dunaju. Založnica, ki se je na pobudo
g. Alfonza G s p a n a odločila za to izdajo, je z velikim razumevanjem
poskrbela za odlično opremo.

POPRAVKI

- Na str. 28. (naslov) beri: *Lukež VII, 36-47* nam. 26-47;
na str. 61. (8. v. od sp.) beri: *Salomonovega* nam. *Salamonovega*;
na str. 61. (4. v. od sp.) beri: *veliko obljubo* nam. *obljubi*;
na str. 165. (3. v. od zg.) beri: *Cvečić* nam. *Cvecić*.

SEZNAM OSEBNIH IMEN

- Alba 175
 Amarak gl. Maraccus
 Anhaltski (od Onalta) 75, 151
 Antenor 227
 Asotus 69, 162
 Auersberg gl. Turjaški
 August knez Saksonske 229
 Barthsch 112
 Bernardin 25
 Bohorič 219, 235, 236
 Bonomo 19, 20
 Brandenburški grofje 229
 Brdo (Eck): Hanibal z B. 165; Ivan
 Jožef z B. 159, 162
 Brenz 65, 74, 95, 137, 151, 171, 196
 Budina Lenart 103, 104
 Bugenhagen Pomeranus Ivan 196
 Bullinger 170
 Dalmata 66
 Dalmatin 167, 191, 193, 197, 200,
 204, 211, 215, 216, 252, 255, 257
 Diener 167
 Dornberger 166
 Calvin 20
 Chemnicij 229
 Cicero 226
 Condé 175
 Cuznar 159
 Cvečić 165
 Cvekelj 160, 163
 Dietrichsteinski Moric 159, 160
 Eccius (Eck) 73
 Eck gl. Brdo
 Erbsteinski grof 175
 Ermannus gl. Wied
 Faber 73
 Fabricij 229
 Ferdinand I. 125, 234
 Forest Andrej 160, 167
 Forestovka 166
 Gall: Franc 135; Jakob 135; Mar-
 tin 162
 Gallenberg: Gabrijel 94, 95; Jošt 162,
 166, 170
 Habermann 244
 Haug 168, 169
 Herberstein pl. Ziga 234
 Homberger 225
 Hosius (Osius) 69
 Hubmaier 124
 Hudakončevka 40, 41
 Hunjadi 229
 Hus (Us) 71
 Jožef sin Gorionov 223
 Juričič Jurij 238, 240
 Jurišič Nikolaj 159
 Kacijanar 20
 Karel Veliki 49, 72, 73, 74, 202, 226,
 231
 Khisel: Janž 163, 170, 241; Jurij
 102, 103, 138, 213, 256; Marija
 244; Vid 103
 Klaus 169
 Klinc 240
 Klombner 160, 170
 Konzul 42, 45, 47, 52, 66, 163, 167
 Krelj 177, 183, 189, 238, 239, 243,
 252
 Kreutzer 160
 Krištof Württemberški 64, 67, 153,
 174
 Kukovec 149

- Kumprecht 258, 259
 Lamberg 164
 Lanthieri 166
 Lenkovič 170
 Leo, papež 71
 Lossius 65
 Ludvik Württemberški 150
 Luther 65, 68, 70, 71, 72, 87, 95,
 136, 150, 151, 165, 201, 202, 204,
 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255,
 256, 261
 Maksimilijan, kralj 41, 45, 52, 53,
 137, 158, 171, 234
 Mali 21
 Mandelc 241, 242, 244
 Maraccus (Amarak) 166
 Matjaž, kralj 229
 Megiser 248
 Meklenburški grofje 229
 Melanchthon F. 65, 151, 233
 Montagnana Polidor 148
 Mrcina 149
 Musculus 211
 Navarski: Anton 75; Henrik 175
 Oranski 175
 Osius gl. Hosius
 Pachenecker 112
 Perez 63, 142
 Petrarca 71
 Plinius 103
 Polidor gl. Montagnana
 Ptolemej 228
 Rajhenburški Jurij 132
 Regius Urbanus 151
 Rein: Franc 116; Franc Jurij 112,
 116; Margareta 244
 Roterdamski 13, 20, 22, 25, 28, 54, 65
 Rugel 40
 Savinec 249, 251
 Savonarola 71
 Schweiger 246
 Seyerle 169
 Sleidan 68, 70
 Sofi 56
 Spangenberg 183, 238, 243
 Spindler 138, 167, 175, 252
 Staphylus 69, 162
 Starnberg 164
 Stetnerica 166
 Stoffel 168
 Strabo 187, 228
 Šavleca Katarina 40
 Škofic 160
 Škrjanec 7, 149
 Tekstor 159, 160
 Tulščak 244, 245
 Turjaški (Auersberg): Andrej 135;
 Dietrich 161, 162, 166; Herbart
 138, 139, 142, 159; Ivan 139; Kri-
 štof 135; Volk Engelbreht 137
 Turn: Ahac 161, 162, 196, 211, 255;
 Francišek 234, 235; Jurij 165
 Trubar: Felicijan 250, 251, 255, 256,
 258; Gregor 40, 41; Primož 1, 10, 15,
 28, 36, 37, 39, 43, 46, 51, 53, 66,
 67, 70, 78, 79, 90, 93, 95, 99, 101,
 104, 108, 109, 111, 116, 117, 120,
 121, 135, 137, 138, 140, 144, 146,
 153, 157, 158, 159, 160, 161, 166,
 173, 184, 203, 214, 215, 224, 249,
 250, 251, 252
 Ungnad: Ivan 46, 64, 66, 69, 70,
 163, 164, 170, 171; Wolf 171
 Vergerij 10, 15, 19, 20, 21, 24, 26
 Vergil 20
 Wied Hermann (Ermannus) 75
 Wolf, vojvoda 175
 Zlatoust (Krisostom) 28, 54
 Znojilšek 260
 Žiga Višnjegorski (Weichselberger) 54

KAZALO

Z eno zvezdico (*) so označeni prevodi, z dvema (**) pesmi.

UREDNIKOV UVOD	Stran
1. Zgodovina	I
2. Pisci in knjige	IX
3. Pomen	XLII

Primož Trubar

CATECHISMUS (1551)	
*1. Nemški predgovor	1
2. Slovenski predgovor	2
3. Oratio Dominica	3
**4. Ana pejsen iz stariga svetiga pisma	4
5. Iz pridige o veri	6
6. Opomba o tiskovnih napakah	7
ABECEDARIUM (1551)	
7. Predgovor	7
8. Uvod v katekizem	8
ABECEDARIUM 1555	
9. Navodilo za branje	9
**10. Očja naš	9
CATECHISMUS 1555	
11. Predgovor	9
12. Eni lipi, potrebni inu nucni navuki	11
TA EVANGELI SVETIGA MATEVŽA 1555	
13. Predgovor	12
14. Težave s pisavo in jezikom	15
15. Sklepna beseda	15
ENA MOLITOV (1555)	
16. Ena molitov tih krščenikov	16
TA PRVI DEJL TIGA NOVIGA TESTAMENTA 1557	
*17. Predgovor	17
18. Iz sv. pisma: Lukež VII, 36-47	28

TA SLOVENSKI KOLENDAR 1557	
19. Naslov	29
**20. Vremenski prerok in drugo	30
21. Imena mesecev	30
22. Kuliku mesecev, nedel inu dni je v enim celim lejtju	31
23. Risnična inu gvišna rajtinga	31
TIGA NOVIGA TESTAMENTA ENA DOLGA PREDGUVOR 1557	
24. Ta kratka predgovor	32
EN REGİSTER ... ENA KRATKA POSTILA 1558	
25. Predgovor prvemu delu postile	36
26. Predgovor drugemu delu postile	37
27. O krivični gospoščini	39
28. Proti zidavi cerkvá	40
TA DRUGI DEJL TIGA NOVIGA TESTAMENTA 1560	
*29. Posvetilo kralju Maksimilijanu	41
30. Predgovor	44
[GLAGOLSKI KATEHISMUS 1561]	
*31. Posvetilo kralju Maksimilijanu	45
REGISTER UND SUMMARISCHER INHALT 1561	
*32. Posvetilo baronu Ungnadu	46
[CIRILSKI KATEHISMUS 1561]	
*33. Posvetilo kralju Maksimilijanu	52
[GLAGOLSKI PRVI DEL NOVOGA TESTAMENTA 1562]	
*34. Posvetilo kralju Maksimilijanu	53
ARTIKULI OLI DEJLI TE PRAVE, STARE VERE 1562	
*35. Posvetilo Krištofu, vojvodi württemberskemu	67
36. Kedaj, kej, od oli skuži koga so le-te bukvice sturjene	70
[ENE DUHOVNE PEJSNI 1563]	
**37. In die natali Christi cantilena	79
CERKOVNA ORDNINGA 1564	
38. Koku se ima ta večernica držati	80
39. Koku se pak v jutro ob praznikih ... ima držati	80
40. Služba božja bodi slovenska	81
41. Od šul, šularjev, šulmojstrov	81
42. Vsaka fara imej svojega šulmojstra	83
43. Od žolda oli lona tiga pridigarstva	84
TA CELI PSALTER DAVIDOV 1566	
*44. Posvetilo	84
45. Predgovor	90
46. En psalm Davidov k naprejpjetju	93

[OTROČJA BIBLIJA 1566]	
*47. Ne daj, Oča naš, lubi Bog	94
TA CELI KATEHISMUS 1567	
*48. Posvetilo Gabrielu Gallenberškemu	94
49. Iz katekizma	96
SVETIGA PAVLA LISTUVI 1567	
*50. Posvetilo	97
51. Predgovor	99
52. Pojasnilo	101
TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1574	
*53. Posvetilo Juriju Khislu s Fužin	102
54. Pričovane, de tu petje... Bogu dopade	104
55. Kako je treba peti	109
*56. Pejsten od svetiga Duha	109
57. Svarilo bukvarjem in vezarjem	110
TRI DUHOVSKE PEJSNI 1575	
*58. Completa / Večerna molitov	111
KATEHISMUS Z DVEJMA IZLAGAMA 1575	
*59. Posvetilo Francu Juriju Reinu s Strmola	112
60. Predgovor	117
61. Priporočilo knjige	121
62. O besedilu očenaša	121
63. Od praviga inu kriviga mašovane	122
64. Proti romarskim cerkvam	122
65. Smrt prekrščevavca Hubmaierja	124
66. Dogodek v iški fari	124
67. Od česčena Divice Marije inu svetnikov se čez luterske ne sramnu laže	125
68. Odgovor, zakaj ti luterski v to Divico Marijo inu v te svetnike ne verujo	125
69. Od začetka tih ajdovskih, judovskih inu krščanskih pildov	127
70. Od praznikov	132
71. Od viših	133
72. O krivični gosposčini	134
73. Predgovor k agendi	134
NOVIGA TESTAMENTA PUSLEDNI DEJL 1577	
74. Uvod	135
*75. Posvetilo Krištofu in Andreju Turjaškemu, Francu in Jakobu Gallu	135
76. Predgovor	140
77. Vsi pravi preroki, jogri inu pridigarji so evangelisti	145

TA PRVI PSALM Ž NEGA TRIJEMI IZLAGAMI 1579

78. Tiga prviga psalma besede same. – Textus 146
 **79. Tiga prviga psalma prva izlaga. – Paraphrasis 147
 **80. Tiga prviga psalma druga izlaga. – Explicatio 147
 **81. Tretja izlaga. – Allegoria 148

TA CELI NOVI TESTAMENT 1582

82. Uvodna opomba 149
 *83. Posvetilo Ludviku, vojvodi württemberškemu 150
 84. Opominane h branu tu s. pismu 154
 85. Prilika o izgubljenem sinu (Lk 15) 155
 86. Truber od Slovenov slovu jemle 156

HISNA POSTILA 1595

87. Papežova svetust je ferdamliva 157
 88. Krajski deželi hudu pojde 158

IZ TRUBARJEVEGA ŽIVLJENJA IN DELOVANJA (Odlomki

iz njegovih pisem)

- *89. Kralju Maksimilijanu – iz Kemptena 2. I. 1560 158
 *90. Kratko poročilo, kako se je godilo Pr. Trubarju . . . I. 1561. 159
 *91. Joštu Gallenberškemu . . . – iz Uracha 10. II. 1562 162
 *92. Joštu Gallenberškemu, deželnemu oskrbniku, in odbornikom
 krajskim – iz Uracha 11. IV. 1562 162
 *93. Ivanu Ungnadu v Urachu – iz Ljubljane 4. IX. 1562 164
 *94. Istemu – iz Ljubljane 28. XI. 1562 164
 *95. Istemu – iz Ljubljane 9. I. 1563 165
 *96. Istemu – iz Ljubljane 5. X. 1563 165
 *97. Istemu – iz Ljubljane 9. XII. 1563 165
 *98. Joštu Gallenberškemu v Loki – iz Ljubljane 29. X. 1564 166
 *99. Deželnemu oskrbniku in odbornikom krajskim – iz Ljub-
 ljane 29. X. 1564 167
 *100. Gospodom in deželanom na Kranjskem – iz Derendingena
 19. III. 1569 167
 *101. Deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom krajskim –
 iz Derendingena 17. VI. 1569 167
 *102. Istim – iz Derendingena 28. V. 1570 168
 *103. Istim – iz Derendingena 10. VII. 1570 168
 *104. Istim – iz Derendingena 16. I. 1572 169
 *105. Istim – iz Derendingena 5. V. 1575 169

TRUBAR NOVIČAR (Odlomki iz njegovih pisem)

- *106. Henrik Bullingerju v Curihu – iz Kemptena 13. III. 1557 170
 *107. Ivanu Ungnadu v Urachu – iz Ljubljane 22. VII. 1561 170

*108. Joštu Gallenberškemu in odbornikom kranjskim – iz Uracha 11. IV. 1562	170
*109. Ivanu Ungnadu v Urachu – iz Ljubljane 19. VII. 1562	171
*110. Istemu – iz Ljubljane 4. IX. 1562	172
*111. Istemu – iz Ljubljane 28. XI. 1562	172
*112. Istemu – iz Ljubljane 8. VII. 1563	172
*113. Istemu – iz Ljubljane 18. IX. 1563	174
*114. Istemu – iz Ljubljane 5. X. 1563	174
*115. Istemu – iz Ljubljane 9. XII. 1563	174
*116. Krištofu, vojvodi württemberškemu v Tübingenu – iz Ljubljane 15. XI. 1564	174
*117. Deželnemu glavarju, oskrbniku in odbornikom kranjskim – iz Derendingena 18. I. 1569	175
*118. Istim – iz Derendingena 17. VI. 1569	175
*119. Istim – iz Derendingena 16. I. 1572	175
*120. Istim – iz Derendingena 8. IX. 1572	175
*121. Odbornikom kranjskim – iz Derendingena 8. I. 1583	176

Sebastijan Krelj

OTROČJA BIBLIJA 1566

122. Vocabula	177
123. Začetek katehisma kranjskiga	178
124. Zahvalenje	178
125. Antithesis inu razločenje prave kristjanske inu antikristjanske krive vere	179
**126. Pesem inu molitov, da Bog svojo cerkov pred Antihristusovo ter posvétno silo ohrani	182

POSTILA SLOVENSKA 1567

127. Predgovor	183
128. Na tih trih kraljev dan	185
129. Opomba	189

[TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1574]

**130. „Da pacem Domine & c.“ Prošna za mir	189
**131. Psalmus CXXVIII	190

Jurij Dalmatin

[TA CELI KATEHISMUS ... INU PEJSNI 1574]

**132. Ena srčna molitov zuper Turke	191
--	-----

[TRI DUHOVSKE PEJSNI 1575]

**133. Ta CXXIII. psalm	193
-----------------------------------	-----

JEZUS SIRAH 1575	
134. Predgovor	194
135. Cap. IX. Koku pruti ženam se držati...	195
PASIJON 1576	
*136. Posvetilo Ahacu, baronu s Turna	196
**137. Pasijon iz vseh štirih evangelistov v le-to pejsen... zložen	197
BIBLIJA, TU JE, VSIGA SVETIGA PISMA PRVI DEJL 1578	
138. Slovenska predgovor čez te pet bukve Mozesove	198
139. Register	199
TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1579	
**140. Pejsen pred jedjo	200
**141. Ena srčna inu troštliiva molitov za eno pravo krščansko smrt inu veselje od smrti vstajenje...	200
BIBLIJA, TU JE, VSE SVETU PISMU 1584	
*142. Posvetilo	201
143. Zamerkanje enih potrebnih štukov...	205
144. XIII. En Davidov psalm k naprejpjetju	206
145. Salomonove visoke pejsni... II. cap.	207
146. Uboga grešnica / Simonovi hiši (Lk 7, 36-47)	208
147. Register nekatérlih beséd...	209
KRŠČANSKE LEPE MOLITVE 1584	
*148. Posvetilo Ahacu s Turna	211
149. Molitov zuper Turka	212
TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1584	
*150. Posvetilo Juriju Khislu s Fužin	213
**151. Ta božična pejsen „Puer natus“	216
AGENDA 1585	
152. Gmajn molitov po predigi	217
TA KRATKI WIRTEMBERSKI KATEHISMUS 1585	
153. Ta drugi štuk / Od vere	218
**154. Konec hišne table	218

Adam Bohorič

ARCTICAE HORULAE 1584	
*155. Svetlih štajerskih, koroških in kranjskih veljakov sino- vom... kratak predgovor. (Prevel iz latinščine Antón Sovrè)	219
[TA CELI KATEHISMUS... INU PEJSNI 1584]	
**156. Ena druga otročja pejsem	236

Juričič, Klinc, Mandelc itd.

JURIJ JURIČIČ

- **157. Ena pejsen, kadar oče eden čez deželo iti. (Enc duhovne pejsni 1563) 238
 158. Predgovor k Postili 1578 238

LUKEŽ KLINC

- **159. Cantio illa „De coelo venerat exercitus angelorum“ 240

JANZ MANDELČ

- *160. Posvetilo J. Khislu v Dalmatinovem Jezusu Sirahu 1575 241
 *161. Posvetilo v Postili 1578 242

JANZ TULŠČAK

- *162. Posvetilo . . . v Krščanskih lepih molitvah 1579 244
 163. Zuper falš inu zapelavski vuk 245

JANZ SCHWEIGER

- **164. Ena lepa duhovna pejsen 246

HIERONIM MEGISER

165. Stran iz slovarja Dictionarium quatuor linguarum 1592 248

ANDREJ SAVINEC

166. Predgovor v Pr. Trubarja Hišni postili 1595 249

FELICIJAN TRUBAR

- *167. Posvetilo v Pr. Trubarja Hišni postili 1595 251
 *168. Posvetilo Ahacu s Turna v 2. izdaji Dalmatinovih Krščanskih lepih molitev 1595 255
 *169. Posvetilo J. Khislu v pesmarici Ta celi katehismus 1595 256

MARKO KUMPREHT

- **170. Hvaležna pejsen D. Marije 258
 **171. Psalmus XIII 259

JANZ ZNOJILSEK

- **172. Ena lepa duhovna pejsen 260
 **173. Kaj doktor Luther od pohišva piše – Iz Katehisma 1595 261

ANONIMI

- **174. Vulgaris Slavorum in die resurrectionis Domini cantus 262
 **175. Solennis ille cantus „Dies est letitiae“ 263

Priloge 1–7	med 264 in	265
Opombe		265
Opombe k prilogam (podobam)		313
Manj znane oblike		313
Manj znane besede		314
Urednikovo poročilo		317
Seznam osebnih imen		320

